

ISSN 0142-0843

№ 1(81)/2016

ПЕДАГОГИКА сериясы

Серия ПЕДАГОГИКА

PEDAGOGY Series

ҚАРАҒАНДЫ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
КАРАГАНДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА

BULLETIN
OF THE KARAGANDA
UNIVERSITY

ISSN 0142-0843

Индексі 74622

Индекс 74622

**ҚАРАҒАНДЫ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ВЕСТНИК
КАРАГАНДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА

BULLETIN
OF THE KARAGANDA
UNIVERSITY

ПЕДАГОГИКА сериясы

Серия ПЕДАГОГИКА

PEDAGOGY Series

№ 1(81)/2016

Қаңтар–ақпан–наурыз

30 наурыз 2016 ж.

Январь–февраль–март

30 марта 2016 г.

January–February–March

March, 30, 2016

1996 жылдан бастап шығады

Издается с 1996 года

Founded in 1996

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Қарағанды, 2016

Караганда, 2016

Karaganda, 2016

Бас редакторы

ЖМ ХҒА академигі, заң ғыл. д-ры, профессор

Е.Қ.Көбеев

Бас редактордың орынбасары

Жауапты хатшы

Х.Б.Омаров, техн. ғыл. д-ры

Г.Ю.Аманбаева, филол. ғыл. д-ры

Редакция алқасы

Б.А.Жетпісбаева,	редактор пед. ғыл. д-ры;
М.Н.Сарыбеков,	пед. ғыл. д-ры;
Қ.М.Арынғазин,	пед. ғыл. д-ры;
С.Т.Каргин,	пед. ғыл. д-ры;
Л.А.Шкутина,	пед. ғыл. д-ры;
Г.О.Тәжіғұлова,	пед. ғыл. д-ры;
Н.Э.Пфейфер,	пед. ғыл. д-ры;
Ш.М.Мухтарова,	пед. ғыл. д-ры;
С.К.Әбілдина,	пед. ғыл. д-ры;
Н.Б.Михайлова,	PhD, профессор (Германия);
А.Миколайчак,	PhD, профессор (Польша);
Т.В.Машарова,	пед. ғыл. д-ры (Ресей);
И.А.Федосеева,	пед. ғыл. д-ры (Ресей);
Д.А.Казимова,	жауапты хатшы пед. ғыл. канд.

Редакцияның мекенжайы: 100028, Қазақстан, Қарағанды қ., Университет к-сі, 28

Тел.: (7212) 77-03-69 (ішкі 1026); факс: (7212) 77-03-84.

E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Сайт: vestnik.ksu.kz

Редакторлары

И.Д.Рожнова, Ж.Т.Нурмуханова

Компьютерде беттеген

Д.Н.Муртазина

Қарағанды университетінің хабаршысы. «Педагогика» сериясы.

ISSN 0142-0843

Меншік иесі: «Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті» РММ.

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігімен тіркелген. 23.10.2012 ж. № 13107–Ж тіркеу куәлігі.

Басуға 29.03.2016 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/8. Қағазы офсеттік. Көлемі 21,0 б.т. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 362.

Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ баспасының баспаханасында басылып шықты

100012, Қазақстан, Қарағанды қ., Гоголь к-сі, 38. Тел. 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

Главный редактор
академик МАН ВШ, д-р юрид. наук, профессор
Е.К.Кубеев

Зам. главного редактора **Х.Б.Омаров**, д-р техн. наук
Ответственный секретарь **Г.Ю.Аманбаева**, д-р филол. наук

Редакционная коллегия

Б.А.Жетписбаева,	редактор д-р пед. наук;
М.Н.Сарыбеков,	д-р пед. наук;
К.М.Арынгазин,	д-р пед. наук;
С.Т.Каргин,	д-р пед. наук;
Л.А.Шкутина,	д-р пед. наук;
Г.О.Тажигулова,	д-р пед. наук;
Н.Э.Пфейфер,	д-р пед. наук;
Ш.М.Мухтарова,	д-р пед. наук;
С.К.Абильдина,	д-р пед. наук;
Н.Б.Михайлова,	PhD, профессор (Германия);
А.Миколайчак,	PhD, профессор (Польша);
Т.В.Машарова,	д-р пед. наук (Россия);
И.А.Федосеева,	д-р пед. наук (Россия);
Д.А.Казимова,	ответственный секретарь канд. пед. наук

Адрес редакции: 100028, Казахстан, г. Караганда, ул. Университетская, 28
Тел.: (7212) 77-03-69 (внутр. 1026); факс: (7212) 77-03-84.
E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Сайт: vestnik.ksu.kz

Редакторы

И.Д.Рожнова, Ж.Т.Нурмуханова

Компьютерная верстка

Д.Н.Муртазина

Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика».

ISSN 0142-0843

Собственник: РГП «Карагандинский государственный университет имени академика Е.А.Букетова».

Зарегистрирован Министерством культуры и информации Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 13107–Ж от 23.10.2012 г.

Подписано в печать 29.03.2016 г. Формат 60×84 1/8. Бумага офсетная. Объем 21,0 п.л. Тираж 300 экз. Цена договорная. Заказ № 362.

Отпечатано в типографии издательства КарГУ им. Е.А.Букетова
100012, г. Караганда, ул. Гоголя, 38, тел.: (7212) 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

Main Editor

Academician of IHEAS, Doctor of Law, Professor

Ye.K.Kubeyev

Deputy main Editor

Kh.B.Omarov, Doctor of techn. sciences

Responsible secretary

G.Yu.Amanbayeva, Doctor of phylol. sciences

Editorial board

B.A.Zhetpisbayeva ,	Editor Doctor of ped. sciences;
M.N.Sarybekov ,	Doctor of ped. sciences;
K.M.Aryngazin ,	Doctor of ped. sciences;
S.T.Kargin ,	Doctor of ped. sciences;
L.A.Shkutina ,	Doctor of ped. sciences;
G.O.Tazhigulova ,	Doctor of ped. sciences;
N.E.Pfeyfer ,	Doctor of ped. sciences;
Sh.M.Mukhtarova ,	Doctor of ped. sciences;
S.K.Abildina ,	Doctor of ped. sciences;
N.B.Mikhaylova ,	PhD, professor (Germany);
A.Mikolaychak ,	PhD, professor (Poland);
T.V.Masharova ,	Doctor of ped. sciences (Russia);
I.A.Fedosseyeva ,	Doctor of ped. sciences (Russia);
D.A.Kazimova ,	Secretary Cand. of ped. sciences

Postal address: 28, University Str., 100028, Karaganda, Kazakhstan

Tel.: (7212) 77-03-69 (add. 1026); fax: (7212) 77-03-84.

E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Web-site: vestnik.ksu.kz

Editors

I.D.Rozhnova, Zh.T.Nurmukhanova

Computer layout

D.N.Murtazina

Bulletin of the Karaganda University. «Pedagogy» series.

ISSN 0142-0843

Proprietary: RSE «Academician Ye.A.Buketov Karaganda State University».

Registered by the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 13107–Zh from 23.10.2012.

Signed in print 29.03.2016. Format 60×84 1/8. Offset paper. Volume 21,0 p.sh. Circulation 300 copies. Price upon request. Order № 362.

Printed in the Ye.A.Buketov Karaganda State University Publishing house.

38, Gogol Str., 100012, Kazakhstan, Karaganda, Tel.: (7212) 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

МАЗМҰНЫ

ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ МЕН ТЕОРИЯСЫ

<i>Жетписбаева Б.А., Шелестова Т.Ю., Таборэк Я.</i> Бастауыш мектеп жастағы балаларға ағылшын тілін оқытуда ойын технологияларын қолдану	9
<i>Копжасарова У.И., Даулет Г.</i> Кіші жастағы оқушыларды шетел тілі біліктеріне оқытудың ерекшелігі	15
<i>Камалов Ю.Н., Дүйсеханов Т.О., Камалов М.Ю.</i> Оқушыларды бейіндік оқытуда политехникалық қағиданы жүзеге асыру ерекшеліктері	21
<i>Абдуллина Г.Т., Анарбаева А.У.</i> Заттық-дамытушы ортаның балаларды әлеуметтендірудегі орны	26
<i>Сакаева А.Н., Олексюк З.Я.</i> Инклюзивті білім беру жағдайында жалпы білім беретін мектептердегі педагогтардың кәсіби шеберліктер әрекеттерінің дайындығы туралы	32
<i>Рахметуллина М.А., Мухамеджанова Ш.Т., Абишева Г.И., Ниязова Ж.К.</i> Шетел тілін оқу барысында соматфразеологиялық тіркестерді меңгеру үшін адамның ділдік әлемін когнитивті-коммуникативті игеру (қазақ және француз тілдерін салыстыру мысалында)	38
<i>Аязбаева С.С., Ахметжанова Г.А., Михайлова Н.Б.</i> Оқу материалдарын оқу үрдісінде қолдану ерекшеліктері	44
<i>Максименкова Т.Н.</i> Ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқытуда әзіл-оспақты қолдану	48
<i>Соколова И., Аккерман Е., Страма М.</i> Шетел тілін оқыту үдересінде төменгі сынып оқушылардың ішкі және сыртқы мотивациясын дамыту	53
<i>Тимошенко В.И., Оспанова В.А.</i> Шет тілдік білім берудегі ерте жастан оқыту мәселелері	58

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯ МЕН ДӘСТҮРЛЕР

<i>Гуэрра Ж.</i> Португал тілін дамытудың ұлттық бағдарламасы негізінде ана тілін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану мәселелері	63
<i>Алметов Н.Ш., Айтжанова А.Б., Сулейменова А.А.</i> Жастардың саяси мәдениетін қалыптастыру: құндылық бағдарлар мен жаңашыл тәсілдер	70
<i>Власенко С.В., Корягина О.В.</i> Оқытушылардың кәсіптік дамуы 2011–2020 жылдарға арналған Қазақстан білімді дамытудың мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру жағдайында біліктілікті арттыру жүйесінің өзекті мәселесі ретінде	76
<i>Кормилина Н.В., Шугаева Н.Ю.</i> Шетел тілдер факультетінде ағылшын тілін оқытуда жобалау әдісін қолданудың әдіснамасы	83
<i>Бейсенбекова Г.Б., Казанғанова С.О.</i> Заманауи педагогтардың кәсіби құндылығы ретіндегі коммуникативті құзыреттілік	94
<i>Семенчук Ю.А.</i> Студенттерге экономикалық терминологияны оқыту процесіндегі интерактивті әдіс-тәсілдер	100
<i>Балабеков Қ.Н., Жалғасбекова З.Қ.</i> Физика пәні бойынша оқу үрдісін ұйымдастыру барысында интерактивті оқыту әдісін қолдану	106
<i>Аюлов А.М., Кенжебулатова С.С.</i> E-learning жоғары білім беру жүйесінде жаңа парадигма ретінде	112
<i>Пудовкина Н.В.</i> Ауыл шаруашылығы жоо-ның студенттерін әлеуметтік-кәсіптік орнату кезеңдерін қалыптастыру жүйесінің мазмұны	118

<i>Баймуханова А.М., Баймуханова М.Т., Нұрланова С.С. Жас түлек-мамандарды кәсіби қызметке бейімдеу мәселелері</i>	128
<i>Абылбаева Б.А., Ахметжанова Г.А. Қазақ тілін мамандыққа сәйкестендіріп қатысымдық тұрғыдан оқыту мәселелері</i>	135
<i>Допира Р.И., Базикова К.М., Попова Н.В. «Visual Basic 2010 тілінің негіздері» зертханалық практикумын оқу процесінде пайдалану және құру</i>	142

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҚАЗІРГІ МЕНЕДЖМЕНТ

<i>Каренов Р.С. Қазақстандағы нарықты экономиканың өзекті міндеттерін шешуге бағдарланған ғылыми зерттеулер нәтижелерінің басымдылықтары</i>	147
<i>Маженова Р.Б., Санхаева А.Н., Абылайхан С.М. Қашықтықтан оқытуда басқару функцияларын жүзеге асыру</i>	156
<i>Хаджаева Ж.Б., Абишева С.К. Білім беру жүйесіндегі көшбасшылық пен менеджмент</i>	160
АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР	165

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

<i>Жетписбаева Б.А., Шелестова Т.Ю., Таборэк Я. Игровые технологии в процессе обучения английскому языку детей младшего школьного возраста</i>	9
<i>Копжасарова У.И., Даулет Г. Специфика обучения иноязычным умениям младших школьников</i>	15
<i>Камалов Ю.Н., Дуйсеханов Т.О., Камалов М.Ю. Особенности осуществления политехнического принципа в профильном обучении школьников</i>	21
<i>Абдуллина Г.Т., Анарбаева А.У. Роль предметно-развивающей среды в социализации детей</i>	26
<i>Сакаева А.Н., Олексюк З.Я. Готовность педагогов к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования</i>	32
<i>Рахметуллина М.А., Мухамеджанова Ш.Т., Абишева Г.И., Ниязова Ж.К. Когнитивно-коммуникативное изучение ментального мира человека для усвоения сомафразеосочетаний при изучении иностранного языка (на примере сопоставления казахского и французского языков)</i>	38
<i>Аязбаева С.С., Ахметжанова Г.А., Михайлова Н.Б. Особенности использования учебных материалов в образовательном процессе</i>	44
<i>Максименкова Т.Н. Использование шуток в преподавании английского языка как иностранного</i>	48
<i>Соколова И., Аккерман Е., Страма М. Развитие внутренней и внешней мотивации младших школьников в процессе обучения иностранному языку</i>	53
<i>Тимошенко В.И., Оспанова В.А. Проблемы раннего обучения в иноязычном образовании</i>	58

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

<i>Гуэрра Ж. К вопросу использования ИКТ в обучении родного языка в рамках национальной программы функционирования португальского языка</i>	63
<i>Алметов Н.Ш., Айтжанова А.Б., Сулейменова А.А. Формирование политической культуры молодежи: ценностные ориентации и новые подходы</i>	70

<i>Власенко С.В., Корягина О.В.</i> Профессиональное развитие учителя как актуальная задача системы повышения квалификации в условиях реализации Государственной программы развития образования РК на 2011–2020 годы	76
<i>Кормилина Н.В., Шугаева Н.Ю.</i> Методология проектного обучения английскому языку на факультете иностранных языков.....	83
<i>Бейсенбекова Г.Б., Казангапова С.О.</i> Коммуникативная компетентность как профессиональная ценность современного педагога.....	94
<i>Семенчук Ю.А.</i> Интерактивные приемы в процессе обучения студентов экономической терминологии	100
<i>Балабеков К.Н., Жалгасбекова З.К.</i> Использование интерактивного метода обучения при организации учебного процесса по физике	106
<i>Аюлов А.М., Кенжебулатова С.С.</i> E-learning как новая парадигма в системе высшего образования	112
<i>Пудовкина Н.В.</i> Содержание системы поэтапного формирования социально-профессиональной установки студентов сельскохозяйственного вуза.....	118
<i>Баймуханова А.М., Баймуканова М.Т., Нурланова С.С.</i> Проблемы адаптации молодых специалистов-выпускников к профессиональной деятельности	128
<i>Абылбаева Б.А., Ахметжанова Г.А.</i> Проблемы профессионально-ориентированного обучения при изучении языка	135
<i>Допира Р.И., Базинова К.М., Попова Н.В.</i> Разработка и использование лабораторного практикума «Основы языка Visual Basic 2010» в образовательном процессе	142

СОВРЕМЕННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ОБРАЗОВАНИИ

<i>Каренов Р.С.</i> Приоритеты ориентации результатов научных исследований на решение актуальных задач рыночной экономики в Казахстане	147
<i>Маженова Р.Б., Санхаева Э.Н., Абылайхан С.М.</i> Реализация функций управления в дистанционном обучении.....	156
<i>Хаджаева Ж.Б., Абишева С.К.</i> Лидерство и менеджмент в системе образования.....	160
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	165

CONTENTS

THEORY AND TECHNOLOGY EDUCATION AND TRAINING

<i>Zhetpisbayeva B.A., Shelestova T.Y., Taborek Ja.</i> Games in teaching English to primary school children.....	9
<i>Kopzhasarova U.I., Daulet G.</i> Specificity of teaching foreign language skills to young learners	15
<i>Kamalov Yu.N., Duisekhanov T.O., Kamalov M.Yu.</i> The peculiarities realization of polytechnic principles in pupils profile education	21
<i>Abdullina G.T., Anarbaeva A.U.</i> The role of specialization-developing environment in the socialization of children.....	26
<i>Sakayeva A.N., Oleksyuk Z.Ya.</i> Readiness of teachers for professional activity in the conditions of inclusive education.....	32

<i>Rakhmetullina M.A., Mukhamedzhanova Sh.T., Abisheva G.I., Niyazova Zh.K.</i> Cognitive-communicative study of man's mental world for assimilating some collocations in the process of learning a foreign language (as exemplified by comparison of Kazakh and French languages)	38
<i>Ayazbayeva S.S., Akhmetzhanova G.A., Mikhaylova N.B.</i> The features of use of training materials in educational process.....	44
<i>Maximenkova T.N.</i> Jokes in teaching English as a Foreign Language	48
<i>Sokolova I., Akkerman E., Strama M.</i> Development of internal and external motivation of young learners while foreign language teaching	53
<i>Timoshenko V.I., Ospanova V.A.</i> Problems of early learning in foreign language education	58

TRADITION AND INNOVATION IN EDUCATION

<i>Guerra J.</i> What about ICT on Portuguese Language National Syllabi for Mother Tongue Education...	53
<i>Almetov N.Sh., Aitzhanova A.B., Suleymenova A.A.</i> Formation of the youth's political culture: the value orientations and new approaches	70
<i>Vlassenko S.V., Koruagina O.V.</i> Professional development of teachers as a topical task training system in the implementation of state education development program of Kazakhstan for 2011–2020 years	76
<i>Kormilina N.V., Shugaeva N.Yu.</i> Methodology of Project-based Teaching of the English Language at the Faculty of Foreign Languages	83
<i>Beisenbekova G.B., Kazangapova S.O.</i> Communicative competence as a professional value of modern teachers.....	94
<i>Semenchuk Yu.O.</i> Interactive techniques in the process of teaching students economic terminology.....	100
<i>Balabekov K.N., Zhalgasbekova Z.K.</i> Use of an interactive method of training at the organization of educational process for physics	106
<i>Ayulov A.M., Kenzhebulatova S.S.</i> E-learning as a new paradigm in higher education	112
<i>Pudovkina N.V.</i> The content of the phase of development of social and professional attitudes of agricultural students of the university	118
<i>Baymukhanova A.M., Baymukanova M.T., Nurlanova S.S.</i> Problems of adaptation of University graduates to professional work.....	128
<i>Abylbayeva B.A., Akhmetzhanova G.A.</i> The problems of teaching language according to speciality ...	135
<i>Dopira R.I., Bazikova K.M., Popova N.V.</i> Development and use of laboratory practical «Based on language Visual basic 2010» in the educational process.....	142

MODERN MANAGEMENT IN EDUCATION

<i>Karenov R.S.</i> Priorities of orientation of results of scientific researches on the solution of actual problems of market economy in Kazakhstan	147
<i>Mazhenova R.B., Sankhayeva A.N., Abylaikhan S.M.</i> Realization of management functions in distance learning.....	156
<i>Khajayeva Zh.B., Abisheva S.K.</i> The importance of leadership and management in education system.....	160
INFORMATION ABOUT AUTHORS.....	165

UDC 373.2

B.A.Zhetpisbayeva¹, T.Y.Shelestova¹, Ja.Taborek²

¹*Ye.A.Buketov Karaganda State University;*

²*Adam Mickiewicz University, Poland*

(E-mail: shelestova2009@mail.ru)

Games in teaching English to primary school children

Early foreign language teaching is a widely discussed phenomenon. Its importance increases in the Kazakhstan context and with the ideas of multiculturalism and multilingualism. Despite many positive sides to standardizing early English language teaching in Kazakhstan many problems still remain to be tackled. The necessity of using communicative games in teaching English to primary school children is substantiated in the article. Complex of games for different stages of learning are described. Factors affecting communicative competence development are analyzed.

Key words: Early foreign language teaching, young learners, primary education, complex of games, communicative competence development.

The teaching of English is a growing focus of many nation states as English is considered to be a key competence in the information society. Consequently, many nation states focus on teaching English to children at the early stages of schooling, a strategy that may create both competent citizens and competitive nation states. This calls for new learning designs and new learning materials for primary school levels.

Early language learning will produce successful language learners, where an early language start is often seen as an advantage.

There are indications that young learners are more open to and engaged in learning a new language — and that early beginnings may give them a head start on learning — issues such as pedagogy, teacher education and feedback, exposure, distribution of lessons and progression are also significant. This supports the idea that the design of learning material for young learners that address several of these contextual issues is of great significance to the quality of learning. Unlike most other school subjects foreign language learning has a long history of integrating different games into learning, using paper, cards and classroom games. Generally, games in language learning are associated with intrinsic motivation, meaningful exposure to the target language, as well as perceived associations between children's language play and second/foreign language learning.

Games are often difficult to integrate into formal learning. However, a recent study (Egenfeldt-Nielsen 2011) concludes that «foreign language teachers believe that there is a larger potential for pupils to learn more from games in their subject compared to teachers of other subjects».

Almost everybody loves playing whether they are young or old. From early childhood playing is an enormous part of most children's lives and it plays a big part of their development as well. Children start playing as early as infancy but as they develop throughout their childhood they keep playing, and as they grow up and mature the nature of their play changes. When children enter middle childhood (6–12) their play starts to change into games which are different from play in the sense that they are more organized and planned, and they usually include a variation of rules and a specific objective [1].

When playing most games participants are almost forced into communicating with each other in order for the game to work. The need for communication during games, and the informal setting games provide encourages students to be unafraid to talk, which practices their fluency, a valuable communication skill. The national curriculum for foreign languages in Kazakhstan emphasizes the importance of learning languages and especially the importance of communication. Because of this fact it is vitally important for teachers to create a positive learning environment, and to try to spark interest amongst their students both in the foreign language and culture because that is important to a successful language learning process. Games help achieve these goals as they help satisfy the requirement of the national curriculum that language learning should be enjoyable for students.

Teaching today has changed a lot over the past years. Once it was all about learners being passive and listening in the classroom, but today learners are usually much more active in the classroom, and what better way to be active than by playing games [2]. The national curriculum in foreign languages in Kazakhstan talks about the importance of keeping teaching methods diverse in order to light and sustain interest amongst students.

Teachers can help sustain diversity in a variety of ways, for example by using activities that require students to be creative in thinking and by emphasizing individual learning and cooperative learning equally. A more specific way that teachers can use in order to keep diversity within the classroom is to not be afraid of using games as a teaching method along with other methods. According to the national curriculum games can be a good teaching method and games, such as role playing games, imitation games, theatrical expression and problem solving activities are especially fitting for all stages of language learning.

There are a number of reasons that games deserve a place in the language classroom. First of all, they are fun, which is extremely important, because they can help activate students who may have been inactive before, due to lack of interest. Keeping students active is vital because teachers will never be able to actually teach students anything unless they can get them to participate in their own learning process.

Second, games also play a big part in helping participants build relationships, and to feel equal. Playing games in the classroom can also help create a friendly and positive atmosphere where seat arrangement can differ from game to game, and thus cause diversity from the norm which can be extremely helpful in keeping an exciting learning environment.

Third, the reason most people want to learn a language is to be able to use it in real situations, for example when travelling. Games can be a very good way to practice this skill because they can easily be used to reenact various situations from real life and provide students with practice in their fluency. Also, by using games in the classroom the teacher is giving his students a bigger role, and he himself is stepping out of the frontline which is a positive thing because it allows students to take on more responsibility. Also that allows students to do more on their own, and that can very well result in an increase in their confidence level [3].

Fourth, language students need to be exposed to the language in a variety of situations, which is a need games can fulfill. Language students also need to be ready to take on the experience, keeping their minds open and being willing participants. Again, games make this possible.

Fifth, language students need to be emotionally involved, meaning they need to feel something while they are exposed to the language. Strong emotions, such as happiness, excitement, amusement and suspense allow students to feel positively about their learning situation and are therefore likely to have a positive effect on language learning.

Sixth, games are good for shy students and students with low confidence, and that applies specifically when playing takes place in smaller groups because then they get a chance to speak in front of fewer audience instead of having to express themselves in front of the whole class. Also it is sometimes easier to open up and forget the shyness when playing a game because the atmosphere is not as serious and more emphasis is put on fluency rather than grammatical correctness [3].

Seventh, games can be a good strategy when teaching various subjects because they are very likely to spark interest amongst students. They can be used with students of all ages, and when they are used with other teaching methods they create diversity which is ideal for school work. A study that was undertaken in different primary schools in Karaganda shows clearly the need for diversity in schools. Many participants in that study complained about the lack of diversity, and that they wanted more of it in order for their learning to become more fun and progressive in their school.

Finally, using games in the classroom is important because many children do not get enough opportunity to play during their free time, which can be traced to the rapid changes in our society. Cities are getting bigger and traffic is getting heavier which means that more and more parents are hesitant to let their children

play outside. Also passive activities such as watching television, or the computer screen are seen as being more exciting than actually physically playing, so today the sight of children playing various games in groups outside is becoming much more rare than it was 10 or 15 years ago. This is not a good development, and it can have several bad consequences for our society. One possible consequence is that the lack of movement can cause health problems because even though not all games are physical some certainly are [4].

Another point teachers need to keep in mind is to choose wisely when it comes to selecting a game to use in the classroom because; although one game might be perfect for one teacher or a particular group of students it can be terrible for another teacher or group of students. First of all, the teacher has to look at the group that will be participating in the game and he or she then has to set out a goal for the group which the game should aim towards [5]. Selecting an appropriate game for a specific group of students who are working towards a specific goal can be tricky because, for example, they need to make sure that the game is relevant to the subject, that it fits their students' age and, teachers must remember not to select a game that is too complicated because that might result in a loss of interest amongst the students, or even defeat.

Also teachers must make sure they explain the rules of the game in detail and that all instructions are clear before starting the game. During the game it is important for the teachers to observe and be ready to help, but without unnecessarily interrupting the flow of the game because that might affect the fluency, which could result in discouraging students from participating. After the game, it is a good idea to have some sort of a follow up activity planned because it gives the student's time to reflect upon the game and how it turned out. It is important for teachers to know that augmenting a game is allowed and can certainly be necessary in some cases. More difficult games can be made easier so they become a challenge instead of too hard for less skilled or younger students and vice versa.

Although games can usually be modified to suit students of various ages, there are certain characteristics in games that appeal to children within specific age groups. For children age 6–8 repetition is very common in games, rules are often few, and the games usually do not take a very long time. When it comes to children age 9–11 they have patience for longer games, which often include much more suspense. Also when children reach this age they start to be able to augment the games themselves, for example to bend the rules to make the game more suited for their group. For children older than 12 games are often much more planned and they often emphasize teams and teamwork.

Writing is a skill that, even in the native language, is learnt and not acquired. That fact could explain in part why writing is often considered to be difficult, or even boring in the target language. Another explanation could be that it is often assigned as homework, and many students don't like homework. One possible reason why writing can be viewed as being difficult is because the writer does not get an immediate feedback similar to what happens during conversations, and as a result the writer could feel more insecure about his work. Some teachers also unwisely use writing as punishment: «Ok, just for that Sasha, I want to see an essay on my desk tomorrow!» Writing also demands a completely different language than normally used in conversations. For students in school this must not become their experience of writing because that can lead to their loathing of writing. Games can be a good way to prevent this because not only are games fun but they can provide writers with a reason to write and it is obvious that writing will become easier when there is a clear reason instead of just having to write because the teacher said so. Another thing that games can provide for writers is an audience. In many games other students will play the reader's part and therefore provide the writer with the necessary feedback that writing often lacks [6]. A variety of interactive writing games can be found on the internet and teachers can, without much effort, create a game that practices writing. For example, when teaching students how to write a formal letter a game where participants would have to rearrange sentences to position them correctly, so they make a formal letter, could be a good game.

Most people remember training their listening skill mainly by doing listening activities when they were in school. Listening activities might very well be an effective way of training that particular skill but teachers need to remember to keep the activities versatile or their students might get bored. By combining listening with games, teachers might prevent their students from getting bored, and by keeping them interested they are increasing the chances of the students achieving their goals. An example of a good listening game is the famous game «Simon says» where one participant plays the role of Simon and gives the others directions, for example by saying: «Simon says jump», or «Simon says stop jumping» and then everybody would have to do that. If Simon only says «everybody jump» and does not attach the phrase «Simon says» at the front then the other participants are not supposed to follow the direction. Because of this, students need to listen carefully in order to know when to follow Simon's directions and when to ignore them. This game can also be used to train any vocabulary.

According to the national curriculum, teaching communication is very important because of the fact that it plays such a big part of knowing a language. The curriculum also claims that since communication is unpredictable in real life, students must get the chance to practice exactly that and not just to read premade conversations. In order to achieve this, the curriculum suggests games as a good method. Even though the importance of teaching communication is stressed in the national curriculum, some teachers seem to be lacking when it comes to actually teaching students to communicate. According to a study made on English teaching in primary schools in Karaganda in 2015 only 11 % of English teachers, who teach 2nd and 3d grade, always use the target language in the classroom, 65 % of them use it often or sometimes, and 24 % seldom uses it in the classroom. The same study showed that students did not use English much either. In fact 39 % of students said they seldom answered their teacher in English and an astonishing 75 % of students said they did not use the target language to communicate with their fellow students. Students look up to their teachers and when they do not use the target language inside the language classroom it should not come as a surprise that many students do not use it either. Games could be helpful in solving this problem because they call for communication, and they emphasize fluency instead of accuracy, which should encourage students to communicate because when the emphasis is on fluency students usually do not receive much criticism although they might make errors.

Fluency is an important skill to practice because it is what is needed in the real world, and in that sense it could be said that games provide a necessary connection between the classroom and the real world [6]. Although games in general might emphasize fluency the category speaking games can be divided into two main categories. Those categories are: linguistic games and communicative games. Even though they both aim towards teaching speech in the target language they put emphasis on very different things. While linguistic games emphasize speaking correctly the goal when playing communicative games is fluency [6].

Reading is an important skill to possess especially when learning the English language. First of all it is important because of the fact that to be able to write people need to know how to read. Secondly it is important for people if they plan to visit the country where the language is spoken because then they will have to be able to read, for example, various directions, menus, and tourist brochures. Thirdly, knowing how to read is important if students are planning on getting an education beyond elementary school because that requires reading [7]. This last point applies especially in Iceland where the majority of textbooks for university are in English. Because of how important the skill reading is it is crucial that teachers seek appropriate means in order to keep students interested. As with the other skills, games can provide diversity and help keep subjects fun and interesting.

Based on all of the information above it seems clear that games can and should be used as a teaching method when teaching languages. One reason why games could work well as a teaching method is because of the change that has occurred in teaching, where students have been becoming much more active in the whole learning process. Besides giving students a chance to be more active, games usually place the teacher in a background role, and therefore allow the students to take on more responsibility. It has also been made clear that games help create diversity and that can be very helpful in sustaining interest amongst students in the school. We have also learned that by creating diversity teachers are reaching out to a broader group of students and that is very important because students are individuals that differ from each other in so many ways.

Besides creating necessary diversity in the classroom and being a good method for teaching, we must not forget that games are fun and that helps get students active in their learning. I think we can all agree on the fact that no matter what teaching method is being used learning does not take place without the student participating in the learning process.

Aside from activating learners and creating diversity, games also create a comfortable and friendly atmosphere inside the classroom where students, especially shy students, might feel more comfortable in expressing themselves in the target language. Also games help students to get to know each other better, because many of them require more student interaction than other teaching methods might. Games can also be used to help recreate various situations from real life and therefore make the learning more real and give the students a sense of what they are doing is relevant. Another benefit to using games in the classroom is that children do mature through games and through playing games they learn many of society's rules and regulations. In addition when using physical games, children would get a change to get a necessary work out that is often lacking today, due to rapid change in our society.

We have discovered that although games are supposed to be fun and easy there are certain things teachers need to keep in mind when using them inside the classroom. First of all the teacher needs to do every-

thing in his or her power to make sure that all students have a good experience from playing the game. Also the teacher needs to keep in mind that not all games fit certain students and some cannot be played inside the classroom. When selecting a game teachers need to ask themselves, «What are the goals am I trying to achieve by playing this game?» and they have to make sure that the game they choose is not too easy but at the same time not too difficult. If teachers believe a certain game might be too difficult for their students they need to be aware that they need to augment the game to make it more fitting.

Finally, teachers need to make sure they explain all rules in detail, that during the game they do not interrupt the flow of the game and to plan some sort of a follow-up activity after the game. Also we have discussed the use of games in the four language skills: writing, reading, listening and speaking, and there were many valid reasons why using games might help train each specific skill. Writing games for example, help provide important immediate feedback that is usually lacking when students train their writing skills in a more traditional way. Listening games could offer an important and more exciting alternative from the boring listening activities that some of us remember from school. Games could make reading more fun and provide students with a reason to read, which is important because of how essential the reading skill is. For example people need to know how to read in order to be able to learn how to write. When it came to speaking games were able to serve the very important job of helping students train their fluency.

English language teaching in Kazakhstan has entered a new era with the introduction of primary English. There is an obvious shift of paradigm from the structural audio-lingual approach to a global approach to language education through activity-based learning in the primary school. Increasing numbers of teachers, teacher educators and researchers are now beginning to devote themselves to the study of language teaching with young learners. New textbooks are being developed and teacher training programmes at primary and secondary levels are being funded by both the national and local governments. Many teachers are beginning to realize the need to change their beliefs about language and language learning, and the need to acquire new skills and techniques in teaching and in assessment according to the new concepts in teaching and learning and according to the needs of their students. Research into primary school English teaching and teacher training are urgently needed to ensure a better understanding so as to better inform and improve practice [8].

References

- 1 Риксон Ш. Как использовать игры в преподавании иностранных языков. — Лондон: The Macmillan Press Ltd., 1981. — 125 с.
- 2 Стив Ш. Игры, которые помогают учиться. — Сан-Франциско: Jossey-Bass Pfeiffer, 1998. — С. 56, 57.
- 3 Лангран Д., Лангран П. Языковые игры, 1994. — С. 12–14.
- 4 Машедер М. Давайте играть вместе. — Лондон: Зеленый Принт, 1989. — С. 3–5.
- 5 Alanna J. 104 Activities That Build: self esteem, teamwork, communication, anger management, self- discovery and coping skills. — United States: Rec. Room Publishing, Inc., 1998. — 202 p.
- 6 Hadfield J. & Hadfield Ch. Writing Games. — England: Longman, 1990. — 175 p.
- 7 Harmer J. Teaching Speaking. Teaching speaking at lower secondary level and EFL learning and second language acquisition. Reading handouts. — Reykjavik: University of Iceland — School of Education, 2009. — 230 p.
- 8 Жетписбаева Б.А., Шелестова Т.Ю. Раннее обучение английскому языку как проблема современной педагогической науки и практики образования в Казахстане / Вестн. Караганд. ун-та. — Сер. Педагогика. — 2014. — № 4(76). — С. 148–153.

Б.А.Жетписбаева, Т.Ю.Шелестова, Я.Таборэк

Бастауыш мектеп жастағы балаларға ағылшын тілін оқытуда ойын технологияларын қолдану

Мақалада қазіргі таңда шет тілдерін ерте жастан оқыту – кең талқыланатын тақырыптардың бірі. Көптілді білім беру идеяларының мәнмәтінінде ағылшын тілін ерте жастан оқытудың маңыздылығы Қазақстанда күннен күнге артуда. Шет тілдерін ерте оқыту саласындағы көптеген жағымды үдерістерге қарамастан, әлі де шешілмеген сұрақтар кездеседі. Авторлар кіші мектеп жастағы балаларға ағылшын тілін оқыту барысында коммуникативтік ойындарды қолданудың мақсатқа сәйкестігін негіздеді. Оқытудың түрлі кезеңдеріне арналған ойындар кешенін ұсынып, оқушылардың коммуникативтік құзыретінің қалыптасуына әсер ететін факторларды талдаған.

В.А.Жетписбаева, Т.Ю.Шелестова, Я.Таборэк

Игровые технологии в процессе обучения английскому языку детей младшего школьного возраста

В статье отмечено, что на сегодняшний день раннее обучение иностранным языкам — широко обсуждаемая тема. В контексте идей полиязычного образования важность раннего обучения английскому языку возрастает в Казахстане с каждым днем. Несмотря на многие положительные процессы в области раннего обучения иностранным языкам, многие проблемы все еще остаются нерешенными. В статье обоснована целесообразность использования коммуникативных игр при обучении английскому языку детей младшего школьного возраста. Предложен комплекс игр для разных этапов обучения, проанализированы факторы, влияющие на формирование коммуникативной компетенции учащихся.

References

- 1 Rixon Sh. *How to use Games in Language Teaching*, London: The Macmillan Press Ltd., 1981, 125 p.
- 2 Steve S. *Games That Teach*, San Francisco: Jossey-Bass Pfeiffer, 1998, p. 56–57.
- 3 Langran J., Langran P. *Language Games and Activities*, 1994, p. 12–14.
- 4 Masheder M. *Let's play together*, London: Green Print, 1989, p. 3–5.
- 5 Alanna J., 104, *Activities That Build: self esteem, teamwork, communication, anger management, self- discovery and coping skills*, United States: Rec. Room Publishing, Inc., 1998, 202 p.
- 6 Hadfield J. & Hadfield Ch. *Writing Games*, England: Longman, 1990, 175 p.
- 7 Harmer J. *Teaching Speaking*, Teaching speaking at lower secondary level and EFL learning and second language acquisition. Reading handouts, Reykjavik: University of Iceland — School of Education, 2009, 230 p.
- 8 Zhetpisbayeva B.A., Shelestova T.Y. Early English language teaching as a problem of pedagogical science and practice of education in Kazakhstan, *Vestnik of Karaganda University «Pedagogics»*, 2014, 4(76), p. 148–153.

U.I.Kopzhasarova, G.Daulet

*Ye.A.Buketov Karaganda State University
(E-mail: umit-55-hope@mail.ru)*

Specificity of teaching foreign language skills to young learners

Article deals with the specificity of teaching foreign language speech skills to young learners. Authors studied and analyzed works of Kazakhstan and foreign scholars on research problem; identified factors of ensuring successful learning and mastery of foreign language speech skills by young learners; also in accordance with their psycholinguistic and age peculiarities reasoned the necessity of beginning teaching from speaking and listening, followed by writing and reading skills.

Key words: 12 year compulsory education; young learners, childhood foreign language acquisition, listening and speaking skills, written forms of communication, physical development, psycholinguistic features, social developmental characteristics, appropriate tools and methods, content of teaching sources.

The necessity of learning English as a foreign language is increasing with English becoming an international language. Knowledge of English is important as Kazakhstan is a representative of a world community and a part of the global arena, and also due to the fact that all information including education, science culture, etc. is mostly given in English at a current time. The widespread need for knowledge of English along with the Kazakh as the state language and Russian as a language of interethnic communication was ranked among the tasks of national importance [1].

Introduction of the 12 year compulsory education has caused some changes, and English has begun to be studied from the first grade since year 2013–2014.

The main reasons of making English as a compulsory subject at the primary school are aimed at accomplishment of the following goals:

- development of communication skills in English for improvement of pupils cognitive activity in all types of speech (listening, speaking, reading, writing), also learner's abilities in English graphics and technology, elementary reading according to the age peculiarities of young learners;
- development of the child individuality: his speaking skills, memory, thinking ability; moral and aesthetic qualities of a young language learner by means of studying English as a means of communication;
- ensuring communicative and psychological adaptation of a pupil to the new language environment to overcome different barriers in foreign language communication;
- familiarizing of children with culture, traditions and realities of a studied language, etc.

Peculiarities of English teaching and learning at a primary level has been highlighted by a number of Kazakhstan researchers as Amandykova G.N., Mukhtarova S.E., Sarsembaeva A.Z., etc.; Russian researchers: Azovkina A.N., Bim I.L., Borisova A.N., Galperin P.Y., Leontyeva A.A., and also by foreign educators: Butler, 2009; Gimenez, 2009; Ho, 2003; Y.Hu, 2007; Nikolov, 2009; Brumfit, Rixon, 1999; Nikolov, 1999; Cameron, 2003; Moon, 2005; Pinter, 2006; Nunan, 2011 etc.

Concerning the starting age for learning a foreign language — «the younger the better» is a belief that has dominated pedagogical agendas in foreign language education globally. However, according to Linse, contrary to popular myth younger children learning English «do not develop English language skills more readily than older learners» [2]. Thus, as we see there are peculiarities and difficulties in assimilating English by young learners.

It should be kept in mind that the primary aim of learning language is ability to communicate in a language. Therefore teaching foreign language in the initial phase of the secondary school is considered as a period of learning a foreign language, which allows to make the foundations of the communicative competence, necessary and sufficient for their further development and improvement in the course of studying this subject. Young learners should learn a foreign language for communication purposes only.

Due to Piaget's (1959) theory of cognitive and language development and Vygotsky's (1986) socio-cultural theory, children are developing as language-users and therefore not yet fully competent in understanding and using language as effectively as older children or adults might [3]. Low level proficiency learners in our case cannot be expected to achieve high level of linguistic accuracy.

Hence, it should be noted that we cannot expect advanced communicative skills from young learners at early stages of language learning. At beginning levels and during early weeks of teaching we should first get them acquainted to short segments of a language that they can use in the future.

As regards young learner's foreign language skills in the first year of training, listening and speaking are supposed more dynamic for oral speech development. As Philips rightly said, «it would be best to introduce English through listening and speaking first, then reading and writing last. Process of training in written forms of communication is slowed more down because pupils don't own the corresponding abilities even in the native language» [4]. Young learners have limited reading and writing even in a mother tongue, which is also still being developed.

Reading is considered as a set of skills that helps meaning making by decoding the printed word. On the one hand, foreign language (English) decoding process of primary school children has some difficulties posed by the difference in calligraphy between Kazakh (Russian) and English. On the other hand, cognitively children can only understand the meaning of the given information that exists in their mind already or based on their previous experience. So, as Brewster and Ellis suggests, it is important to introduce reading after students have basic knowledge of the spoken language so that it quickly becomes meaning based and not only decoding [5].

For young learners writing in a foreign language (English) is the most difficult skill to develop for many reasons. Apart from the difficulty, posed by the nature of the language being learned, children's personal features cause additional problems that hinder their development in writing. Chastain claims that «writing is difficult even under the most supportive and natural circumstances, hence «students» psychological and emotional attitudes toward written communication assignments cause reducing or eliminating their potential and negatively effect the student's attitudes» [6].

Young learners foreign language acquisition process should be viewed in as close association as possible with linguistic development in the mother tongue. Children acquire their mother language during the first years of their lives. The acquisition of the first language occurs naturally and unconsciously.

As Pinter claims learning of English (as a foreign language) should be started with an emphasis on listening and then speaking, just as in mother tongue. In a parallel vein, Davies and Pearse also claim that children begin to learn their mother tongue by listening before they speak [7].

How children learn their mother language? At the beginning of learning a mother language, children hear mainly through their ears, that becomes the main source of the language [5]. With the first mother's words, children are familiar with listening, which meaning they are not quite able to understand. They hear language over and over again. Even if they don't yet speak, they are learning and processing, eventually recognize them in speech. At first they can catch certain sounds or words. After a word building stage, follows the word structure level, then they can understand the whole sentence. As understanding precedes speech, young learners will be involved in speech to comprehending and at least will be capable to pronounce them correctly.

Findings from research on language acquisition and from brain research have produces evidence that the acquisition of an unfamiliar language should take place as early as possible in order to master phonetics of the language learned. It has been shown, for instance, that children up to the age six can learn to speak a second language without an accent [5].

As argued by Linse, the main reason for the teaching listening skill at first is that listening may be a foundation for other language skills. You need to hear a word before you can say it; similarly, Cook points out that before babies can comprehend words, they listen to the rhythm and melody of the language and have some awareness of interaction and relationship with a speaker [7].

Young beginners need to start with plenty of listening practice, and opportunities to listen to rich input will naturally lead to speaking tasks. In this way, listening and speaking are truly integrated in the primary English classroom.

As Phillips claims «Listening tasks are extremely important in the primary language (foreign language) classroom, providing a rich source of language data from which the children will begin to build up their own idea of how the language works. This knowledge forms a base or resource, which they will eventually draw on in order to produce language themselves. Listening is a receptive skill, and receptive skills give way to productive skills» [4]. Besides, as argued by Sharpe, the promotion of children's speaking and listening skills lie at the heart of effective learning in all subjects of the primary curriculum.

All things considered, it seems reasonable to assume that starting foreign language teaching with listening and speaking is very important, so the next step is to define appropriate tools and methods to use in the

classroom. In this process we have to take into consideration their physical, social, emotional, cognitive developmental peculiarities such as short-term memory, instability of attention, visual ability, predisposition to kinesthetic forms of work, etc.

Psychologists and physiologists reason the introduction of early foreign language teaching due to children's natural disposition and their emotional readiness for learning and mastery of a new language. It is commonly known, that in the given case sensitivity of primary school children to language learning is taken into account, particularly to the foreign language mastery. It is at this age children demonstrate natural curiosity and need in cognition of new knowledge. At this period of development they are also characterized by fast and flexible assimilation of language material. Becoming older, gradually person's ability to imitate and perceive sounds desensitized; his short-term memory and visual ability weaken [8].

Psycholinguistic features of primary school children are characterized by limited amount of memory and fast forgetting, prevalence of mechanical memory than logical. While learning foreign language in the classroom, young learners try to repeat some of the utterances they hear. Repeating a set of phrases may not make the learners conversant in English overnight, but it might be helpful too. Slattery and Willis argue, repetition help learners communicate in different ways: by helping them get used to saying English, by allowing them to practice the intonation pattern and by enabling them to gain confidence, especially if the teacher offers a lot of praise. We don't have to forget that repetition should be meaningful. Davanellos (1999) argues that songs can provide examples of everyday language and present the natural opportunity for meaningful repetition. That is why in a class of young learners, there is a variety of fun songs and chants, that help children learn vocabulary and grammar, while improving their oral skills. Songs can be utilized as a beneficial teaching and learning tool (Millington). Songs can help young learners enhance their listening skill and pronunciation. Purcell stresses that students can become demotivated by continually listening to narration or dialogue when they try to comprehend the meaning of new words or phrases in context. However, listening to a song over and over again can be more colorful due to the rhythm and melody [9].

Storytelling is another effective technique for improving listening skills of young learners. Paul emphasizes that teachers can read stories to young learners from storybooks, memorize the stories then share their content with pupils or let pupils to listen to a tape [10]. When reading stories from storybooks, teachers can change stress, pitch and intonation patterns or tone of voice to refer to different characters of the story, so young learners can have better chance to experience the suprasegmental features of the target language. Content of the texts may offer new facts to learn, that simulates children's experience. Content may be striking and fun to develop interest and motivation.

The traditional storytelling has a new face with the fast developing computer technology today. Digital story telling is one of the new twists of the technology. *It refers to using new digital tools to help ordinary people to tell their own real-life stories.* Digital stories are considered as a useful language learning tool that provides context that is enriched with texts, pictures, videos, and sound and can be very helpful in promoting young learners listening skills [11]. They are inclined to be visual, interactive and reiterative. The interactivity of internet based stories may pave the way to learning, when children are actively engaged in decoding and comprehending the story. At the present time videos are accepted as fruitful resources of vocabulary learning, especially for young learners simply because they expose young learners to colorful and enjoyable scenes in which the language is used in communication. Cartoons are especially useful for young learners' classroom since they supply audio-visual input, reflect native-speaker talk, and are fun for children watch.

Physical development of young learners predisposes them to kinesthetic forms of work. Children acquire knowledge from active interacting with the physical environment in developmental stages. They learn through their own individual actions and exploration. We can use listening exercises and do activities, as children like learning by doing, such games as TPR (total physical response), where children listen to commands in a target language and then immediately respond with an appropriate physical action. When those commands become familiar, the teacher remains seated and only the students will continue to respond to the teacher's commands. As their listening comprehension develops, there is a point of readiness to speak in which the children spontaneously begin to produce utterances.

Games are considered as one of the most effective teaching and learning techniques. Children, especially aged 5–9, tend to play games in their real life and usually familiar with terms of structure, rules, etc. — it maximizes young learners motivation greatly, increase positive feelings. At the same time they improve children's self-confidence, because learners are not afraid of punishment or criticism while practicing the target language freely. Games encourage learners to direct their energy towards language learning by provid-

ing them meaningful contexts. Therefore, it is important not to see games as time fillers or tools designed for fun only, but integrate them into their foreign language programs [9]. Listening games help children also to promote their ability to distinguish the dissimilarities and similarities between sounds, while speaking games encourage them to communicate with each other easily and to produce the foreign language without any pressure.

Primary school students are also characterized by short attention spans, so it is necessary for children aged 5–7 keep activities around 5 and 10 minutes long, for ages 8–10 keep activities 10 to 15 minutes long. One way to capture their attention and keep them engaged in activities is to supplement the activities with lots of visuals, toys, puppets, or objects. As Scott and Ytreberg describe, «Their own understanding comes through hands and eyes and ears. The physical world is dominant at all times» [12]. Visual materials should be bright and attract the viewer's attention. As for listening strategies, they can be developed by encouraging young learners to guess from the context and also supporting their listening comprehension by using visuals, mime, and facial expressions. Also, demonstrating language by using realia in contexts are of interest to children or personalizing a context can also be effective. Cartoon films can be used, because young learners have the chance to listen to the language within a visual context. They can better comprehend what they listen to. These can also help make the language input comprehensible and can be used for follow-up activities.

One of the social developmental characteristics of primary school children is the prevalence of dialogic speech from monological. It is also helpful to teachers as well, they are always ready to interact with each other, to talk about one topic in pairs, in group. Pair and group work activities are quite popular. Of course it is not easy to involve young learners in group work. There are two major problems that teachers can encounter. Firstly, disciplinary issues can arise like too much talk and noise. Secondly, children tend to switch to their mother tongue and neglect using the target language for accomplishing the given tasks. To resolve these problems during group and pair work activities, teachers should monitor each pair and group effectively, make sure foreign language is used as much as possible. Teacher intervention in such cases is not always a bad thing. While monitoring children, teachers can spot mistakes in language use and can provide input, guidance, and feedback.

According to the curriculum children have to express their ideas and share opinions about on topics in different situations without preparation. These situations should be connected with their education, games, everyday life. Conversation should consist of at least right constructed 2–3 phrases and completed with description (things, pictures) or narration (about family members, friends, pets, etc.) [13].

Particular attention has to be paid to the content of teaching sources. Themes and contexts in home country or culture can help young learners connect English with their background knowledge, which is limited because of their young age and inexperience. Teachers can choose materials, which can improve their cultural awareness of the target language: for instance, listening and speaking songs of different cultures and guessing their meaning, listening stories and fairy tales in a studied language, learning or playing traditional games of other countries. In this way children can improve not only listening and speaking skills, but also understand mentality of people of different countries, while doing creative and fun activities.

While developing young learners' communicative skills we should take into account that a typical lesson in current teaching materials involves a three-part sequence consisting of pre-listening, while-listening, and post-listening activities (Field, 1998) [5]. They are as follows:

Typical pre- listening activities

- Pictures to activate background knowledge;
- Brainstorming what students know about the topic with a word map;
- Exhibiting real objects related to the topic;
- Pre-teaching vocabulary (with pictures, realia, examples in context).

Typical while listening activities:

- Listening for a gist;
- Listening to background noise to create setting and topic;
- Describing specific words;
- Raising hands when catching certain words;
- Matching;
- Finding mistakes;
- Indicating stress or intonation.

Typical follow-up listening activities presuppose development of young learners' speaking skills:

- Discussion about the topic;
- Role playing;
- Short reading or writing about the topic;
- Designing a poster.

At the last practice stage children need teacher's help more. Especially in oral practice, which involves active speaking, teachers should circulate and when necessary help learners when they are stuck. Also oral production activities should be based on 'language that is slower than the language used in intensive study' (Clavery, 2001 [5]). Teacher should pay attention to the children's ability to recall and use the necessary words and structures to be used in the activity easily.

The proposed techniques and activities were applied in teaching practice within an academic subject «teaching English to young learners» (Turkey Republic, Uludag University) and in Kazakhstan primary schools.

To conclude all above mentioned, we focus on listening and speaking skills to begin young learners foreign language teaching and learning. Taking into account age and other psycholinguistic peculiarities of young learners in language acquisition, it will be more beneficial to train them first in listening and speaking and further develop their reading and writing skills.

References

- 1 The state program of language development and functioning in the Republic of Kazakhstan for 2011–2020. — Astana, 2011.
- 2 Linse C.T. Practical English language teaching: Young learners. — New York: McGraw Hill, 2005. — P. 49.
- 3 Danby, Susan J. The communicative competence of young children // Australian Journal of Early Childhood. — 2002, 27(3). — P. 25–30.
- 4 Philips S. Young learners. — Oxford: Oxford University Press, 2001. — P. 57.
- 5 Gursoy E., Arikan A. Teaching English to young learners: An activity based guide for prospective teachers. — Ankara, 2012. — P. 146–148, 165–170.
- 6 Chastain K. Developing second language skills theory and practice 3rd edition. — Orlando: Harcourt Brace Jovanovich, 1988. — P. 251.
- 7 Mustafa Ş. Developing young learner's listening skills through songs, 2012. http://www.kefdergi.com/pdf/20_1/20_1_21.pdf
- 8 Тылызина Н. Педагогическая психология. — М.: Академия, 1999. — С. 28.
- 9 Arikan A. Effectiveness of using games in teaching grammar to young learners. — Elementary Education Online, 2011, 10(1). — P.219–229. <https://www.academia.edu/3139920>
- 10 Paul D. Teaching English to children in Asia. — Hong Kong: Longman Asia ELT, 2003. — P. 74.
- 11 Joan Kang Shin. Ten Helpful Ideas for Teaching English to Young Learners. <http://exchanges.state.gov/englishteaching/forum/archives.htm>
- 12 Scott and Ytreberg. Teaching English to children. — New York: Longman, 1990. — P. 21.
- 13 Амандықова Г.Н., Баймұқанова С.Е., Бисенғалиева А.Н. Шетел тілін оқыту әдістемесі. — Астана: Фолиант, 2007. — С. 170.

У.И.Копжасарова, Г.Даулет

Кіші жастағы оқушыларды шетел тілі біліктеріне оқытудың ерекшелігі

Мақалада 12 жылдық білім берудің негізінде маңыздылығы артқан кіші жастағы оқушыларды шет тілі біліктеріне оқытудың ерекшеліктері баяндалған. Қарастырылған мәселе бойынша қазақстандық және шетелдік ғалымдарының еңбектеріне талдау жасалды. Шет тілін ерте жастан бастап үйренуші оқушылар үшін оқыту процесінің тиімділігін арттыратын факторлар анықталып, оқушылардың жас ерекшеліктеріне орай шет тіліне оқытудың алғашқы сатысында тындап түсіну және сөйлеу біліктері басты назарда болу керек екендігі тұжырымдалды. Авторлармен кіші жастағы оқушыларға аталған шет тілі біліктері меңгерілгеннен кейін жазу және оқу біліктеріне оқыту қажеттілігі түсіндірілді.

У.И.Копжасарова, Г.Даулет

Специфика обучения иноязычным умениям младших школьников

В статье рассмотрены особенности обучения младших школьников иноязычным речевым умениям в контексте 12-летнего образования. Авторами изучены и проанализированы научно-литературные источники казахстанских и зарубежных ученых по исследуемой проблеме; определены факторы, обеспечивающие успешное обучение и овладение иноязычной речью младшими школьниками; также обоснована необходимость развития у младших школьников умений аудирования и говорения на начальном этапе обучения, с последующим переходом на чтение и письмо.

References

- 1 The state program of language development and functioning in the Republic of Kazakhstan for 2011–2020, Astana, 2011.
- 2 Linse C.T. *Practical English language teaching: Young learners*, New York: McGraw Hill, 2005, p. 49.
- 3 Danby, Susan J. *Australian Journal of Early Childhood*, 2002, 27(3), p. 25–30.
- 4 Philips S. *Young learners*, Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 57.
- 5 Gursoy E., Arian A. *Teaching English to young learners: An activity based guide for prospective teachers*, Ankara, 2012, p. 146–148, 165–170.
- 6 Chastain K. *Developing second language skills theory and practice 3rd edition*, Orlando: Harcourt Brace Jovanovich, 1988, p. 251.
- 7 Mustafa Ş. *Developing young learner's listening skills through songs*, 2012. http://www.kefdergi.com/pdf/20_1/20_1_21.pdf
- 8 Tylyzina N. *Pedagogical psychology*, Moscow: Akademia, 1999, p. 28.
- 9 Arian A. *Effectiveness of using games in teaching grammar to young learners*, Elementary Education Online, 2011, 10(1), p.219–229. <https://www.academia.edu/3139920>
- 10 Paul D. *Teaching English to children in Asia*, Hong Kong: Longman Asia ELT, 2003, p. 74.
- 11 Joan Kang Shin. *Ten Helpful Ideas for Teaching English to Young Learners*. <http://exchanges.state.gov/englishteaching/forum/archives.htm>
- 12 Scott and Ytreberg. *Teaching English to children*, New York: Longman, 1990, p. 21.
- 13 Amandykova G.N., Baymukanova S.E., Bisengalieva A.N. *Didactics of foreign language teaching*, Astana: Foliant, 2007, p. 170.

Ю.Н.Камалов, Т.О.Дуйсеханов, М.Ю.Камалов

*Южно-Казахстанский государственный университет им. М.О.Ауезова, Шымкент
(E-mail: kamalov.8383@mail.ru)*

Особенности осуществления политехнического принципа в профильном обучении школьников

В статье рассмотрены некоторые особенности осуществления политехнического принципа в профильном обучении школьников, в частности, содержание изучаемого учебного материала и методика его обучения по металлообработке в школьных учебных мастерских на основе познания естественнонаучных принципов. Разработаны методические приемы, способствующие формированию понятий на основе политехнического принципа, позволяющие самостоятельно анализировать учащимися конкретные явления и процессы, происходящие в технических объектах или в технологических процессах по металлообработке.

Ключевые слова: профильное обучение, политехнический принцип, межпредметные связи, обобщенные знания, политехническое понятие, металлообработка.

В настоящее время в теории и передовой педагогической практике школы существует несколько путей обеспечения политехнического характера трудовой подготовки школьников. Одним из них является совершенствование содержания и методов преподаваемого материала путем усиления его научной значимости, системности и связи с практикой.

Качественный анализ исследований показал, что учащиеся не всегда способны самостоятельно увидеть, раскрыть и усвоить общие естественнонаучные принципы, которые лежат в основе техники, технологии и организации труда. Наибольшую трудность для школьников представляют вопросы, связанные с выделением общих и существенных признаков средства труда и их сравнением; использованием в ответах «опорных» элементов того или иного понятия, закона, закономерности; овладением обобщенными (политехническими) знаниями и умениями, необходимыми для осознанного производственного труда. Это свидетельствует о недостаточной политехнической направленности общеобразовательных и специальных знаний школьников.

Кроме того, анализ существующего содержания программы профильного обучения учащихся по металлообработке показал, что содержание политехнической подготовки школьников не представляет собой определенной системы знаний и умений. Поэтому формирование технико-технологических понятий, умений и первоначальных производственных навыков следует рассматривать в единстве и взаимосвязи с изучением физики, химии, математики, черчения и других дисциплин, чтобы в комплексе они составили единые понятия о научных основах современного производства [1].

Анализ моделей оптимального соотношения общеобразовательной, общетехнической и трудовой подготовки учащихся показывает, что учитель технологии труда должен знать в совершенстве не только свой предмет, но и содержание программ всех смежных дисциплин, уровень общеобразовательных знаний и умений учащихся.

Так, в курсе физики учащиеся изучают и знакомятся с физико-химическими (механическими) свойствами материалов (например, со строением кристаллических и аморфных тел, температурами плавления металлов, плотностью, электро- и теплопроводностью различных веществ, часто являющихся машиностроительными материалами). В курсе химии учащиеся знакомятся с основами процессов получения чугуна, стали, сплавов; изучают свойства цветных металлов и сплавов, неметаллических материалов. На уроках черчения учащиеся изучают основы общего и машиностроительного черчения, конструирование деталей машин, принципы составления и чтения сборочных чертежей. Знания по математике способствуют пониманию принципов технических расчетов. Например, знания пропорциональных отношений лежат в основе составления и решения уравнений кинематических цепей металлорежущих станков, а геометрические построения служат основой плоскостной и пространственной разметок.

С другой стороны, следует отметить, что политехническая сущность всех этих научных знаний (законов, понятий, принципов), составляющих теоретическую основу технологических процессов и

технических устройств, которые даются в содержании основ наук и программного материала по профильному обучению металлообработке, в определенной мере скрыта от учащихся.

Например, технические знания по обработке металлов резанием отличаются от естественнонаучных, по крайней мере, двумя особенностями.

Во-первых, отдельные технические понятия объективно являются продуктом конкретизации и практического приложения нескольких естественнонаучных понятий. Так, техническое понятие о резце токарного станка содержит ряд сведений из геометрии, физики, химии, не говоря уже об устройстве самого токарного станка.

Во-вторых, технические понятия являются менее обобщенными и абстрактными. Для них характерна значительная степень конкретности, образности. Такая относительная сложность технических понятий обуславливает трудности усвоения школьниками. Следовательно, для того чтобы определенный объем научных знаний, полученных учащимися в процессе изучения общеобразовательных предметов и характеризующих закономерности производственных процессов, раскрывал их естественнонаучную основу, необходимо создать обобщенные знания, конкретизирующие закономерности естественных наук. Так, например, объясняя приемы опилования плоских поверхностей, учитель технологии труда должен показать, что для получения ровной (без «завалов») поверхности напильник необходимо рассматривать как рычаг с пропорционально изменяющимися плечами. Равновесие такого рычага обеспечивается соответствующим перераспределением сил работающего на рукоятку и носок напильника. Аналогичным образом рассматриваются работа гаечным ключом при завинчивании гаек, сущность плечевого, локтевого, кистевого ударов молотка при рубке металла и др. [2].

При изучении физических основ процесса резания следует раскрыть его комплексный характер (работу клина, деформацию, трение, переход работы в теплоту, распределение теплоты между резцом, заготовкой, стружкой, окружающей средой, изменения в материале заготовки, резца, стружки на кристаллическом и молекулярном уровнях, сущность усадки, наклеп).

Разумеется, изучение техники на основе познания ее естественных научных принципов не исчерпывает того, что мы называем политехническим подходом к обучению технологий труда. Например, можно усвоить принцип действия токарно-винторезного станка, знать его составные части и процесс взаимодействия между ними, понимать сущность физических процессов, протекающих во время его действия, но не понимать и не видеть возможностей применения этих научных знаний при изучении других металлообрабатывающих станков.

Поэтому для понимания роли науки в производительном труде и для обеспечения сознательного усвоения школьниками необходимых профессиональных знаний и умений на научной основе, способности их широкого варьирования и переноса приемов труда на новую ситуацию, необходимы определенные дидактические условия и методические средства, которые помогут учащимся понять доступные для них принципы работы техники, технологических процессов, организации труда и экономики.

Основываясь на сказанном выше, мы поставили перед собой задачу разработать методические приемы и дидактические средства, способствующие формированию понятий на основе самостоятельного анализа учащимися конкретных явлений и процессов, происходящих в технических объектах или в технологических процессах, организации такого процесса обучения, при котором каждое формируемое понятие (знание или умение) стало бы инструментом дальнейшего познания техники, технологии, организации и экономики, в целом руководством к практической деятельности школьников.

Опираясь на дидактические положения и учитывая результаты изучения уровня политехнической подготовленности учащихся, мы выделили следующие основные требования:

1) раскрыть комплекс естественнонаучных явлений, протекающих в содержании трудового и технологического процесса, показать характер основных структурных компонентов и логику применения научного закона в современном производстве;

2) формировать у школьников необходимый уровень обобщенных понятий о технико-технологических и организационно-экономических основах обработки металлов резанием и умения оперировать ими;

3) давать необходимые пропедевтические знания для последующего углубленного изучения научных основ токарных, фрезерных и слесарных работ;

4) добиваться эффективности уроков в формировании политехнических (общетрудовых, общепроизводственных) умений;

5) учить приемам обобщения, сравнения и выявления на конкретном техническом объекте общего, особенного и единичного и выработки на этой основе умений переноса знаний с одного объекта на другой;

6) больше внимания уделять интенсивности, рациональности, продуктивности деятельности учащихся на уроке с целью конкретизации содержания знаний и умений, которыми должны овладеть учащиеся;

7) давать необходимые знания, отражающие приоритетные направления научно-технического прогресса и определяющие пути интенсификации современного производства.

Отсутствие в учебном плане школы самостоятельных общетехнических и общетехнологических дисциплин приводит к перераспределению технико-технологического материала между естественно-научными дисциплинами и профильным обучением учащихся технологии труда. Учителя или мастера производственного обучения должны строго и четко отбирать содержание излагаемого материала, обеспечивающего сознательное и глубокое понимание устройства и работы технических средств, сущности технологических процессов металлообработки. Так, например, от учителя требуется знать содержание программ смежных дисциплин, устанавливать межпредметные связи, выделять основные вопросы политехнического содержания, раскрывающие естественнонаучную, технико-технологическую и организационно-экономические основы изучаемого объекта или процесса. Исходя из этого изучение содержания существующего программного материала по профильному обучению металлообработке и основ наук соответствующего уровня позволило нам разработать дидактический материал, способствующий усилению политехнической направленности изучаемого материала по профильному обучению учащихся [3].

Усвоение учащимися политехнических понятий в определенной мере связано с созданием у учащихся системы обобщенных знаний, раскрывающих общие естественнонаучные принципы технико-технологических и организационно-экономических основ производства и труда.

При формировании обобщенных понятий следует принять во внимание закономерности процесса обобщения. В процессе обобщения можно выделить две стадии: абстрагирование и непосредственное обобщение. Сначала каждый объект расчленяют на признаки и свойства, выделяют существенные признаки и лишь затем происходит само абстрагирование. Учащиеся отвлекаются от всех несущественных признаков и рассматривают объект только с точки зрения, необходимой для обобщения его и сходных с ним объектов, затем происходит обобщение. Для этого необходимо сравнить объекты между собой, в процессе чего обнаружится, что их можно объединять в одну группу. Таким образом, после аналитической операции абстрагирования происходит синтетическое мысленное обобщение связей, которые закрепляются в понятии о данной группе объектов. В этом понятии отражаются общие и существенные признаки конкретных объектов.

Содержание политехнических знаний может быть раскрыто с различной степенью обобщенности. На стадии профильного обучения учащихся, где они приобретают знания и умения, свойственные группе родственных профессий, объединенных на технико-технологической основе, целесообразно использовать второй уровень обобщенности политехнических знаний, так как они, являясь политехническими, дифференцируются в зависимости от изучаемых видов профиля трудовой подготовки и выполняют две важнейшие функции в процессе трудовой и профессиональной подготовки школьников. С одной стороны, они являются основой для последующего усвоения профессиональных знаний, обеспечивая непрерывность, плавность перехода к ним от более обобщенных знаний первого уровня общности, т.е. выполняют определенную функцию промежуточных знаний, с другой стороны, выполняют весьма существенную специфическую функцию в процессе политехнического образования. Представляя собой комплекс различных научных и производственно-технических знаний, они способствуют формированию у школьников умений синтезировать знания из различных предметов и применяют их в процессе труда. В этом случае политехническое образование выступает как основа трудовой и профессиональной подготовки школьников.

Основопологающей методической концепцией в своей работе мы считаем, что в постановке трудового обучения и других дисциплин политехнического цикла эффективен такой подход, при котором учащимся сообщают обобщенные идеи и понятия, а фактологический материал занимает второстепенное и небольшое место. При этом сначала необходимо, опираясь на знания явлений и законов природы, формулировать понятия о принципе действия и устройстве технических объектов, о сущности и способах технологических процессов, а затем уже конкретизировать их, сформировать необходимые умения в данной области. В соответствии с этой концепцией и исходя из второго уровня поли-

технических знаний, выделенной С.У.Калигой (уровневая структура политехнических знаний), в разработанных нами методических рекомендациях изучаемый материал раскрывается на основе структурно-функционального подхода, где изучаемый объект или процесс представляется с позиций трех структурных компонентов: «триединство» общего (принцип осуществления) — особенного (способ осуществления) — единичного (структура осуществления) и раскрывает функциональную сущность на каждой уровне представления.

Рассматриваемый подход предполагает построение учебного материала от «общего» к «частному», а от него — к «единичному», т.е. использование преимущественно дедуктивных приемов изучения учебного материала, в частности, метода поэтапного формирования обобщенных понятий. Содержание профильного обучения учащихся по металлообработке включает в себя изучение таких основных разделов, как инструменты (рабочие, разметочные, режущие, измерительные), машины, механизмы, станки, трудовой и технологический процесс и др. При изучении их в качестве общего выступает принцип действия технического объекта или принцип осуществления технологического процесса, имеющий общенаучное значение.

Например, в качестве общего принципа действия технологических машин (токарных, фрезерных, сверлильных) выступает принцип взаимодействия режущего инструмента с обрабатываемым материалом и его естественнонаучная основа функционирования, связанная с протеканием рабочих процессов. Он включает в себя основные движения резания, общие свойства режущего инструмента как реализация принципа клина, свойства обрабатываемого материала и др. Общим принципом осуществления технологического процесса выступают явления деформации (упругая, пластическая, сдвиг). Естественнонаучные явления, лежащие в основе, характеризуются такими понятиями, как сопротивление материалов резанию, трение, теплообразование, относительное смещение атомов кристаллической решетки, стружкообразование и др.

В качестве особенного выступает способ действия технического объекта или способ осуществления технологического процесса. Особенность технического объекта характеризуется такими функциональными свойствами, как степень механизации, автоматизации, точность, качество, производительность и др. В качестве способа осуществления технологического процесса особенно выступает кинематика движения заготовки и инструмента в зависимости от требуемой формы обрабатываемой поверхности. Например, технология обработки металлов резанием подразделяется на такие технологические операции, как точение, фрезерование, сверление, ручная обработка и др. Способ осуществления перечисленных технологических операций заключается в относительности перемещения обрабатываемой заготовки и клинообразного режущего инструмента в зависимости от требуемой формы обрабатываемой поверхности. Например, при ручной обработке металлов резанием основным (ведущим) является движение режущего инструмента, а второстепенным (ведомым) — движение обрабатываемого материала. При механической обработке металлов эти особенности способа действия чередуются, например, при точении и фрезеровании. Естественнонаучные явления, лежащие в основе этих операций и раскрывающие их характерные особенности, представляются следующими знаниями: теплообразование при резании и влияние его на процесс обработки, элементы режима резания, влияние обрабатываемого материала на тип образующейся стружки, нарост на резце и его влияние на процесс резания, усадка стружки и упрочение обрабатываемого материала и др.

В качестве единичного выступает структура (схема) действия технического объекта или структура протекания технологического процесса. В качестве функциональных свойств выступают производственно-эксплуатационные особенности машин, связанные с его изготовлением и использованием. Например, кинематическая схема станка, числа и пределы скоростей, оснащенность дополнительными устройствами и механизмами, геометрия режущего инструмента. Естественнонаучные знания, раскрывающие конкретную схему протекания технологических процессов, представляются следующими явлениями, происходящими в срезаемом слое металла: сжатие под воздействием резца, упругие пластические деформации, тепловыделение, относительное смещение атомов кристаллической решетки, стружкообразование и др.

Такой дедуктивный подход к формированию трудовых и профессиональных знаний позволяет учащимся применять полученные знания в любых условиях, так как происходит овладение общими научными основами и объектами техники, что создает условия для ориентировки учащихся в конкретных технических знаниях, позволяет им самостоятельно разобраться в принципах работы незнакомых технических объектов.

Таким образом, соблюдение принципа политехнизма по сути своей требует построения учебного материала на основе восхождения от абстрактного к конкретному, т.е. не обобщения максимально возможного количества единичных, частных сведений, технических фактов для подтверждения того или иного принципа или явления, а на примере рассмотрения одного или нескольких базисных фактов, которые приводят к правильным теоретическим обобщениям, выделения тех существенных особенностей, которые объединяют технические объекты и явления, т.е. выделения существенного, общего в частном, конкретном. Только в этом случае, вооруженный такими знаниями учащийся сможет понять научные основы современного производства и общие принципиальные технико-технологические закономерности.

Список литературы

- 1 Белозерцев Е.П., Гонеев А.Д. Педагогика профессионального образования. — М.: Академия, 2006. — 356 с.
- 2 Атутов П.Р., Поляков В.А. Роль трудового обучения в политехническом образовании школьников. — М.: Просвещение, 1985. — 210 с.
- 3 Кругликов Г.И. Методика преподавания технологии с практикумом. — М.: Академия, 2004. — 380 с.

Ю.Н.Камалов, Т.О.Дүйсеханов, М.Ю.Камалов

Оқушыларды бейіндік оқытуда политехникалық қағиданы жүзеге асыру ерекшеліктері

Мақала мазмұнында оқушыларды бейіндік бағытта оқыту үдерісінде политехникалық қағиданы жүзеге асырудың бірқатар ерекшеліктерін, яғни оқыту материалдарының ғылыми маңыздылығын, жүйелілігін және оның тәжірибемен байланыстылығын, қарастырады. Мектеп шеберханаларында металл өңдеу тарауын политехникалық қағида негізінде оқытуды жүзеге асырудың әдіс-тәсілдері, ерекшеліктері ғылыми-әдістемелік тұрғыдан сипатталды.

Yu.N.Kamalov, T.O.Duisekhanov, M.Yu.Kamalov

The peculiarities realization of polytechnic principles in pupils profile education

The modern pedagogical science dispose many science-methodical working, which organize at ensuring polytechnic character of youth's professional education. Among this research the most actual is improvement contents and methods of teaching materials on the way of its high pressure significance with using integrative knowledge's from the basis sciences. In the present article is exposed some peculiarities realization of polytechnic principles in pupils profile education.

References

- 1 Belozertsev E.P., Goneev A.D. *Pedagogics of professional education*, Moscow: Academy, 2006, p. 356.
- 2 Atutov P.R., Polyakov V.A. *Rol of labor training in polytechnic education of school students*, Moscow: Prosveshcheny, 1985, 210 p.
- 3 Kruglikov G.I. *Metodik of teaching technology with a practical work*, Moscow: Academy, 2004, 380 p.

Г.Т.Абдуллина, А.У.Анарбаева

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан
(E-mail: gulzhan-abdullina-4@mail.ru)

Заттық-дамытушы ортаның балаларды әлеуметтендірудегі орны

Мақалада А.Данашеваның еңбегі негізге алынды. Өз зерттеуінде авторлар заттық-дамытушы ортаның баланың дамуына тиімді ықпалымен қатар, орта арқылы баланы әлеуметтендіру үрдісін де қарастырған. Заттық-дамытушы ортаның барлық компоненттері мазмұны, көлемі, көркемдік шешімі бойынша өзара байланысты. Балабақшаның заттық-дамытушы ортасына түрлі заттарды, әлеуметтік шынайы объектілерді қосуға болады. Мұндай орта балаларға өте қажет, өйткені бәрінен бұрын оларға ақпараттық қызмет атқарады — қоршаған ортадағы әрбір зат белгілі мәліметтерді береді, әлеуметтік тәжірибені берудің құралы болып табылады.

Кілт сөздер: заттық-дамытушы орта, көңіл-күй, сезім, ақыл-ой дамуы, жеке ерекшелік, әлеуметтендіру, заттық орта, балабақша, рухани даму, дене дамуы.

«Балалар сұлулық әлемінде, яғни ойын, ертегі, ән, сурет, қиял және шығармашылық әлемінде, өмір сүруі керек. Бұл әлем баланы қоршап алуы қажет...», — деп В.Сухомлинский айтқандай, мектепке дейінгі жастағы балалардың қалыпты дамып, жетілуі үшін қажетті дамытушы ортаны қалыптастыру керек.

Заттық-дамытушы орта — педагогикалық үрдісті жүзеге асыруға қажетті уақыт пен кеңістік жағынан жүйелі ұйымдастырылған, қажетті заттармен, ойын құралдарымен жабдықталған эстетикалық, психологиялық-педагогикалық шарттардың жиынтығы. Бұндай ортада бала белсенді танымдық, шығармашылық іс-әрекетке қосылады, қызығушылығы дами түседі, қиялы, ақыл-ой және бейнелік қабілеттері, қарым-қатынас жасау дағдысы дамиды, ең бастысы, үйлесімді тұлға дамуы жүзеге асады.

Дамытушы орта баланың өзіне деген сенімділігін арттыруға, оны бойына сіңіруіне септігін тигізеді, мектеп жасына дейінгі балаға өз қабілеттерін сезіну және қолдануға мүмкіндік береді, өз қабілетін, шығармашылық шешімдер қабылдай алу дағдыларын дамытады.

Заттық-дамытушы орта баланың түрлі әрекеттерін қамтамасыз етеді, жеке белсенді әрекетінің негізін қалайды. Дегенмен де, мектеп жасына дейінгі баланың негізгі әрекеті ретінде ойын жетекші рөл атқарады. Ойындар балаларды мектепте оқуға даярлайды, әр адамға қажетті жеке сапалық көрсеткіштердің алғашқы баспалдағы болып табылады. Ойын әрекетін ұйымдастыруда, қарым-қатынас мәдениетін жүйелеуге қажетті баланың шығармашылық қиялын қалыптастыруда заттық-дамытушы орта ерекше орын алады. Оның мазмұны ойынның сипатына, таңдалуына және рөлдердің бөлінуіне ықпал етеді:

- мектепке дейінгі мекемедегі заттық-дамытушы орта;
- мектепке дейінгі білім беру — адамның үздіксіз білім алу жүйесіндегі алғашқы баспалдақ.
- мектепке дейінгі білім берудің сапасы, білім беру қызметтерінің сапасы көптеген шарттармен қамтамасыз етіледі. Оның ішінде рационалды, мақсатқа бағытталған шарттар заттық дамытушы ортаны мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастыруды міндеттейді.

Мектеп жасына дейінгі балаға дамытушы заттық орта не үшін қажет? Жеке дамуындағы нақты кезеңдердегі қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін. Жинақталған орта жағдайындағы іс-әрекет балаға белсенділігін, қоршаған ортаны еркін тануға деген қызығушылығын, танымын шығармашыл бейнелеуге деген ынтасын қалыптастырады.

Бұл кеңістіктің көлемі мен ұйымдастырылуы баланың жас ерекшеліктерімен байланысты. Заттық-дамытушы орта тәрбиешіге не үшін қажет? Мектепке дейінгі баланың жеке және жалпы дамуын жүзеге асырудағы тәрбиешіге өте сапалы көмекші құрал болып табылады. Дамытушы орта балалардың алуан түрлі және мақсатқа бағытталған белсенді әрекеттерінің көптеген мүмкіндіктерін жүзеге асыру мақсатында құрылады. Балалардың әрекеттерін ұйымдастыруда арнайы кеңістік ретінде тәрбиешіге қызмет көрсетеді, тәрбиелеу үдерісіне ықпал етеді [1].

Тәрбиешінің қызметі заттық-дамытушы ортаны және оның құралдарын пайдалана отырып, мектеп жасына дейінгі баланың өз бетінше оған табиғатынан тән қасиеттерін анықтауға және дамытуға көмектесу болып есептеледі. Сондықтан мектеп жасына дейінгі баланың шығармашылық белсенділігін өзіндік дамыту және білім алуы жүзеге асатын дамытушы ортаны ұйымдастыруға балабақшада ерекше көңіл бөлінеді.

Тәрбиеші арнайы құрастырылған заттық-дамытушы ортада тәрбиелеу және білім беру үдерісін ұйымдастырудың түрлі әдіс-тәсілдерді, формаларын пайдалануы қажет. Тәрбиешінің мақсаты: мектепке дейінгі мекемедегі тәрбиеленуші дамуының әрбір кезеңінде жеке шығармашылығын қалыптастыруды жүзеге асыру үшін заттық-дамытушы ортаны көп кезеңді, көп қызметті етіп құрастыру.

Тәрбиешінің міндеттері:

- заттық-дамытушы ортаны қажетті құраммен толтыру және құрастыру;
- баланың жекелік қасиеттерін, қабілеттерін, өз бетінділігін және шығармашылығын қалыптастыруда заттық-дамытушы ортаны ұтымды пайдалануға жағдай жасау.

Тек осы мақсат-міндеттер орындалған кезде ғана, мектеп жасына дейінгі баланың қалыпты дамуын, шығармашылық белсенділігін қамтамасыз етуге деген мүмкіндік артады.

Мектепке дейінгі балалардың тұлғасының дамуы негізгі құралдардың бірі — орта. Орта — баланың жаңа білім мен әлеуметтік тәжірибесінің көзі. Мектепке дейінгі ұйымдағы заттық кеңістіктегі орта мектепке дейінгі баланың белсенділігі ғана емес, өздігімен әрекетін, өздігінен білім алуын қамтамасыз етеді. Ересектер баланы өнерге баулығанда жеке тұлғаның эстетикалық және өнегелік жағынан дамуына, оның «ізгіленіп, өнерден бірлесіп ләззат алуына жағдайлар жасайды». Жеке тұлғаға бағдарланған үлгінің қағидалары мектепке дейінгі ұйымды дамытушы орта құрудың мына ұстанымдарын қамтиды:

- 1) аралықтар, өзара әрекеттестік кезіндегі орныққан орындары;
- 2) белсенділік, дербестік, шығармашылық;
- 3) тұрақтылық-ұтқырлық;
- 4) жинақылық пен оңтайлылық;
- 5) ортаның әсерлілігі, әр бала мен ересектің жеке жайлылығы мен сезім қолайлылығы;
- 6) ортаны эстетикалық тұрғыдан ұйымдастыруда үйреншікті және әдеттен тыс элементтерді үйлестіру;
- 7) ашықтық-жабықтық;
- 8) балалардың жыныстық және жас ерекшеліктерін ескеру.

Дамытушы ортаны құрудың зерттелген ұстанымдарын айта келе, авторлар мынадай тұжырым жасады: «Балалар мекемелерінде ортаны ұйымдастыру осы аймақпен тарихи байланысты фольклор элементтері бар сәндік-қолданбалы кәсіпшілік мәдениеттің аймаққа тән ерекшеліктеріне де негізделеді. Бұл, сөз жоқ, балалардың отаншылдығын, өзінің туған жері үшін мақтаныш сезімін, «шағын отан» туралы түсініктері мен оған деген сүйіспеншілік сезімдерін қалыптастыруға көмектеседі» [2].

Зерттеушілер Р.И.Куличенко, Р.М.Егорова РБА ЦСП-мен бірлесіп, ашық әлеуметтік-педагогикалық жүйе ретіндегі мектепке дейінгі мекеме қызметінің тұжырымдамасын әзірледі. Авторлар мектепке дейінгі мекеменің ашық әлеуметтік-педагогикалық жүйе ретіндегі негізі шағын қоғам жағдайларын барынша ескеріп, мемлекеттік және қоғамдық құрылымдармен, отбасымен өзара ықпалдастықты қамтамасыз ету деп есептейді. Шағын қоғамдағы ашық әлеуметтік-педагогикалық жүйе ретіндегі мектепке дейінгі мекеменің қызметі, авторлардың пікірінше, қоғам мен мемлекет тарапынан қорғалу мен көмек алу жөніндегі отбасы мен балалар құқықтарының жүзеге асуына ықпал жасау, әлеуметтік институт ретіндегі отбасының дамуы мен нығаюына, әлеуметтік саулық пен амандық көрсеткіштерінің көтерілуіне жәрдемдесу, қоғаммен және мемлекетпен, еңбек ұжымдары және қоғамды құйымдармен байланыстарды ізгілендіру, үйлесімді ішкі отбасылық қатынастарды орнату. Авторлар ұсынған тұжырымдама балабақшаның педагогикалық қызметін аудандық қоғам жағдайларына барынша бейімдеп, онда ортаның әлеуметтік институтымен өзара әрекеттестігі негізінде тәрбие әлеуетін құру, дербес негізде үйлестіруші және ұйымдастырушы тәрбие орталығын ұйымдастырушы және ықшам ауданның барша ортасын педагогикамен қамтамасыз етуге бағытталған. Алайда аталған тұжырымдамада балаға әлеуметтік тәрбие беруде айналадағы ортаның дәстүрлерін игеруге негізделген мәдениеттанушылық көзқарас жетіспейді [3].

О.В.Дыбина-Артамонованың зерттеуінде бұйымдық әлем әлеуметтік болмысты тану көзі ретінде қарастырылады. Автор: «Нақтылы іс-әрекет процесінде бұйымдық әлемнің тұрақты әсерінің арқасында бала ересектердің шығармашылық әрекеттерінің нәтижелері туралы білім беретін және қолдан жасалған дүниеге болжамды көзқарасты дамыту үшін түрткі болатын бұйымды ортаға ретроспективті көзқарасты игереді, — деп санайды. О.В.Дыбина-Артамонованың пікірі бойынша, осының бәрі баланың затты қалай жетілдіріп, әдемі, пайдалы етуге болатыны жайында ойлану қабілетін қалыптастыру үшін жағдай жасайды. «Заттар әлемін» осылайша игерудің баланың тұлғалық жағын дамыту, бұйымдық әлемге шығармашыл көзқарасын ояту үшін зор маңызы бар. Баланың ойынды қажетсінуі ойыншықтардың алуан түрлері арқылы, еңбекте жұмыс құралдары арқылы қанағаттандырылады. Адамның табиғи қажеттіліктері оның тұрмыс-тіршілігі үшін керек болатын заттар: ыдыс-аяқ, жиһаз, киім, аяқ киімдер, жеке бастың тазалығына қажетті заттар және т.б. арқылы қанағаттандырылуы мүмкін. Музыкалық аспаптар, суреттер, кітаптар, қолданбалы халық өнерінің туындылары — бұның бәрі баланың да, ересектердің де рухани және зияттық қажеттерін қанағаттандыруға көмектеседі. Сөйтіп, ғалым заттық әлем ақпараттық, сезімдік және реттеушілік қызмет атқарады да, балалардың бойында бұйымдар ересектердің шығармашылық әрекеттерінің жемісі деген ұғымды, «адам-бұйым» байланысы туралы түсінікті және әлеуметтік танымын қалыптастырады [4].

Әлеуметтендіру мәселесін көтерген О.Нұсқабаевтың ойынша, іс-әрекет өскелең ұрпақты әлеуметтендірудің негізгі саласы болып табылады. Өйткені кез келген адам, ең алдымен, еңбек үстінде өзінің өмір сүру ортасынында, өзін де өзгертеді деп көрсетеді. Бұдан заттық-дамытушы ортамен іс-әрекеті тұлғаны әлеуметтендірудің негізгі шарты және қоғамның маңызды қызметі деп түсінуге болады. Мектепке дейінгі баланың әлеуметтенуі — тұлғаның қажетті өмір тәжірибесін жинақтап, қоғамдағы тәртіп нормалары мен ережелерін игеруі. Сондықтан баланы қоршаған орта құндылықтарға негізделген, мәдени бағытта құрылуы шарт.

Н.Крылова күрделі субмәдени кеңістікке қосылу баланың бойында өнерде, дінде, әлеуметтік қозғалыстарда, білім алуда мәдени сұхбатына демократиялық бағдарлардың қалыптасуына көмектеседі. Күрделі субмәдени кеңістікке ену балаға қарым-қатынастың демократиялық ұстанымдарын — ойлау икемдігі, кең көлемде мәдени білімдер мен қызығушылықтарды қалыптастырады.

Қазақстан Республикасының Білім, мәдениет және денсаулық министрлігінің 1998 жылғы 5 ақпандағы № 54 «Балалардың мектепалды даярлығының тұжырымдамасы мен бағдарламаларының жобаларын әзірлеу және апробациялау туралы» бұйрығына сәйкес «Мектепалды даярлық бағдарламасы» (5–6 жастағы балаларға арналған) (1998), «Балабақшада 5–7 жастағы балаларды мектепалды даярлау бағдарламалары» (1999) жарық көрді. 1999 жылғы 22 қарашадағы № 1762 бұйрыққа орай «Балаларды міндетті мектеп алдындағы даярлау мәселелері туралы» (1999) Қаулысы жарияланып, соған сәйкес оның Ережесі мен Тұжырымдамасы ұсынылып, «Отбасында және балабақшада баланы мектепке даярлау бағдарламасы» (2000) жасалды. Бағдарламалардың мақсаты — қазіргі өтпелі кезеңдегі, еліміз экономикалық қиыншылықтарды бастан кешіріп отырғанда, жас ұрпақты оқу-тәрбиелеу ісіне басты назар аударып, балаларды мектепалды даярлау.

«Кемпірқосақ» бағдарламасының мақсаты — әр баланың мектеп жасына дейінгі шақты көңілді әрі мазмұнды өткізуін қамтамасыз ету. Тәрбиенің әлеуметтік жағына «Бала әлемді тануда», «Бейнелеу іс-әрекеті», «Музыкалық қабілеттерді дамыту» деп аталған тарауларда көбірек көңіл бөлгенін атап өткен жөн. Бағдарламада өнердің әрқилы түрлеріне бағдарланудағы қайшылықтардың, жалпы көркем және әлеуметтік-мәдени тәрбиеге таяз көзқарастың орын алғанын бөліп көрсетуге болады. Дегенмен, қай бағдарлама болса да, баланы әлеуметтендіруде заттық-дамытушы ортаны құрудың педагогикалық талаптарға сәйкестігі болашақтың зерттеу проблемасы деп есептейміз.

Мақсатты ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта баланың үйлесімді дамуы мен тәрбиеленуінде үлкен рөл атқарады. Дұрыс ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта балаларда қуаныш сезімін балабақшаға деген жағымды эмоциялық қарым-қатынасты, оған келуге деген тілекті шақырады, жаңа әсерлер және білімдермен байытады, белсенді шығармашылық әрекетті тудырады, мектепке дейінгі балалардың зияткерлік және әлеуметтік дамуына мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі баланың жеке басын және танымдық процестерін дамыту, қарым-қатынас дағдыларын және тұтастай алғанда айналадағы әлеммен әлеуметтік өзара іс-қимылын қалыптастыру баланың даму ортасын ұйымдастырумен тығыз байланысты. Заттық-дамытушы орта — бұл бала қызметінің материалдық объектілерінің жүйесі, оның рухани және физикалық дамуының

функционалдық үлгідегі мазмұны. Заттық ортаның негізгі элементтері — сәулетті-ландшафтық және табиғи-экологиялық объектілер; ойын және спорт алаңдары, олардың жабдықтары; баланың өсу барысына байланысты ірі ауқымдағы конструкторлармен (модульдермен), ойыншықтардың тақырыптық жинақтамаларымен, ойын материалдарымен, ойын жабдықтарымен жарақтандырылған ойын кеңістіктері; тәрбие мен оқытудың аудиовизуалдық және ақпараттық құралдары болып табылады [5].

Заттық-дамытушы орта мынадай психологиялық-педагогикалық өлшемдерге жауап беруге тиісті:

- баланың психикалық даму деңгейіне сәйкестігі;
- жүйелілігі;
- көп функциялылығы;
- баланың шамасына сай болуы;
- трансформациялануы;
- мазмұны бойынша және функционалдық міндеттері бойынша вариативтілігі.

Заттық ортаға қойылатын бастапқы талап — оның дамытушылық сипаты. Ол балабақша бөлмелерін, сондай-ақ учаскені заттық кеңістікте ұйымдастыру арқылы баланың мүдделері мен қажеттіліктеріне, ал олардың элементтері (құрал-жабдықтар, ойыншықтар, дидактикалық материал т.б.) баланың дамуына қызмет етуге тиіс.

Баланың ортасын дұрыс ұйымдастыру тәрбиелеу мен оқыту үдерісін даралауға мүмкіншілік береді.

Заттық-дамытушы орта келесі талаптарға сай болуы тиіс:

- жаңа құралдар мен өзгерістер енгізуге ашық және икемді болуы;
- тартымды, ақпаратқа бай, қызметі алуан түрлі;
- құралдар кіріктірілген сабақтың мазмұнына сәйкес және жан-жақты;
- ересектер мен балалардың бірігіп әрекеттесуіне лайықты ұйымдастырылуы қажет.

Баланы жан-жақты тәрбиелеу, оның дүниетанымын жетілдіру, заттық орта туралы түсінік ой-өрісін дамытып, еңбекке баулу балабақшалардағы барлық топтарға бірдей ортақ міндеттер. Мектеп жасына дейінгі балалардың ой-өрісін кеңейтудің негізгі айналадағы ортамен табиғат құбылыстарын бақылату. Заттық орта жұмысында айналадағы қоғамдық өмір шындығын, табиғат тамшыларын бақылатып, баланың таным, сезім қабілетін жетілдіру басты роль атқарады. Балалармен арнайы өтілетін осы жұмыс барысында тәрбиеші әр заттың аты, сапасы, қажеттігі жайында түсіндіреді. Баланы заттың атын сөзбен айтуға үйретеді. Айналадағы қоғамдық өмір өлі, тірі табиғат құбылысын бақылатқанда да әр объектіні сөзбен атап, түсіндіріп, баланы заттық ортаға сөзбен қызықтырып, қабілетін дамыту көзделеді.

Дамытушы орта бала тәрбиелеуде ең маңызды факторлардың бірі болып табылады, сондықтан да дамытушы ортаны жабдықтаған да оны өзгертуге және толықтыруға болатындай етіп жабдықтаған дұрыс. Өйткені бала жылдам өседі, сондықтан да, ертеңіне ол орта баланың дамуына әсер бермейді, ал кейін оның дамуына кедергі келтіреді. 2 айдан соң дамытушы ортаны өзгертуді және толықтыруды қажет етеді, бұл практикада дәлелденді. Кішкентай сәбилер ірі ойын жабдықтарын ұнатады, сонымен қатар ол жабдықтар көзге тартымды, ашық түсті болғаны дұрыс. Топтағы дамытушы орта балаға сәт-түрлі іс-әрекет кездерінде сараптауға, ойлауға септігін тигізуші болып табылады. Балалардың саусақ моторикасын дамыту үшін арнайы ойыншықтарды пайдаланған жөн.

Дамытушы ортаны жобалағанда баланың жеке тұлғасына да аса көңіл бөлген жөн.

1. Баланың жеке тұлға ретіндегі іс-әрекетімен байланыстыру керек. Осы мақсатта топтарда сәбилердің жас ерекшеліктеріне сәйкес, әр түрлі белсенді іс-әрекеттерді атқаруға бірнеше орталықтар жасақталады:

- қимыл-қозғалыс орталығы;
- ойын әлемі;
- бейнелеу-шығармашылық орталығы;
- конструктивтік орталық.

2. Топта балалардың тынығып демалуына «тыныштық әлемі», немесе «оңашалану орталығын», ұйымдастыруға болады.

3. Мүмкіндігінше «жеке бұйымдар» орталығын ұйымдастыруға болады, яғни әр бала өзінің жеке затын сақтау үшін арнайы жер дайындау.

Дамыту ортасын ұйымдастырып жасақтауда бала дамуындағы маңызды ролі басшылыққа ала отырылып ұйымдастырылады және онда бала өзін еркін сезіне алуына, денсаулығына нұқсан келтірілмеуіне, дүниетанымын кеңейтуге қолайлы жағдай туғызуға аса көп мән беріледі. Ұйымдастырылған дамытушы орта ыңғайлы болуы керек және баланың айнала қоршаған әлеммен байланысын айқындатуына септігін тигізу керек [6].

Педагогтардың жасақтаған дамытушы орта модельдері педагогикалық ұжымның көп жылғы іс-тәжірибелері мен шығармашылық ізденістерінің нәтижесі болып табылады.

Мектепалды даярлықта балаларды ұлттық тәрбиеге баулуды дамытушы орта арқылы қалыптастыру тақырыбында біз дамытушы ортаны дұрыс қалыптастыру мақсатында мектепке дейінгі жастағы балаларды ұлттық тәрбиеге баулудың ерекшеліктерін зерттедік. Балалық шақта берілген білім бүкіл өмір бойына қалады және белгілі бір көзқарас қалыптасады. Тәрбиеші келешек Отанының патриот азаматын тәрбиелейтін болғандықтан, оған өз ұлтының салт-дәстүрлерін, ұлттық аспаптарын, халық ауыз әдебиетін, ою өрнек, нақыштарын, ұлттық кәсіпкерліктің қыр-сырлары жайлы біліммен таныстырады. Кез келген тәрбие бастауы баланың тілін дамытумен тікелей байланысты. Демек, халық ауыз әдебиетінің бұл жерде алар орны ерекше. Ол үшін балабақша топтарында дидактикалық материалдар орталығы, кітаптар бұрышы ұйымдастырылады. Бала бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру үшін түрлі макеттерді, құралдарды, заманауи технологияларды пайдалануға болады.

Мектепке дейінгі мекемелердегі заттық ортаны ұйымдастыру әр тәрбиешінің шеберлігіне байланысты. Егер заттық ортаны қозғалмалы етіп ұйымдастырса, баланың қалауын есепке ала отырып, оның орнын ауыстырып отыруға болады. Ұлттық би элементтерін не ән, күйлерін таныстыру жұмыстарын арнайы ән-күй залында өткізер болса, онда құрал-жабдықтарды көшіру тиімді болмақ. Заттық-дамытушы ортаның тағы бір ерекшелігі — оның сан алуандығы. Кіші сәбилер тобынан бастап ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта ересек топқа дейін толықтырылып отырады. Тәрбиеші міндетті түрде сол топтағы тәрбиеленуші балалардың жас ерекшеліктерімен қатар, психологиялық ерекшеліктерін, танымдық қабілеттерін, қызығушылықтарын есепке алып отыру қажет. Себебі әр баланың мінез-құлық ерекшеліктеріне сәйкес сан түрлі шығармашылық істерге бейім болады. Тәрбиеші-педагог заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыруда міндетті талаптарға сүйеніп жұмыс жасауы қажет.

Балабақшаның әр түрлі жас топтарындағы заттық-дамытушылық ортаны ұйымдастыра отырып, педагогтар балалардың ойын әрекетін дамытудың кезеңдік ерекшелігін, тәрбиенің жеке тұлғалық-бағытталған моделі қағидасын есте ұстаулары керек. Мектепке дейінгі ұйымдардағы заттық-дамытушылық орта белгілі талаптарға жауап береді: бұл, бәрінен бұрын, баламен тақырыпқа, ойын желісіне, сол немесе басқа ойыншықтарға, ойынның орны мен мерзіміне еркін жету. Сонымен бірге балалар белгілі оқыту бағдарламасы бойынша жұмыс жасайтын мектепке дейінгі ұйымда болатын сол жағдайды және мектепке дейінгі жастағы балалардың жас ерекшеліктерін ескермеуге болмайды. Бұл мектепке дейінгі ұйымда балалармен ойнау құқығын жүзеге асыру үшін жағдайлар құрып, пайдалы ойындардың әр түрлі түрлерін ұйымдастыру үшін оны әмбебап заттық ойындық ортамен жабдықтап, ойын үшін қажетті барынша ыңғайлы күн тәртібіндегі уақыт емес, сонымен бірге ыңғайлы орын бөлу.

Мектепке дейінгі ұйымдардың топтарында заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыру кезінде күрделі, көп жоспарлы және жоғары шығармашылық әрекет қажет. Себебі ойыншықтардың алуан түрлі болуы баланың дамуына негізгі жағдай болып табылмайды. Сондықтан тәрбиешілер топты дұрыс стандартты емес жабдықтау білуі керек.

Мақсатты ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта баланың үйлесімді дамуы мен тәрбиеленуінде үлкен рөл атқарады. Дұрыс ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта балаларда қуаныш сезімін балабақшаға деген жағымды эмоциялық қарым-қатынасты, оған келуге деген тілекті шақырады, жаңа әсерлер және білімдермен байытады, белсенді шығармашылық әрекетті тудырады, мектепке дейінгі балалардың зияткерлік және әлеуметтік дамуына мүмкіндік береді [7].

Әдебиеттер тізімі

- 1 Данашиева А. Заттық-дамытушы ортаның ұйымдастырылу тәртібі // Бастауыш мектеп. — 2009. — № 10. — 14 б.
- 2 Петровский В.А., Кларина Л.М., Смыгина Л.А., Стрелкова Л.П. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении. — М.: Новая школа, 1993. — 346 с.

- 3 Нұсқабаев О. Мектеп — жас ұрпақты әлеуметтендіру институты. — Алматы: Қазақстан, 1997. — 156 б.
- 4 Мудрик А.В. Социализация и смутное время. — М.: Просвещение, 1995. — 250 с.
- 5 Крылова Н. Детский сад — дом радости. — СПб.: Библиотека для воспитания, 1992. — 144 с.
- 6 Дыбина-Артамонова О.В. Предметно-пространственная среда: её роль в воспитании личности // Дошкольное воспитание. — 1995. — № 4. — С. 12.
- 7 Виноградова Н.А. Интерактивная предметно-развивающая среда детского сада: учебник. — М.: Перспектива, 2011. — 123 с.

Г.Т.Абдуллина, А.У.Анарбаева

Роль предметно-развивающей среды в социализации детей

В статье использованы исследования А.Данашевой. В последнее время к проблеме формирования предметно-развивающей среды обращаются многие авторы, раскрывающие её многообразие, системный характер, особенности и специфику, дидактические функции, культурологическую роль. В условиях реформируемой системы образования, особенно её дошкольного звена, средовый подход, его развитие и конкретизация в дошкольном образовательном учреждении приобретают особую значимость, поскольку образовательная предметно-развивающая среда является неотъемлемым базовым условием преодоления указанных противоречий.

G.T.Abdullina, A.U.Anarbaeva

The role of specialization-developing environment in the socialization of children

A.Danasheva's research was used in this article. Recently many studies have been done on the issue of specialization-developing environment, and they reveal its diversity, a systemic nature, characteristics and specificities, didactic function, cultural role. In the context of reforming the education system, especially its preschool level, «the environmental approach, its development and concretization in preschool educational institution acquires special importance as an educational subject-developing environment is an indispensable basic condition for overcoming these contradictions.

References

- 1 Danasheva A. *Elementary school*, 10, 2009, p. 14.
- 2 Petrovskiy V.A., Clarina L.M., Smyvina L.A., Strelkova L.P. *The construction developing environment in preschool*, Moscow: Novaya shkola, 1993, 346 p.
- 3 Nusqabaev O. *School is Institute of the socialization of the young generation*, Almaty: Kazakhstan, 1997, 156 p.
- 4 Mudrik A.V. *Socialization and troubled times*, Moscow: Prosveshchenie, 1995, 250 p.
- 5 Krylova N. *Kindergarten — a house happiness*, Saint Petersburg: Biblioteka dlya vospitaniya, 1992, 144 p.
- 6 Dybina-Artamonova O.V. *Pre-school education*, 1995, 4, p. 12.
- 7 Vinogradova N.A. *Interactive object-developing environment of kindergarten: textbook*, Moscow: Perspektiva, 2011, 123 p.

А.Н.Сакаева¹, З.Я.Олексюк²¹Филиал АО «НЦПК Орлеу» ИПК ПР по Карагандинской области;²Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова
(E-mail: Oleksyuk_Z@mail.ru)

Готовность педагогов к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования

В статье показана значимость инклюзивного образования в Республике Казахстан. Авторами рассмотрены главные проблемы инклюзивного образования, выявлены основные трудности подготовки педагогов к профессиональной деятельности в сфере инклюзивного образования. Проанализирована готовность педагогов общеобразовательных школ к реализации инклюзивного обучения детей с ограниченными возможностями в развитии в своей педагогической деятельности. Определены основные проблемы, на которые ссылаются педагоги общеобразовательных школ при внедрении инклюзивного образования. Приведены способы переподготовки педагогов общеобразовательных школ.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями в развитии, «безбарьерная зона», педагог, дефектолог, обучение, инвалидность, коррекция, интеграция.

Специальное образование является частью системы общего образования, и государством создаются необходимые условия для лиц, имеющих особые образовательные потребности с целью обеспечения им равных возможностей в получении образования. Сказанное выше подтверждается Государственной программой развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 гг., приоритетным направлением которой является развитие системы инклюзивного образования [1]. Права детей с ограниченными возможностями в развитии на получение образования закреплены в Конституции Республики Казахстан, Законах Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан», «Об образовании», «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями», «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан», «О специальных социальных услугах» [2–4].

В настоящее время в связи с происходящими социально-экономическими переменами и реализацией государственной и образовательной политики, предусматривающей выход республики в мировое образовательное пространство, созданы новые типы учреждений для детей с особыми потребностями (кабинеты коррекции, Центр «САТР», логопедические пункты, реабилитационные центры при поликлиниках и др.). Однако все эти учреждения не охватывают значительной части детей, нуждающихся в коррекционной помощи. Проведение массовых профилактических осмотров детей показывает, что каждый второй ребенок болен. Основными группами болезней являются: новообразования, болезни крови и кроветворных органов, эндокринные болезни, психические расстройства, болезни нервной системы, органов дыхания, пищеварения, кожи и подкожной клетчатки, болезни костно-мышечной системы и соединительной ткани. Сохраняется высокий уровень детской инвалидности. Ежегодно в области наблюдается рост детей с инвалидностью (2014 г. — 4 793 чел., 2013 г. — 4 627 чел.) [5].

Согласно Республиканской централизованной базе данных лиц с ограниченными возможностями общая численность инвалидов в стране составляет около 626 тысяч человек, в том числе более 65 тысяч детей-инвалидов [6].

Реформирование системы образования порождает инновационные процессы и в специальном образовании. Последние годы характеризуются актуализацией вопроса повышения качества обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями. Особую остроту приобретают вопросы инклюзивного образования.

Инклюзивное (франц. *inclusif* — включающий в себя, от лат. *include* — заключаю, включаю) или включенное образование — термин, используемый для описания процесса обучения детей с особыми потребностями в общеобразовательных (массовых) школах. Идеология инклюзивного образования заключается в исключении любой дискриминации детей и предполагает создание специальных условий для детей, имеющих особые образовательные потребности.

Инклюзивное образование с конца XX в. стало ведущим ориентиром образовательной политики многих развитых стран мира: США, Великобритании, Дании, Испании, Финляндии, Германии, Италии, Австралии и др. и прошло два этапа — от интегрированной (70–80 годы XX в.) до инклюзивной модели (90-е годы XX в. по настоящее время) [7]. Аналитический обзор литературы по проблемам инклюзивного образования в этих странах убеждает, что инклюзия — это принципиальный подход к развитию образования и общества. Кроме того, многое говорит о том, что инклюзия понимается и как механизм создания школы для всех. Государственная стратегия, развитие инклюзивного образования в этих странах идет по направлению снижения количества обучающихся в отдельных специализированных школах, например, в Италии 90 % детей с ограниченными возможностями в развитии (ОВР) обучаются в массовой школе. Таким образом, инклюзивное образование — это процесс, при котором школы открыты для всех учеников, а все ученики школы (особенно те, кто входит в группы, подвергающиеся дискриминации) являются членами школьного сообщества, вне зависимости от своих сильных и слабых сторон в тех или иных областях.

С начала 90-х годов XX в. антидискриминационная политика относительно лиц с ограничениями задекларирована всеми республиками постсоветского пространства, в том числе и Республикой Казахстан. Инклюзивные тенденции прочно вошли в отечественное образование и спустя время приобрели статус официальной государственной политики.

Приоритетной задачей инклюзивного образования в Казахстане является поиск оптимальных путей, средств, методов для успешной социализации и интеграции детей с ограниченными возможностями в общество. Успешно внедряются программы интегрированного обучения (в зависимости от того или иного дефекта), разрабатываются правила обучения детей с ОВР в общеобразовательной школе, определены формы их интеграции. Созданы «безбарьерные зоны» для детей с ограниченными возможностями (пандусы, специальные приспособления в классах, оснащение поручнями, звуковые сигналы, школьная мебель и другие специальные компенсаторные средства).

На сегодняшний день в Карагандинской, Акмолинской и других областях на базе нескольких общеобразовательных школ проводится экспериментальная апробация модели инклюзивного обучения детей с особыми образовательными потребностями.

Основным звеном модели является технология внутренней (внутриклассной) дифференциации образовательного процесса. На практике это выглядит следующим образом: большую часть времени дети проводят в обычном классе, но при наличии у ребенка задержки психического развития обучаются по своей программе VII вида.

Включение школьников с особыми образовательными потребностями в общий образовательный процесс с обычными детьми осуществляется на тех занятиях и внеклассных мероприятиях, которые им доступны, где они могут реализоваться как личности. Нужно помнить, что предъявляемые детям задания и система оценивания должны учитывать особенности их познавательной деятельности, мотивации.

Практикующие специалисты указывают на определенные сложности при организации специального обучения в общеобразовательной школе. Ежедневно педагоги сталкиваются с трудностями образовательной интеграции, обусловленными социальными и финансовыми факторами. Социум еще не вполне готов к принятию интеграции, в общественном сознании существуют определенные стереотипы и предрассудки в восприятии детей с психофизическими нарушениями [8]. Педагоги, прежде всего педагоги-дефектологи, считают, что общеобразовательная школа на сегодняшний день не может принять детей с особыми образовательными потребностями (ООП). Бытует мнение, что обычные дети будут их всячески притеснять, и дети с особенностями психофизического развития будут чувствовать себя дискомфортно. Безусловно, опасения специалистов не беспочвенны, но следует учесть и тот факт, что в целом за последние годы отношение общества к людям с отклонениями в развитии изменилось, причем в лучшую сторону. Благодаря политике государства вопросам инклюзивного образования уделяется все больше внимания: средствами массовой информации активно затрагиваются и обсуждаются вопросы социализации, интеграции людей с особыми образовательными потребностями (а в некоторых случаях и кардинально решаются), в высших учебных заведениях целенаправленно осуществляется подготовка специалистов к профессиональной деятельности в сфере инклюзивного образования, увеличилось количество факультетов и кафедр в университетах, осуществляющих подготовку и переподготовку специалистов для специального образования.

Между тем обеспечение базового образования для всех категорий детей в массовых школах предполагает, что сами педагоги должны владеть соответствующими знаниями и навыками, позволяющими им реагировать на особые образовательные потребности детей.

Переход к инклюзивному образованию требует участия всех специалистов системы образования и наличия фундаментальных теоретических разработок. Основные проблемы педагогов, которым предстоит работать в среде инклюзии, связаны с их теоретической подготовкой и практическими навыками обучения данного контингента детей.

Отмеченные выше условия закономерно предполагают, что педагогам необходима специальная подготовка в области коррекционной педагогики для оказания профессиональной помощи и обучения детям с ОВР.

С этой целью была предпринята попытка анализа готовности педагогов общеобразовательных школ г.Караганды к реализации инклюзивного обучения в своей педагогической деятельности и определения перспектив и необходимых условий развития инклюзивного образования. Разработан контрольный список вопросов, отражающих отношение педагогов к совместному обучению детей с ОВР:

1. Как Вы считаете, где должны обучаться дети с ООП?
2. Считаете ли Вы возможным обучение детей с ООП в массовой школе?
3. Какие, по Вашему мнению, могут быть минусы при совместном обучении с детьми с ООП в Вашем классе?
4. Какие положительные стороны Вы видите при совместном обучении с детьми с ООП в Вашем классе?
5. Как Вы считаете, что на данный момент препятствует образовательной интеграции детей с ООП в массовые школы?

Исследование проведено методом анкетного опроса, в котором приняли участие 247 педагогов общеобразовательных школ города Караганды и Карагандинской области.

Установлено, что только 110 человек (44 %) от общего числа опрошенных педагогов считают возможным и целесообразным обучение детей с особыми образовательными потребностями в условиях общеобразовательных школ. Более половины опрошенных (137 человек, 56 %) отрицательно оценивают возможность обучения детей с ООП в условиях массовой школы.

Однако по результатам ответов на следующий вопрос было установлено, что 59 % респондентов допускают обучение детей с ООП в массовой школе, а 42 % эту возможность исключают. Что же вызвало сомнения?

Всего 5 % считают, что дети с ОВР будут испытывать трудности в обучении; 80 человек (32 %) утверждают, что минусом будут являться психологические трудности, испытываемые детьми с ООП в процессе обучения; 25 % опрошенных педагогов уверены, что отсутствие толерантности со стороны учеников и родителей станет преградой в интеграции детей с ООП в массовые школы; 14 % ссылаются на непонимание со стороны родителей и детей; 9 % предполагает напряженные отношения между сверстниками; 4 % опрошенных педагогов утверждают, что дети с ООП отнимают слишком много времени; 3 % опасаются насмешек со стороны учеников массовых школ в адрес детей с ООП; 5 % считает интеграцию детей с ООП дополнительной нагрузкой на учителя; 1 % опрошенных опасаются плохого влияния детей с ОВР на поведение и успеваемость класса и только 2 % респондентов не видят минусов в интеграции детей с ОВР в массовые школы.

Помимо минусов педагоги отметили и плюсы совместного обучения:

- воспитание духовно-нравственных ценностей как у детей с ОВР, так и у нормально развивающихся детей — 17 %;
- успешная социальная адаптация — 14 %;
- расширение кругозора детей с ООП — 11 %;
- воспитание толерантности — 26 %;
- гуманное отношение учеников массовых школ — 13 %;
- повышение качества образования детей с ООП — 0,4 %;
- развитие коммуникативных навыков — 5 %;
- не видят плюсов — 13 %.

В ходе анализа по итогам анкетирования было отмечено, что многие педагоги не готовы к полноценному и оптимальному общению с детьми, имеющими ограниченные возможности в развитии.

Это можно объяснить различиями в непосредственном опыте респондентов с детьми с ограниченными возможностями (многие педагоги фактически не имеют опыта с данной категорией детей).

Более тщательный анализ выявил основные проблемы, на которые ссылаются педагоги:

- отсутствие программ, апробированных методик обучения — 55 человек (22 %);
- отношение общества — 15 человек (6 %);
- слабая оснащенность школ, материально-техническая база — 144 человека (59 %);
- психологический фактор — 9 человек (4 %);
- затруднились ответить — 3 человека (1 %).

И лишь 21 респондент (9 %) указал на психологическую и профессиональную неподготовленность самих педагогов.

Существенным, на наш взгляд, является мнение о содержании программ и квалификации специалистов как ограничителях интеграции детей с ограниченными возможностями в общеобразовательную школу. Эти вопросы больше, чем какие-либо другие требуют экспертной оценки. Комментировать тот факт, что ответы именно на эти вопросы показали большую критическую позицию школьных учителей, можно различным образом.

С одной стороны, возможно, профессионалы лучше знают, каковы трудности грядущей интеграции, поэтому следует довериться их более рациональной оценке. В силу профессионального опыта учителя иначе расценивают проблему адаптации школьной программы, свою квалификацию и правовой контекст школьного обучения. Характерно то, что это видение оказывается более пессимистичным. Заметим, что большинство педагогов общеобразовательных школ допускают возможность интегрирования детей с ОВР в массовые школы, однако отсутствие разработанных программ, методик и оборудования зачастую меняет их мнение на противоположное.

С другой стороны, есть вероятность того, что рассматриваемые данные отражают наличие скрытого конфликта между профессионалами и сообществом по поводу непреодолимости социальных преград, стоящих на пути интеграции детей с ограниченными возможностями в школу. Это обстоятельство лишний раз свидетельствует о сложности проблемы инклюзивного образования в нашей стране.

Таким образом, можно выделить ряд основных проблем:

1. Кадровые:
 - А) многие преподаватели общеобразовательных школ не имеют профессиональной подготовки (переподготовки) в сфере инклюзивного образования;
 - В) отсутствует опыт профессиональной деятельности с детьми с ОВР.
2. Научно-методические:
 - А) отсутствуют научно-методические пособия для работы практикующих педагогов в условиях инклюзивного образования;
 - В) отсутствуют учебники, учебные пособия для самих учащихся с ОВР, обучающихся в общеобразовательной школе.
3. Профессиональные:
 - А) неумение педагогами производить сбор и первичную обработку информации об истории развития детей с ограниченными возможностями здоровья, прогнозировать и выстраивать индивидуальный маршрут обучения;
 - В) неспособность организовать совместную и индивидуальную деятельность детей с разными типами нарушенного развития в соответствии с их возрастными, сенсорными, интеллектуальными особенностями;
 - Д) незнание коррекционных методов и технологий, позволяющих решать задачи обучения детей с ОВР.

Резюмируя сказанное выше, необходимо как можно быстрее разработать систему просветительской деятельности, направленной на изменение мнения сообществ как учителей, так и родителей о том, где и чему должны учиться дети с проблемами в развитии. Следующим этапом является создание материально-технических и педагогических условий, необходимых для работы инклюзивных школ. Разработать вариативный учебно-методический аппарат, предназначенный для обучения особых детей (разнообразные учебники, учебные планы, вариативные программы, методические материалы), а также наладить систему подготовки и переподготовки кадров для инклюзивного образования — новой формации педагога, владеющего необходимыми компетенциями в области специальной

педагогике и психологии, ориентированного на образовательные потребности разных детей и их индивидуальные особенности.

Реализация модели инклюзивного образования предполагает постоянный, систематический профессиональный и личностный рост педагога. Для этого наряду с традиционными формами повышения квалификации следует отметить необходимость организации и посещения экспериментальных площадок, на базе которых успешно осуществляется инклюзивное образование. Например, в г.Караганде это может быть КГУ ОСШ № 27, где наряду с детьми с ОВР обучаются обычные дети. В данном случае перспективными формами могут стать тематические семинары, позволяющие обсуждать возникающие вопросы, осмысливать имеющийся опыт, получать экспертную оценку своей деятельности, так как важной формой развития профессионального мастерства педагогов является обобщение собственного опыта. Необходимо проведение и специальных тренингов под руководством профессионалов в области инклюзии. Цель этих тренингов — сформировать у педагогов понимание потребностей учеников в инклюзивных классах и, как следствие, решать проблемы детей с ОВР, а также совместно и одновременно действовать в интересах ребенка. Считаем необходимым дополнить учебные планы всех педагогических специальностей дисциплинами коррекционно-педагогического цикла. Система подготовки педагогических кадров всех специальностей в звене высшего образования должна предусматривать углубленное психолого-педагогическое изучение каждого ребенка для определения индивидуальных средств воздействия в случаях имеющих у ребенка отклонений в развитии.

Безусловно, настоящим исследованием не исчерпывается решение проблем инклюзивного обучения. Дальнейшей разработки требуют такие вопросы, как: обширная работа по переподготовке учителей общеобразовательных школ, разработка специальных учебных программ, улучшение материально-технического оснащения школ, изучение эмоционально-волевой сферы учащихся общеобразовательных учреждений с целью выявления уровня толерантности у нормально развивающихся сверстников по отношению к детям с ограниченными возможностями и другие вопросы.

Список литературы

- 1 Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 07.12.2010 г. № 1118 // Казахстанская правда. — 2010. — № 153–154. — С. 10–12.
- 2 [ЭР]. Режим доступа: www.adilet.zan.kz
- 3 Закон Республики Казахстан «Об образовании» // Казахстанская правда. — 2007. — № 127. — С. 3–6.
- 4 Закон «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» // Казахстанская правда. — 2002. — № 127. — С. 3–6.
- 5 [ЭР]. Режим доступа: www.krg-edu.kz
- 6 [ЭР]. Режим доступа: www.bnews.kz
- 7 Lipsky D. & Gartner A. School Reform and Inclusive Education / Lipsky D. & Gartner A. — Baltimore: Paul H/Brooks., 1996. — 189 p.
- 8 Интегративные тенденции современного специального образования / Под ред. Н.Н.Малофеева. — М.: Полиграф сервис, 2003.

А.Н.Сакаева, З.Я.Олексюк

Инклюзивті білім беру жағдайында жалпы білім беретін мектептердегі педагогтардың кәсіби шеберліктер әрекеттерінің дайындығы туралы

Мақалада Қазақстан Республикасының инклюзивті білім беру саласының маңыздылығы жайлы мәселе қарастырылған. Авторлар инклюзивті білім беру жағдайында педагогтардың кәсіби шеберліктер, әрекеттер, дайындықтың негізгі сұрақтарына талдау жасаған. Сонымен қатар инклюзивті білім беру жағдайында жалпы білім беретін мектептердегі педагогтардың кәсіби шеберліктер әрекеттерінің дайындықтарының жағдайы, педагогтардың құзыреттілігінің деңгейлері қаншалықты екендігі анықталған.

A.N.Sakayeva, Z.Ya.Oleksyuk

Readiness of teachers for professional activity in the conditions of inclusive education

The article has presented the importance of inclusive education in the Republic of Kazakhstan. Authors considered the main problems of inclusive education, the main difficulties of teachers to professional activity in the sphere of inclusive education are revealed. Readiness of teachers of comprehensive schools for realization of inclusive training in the pedagogical activity is analysed. The main problems to which teachers of comprehensive schools at introduction of inclusive education refer are defined. Ways of retraining of teachers of comprehensive schools are given.

References

- 1 *Kazakhstanskaya Pravda*, 2010, № 153–154, p. 10–12.
- 2 [ER]. Access mode: www.adilet.zan.kz
- 3 *Kazakhstanskaya Pravda*, 2007, № 127, p. 3–6.
- 4 *Kazakhstanskaya Pravda*, 2002, № 127, p. 3–6.
- 5 [ER]. Access mode: www.krg-edu.kz
- 6 [ER]. Access mode: www.bnews.kz
- 7 Lipsky D. & Gartner A. *School Reform and Inclusive Education*, Baltimore: Paul H / Brooks., 1996, 189 p.
- 8 Integrative tendencies of modern special education, Ed. N.N.Malofeyev, Moscow: Poligraf servis, 2003.

М.А.Рахметуллина¹, Ш.Т.Мухамеджанова¹, Г.И.Абишева¹, Ж.К.Ниязова²

¹Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова;

²Кыргызский национальный университет им. Ж.Баласагына, Бишкек
(E-mail: mayken@mail.ru)

Когнитивно-коммуникативное изучение ментального мира человека для усвоения сомафразеосочетаний при изучении иностранного языка

На примере сопоставления казахского и французского языков

Человеческий язык, как компонент когнитивно-коммуникативной системы, обладает исключительно сложной структурой с огромным инвентарём знаков, включающих и фразеосочетания (ФС). В статье отмечено, что ФС широко используются в речемыслительном акте, раскрывая глубинные пласты ментального мира человека. Рассеиваясь по всему коммуникативно-прагматическому пространству бытия, ФС ассоциативно, образно раскрывают жизнь человека, общества на всех временных отрезках её развития. В рамках антропоцентрического принципа предполагается рассмотрение человеческого начала в языке и места языка в формировании и выражении картины мира; человеческое миропостижение и его выражение в языке антропоцентричны. В фразеосочетаниях антропоцентричность ориентирована антропоморфно или антропонимично, т.е. в построении образных выражений участвует лексика, номинирующая элементы внутреннего мира человека или внешнего по отношению к индивиду, при характеристике субъекта, объекта бытия.

Ключевые слова: когнитивная система, коммуникативная система, ментальный мир, принцип антропоцентричности, картина мира, антропоморфизм и антропонимичность, внутренний мир человека, субъект, объект.

В процессе всё возрастающего темпа интеграции и глобализации невозможно переоценить значимость духовно-нравственного и культурного развития каждой нации, этноса, сохранения их национальной идентичности. Инициированный Казахстаном проект (в рамках стратегии ЮНЕСКО «Новый гуманизм в XXI в.) Международного десятилетия сближения культур (2013–2022 гг.) призван активизировать усилия международного диалога. Налаживание взаимопонимания позволяет расширить горизонты узнаваемости, самобытности национальных культур в процессе их взаимодействия и взаимообогащения. Контрастивное лингвистическое исследование неродственных языков на базе антропологической парадигмы также способствует сближению культур, нахождению духовного единства между народами.

На первый план выдвинута антропологическая парадигма — проблема человеческого фактора в языке. Антропологическая парадигма рассматривает язык «...в широком экзистенциальном и понятийном контексте бытия человека в тесной связи с сознанием и мышлением человека, его духовным миром,...». Данное воззрение уходит своими корнями к взглядам мыслителей человечества — Аристотеля и аль-Фараби. В античном мире, как и в средние века на Востоке «... учение о человеке было наиболее важной отраслью науки, потому что вопросы, которые оно рассматривало, распространялись на все явления жизни ...» [1].

Постановка и решение проблемы человеческого фактора в языке определяют расширение предмета исследования и включение в него таких основополагающих аспектов функционирования языка, как его участие в процессах человеческого сознания, мышления и духовно-практической деятельности. В рамках новой парадигмы введен антропоцентрический принцип исследования языка, который состоит в утверждении, что «язык есть конститутивное свойство человека». Из принципа о конститутивном характере языка для человека следуют две базовые методологические установки: «1. Познание человека неполно и даже невозможно без изучения языка; 2. Понять природу языка и объяснить ее можно лишь исходя из человека и его мира». Представители лексической/когнитивной семантики (Ч.Филлмор, Дж. Лакофф, Ж.Фоконье и др.) считают, что каждый язык эквивалентен определенной системе концептов, посредством которой носители языка перерабатывают поток информации, поступающей из окружающего мира, и отображают их языковыми средствами через призму ментального пространства.

Человеческое миропостижение и его выражение в языке антропоцентричны. В рамках этого можно выделить две формы вербального выражения взаимосвязи, взаимопроникновения элементов

внешнего и ментального пространства человека, его потенциала ассоциативно-образного кодирования и декодирования бытия — антропоморфные и антропонимичные фразеосочетания. Антропоморфность и антропонимичность в приложении к ФС должны разграничить построения ассоциативно-образного выражения с преимущественным использованием элементов внутреннего мира человека или внешнего по отношению к нему при характеристике субъекта, объекта пространственных отношений. При *антропоморфности* ФС человеческие психофизиологические и физические свойства и процессы приписываются внешним явлениям природы. В *антропонимичном* ФС человек (его психофизические аспекты) описываются посредством свойств и явлений внешнего мира. Если первый концепт «антропоморфизм» довольно широко известен, то понятие «антропонимизм» взяли из работы А.М.Кузнецова, где данный концепт употребляется при анализе «зоонимов» лексикографических изданий в обозначенном выше нами положении.

В антропоморфных ФС актант наделяется в предикате человеческими свойствами (психическими, физическими, включая действия, отношения и т.д.), к примеру, *күн ұясына кіргенде* [букв. когда солнце в гнездо зашло] — 'наступил вечер', 'солнце зашло в свою обитель'; *сүйген жүрек гарышқа сыр жолдайды* [букв. любящее сердце в космос секреты направило] — 'влюбленное сердце ведает тайны свои небесам'; *arbre de vie* [букв. дерево жизни] — 'древо жизни' [библ.]; *astre ennemi* [букв. вражеское небесное светило] — 'несчастливая звезда', 'злой рок'; *étoile filante* [букв. стекающая звезда] — 'падающая звезда'; *ciel fin* [букв. тонкое небо] — 'чистое, безоблачное небо'.

Проявление антропонимичности ФС можно представить следующими примерами: *жүрегім ұшты* [букв. мое сердце улетело] — 'очень испугаться'; *бас байлады* [букв. голову привязал] — 'проявил решительность', 'принял решение, несмотря ни на какие трудности'; *sa langue va comme un claquet de moulin* (букв. у него язык работает как мельничный толкач) — 'у него язык без костей', 'у него язык как трещотка'; *coeur de crystal* [букв. сердце из кристалла] — 'чистая душа', 'чистое сердце' и т.д.

В историческом плане антропоморфизм представляет собой первоначальную форму последовательного выражения в языке антропоцентрического воззрения на природу и бытие. С развитием научного познания антропоморфное употребление понятий проникло и в науку, например, *машинаның жұмысы* — 'работа машины', *тоқ кернеу* — 'напряжение тока', *ЭЕМ жаттап жатыр /есеп шығарып жатыр/* — 'ЭВМ запоминает\ вычисляет' и т.д. Подобные выражения основаны, как отмечает В.А.Костеловский, «...на объективном сходстве принципов функционирования и результатов действия человека и машины; оно является вполне закономерным, если при этом учитывается различие процессов по существу».

В рамках антропоцентрического принципа и ее концептуальных методологических установок выявляется один из аспектов исследования — определение того, как человек влияет на язык. Рассмотрение человеческого начала в языке предполагает изучение как антропологически обусловленных свойств языка, так и места языка в формировании картины мира в сознании человека. Человек создает целостный образ мира исходя из практики многосторонних контактов с объективной реальностью при участии различных форм сознания — обыденного, теоретического (научного и философского), внетеоретического (мифологического, религиозного, художественного). При этом картина мира оформляется в результате двух взаимодополняющих процедур: «1). Экспликации, экстрагирования, опредмечивания, объектирования и осмысления образов мира, лежащих в основе жизнедеятельности человека, и прежде всего его практической деятельности, и 2). Созидания, творения, разработки новых образов мира, осуществляемых в ходе специальной рефлексии, носящей систематический характер». Человек вообще и человеческое сознание в частности являются продуктом исторического развития человеческого общества. Формирование человеческого сознания связано с развитием языка. Ф. де Соссюр указывал на связь языка и общества, неразрывность языка и мысли «язык и мысль также неразделимы как две стороны одного листа бумаги».

Лексико-грамматический строй языка несет в себе в различных семантических формах «идеальные эталоны, мерки, которые выделяют, вычленяют в отражаемой действительности те или иные аспекты». Значение, как обобщенная идеальная модель объекта в сознании субъекта, в которой фиксированы фрагменты действительности, позволяет выразить этот фрагмент действительности в слове, словосочетании (и других синтаксических типах) через призму человеческого (антропоцентрического) восприятия. По этому поводу З.К.Ахметжанова замечает: «...в любом языке в той или иной форме проявляется антропоцентрический принцип организации языка, согласно которому ведущее место в языковой системе занимает человек». При этом предметный мир, окружающая действительность

понимаются как «очеловеченный мир», как культурно-историческое бытие человека, что находит свое выражение в антропоцентричности фразеологизмов.

Исторические и современные языковые факты, рассматриваемые исследователями сквозь призму духовной культуры этноса, подтверждают, что язык выступает как выразитель национальной ментальности, с характерным модусом общечеловеческих ценностей. В процессе своей жизнедеятельности, в том числе вербальной коммуникации, субъект включает элементы когнитивной и коммуникативной систем. Как отмечает А.Е.Карлинский [1; 38], названные выше системы «... являются элементами более сложной когнитивно-коммуникативной системы, отличающей человека от всех других существ ...». Под когницией (от лат. *cognition* — знание, познание) в общих чертах понимают познавательный процесс, происходящий в ментальном пространстве человека и формирующий представление о бытии, оценки самого себя, репрезентированный в языке посредством языковой деятельности. Если эту речь нужно продуцировать, ментальный мир интерпретируется в виде речи. Когда же речь задана как объект восприятия, — интерпретируется она [2]. «Иначе говоря, духовный мир человека оказывает влияние на развитие его отражательных способностей и их закрепление в языке, а сам язык, с другой стороны, стимулирует духовную деятельность человека» [1; 172].

Взаимообусловленность когнитивной и коммуникативной систем прежде определяется следующими факторами: функции обеих систем основаны в целом не на морфологических, а нейродинамических мозговых структурах; обе системы изоморфны в отношении друг друга. Так переход от наглядно-действенного к наглядно-образному виду мышления является одним из этапов онтогенетического развития словесно-логического мышления [1,3,4].

Языковое явление выступает при когнитивном подходе как материал для анализа и моделирования ментальных процессов. Язык презентуется как ведущий элемент системы, «...язык не просто «вплетён» в тот или иной тип деятельности, но, как бы образуя её речемыслительную основу ...», формирует эмпирическое поле данных. На основе этого поля «... могут далее изучаться такие когнитивные феномены человеческого сознания, как память, правила логического вывода и умозаключений и т.п.» [5].

Когнитивно-коммуникативный подход к языку можно определить как антропологический. При этом приёмы формализации языковых явлений позволяют выявить, зафиксировать и уточнить закономерные стороны экстерииоризации, проявляемые в языке. Когнитивно-коммуникативная система может быть схематически представлена в следующем варианте (см. табл.). Данная таблица составлена путём наложения схематических таблиц когнитивной и коммуникативной систем, представленных в работе А.Е.Карлинского [1]. В числителе даны компоненты когнитивной, а в знаменателе — коммуникативной систем. Следует заметить, что между когнитивной и коммуникативной системами имеется отношение изоморфизма: каждой связи в этих системах соответствуют определённые обратные отношения. При этом надо учитывать типовое различие между системами как в целом, так и их компонентами.

Взаимовлияние когнитивной и коммуникативной систем ярко проявлено в устойчивых словосочетаниях. Сопоставительный анализ фразеосоматизмов (СФС) казахского и французского языков показывает широкий спектр взаимопроникновения компонентов обеих систем. Постановка и решение проблемы человеческого фактора в языке в русле антропологической парадигмы предопределяет расширение предмета исследования. Антропологическая парадигма основывается на таких основополагающих аспектах функционирования языка, как его участие в процессах человеческого сознания, мышления и духовно-практической деятельности. В её рамках введён антропоцентрический принцип исследования языка, который состоит в утверждении: язык есть конститутивное свойство человека. Из данного принципа следуют две базовые методологические установки: познание человека без изучения языка неполно, невозможно; познать язык и объяснить его можно лишь исходя из ментального мира человека. Каждый язык эквивалентен определённой системе концептов, посредством которого носители языка перерабатывают поток информации, поступающей из окружающего мира, и отображают их языковыми средствами через призму ментального пространства.

Сводная схема когнитивно-коммуникативной системы

Параметры		Общественное	Индивидуальное
		языковое	идиолект
Область реализации	материальное	культура	поведение
		текст	речь
Виртуальная область	процесс	познание	мышление
		общение	речевая деятельность
	продукт	сознание	знание
		языковая схема	компетенция

Примечание. Числитель — когнитивная система; знаменатель — коммуникативная система. Составлена по А.Е.Карлинскому [1]).

Человеческое миропостижение и его выражение в языке антропоцентричны. Можно выделить две формы вербального выражения — антропоморфные и антропонимичные фразеосочетания. При *антропоморфности* ФС человеческие психофизиологические и физические свойства и процессы ассоциативнообразно приписываются внешним явлениям бытия: *күн ұясына кіргенде* [букв. солнце в гнездо когда зашло] — 'наступил вечер', 'солнце зашло в свою обитель'; *astre ennemi* [букв. вражеское небесное светило] — 'несчастливая звезда', 'злой рок'. В *антропонимичном* ФС человек (его психофизические аспекты) описываются посредством свойств и явлений внешнего мира: *жүрегім ұшты* [букв. моё сердце улетело] — 'очень испугаться'; *coeur de crystal* [букв. сердце из кристалла] — 'чистая душа', 'чистое сердце' и т.д.

В антропоморфно- и антропонимично-ориентированных фразеологизмах казахского и французского языков по лексическому составу можно выделить два больших разряда выражения, сформированных в когнитивно-коммуникативной системе устойчивыми словосочетаниями.

В первом случае ФС выражают картину мира без употребления лексем анатомического происхождения: *күн түнжырап тұр* [букв. день хмуро стоит] — 'пасмурный день'; *ай оңын туды* [букв. месяц справа удачно родился] — 'кому-то повезло'; *bonne étoile* [букв. хорошая звезда] — 'счастливая звезда', 'добрый гений'; *beaux jours* [букв. хорошие дни] — 'лучшее время года', 'лучшие молодые годы' и т.д.

Во втором случае в лексико-грамматической структуре ФС присутствует *стержневой компонент* — лексема-соматизм (греч. *soma* — тело). Соматизмы-лексемы с исходным значением частей тела человека и внутренних органов, выраженные именем существительным: *сорлы бас* [букв. бедная голова] — 'несчастливая, униженная душа', 'несчастный человек'; *көзге ілмеу* [букв. на глаза не вешать] — 'не обращать внимания (будучи высокомерным)'; *il a des mains de beurre* [букв. он имеет руки масляные] — 'у него всё из рук валится'; *se remplir l'oeil* [букв. заполнить глаз] — 'вдоволь наглядеться' и т.д.

Фразеосочетания с соматизмом в научно-исследовательской литературе для краткости обозначают аббревиатурой СФС — соматические фразеосочетания или фразеосоматизмы [5].

К фразеосоматизмам со словом-компонентом примыкают лексемы-квазисоматизмы (лат. *quasi* — как будто), под ними мы подразумеваем лексемы, номинирующие цельный организм или его обладателя: *адам, homme* — 'человек'; *дене, corps* — 'тело' и т.п.; представляемые в наивном сознании органы психики: *жан, âme* — 'душа'; *ұждан, conscience* — 'совесть' и т.д. Нужно отметить и эмотивную лексику, характеризующую психические качества-состояния, действия, формирующие систему внутреннего мира человека. Названные лексико-семантические группы (ЛСГ) определены значением «неотчуждаемой принадлежности» в пределах отношения поссесивности.

Таким образом, когнитивно-коммуникативная формализация языковых явлений позволяет выделить речемыслительную деятельность как эмпирическую модель изучения ментального пространства человека и проявления его в языке. На передний план лингвистических исследований поставлена проблема человеческого фактора в языке, в основе которого лежит антропоцентрический принцип о языке как конститутивном свойстве человека. Отсюда следует:

– когнитивно-коммуникативная система как унитарное образование формируется двумя структурами: когнитивной и коммуникативной, компоненты которых взаимосвязаны между собой отношением изоморфизма, а не тождественности;

– антропоцентрический принцип предполагает рассмотрение человеческого начала в языке и места языка в формировании и выражении бытия;

– во фразеосочетаниях антропоцентричность когнитивно-коммуникативной системы проявляется антропоморфно или антропонимично, т.е. в построении образных выражений участвует лексика (в предикате), номинирующая элементы внутреннего мира человека или внешнего по отношению к индивиду при характеристике субъекта, объекта бытия;

– антропоморфные и антропонимичные фразеосочетания делятся на два разряда (по лексическому составу). Это ФС, где стержневым компонентом выступает соматическая лексика — фразеосоматизмы, второй разряд без употребления лексем анатомической номинации.

Человеческий язык как компонент когнитивно-коммуникативной системы обладает исключительно сложной структурой с огромным инвентарём знаков, включающих и фразеосочетания. ФС широко используются в речемыслительном акте, раскрывая глубинные пласты ментального мира человека. Рассеиваясь по всему коммуникативно-прагматическому пространству бытия, ФС ассоциативнообразно раскрывают жизнь человека, общества на всех временных отрезках её развития.

Список литературы

- 1 Карлинский А.Е. Избранные труды по теории языка и лингводидактике. — Алматы, 2007. — 308 с.
- 2 Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания. 1994. — № 4. — С. 17–33.
- 3 Философский словарь / Под ред. И.Т.Фролова. — 5-е изд. — М.: Политиздат, 1986. — 590 с.
- 4 Краткий психологический словарь / Сост. Л.А.Карпенко, под общ.ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. — М.: Политиздат, 1985. — 431 с.
- 5 Федюченко Л.Г. Общие положения когнитивной семантики // [ЭР]. Режим доступа: <http://frgf.utmn.ru/last/№20/text09.htm>

М.А.Рахметуллина, Ш.Т.Мухамеджанова, Г.И.Абишева, Ж.К.Ниязова

Шетел тілін оқу барысында сомафразеологиялық тіркестерді меңгеру үшін адамның ділдік әлемін когнитивті-коммуникативті игеру

Қазақ және француз тілдерін салыстыру мысалында

Мақалада адам тілі когнитивті-коммуникативті жүйе ретінде өзгеше күрделі құрылымға ие екенін, оның қисапсыз таңбалық құрал-жабдықтары бар екенін, соның ішінде фразеологиялық тіркестер (ФТ) де қамтылғаны туралы айтылды. ФТ сөйлеу-ойлау әрекетінде кеңінен қолданыла отырып, адамның ділдік әлемінің терең қабаттарын ашады. ФТ болмыстың коммуникативті-прагматикалық кеңістігінде сейіле отырып, ассоциативті бейнелі түрде адамның өмірін, қоғамды барлық уақыт кеңістігіндегі дамуын көрсетеді. Антропоцентрлік қағиданың шеңберіндегі болжамда адамның тілге қатысы және де әлем көрінісінің қалыптасуында тілдің қызметі талқыланып қарастырылды; адамның өмір түсінігі және оның тілдегі көрінісі антропоцентрлі болып табылады. ФТ антропоцентрлік, антропоморфты немесе антропонимді бағытталды, яғни көркем сөйлемдерді құрастыруда адамның ішкі жан дүниесін білдіретін элементтерді тағайындайтын лексика немесе жеке тұлғаға сырттан қатысы бар болмыстағы субъект, объектілерді сипаттауда қатысады.

M.A.Rakhmetullina, Sh.T.Mukhamedzhanova, G.I.Abisheva, Zh.K.Niyazova

Cognitive-communicative study of man's mental world for assimilating soma collocations in the process of learning a foreign language

As exemplified by comparison of Kazakh and French languages

In this article the point at issue is the fact that human language as a component of cognitive-communicative system has an extremely complex structure with a huge inventory of signs, including collocations. Collocations are widely used in speech and cognitive act, revealing the deep layers of man's mental world. Collocations, scattering around the communicative — pragmatic space of existence, associatively reveal a person's life, life-society for all time intervals of its development. Within the anthropocentric principle consideration of the human beginning in language and a language place in formation and expression of a picture of the world is supposed; human world discernment and expression in the language of anthropocentric are anthropocentric. In collocations anthropocentricity orientated anthropopathically or anthroponymically, i.e. in building of figurative expressions involved a vocabulary nominating elements of man's inner world, or external to the individual, with the characterization of the subject, the object of being.

References

- 1 Karlinsky A.E. *Selected works on the theory of language and linguistics*, Almaty. 2007, 308 p.
- 2 Demyankov V.Z. *Questions of Linguistics*, 1994, № 4, p. 17–33.
- 3 Philosophical Dictionary, edit. I.T.Frolov, under the 5th ed., Moscow: Politizdat, 1986, 590 p.
- 4 Short psychological dictionary, compiled by L.A.Karpenko, edit. by A.V.Petrovsk, M.G.Yaroshevsk, Moscow: Politizdat, 1985, 431 p.
- 5 Fedutshenko L.G. *General provisions of cognitive semantics*, [ER]. Access mode: <http://frgf.utmn.ru/last/№ 20/text09.htm>

S.S.Ayazbayeva¹, G.A.Akhmetzhanova¹, N.B.Mikhaylova²

¹*Ye.A.Buketov Karaganda State University;*

²*International Training Centre, Dusseldorf, Germany*

The features of use of training materials in educational process

The article is devoted to the features of using teaching materials in studying foreign languages in the educational process. There were determined the problems of using teaching materials in foreign language lessons, specified the methods of using teaching materials that form ability to independently acquire knowledge, gather the necessary information, thus the key conditions for the effectiveness of this process is to give more opportunity for the teaching materials development. It was also revealed that one of the important features is the adaptation of learning materials depending on individual capabilities of students and their level of training, which further helps in forming communicative culture of the student contributes to his overall speech development and the expansion of horizons and raising of his feelings and emotions.

Key words: Student, teaching materials, education, natural science, mechanical aids, contemporary schools, comprehensive, practical, supplementary readers, textbook.

Nowadays, the Republic of Kazakhstan is undergoing significant changes in the political, social and other important spheres of society, including social tensions and a qualitative change in the consciousness of views on education and technological achievement. Thus, education helps people to determine the meaning of life, clarify social roles in different way and define moral obligations to themselves and others. Education involves not only separation, but also the integration of people according to their professions.

Kazakhstan is taking specific measures to develop education and about ten years are being devoted to the multilingual education. In many developed countries the multilingual education at universities is the standard, so such training is becoming popular in Kazakhstan. And here is the question why this program becomes popular and shows such tendency, because according to multilingual education English language has been more acceptable than previous years and that's why more students and teachers start to study abroad where they can exchange the knowledge, take part in seminars with different purposes. And for people with multilingual education, there are more opportunities to apply their knowledge, make effective use of teaching materials and access financial and informational resources. It can be argued that studying abroad now has a crucial role in shaping the intellectual potential of society and achieving a high level of education is a means toward the self-determination of students at any level of education.

Thus, foreign language has an important place in the system of education and upbringing of the modern student in the multicultural and multilingual world. The subject «foreign language» forming the communicative culture of the student contributes to his overall speech development, expanding horizons and bringing up his feelings and emotions. In addition, the knowledge of foreign languages in our days has become one of the most important means of socialization, success in professional activity of a person that clearly understood the younger generation. Without knowledge of a foreign language as means of intercultural communication an active life and successful career of the individual in modern conditions is impossible. That is why foreign languages become as the key of exchanging intercultural knowledge.

Learning a foreign language provides great opportunities for spiritual and moral development of students. In the process of communication in a foreign language on topics that interest you formed values and ethical standards, the mediate the behavior of the student, his activities, relationships with peers and adults; it is the formation of his worldview, it is also the basis of formation of civil identity through the comparison of their culture and peoples of countries who speak English.

In order to create favorable conditions for students for mastering a foreign language, teaching a foreign language, must demonstrate a willingness and ability:

- to plan and conduct the lesson taking into account the psychological and pedagogical peculiarities of students;
- organization of work of students in the classroom using a variety of activities;
- the involvement of every student in the classroom;
- adaptation of teaching materials depending on individual characteristics of students and their level of training;
- to demonstrate creativity in the development and implementation of the lesson;
- in class working environment, psychological climate, which has to be active [1].

From these characteristics which were mentioned above the most important is adaptation of teaching materials depending on individual characteristics of students and their level of training.

The concept of the teaching material is broad enough to include all the available funds are used by the teacher in the learning process: tutorial, tutorial, programming and others. In this case a specific part of the training materials bearing the information helps the learner to master the required activities. So in the definite presentation of the material these materials will be referred to as the training is informative, highlighting their immediate purpose in the learning process.

Thus, to master a foreign language, students must be engaged in activities which are acceptable for the language with teaching materials; they should hear the spoken language, speak, read and write it. Classroom practices which are restricted to teacher's presentation of linguistic material (vocabulary, grammar) and the testing of students' knowledge cannot provide good learning. The teacher gives content but does not instruct students. So many students remain passive and work only to memorize what the teacher emphasizes. To achieve effective classroom learning, the teacher must use all the accessories he or she has at his disposal in order to achieve the interest of his students and retain it throughout the lesson which is possible only if the students are actively involved in educational process. To teach a foreign language effectively the teacher needs teaching materials and aids. During the last few years important developments have taken place in this approach [2].

To training and informative material have certain requirements. Presented training material should be convincing and consistent, easy to set out and accessible, rational and evidential, in other words, it needs to be not only informative, but also logical-meaningful.

When selecting the required material should first analyze all the necessary information on the subject, using the volume of material is significantly higher than required. This is dictated by the necessity of choosing the most rational ways of understanding the theme. The content of the topic should depend on the nature of the activity of specialists, technological processes in which it will participate in the process of the future professional activity, the amount of technological equipment with which he or she will deal, as well as possible errors and consequences of technological processes to human health and the environment. Teaching materials in this case are the outline of the topic, the logical structure of educational material, a text description of the topic and the basic abstract according to chosen theme of the discipline.

Thus, the original data of the stage of designing of educational informative materials are previously obtained data on:

- the characteristics of labor processes;
- the characteristic activity of specialists and the curriculum and training programs, documentary and information sources.

To create all of the above documents, the teacher must possess the culture of thinking, which is a combination produced by the human methods of performing mental actions in the process of learning and display its validity. It is expressed in the ability to formulate the problem, select optimal solution, to obtain objective conclusions and ultimately, to construct complex reasoning, analyzing and summarizing available information. Further actions of the teacher are that he modalities of formation of new knowledge takes into consideration the chosen specialty, the goal of studying the topic, the basic knowledge of students, as well as for inter subject relations. It restricts the necessary information, identifies ways of learning material and is a lesson plan that includes a plan of presentation as one type of approximate basis generated activities in educational process [3].

Modern technologies provide ample opportunities and many ways to learn English. A variety of teaching materials in the English language is big that choice to make not so easy for teacher and students. What are educational materials? This variety of guide to the study of English language programs, audio courses, etc. Some of them are effective, others not so much. To choose the best option, you can use reviews or recommendations from friends, although it may not always be correct in choosing educational materials.

Teachers use more varied teaching materials in English. In order to make the lesson interesting, fun and effective, it is not enough just to open a textbook and do some tasks at the lesson. The student can better learn the material when there are several additional exercises. Such tasks can be presented in the form of handouts: cards, diagrams, tables, games, puzzles, computer programs and much more. It depends on the complexity and the degree of importance of the material and the time that was allocated for the preparation to the lesson. If you decide to learn any foreign language courses by yourself or with a tutor, you should pay attention to a variety of teaching materials when visiting the test session. The presence of a variety of activities, tasks and games to help you better learn the material, make the lesson more varied and interesting. Time

in the classroom flies by quickly and quietly, increases the efficiency of learning new words, turns, grammatical structures and other activities.

Training materials in English help to organize and direct the educational process in the right direction. In addition to textbooks and a variety of benefits that a teacher can develop teaching materials on English must be acceptable according to the language level. This method of learning is ideal for those who have a fairly short time

At the same time, with this method of learning the teacher is difficult to find study materials in English language, so that the learned words are harmoniously intertwined with the new vocabulary. Any textbook designed to help new teaching material sequentially superimposed on the previously studied and new words are used with previously been studied in such a way that in each lesson there is an opportunity to repeat the passed material and revise some knowledge according to previous theme or to make students guess what new theme is going to be at the lesson. At the end of the tutorial, with the right approach, your active vocabulary is enriched considerably. For independent selection of educational material in English, it's still pretty difficult, because you need to maintain a logical structure. Ensure that previously studied words appeared in lesson again and again in order to keep words in memory and use in everyday life.

By teaching materials are also mentioned the materials which the teacher can use to help pupils learn a foreign language through visual or audio perception. They must be capable of contributing to the achievement of the practical, cultural and educational aims of learning a foreign language. Since students learn a foreign language for several years, it is necessary for the teacher to have a wide variety of materials which make it possible to progress with an increasing sophistication to match the students' continually growing command of the foreign language. Good teaching materials will help greatly to reinforce the students' initial desire to learn the language and to sustain their enthusiasm throughout the course.

The following teaching materials are in use nowadays: teacher's books, pupil's books, visual materials, audio materials and audio-visual materials. A teacher's book must be comprehensive enough to be a guide to the teacher. This book should provide all the recorded material; summaries of the aims and new teaching points of each lesson; a summary of all audio and visual materials required; suggestions for the conduct of the lesson and examples of how the teaching points can be developed at the lesson, also textbooks should be adapted according to the level of student. Student's books must include textbooks, manuals, supplementary readers, dictionaries, programmed materials [4].

Consequently the teaching material is one of the most important sources for obtaining knowledge for teachers and students. It contains the material at which students work both during class-periods under the teacher's supervision and at home independently using additional materials. The teaching materials also determine the ways and the techniques pupils should use in learning the material to be able to apply it when hearing, speaking, reading and writing. The modern teaching materials for teaching a foreign language should meet the following requirements:

- teaching materials should provide pupils with the knowledge of the language sufficient for developing language skills; they must include the fundamental of the target language.
- they should ensure pupils' activity in speaking, reading, and writing; they must correspond to the aims of foreign language teaching in school.
- teaching materials must extend students' educational horizon, the material of the textbooks should be of educational value.
- the textbooks must arouse pupils' interest and excite their curiosity.
- they should have illustrations to help pupils in comprehension and in speaking.
- teaching materials must reflect the life, history and culture of the people whose language students study.

Thus, it is useful to provide opportunities to understand and use these while there is a teacher around to guide them. As much as possible, use materials that match their needs and interests: if they plan to study in English, expose them to academic texts; if they are working for an organization, use reports and proposals of the type they will need to deal with and to construct the teaching materials are always used logical operations as synthesis, analysis, comparison, division, abstraction, generalization and others. The role of educational materials in the English language is quite high so this is the main component of mastering English, they can speed up the process and make it monotonous and ineffective.

References

- 1 *Brown Gillian, Yule, George.* Teaching the Spoken Language. — Cambridge University Press, 1992. — 162–175 p.
- 2 *Byrne Donn.* Teaching Oral English, New Edition. — Longman, 1997. — 140 p.
- 3 *Harmer Jeremy.* How to Teach English. — Longman, 1991. — 285–315 p.
- 4 *Harmer Jeremy.* The Practice of English Language Teaching, New Edition. — Longman, 1991. — 296 p.

С.С.Аязбаева, Г.А.Ахметжанова, Н.Б.Михайлова

Оқу материалдарын оқу үрдісінде қолдану ерекшеліктері

Мақалада шетел тілінің оқу үрдісіндегі оқу құралдарын қолдану ерекшеліктері қарастырылған. Студенттерді өздігінен ақпарат іздеуге және оны сараптауға ынталандыратын оқу құралдарын қолданудың әдіс-тәсілдерін қолдану мәселелері зерттеліп, оқу құралдарын тиімді пайдаланудың жолдары берілген. Сонымен қатар зерттеу барысында оқу құралдарды қолданудың басты ерекшеліктерінің бірі ретінде оқу құралдың студенттің дербес мүмкіндіктеріне және олардың білім деңгейлеріне сәйкес бейімделу қажеттілігі екені айқындалды. Бұл ерекшеліктер ескеріліп, дұрыс қолданылған жағдайда студенттің коммуникативті мәдениетінің қалыптасуына, оның жалпы тілдік дамуына және сезімдері мен эмоцияларын тәрбиелеуге, ой-өрісін кеңейтуге септігін тигізетіні анықталды.

С.С.Аязбаева, Г.А.Ахметжанова, Н.Б.Михайлова

Особенности использования учебных материалов в образовательном процессе

В статье рассмотрены особенности использования учебных материалов при изучении иностранных языков в образовательном процессе. Исследованы проблемы, указаны приемы и методы использования учебных материалов, которые формируют умения самостоятельно добывать знания, собирать необходимую информацию. Авторами выявлено, что одной из важных особенностей является адаптация учебных материалов в зависимости от индивидуальных возможностей студентов и уровня их обученности, что в дальнейшем помогает формировать коммуникативную культуру студента, способствует его общему речевому развитию, а также расширению кругозора и воспитанию его чувств и эмоций.

T.N.Maximenkova

*Ye.A.Buketov Karaganda State University
(E-mail: tanyasapr@mail.ru)*

Jokes in teaching English as a Foreign Language

The article reveals the idea that Jokes as the way of teaching can be used in various ways. The basis for every nation's humour lies in its historical, socio-cultural and linguistic background. In order to get to know a nation's sense of humour one is forced to search much deeper. The article assumes that Jokes can be modified into compositions, essays, translations, poems, pictures, dramas, role-plays, games, questions and answers etc. in order to make lessons both interesting and smart.

Key words: jokes, humour, teaching, native language, foreign language, children, teaching vocabulary, teaching grammar, teaching material.

Children learn new languages very easily, almost too easily. Most adults find foreign languages quite difficult. They must toil and struggle and put in long hours of hard work to make even small gains in their ability in a new language. But a child seems to just pick it up out of thin air. To a child, it is all play and no work. And, to make it even more frustrating for the adult learner, the results of a child's language play are superior to the results of an adult's language struggle. It does not seem fair.

One commonly held theory to explain this phenomenon is this: God has given young children a magical ability to learn new languages. This ability slowly disappears, and is completely gone by the time an adult begins the task of learning a new language.

This theory is attractive for two reasons. First, it explains the phenomenon. Children learn a new language easily and adults do not because, according to the theory, the magic is limited to childhood. And second, this theory helps adult learners to accept their fate. With the magic gone, they find it a little easier to buckle down to their difficult studies, knowing that now there is no other way for them to learn a new language.

The beliefs that languages, for example, English, are hard for adults to learn are to disappear, because a new method of teaching foreign languages is offered. Using the method of teaching jokes will give you the possibility not only to master the language but also to study and understand both culture and mentality of the country you study the language of. Using jokes in your teaching process can help all the students (children and adults) not only to get knowledge but also to have fun which leads to improving one's health as well.

The point of my topic is to stress the importance of humor as a means of enhancing student's motivation to learn English. It was Dulay and Burt who first introduced the concept of affective filter. Afterwards it was Krashen who noted that a low affective filter corresponded to high motivation, self-confidence, and a lack of anxiety [1; 121]. He explained that the Affective Filter Hypothesis implied that our pedagogical goals should not only include supplying comprehensible input, but also creating a situation that encourages a low filter. In this respect, humor can help lowering that affective filter, reducing anxiety in the class, and encouraging students' desire to take part in what is being said in the class. Jokes are a lot of fun but in a good proportion. Students can profit from the language contained in jokes if we select them carefully and grade their level of difficulty. And several skills can be practiced: listening, speaking, and reading.

Sometimes students do not feel self-confident speaking English. As Malinowsky says that a common complaint among teachers today is that «My students won't talk» [1; 148]. To avoid the frustrations of a noncommunicative conversation class, teachers should work at setting up the students for «real» communication». I keep on asking myself how can I promote that «real communication» [1; 149] and motivate students to listen and speak in English. I know I have to involve them in the dynamics of the class. As Abello Contesse points out: «Student-student interaction (also known technically as 'interlanguage talk') in small groups is thought to offer a number of advantages: it reduces the dominance of the teacher over the class, it promotes collaboration among learners, it offers a more comfortable, relaxed atmosphere, it enables the teacher to work more as facilitator or consultant, it can promote learner responsibility and autonomy.../... but its crucial advantage is that it can increase the quantity of student talking time (STT) in the classroom» [2; 223]. Claire stresses the importance of humor: «The nature of the subject- humor- insures enthusiastic student involvement in in-class conversations. No other subject generates such lively participation, covering

so many different linguistic skills» [2; 267]. Maurice states that humor can easily be seen as a way of activating motivation and directing attention, but it can also be used in other events as well, from stimulating recall to eliciting performance and providing feedback. He further on argues saying that telling jokes is a specialized skill that few EFL learners really need; however, the subskills that aid effective joke-telling can be important in other ways of communication [2; 304]. Students can profit from the language contained in jokes if we select them carefully and grade their level of difficulty. And several skills can be practiced: listening, speaking, and reading. As Valmaña Iribarren points out that at the end of the semester I realized that the students not only had improved their listening skills but also had learned to select jokes and read them to others appropriately and fittingly. Poljaveric summarizes her whole experience with jokes as teaching materials in her English classes: «The pupils learned without being aware of it. They had to think and react quickly, which is not easy. In a very few minutes they had to select what was important to include and to discard what wasn't. They had to concentrate on the vocabulary, grammar, etc., and they did it without tension or fear. It was a game, and, as we know, learning through games is spontaneous and natural» [2; 307]. Leal points out how jokes can be used during classes [2; 310]:

by making the students listen to and understand the punch line of the joke, by providing them with part of the joke and asking them for their own end. For example, we give them the following: « Girl: I was ill when the school play was performed. Did it have a happy ending? Boy: Or the student can choose the answer from three possible options (A, B or C),

Pictures can help to understand the content of a joke. Another technique to be used could consist of translating jokes into English (we have to be careful with translations, though).

The method of jokes is the one to have been already checked. As teachers point out that at the end of the semester they realized that the students not only had improved their listening skills but also had learned to select jokes and read them to others appropriately and fittingly.

As well it is of extreme importance that a joke the teacher uses in teaching English as a foreign language is in some connection with the new material the teacher is about to introduce. The above statement can be supported with two arguments. The first argument can be presented in the form of the following joke:

Teacher: John. Give me a sentence beginning with 'I'.

John: I is the...

Teacher: No, John. You must say «I am» not «I is.»

John: All right. I am the ninth letter of the alphabet.

(Hutchinson 1985, 86)

This joke is presented in the course-book *Project English 1* which has been used in Slovenian primary schools for some years. That particular page introduces ordinal numerals. The joke is completely relevant to the given situation and therefore appropriate to this context [3; 58]. It shows a practical usage of the ordinal numeral 'ninth'. The students can use it as a guiding activity to the game which follows and at the same time they can relax and laugh for a while. In this way their attention becomes stronger. However, some jokes do not seem to be relevant in any way to the situation in which they are introduced. Here is an example which supports this argument:

Customer: This restaurant must have a very clean kitchen.

Waitress: Thank you, sir. How do you know?

Customer: Everything tastes like soap.

(Hutchinson 1987, 52)

This joke is on the page which deals with family relationships [3; 64]. There is also an introduction to non-defining relative clauses, and adjectives expressing feelings. But none of these seem to be connected in any way to the joke. When students read this joke they cannot find any relevant connection with the context. Their attention is then shifted to a completely different situation and their thoughts can easily wander elsewhere. As a consequence the students can lose their concentration and therefore a teacher has her work cut out for her for the remaining part of the lesson.

A foreign language teacher can take two possible approaches to introducing a joke in language teaching:

The first approach concentrates on a more profound purpose and that is to teach students how the English sense of humour works.

The second approach deals with a rather straightforward use of jokes in the teaching of vocabulary and grammar.

a) Teaching how the English sense of humour works

The basis for every nation's humour lies in its historical, socio-cultural and linguistic background. In order to get to know a nation's sense of humour one is forced to search much deeper.

It is a world-wide belief that the English people have a strange sense of humour. But to oppose this statement it's time to scan jokes properly. I strongly oppose this statement. Further on, I would like to add it's upright to say that such a statement is used only by the people who know very little about the English language.

In contrast to the Slovenian language which is an inflectional language, English is an analytical language. In other words inflections are scarce, grammatical meanings must be expressed by alternative means like periphrastic constructions, word order etc. As a result of this the English language is abundant in idioms, phrases, homonyms and homophones. Most of the English jokes are based on such play on words.

So what can a teacher do to improve the students' understanding of the English sense of humour? As a starting point a teacher can try to introduce jokes which are closely related to the English cultural and historical background, giving emphasis on the words her students are already familiar with. Once this stage is reached she can gradually proceed to improving their understanding by various activities. The most appropriate ones would be multiple choice exercises and exercises involving mixed lines of a joke. The former can be based on the principle that a joke would lack a punch line and the students' task would be to choose among three possibilities: the right punch line, a straightforward ending and a completely unsuitable ending. The latter could, on the other hand, be based on the concept that a three-lined joke would have the mixed order of its lines so the students would need to put them in the right order. These activities can make the students more aware of the role of the humour in ambiguous words and in this way they can enrich their vocabularies and simultaneously participate in an active language practice [3].

b) Teaching of vocabulary and grammar

A joke is a suitable educational device. In this concrete situation it can be used in various ways. Here are just a few suggestions:

- to introduce a new topic or theme, tense, vocabulary or any other grammatical structure
- to unburden the students of tension which appears during such lessons that involve a great amount of concentration
- to prepare the students for more serious work involving various mental processes to conclude a lesson in a pleasant way and at the same time remind them of the newly gained knowledge etc.

Most of the teaching aids can be used to realize the above possibilities such as blackboard, cassette player, overhead projector, posters, photocopies etc. After a great deal of thinking the jokes can be used in various ways. They can be modified into compositions, essays, translations, poems, pictures, dramas, role-plays, games, questions and answers etc. A teacher can suggest students to find possible equivalents in the language they possess, challenge them with such tasks as organizing a joke competition, or even facing them with a more demanding preposition and that is to collect all the jokes they know and publish them in the school paper. If these suggestions do not offer enough possibilities for teachers then they could organize a didactic activity for getting more ideas from their own students called 6x6 (six people give six ideas in six minutes). Students will be more than willing to co-operate.

However, the best effect of introducing a joke in teaching of vocabulary or grammar can be reached when it is simply told. Every explanation or expansion spoils it. A joke should stay a joke otherwise its purpose may be questionable. And one last warning: a teacher should be extremely careful about telling jokes. Not every teacher is a good joke-teller so it is of high importance to extensively prepare oneself for such an activity. Even the most amusing and entertaining joke loses its significance if it is told at an inconvenient time and place. A good teacher, however, always distinguishes between an appropriate and inappropriate moment.

The advantages and benefits of using jokes for enhancing student participation can be found in the following:

- Jokes are short and can be told within the space of a few minutes.
- They are rule-governed...
- There is a wide range of speech patterns within the single genre of joke.
- Jokes are common to all cultures.
- Jokes embody a culture.

- Speech behavior that is learned by listening to, and telling jokes can be generalized to speech acts other than the joke.

- Jokes are funny. They relax the tension in the classroom.

Many researchers, and particularly Stephen Krashen, have written about the negative effects of anxiety on students' ability to learn [2; 96]. Using humour can play an important part in helping to relax students and help them overcome stress and nerves and so make them more receptive to learning. Humour can also help to improve the classroom atmosphere particularly for students who are worried about making mistakes or nervous about their speaking abilities. It is, however, very important that we learn with our students to laugh 'about' mistakes rather than at the people who make them. Here are a few ways to integrate humour into classes.

Telling a joke: Just telling a joke can be a great listening activity for your students and really there's no need to prepare anything. Every joke comes with its own comprehension task. If the listener laughs at the end of the joke then they have understood it.

Translating a joke: Students can translate jokes from their own country to retell in English. They can then either try telling them to me or their classmates or send them to one of the many joke websites on the Internet. It is possible that students collect the jokes together to publish in a small class joke book.

Humour and prejudice: Jokes and humour can form the basis of serious class discussions. Many jokes in many countries mask some quite negative underlying prejudices and stereotypes about people from different regions of the country or different sectors of the society. Exploring these prejudices can be a first step towards overcoming them.

Quotes about humour: Looking at quotes about humour can provide useful discussion for students. They can try to decide what they mean and which ones they agree with most, try to translate some from their own culture or even try to write their own. Here are some examples:

1. «He who laughs last laughs longest».
2. «Always leave them laughing».
3. «Friendship: a building contract you sign with laughter and break with tears».
4. «One can never speak enough of the virtues, the dangers, the power of shared laughter».
5. «Laughter is the shortest distance between two people».
6. «Laughter is not at all a bad beginning for a friendship, and it is far the best ending for one».
7. «If you can look into the mirror without laughter, you have no sense of humour».
8. «A person without a sense of humour is like a wagon without springs, jolted by every pebble in the road».

As a reading activity you could try getting your students to each look for one joke on a website that they like, try to memorize it and then come to class and tell it. Be sure though that the site you choose has jokes which are suitable for the types of class that you have, as many have 'adult' content on.

If you have access to TV or video recordings of popular comedy programmes, these can form a fantastic resource for exploitation in the language class. They can be used in many ways, for general listening activities or you could just focus on one particular part and explore the humour. A lot of humour on TV is very rich in cultural references and this too can be an interesting, though very challenging area to explore.

Humour is said to be the best physical exercise — laughter relaxes all facial muscles, unwrinkles the forehead, the body receives more oxygen, and the breathing deepens automatically. One of the aims of foreign language learning is to get to know the nation's culture and to learn to respect it. Humour reveals the most hidden parts of a nation's culture. Laughter brings people closer together and therefore effects in the same way teachers and students.

I suppose using jokes in teaching foreign languages is a great step in students' and pupils' mastering the language, also in their understanding the culture of the language they study. I can conclude that the best way to stay clever and healthy is to use jokes in the teaching process.

One of the aims of foreign language learning is to get to know the nation's culture and to learn to respect it. Humour reveals the most hidden parts of a nation's culture. Only few teachers include humour systematically into the educational process. Most of them are certain that students can learn less if they are laughing. The truth is quite the opposite. Laughter brings people closer together and therefore effects in the same way teachers and students [4; 49].

These humorous activities introduced in this seminar paper which last just a few minutes can easily change the educational process. They can be used as an introduction to a lesson; a starting point for a discussion, creative activity or project work; a means of help to relax the students and prepare them for more serious work; a device which enables students to concentrate their attention to one topic and a pleasant conclusion of a lesson.

And as well, what is more rewarding for a teacher than to see the students leaving the classroom with a smile on their faces and at the same time knowing they learned new vocabulary, structure and function?

So, jokes, having been mentioned above, significantly enrich and diversify the process of teaching foreign languages. Intellectual, creative search comes up to take the place of monotonous work. It helps to create a personality of a new type, active, purposeful, directed on constant education and development. Thus, jokes favour the efficiency increase of the study process, its individualization, active pedagogical cooperation of teachers and students; create optimal conditions for creative use of information in students' independent cognitive activity. Joke application encourages the optimization of teaching management, efficiency increase of study process, saves teachers' time for the work with teaching material, simplifying its search, analysis, selection and gives an opportunity of application of new organizational forms of teaching.

References

- 1 *Китайгородская Г.А.* Интенсивное обучение иностранным языкам: теория и практика / Г.А.Китайгородская. — М.: Рус. яз., 1992. — 254 с.
- 2 *Белов С.Б.* Американский юмор. XX век / С.Б.Белов. — М.: Радуга, 1984. — 528 с.
- 3 *Ливергант А.Я.* Антология английского юмора / А.Я.Ливергант. — М.: Радуга, 1990. — 432 с.
- 4 *Зимняя И.А.* Психология обучения иностранным языкам в школе. — М.: Просвещение, 1991. — 222 с.

Т.Н.Максименкова

Ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқытуда әзіл-оспақты қолдану

Мақалада шетел тілдерін оқыту барысында тілдік ойындарды қолданудың тиімділігі қарастырылды. Әр халықтың әзіл-оспақ әңгімелеріне сол халықтың тарихи, әлеуметтік-мәдени және лингвистикалық білімі негіз болады. Қандай да болсын халықтың әзілін зерттеп, түсіну үшін, оның тіліне терең үңілу керек. Автор анекдоттар тілді оқып үйренудің түрлі салаласында, мысалы, шығарма мен эссе жазғанда, мәтіндерді аударуда, өлеңдерде, драмалық қойылымдарда, рөлдік ойындарда, түрлі сипаттағы ойындарда, сауалнамаларда және т.б. қолданылатыны жайлы пікір айтады. Өз кезегінде бұл сабақтарды қызықты етеді, әрі танымдық мәнін арттырады.

Т.Н.Максименкова

Использование шуток в преподавании английского языка как иностранного

В статье рассмотрен широкий спектр использования языковых игр с привлечением юмора в процессе обучения иностранным языкам. Основой этому, отмечает автор, послужило мнение о том, что юмор несет в себе исторические, социально-культурные и лингвистические знания. Для того чтобы изучить чувство юмора того или иного народа, необходимо углубленно проникнуть в сам язык. В статье представлено мнение о том, что, например, анекдоты могут проявлять себя в разных областях изучения языка, а именно: в написании сочинений и эссе, переводе, стихотворениях, драматических постановках, играх разного рода, в том числе ролевых, вопросах и ответах и во многом другом. Использование юмора позволяет сделать занятие более интересным и в то же время познавательным.

References

- 1 *Kitaygorodskaya G.A.* *Intensive training in foreign languages: theory and practice*, Moscow: Russkiy yazyk, 1992, 254 p.
- 2 *Belov S.B.* *American humour. The XXth century*, Moscow: Raduga, 1984, 528 p.
- 3 *Livergant A.Ya.* *Anthology of English humour*, Moscow: Raduga, 1990, 432 p.
- 4 *Zimnyaya I.A.* *Psychology of training in foreign languages at school*, Moscow: Prosveshcheniye, 1991, 222 p.

I.Sokolova¹, E.Akkerman¹, M.Strama²¹*Ye.A.Buketov State University;*²*Educational center ORPEG, Poland
(E-mail: biata_e@mail.ru)*

Development of internal and external motivation of young learners while foreign language teaching

This article deals with the problem of the external and internal motivation in learning a foreign language at primary school. This issue has attracted and attracts not only leading representatives of pedagogy, but also philosophy, sociology, psychology and foreign language teachers. The authors analyzed the work of different trainers, dealing with the problem of learners' motivation. Concepts of «internal» and «external» motivation were clarified. The authors concluded that the motivation for learning a foreign language should be in itself, without any external circumstances, because as a result it promotes an easier assimilation of theoretical material, success and effectiveness of learning, it also increases respect and self-esteem.

Key words: motives, needs, motivation, external, internal, encouragement, learning activity, young learners.

Early learning of foreign languages is becoming one of the priorities of educational policy in Kazakhstan and is officially recognized by the state as well as the early teaching of foreign languages helps not only more durable and practical knowledge of them free, but carries a big intellectual and moral potential. At the modern Kazakh school, learning a foreign language is offered since the first class and it is a recognition of the objectively existing social interest of learning foreign languages, and confirms the importance of the subject for the realization of future tasks making multilingual personalities. The developed country in the twenty-first century is active, educated and healthy citizens. School leavers should know Kazakh, Russian and English [1]. The result of teaching students should be mastering the skills of critical thinking, independent research and in-depth analysis. Thus, one of the most important factors to achieve all these goals is formation of a positive motivation to learning a foreign language.

Modern educators and psychologists are sure that the quality of activity and its results depends on the needs of the individual, his motivation, because it is the motivation of purposeful activity, determined by the choice of means and methods, ordering them to achieve the goal. I.A.Zimnyaya calls the motivation «pushing mechanism» of all human activity [2].

After analyzing the literature on a selected issue, it is clear that meaningful theoretical and pedagogical research on the development of internal and external learning motivation at an early stage of learning a foreign language is not enough.

Motivation in psychology is a wide range of phenomena, encouraging people to work. The word «motive» originates from the Latin. Moveo — «move». The concept of motivation arises when you try to explain, not describe the behavior. This is the search for answers to questions like «Why?», «For what purpose?», «What for?», «What's the point...?».

Let us consider the concept of «motivation» from the point of view of psychology and pedagogy. Motivation in psychology is a wide range of phenomena, encouraging people to work. Currently, many interpretations of motivation often complicate an unambiguous understanding of it. Motivation (in the broad sense) — is all that encourages human activity: his needs, instincts, impulses, emotions, attitudes, ideals and so on.

The term «motivation» is a broader concept than the term a motive. The word «motivation» is used in modern psychology, in a double sense: as denoting a system of factors determining the behavior (this includes, in particular, needs, motives, goals, intentions, aspirations, and many others), and as a characteristic of a process that encourages and supports behavioral activity at a predetermined level.

Motivation in pedagogy is a common name for the processes, methods and means of encouraging students to productive cognitive activity, active development of educational content. So, motivation — is what motivates us.

Many researchers and methodologists believe that motivation is a critical factor that affects the success of mastering a foreign language. The analysis of literature indicates the presence of different points of view with regard to the motivation and learning a foreign language. The peculiar characteristic of the understanding of the motivation of Gestalt psychology. Kurt Lewin, a German-American psychologist who developed

the methodology for the experimental study of the motives, understands them as something independent. He singled out the motive in a separate category. In his understanding, the motives are objects — various areas of «living space» which a person needs or quasi-need — intention. These objects are no longer motivate the environment when the need (or quasi-need) is satisfied.

One of the earliest studies of personal motivation, as you know, was the work of H.Murray. Of the many motivators of behavior, he has identified four basic needs: to achieve, to dominance, to affiliate. M.Argyle considers these requirements more broadly. Here are the requirements for the study of foreign languages:

- 1) non-social needs, which may cause social interactions (biological needs for water, food, money);
- 2) need for dependence. For example, decision of aid protection;
- 3) need for affiliation, which is expressed in the need to communicate, emotional contacts, friendship and love;
- 4) need for domination, so called decision to take oneself or to be taken by a group as a leader;
- 5) need for self-esteem, self-identity, the decision to take oneself as meaningful.

Gordon Willard Allport, a representative of the «personalist» direction, in his book «Personality,» introduced the idea of personal approach to human motivation: «The motives of human activity are independent of the original circumstances of their occurrence. This can be explained through the analogy of a tree, and the ratio of seed: after the tree grew, it no longer depends on the circumstances of his birth. Similarly, a person growing up, he is responsible for his deeds and actions and no longer depends on the vicissitudes of childhood. «

The theory of motivation by Maslow it is noted the desire of the individual to continuous development as the leading motive. Motives are determined by the needs, which have several levels: from the biological needs to the needs of self-actualization. The behavior depends on the needs and abilities and is determined by internal and external influences.

According to the classification of motives by Maslow, a person from birth consistently appearing and his adulthood the following seven classes of needs:

- 1) physiological needs (organic);
- 2) the need for security;
- 3) the need for belonging and love;
- 4) the requirements of respect (reverence);
- 5) cognitive needs;
- 6) aesthetic needs;
- 7) the need for self-actualization [3].

As you can see, this classification is similar to the ideas of M.Argyle.

The most comprehensive study of the problem was conducted by R.Gardner and W.Lambert. They identified two groups of motivation: instrumental and integrative [4].

Instrumental motivation suggests a desire to learn a foreign language for any practical purposes, such as getting a job, reading the foreign press and literature, exam or getting enhance the career ladder.

Integrative motivation, it can also be called internal motivation — a desire to learn the language, to understand, to communicate with people of the country where they speak the target language. According to R.Gardner, that it is crucial. Initially it was thought that the trainees with integrative motivation more successfully master the language than learners with instrumental motivation.

Thus, the ability is not the only characteristic of the language learner, the more important role plays an affective aspect, i. e. the motivation and attitudes towards foreign language that mean something more than just a desire to learn the language.

R.Gardner and his group paid much attention to the source of respect to the language. Interest in the affective (motivation) aspect of the learning process is reflected in some experimental approaches that attempt to reduce the negative attitude of the students at the meeting with the new language.

In the modern pedagogical and psychological literature, there are two types of motivation — external and internal.

External motivation is dependent on human interaction with its environment. It is based on incentives, penalties and other types of stimulation that are either direct or inhibit the behavior. External motivation during activity causes excitement, emotional stress, and sometimes the desire to resist. Emotional tension disorganizing activity leads to a decrease in attention, weakening control over errors, poor memory and reduce overall health.

Internal motivation is a construct that describes this type of behavior determination when initiating and adjusting factors arise from inside his personal self and is completely inside of the behavior. Internal motivation is associated with the process of activity and is not dependent on external circumstances, i.e., a system of initiative and internal control problems and the search voltage, followed by interest and enthusiasm. The basis of internal motivation are factors emanating from the innermost sense of identity of their conduct, they do not depend on the incentives, but its own activity. «The people are involved in the activity for its own sake, rather than to achieve any external rewards. This activity is an end in itself rather than a means to achieve other goals. « Internal motivation contributes to obtaining the pleasure of teaching, it is an interest, excitement, enhances self-esteem of the individual. It helps in the absorption of light by a more theoretical material success and learning efficiency, increases self-esteem and respect for the individual. An example of internal motivation.

The student comes home and says with delight that at school there was an interesting lesson, and he wants to read the encyclopedia for tomorrow to participate in the discussion, it shows an example internally motivated behavior. In this case, the focus is on the implementation of the lesson comes from the content of the lesson and is associated with interest and pleasure that accompany the process of learning and discovery. When all friends are fleeing recorded in karate because it has become fashionable (example of external motivation), and our student is sent to the athletics section, because he is only interested, he again demonstrates internally motivated behavior.

It follows that the penetration into the essence of the behavior of the teacher and student motivation is very important. Meanwhile, practical observations and literature data indicate that teachers find it difficult in some cases to determine the true motivation of the student, the specific features of the motivation inherent in a particular age group of schoolchildren. Sometimes the teacher so focused on the issue of the transfer of knowledge that he had «not reached» to the analysis of motivation, but doing it is very necessary.

The meaning of the learning — it is an internal biased attitude of student to teaching, schoolboy exercises attachment to ourselves, to his experience and to his life. Psychological observations indicate that the presence of the meaning of the teaching of schoolchildren growing success of educational activities (such as its results — the stock and quality of knowledge and the methods, techniques, knowledge acquisition), easier to digest, and it becomes more affordable educational material, better is its storage above becomes awareness of the learning process, the attention of students is better focused, their efficiency increases.

The meaning of the learning, its relevance to the student forms the basis of the motivational sphere. The motives of the student depends on student orientation from the meaning of the teaching.

Motivational stage is the message, why and for what students need to know this part of the program, what is the main objective of the training operation. At the lesson, the teacher tells and shows the students all of this information which for some children is not significant: they listen and do not hear, look and do not see, they are very busy with other activities: dreaming, thinking about their personal things. In order to make these children involved in training activities, it is necessary to create an incentive for strengthening the process of thinking.

Establishment of a problematic situation leading into the content of the upcoming themes. Before you start teaching, the student must learn (to understand, accept for himself, put himself) learning task. This is achieved by using the following techniques: productions to students tasks that can be solved only by studying the subject; the story about the teacher of theoretical and practical significance of the proposed topic; the story of how the problem was solved in the history of science;

- Formulation of the main learning task as a result of the discussion of the problematic situation. The task for students is the goal of their activities for this lesson.

- Consideration of self-control and self-assessment opportunities for the study of the topic. After the formulation of the problem plans for future work are planned and discussed, it turns out that you need to know and be able to study topics that students are not able to solve the problems. After the main learning task became clear that the students plan and discuss plans for future work.

It is necessary to tell the time allotted for the study of the topic, and they need to know and be able to study it. This creates the need for installation on the study material.

Operational and educational stage is these actions when a teacher makes a student get busy. To do this, he create situations of different nature: intellectual (subject, search engine, discussion, conflict, strife); game (cognitive games, competitions); emotional (success, passion theme).

Establishment of a problem situation, which introduces students to the subject matter of the upcoming topics of the program. It can be created in different ways: formulation of the problem to students whose solu-

tion can only be based on the study of the topic, the conversation (story) teachers or students about the theoretical importance of the upcoming topics (section) of the program; the story of the teacher on how to solve problems in the history of science; execution of practical work, which ends with staging problematic issue.

The statement of the main learning task, which is usually done as a result of the discussion of the problem situation.

Reflective-evaluation stage. At this stage, students learn to analyze their own learning activities, evaluate them by comparing the results with the set learning objectives. It is associated with the analysis done, error analysis, and the provision of necessary assistance, make a comparison with the task and the evaluation of the work. So, the useful task such as «Make a question or a task for which you can check the level of assimilation of studying the topic.» For stronger students this assignment: «Write the main issues we have passed in the subject, and a number of ticks, as you have learned the material: good or not so good, or slightly learned.» For the less able students there can be part of the questions to, and their task is to note the level of mastery of the material.

It is important that monitoring and evaluation not only set the level of assimilation of the program material for each student, but also be used to encourage him to continue working.

It is important to pay attention to summing up so that students are pleased with the work done, by overcoming the difficulties encountered, and the new knowledge that will lead to the formation of expectations of the same emotional experiences in the future. Therefore, this step has to serve as a reinforcement learning motivation that leads to the formation of its stability.

In pedagogical literature three main sources of formation of positive motivation of cognitive activity are identified:

- content of educational material;
- nature and level of educational and informative activities;
- relationships of a teacher to students [5].

Thus, in the formation of learning motivation educational material plays an important role. It should be understood that the content of each lesson, each topic can be motivated only under the following conditions:

- taking into account the nature of the needs of students;
- being accessible, but also very complicated and difficult;
- based on previous knowledge to bring new information;
- addressed to the problems of cognition of phenomena and objects of the world, the mastery of the methods of cognition.

Another source of formation of motivation lies in the attitude of teachers to students. The main activity of the teacher in this case is to create an atmosphere of emotional comfort during the exercises, ensuring friendly relations in the team, in the manifestation against the students of pedagogical optimism, which is what the teacher expects of each student high performance, holds the students hope and believe in their abilities.

Primary school teacher in his activity must not only take into account the basic ways of formation of motivation of learning, but also actively use a variety of techniques and methods to stimulate students. The results of observations should be recorded in the diaries, it will keep track of their momentum and to plan future work.

From the all above we can draw the following conclusions:

- Learning motivation is defined as a special kind of motivation included in the activity of teaching. In the context of the general psychological motivation is a collection, the system of psychologically diverse factors that determine the behavior and human activities;

- The motivation in teaching is the common name for the processes, methods and means of encouraging students to productive cognitive activity, active development of educational content. In modern psychological and pedagogical literature two types of motivation are identified — internal and external. The motivation of student learning should be in himself, without any external circumstances, because it promotes results in an easier assimilation of theoretical material success and effectiveness of learning, respect and self-esteem increases. It is necessary that the child have a desire to do something and do it. Therefore the focus in the learning process should not be attached to the outside things such as — tips, hints, requirements, guidelines, prodding or coercion, but the inner motivating forces. Internal motivation is aimed at qualitative performance of the job, while the external to the number.

References

- 1 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 17 января 2014 г. — [ЭР]. Режим доступа: www.akorda.kz
- 2 Зимняя И.А. Педагогическая психология. — Ростов н/Д.: Феникс, 1997. — 199 с.
- 3 Abraham H. Maslow. *Motivation and Personality* (2nd ed.). — 2009. — 139 p.
- 4 Gardner R.C., Lambert W.E. *Attitudes and Motivation in Second Language*. — Learning, 2004. — P. 281
- 5 Зайцева М.В. Мотивация и некоторые пути её повышения. — М.: Первое сентября, 2003. — 236 с.

И.Соколова, Е.Аккерман, М.Страма

Шетел тілін оқыту үдересінде төменгі сынып оқушылардың ішкі және сыртқы мотивациясын дамыту

Мақалада бастауыш мектепте шетел тіліне оқытудағы сыртқы және ішкі мотивацияны дамыту мәселесі қарастырылды. Бұл мәселе тек педагогиканың алдыңғы қатарлы мамандарын ғана емес, философия, әлеуметтану, психология, сонымен қатар шетел тілі оқытушыларын да алаңдатып келеді. Авторлар оқу мотивациясын дамыту мәселесі аясында жұмыс жүргізетін түрлі әдіскерлердің еңбектерін талдаған. «Сыртқы» және «ішкі мотивация» түсініктері анықталды. Бастауыш сынып оқушының шетел тілін оқуға мотивациясы сыртқы жағдайлардан тыс оқушының өзінде болуы қажет деген қорытындыға келді, себебі нәтижесінде бұл теориялық материалдың жеңілдірек меңгерілуіне, оқудың сәттілігі мен нәтижелілігіне, оқушының өз-өзін бағалауының артуына әсер етеді.

И.Соколова, Е.Аккерман, М.Страма

Развитие внутренней и внешней мотивации младших школьников в процессе обучения иностранному языку

В статье рассмотрена задача развития внешней и внутренней мотивации при обучении иностранному языку в начальной школе. Эта проблема привлекала и привлекает не только ведущих ученых таких наук, как педагогика, философия, социология, психология, но также учителей иностранного языка. Авторами проанализированы работы разных методистов по проблеме развития мотивации учения. Были уточнены понятия «внутренняя» и «внешняя» мотивации. Авторы пришли к выводу, что мотивация обучения младшего школьника иностранному языку должна находиться в нем самом, без внешних обстоятельств, так как это способствует более лёгкому усвоению теоретического материала, успешности и эффективности обучения, повышает его самоуважение.

References

- 1 Message from the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to people of Kazakhstan. January 17th, 2014, [ER]. Access mode: www.akorda.kz
- 2 Zimnyaya I.A. *Pedagogical psychology*, Rostov on Don: Phoenix, 1997, 199 p.
- 3 Abraham H.Maslow. *Motivation and Personality* (2nd ed.), 2009, 139 p.
- 4 Gardner R.S., Lambert W.E. *Attitudes and Motivation in Second Language*, Learning, 2004, p. 281.
- 5 Zaitsev M.V. *Motivation and some ways to improve it*, Moscow: First of September, 2003, 236 p.

V.I.Timoshenko, V.A.Ospanova

*Ye.A.Buketov Karaganda State University
(E-mail: musalira@mail.ru)*

Problems of early learning in foreign language education

The article deals with the problems of early English language teaching in foreign language education and their solutions. The authors point out one of the most important tasks of the modern foreign language teachers how to implement effective methods of teaching foreign languages in pre-school children, to raise students' interest to learn the language, enrich the content of education and modernization of the educational process in preschool as a whole. The authors consider difficulties of foreign language teacher, examine psychological and linguistic characteristics of students, and analyze exercises for language skills development of preschool age children, and factual material.

Key words: pre-school age, early education, foreign language education, methods, age features, educational game, types of games, communicative situation.

In recent years the number of English learners has dramatically increased. The necessity of foreign language mastering for modern man became obvious to almost everyone. The age of learners have changed either. Until now the teaching techniques is mainly aimed at schoolchildren, today parents aspire to start teaching children a foreign language as soon as possible. Moreover, the pre-school age is recognized by psychologists as the most favorable period for the type of activity.

The age threshold for children to start learning a foreign language is increasingly reducing. As a rule, a fore-year-old child is considered to be already well prepared for classes, some parents tend to set up their three-year-old children in the groups for learning English. In this case it is necessary to consider the appropriate age for studying foreign language and how to make the process more effective.

It is known that the possibility of an early age in learning foreign language speech is truly unique. K.D.Ushinsky wrote: «The child learns how to speak a foreign language in a few months but he cannot be accustomed to a few years».

Unique predisposition to speech (most favored age for mastering a foreign language is the age period from 4 to 8–9 years), the plasticity of the natural mechanism of language acquisition, as well as a certain independence of the mechanism of action of hereditary factors related to belonging to a particular nationality — all this factors gives the child the opportunity under certain conditions to master the foreign language successfully. With age, this ability is gradually fading. Therefore, all attempts to teach a second foreign language (especially apart from the language environment) in older children involve, as a rule, a number of difficulties.

Successful mastering of foreign language speech by children becomes possible also because the children (especially pre-school age) have a more flexible and rapid storing of linguistic material than in the subsequent age stages.

In addition, the game, being the main activity for children of pre-school age, allows to make communicative and virtually any language units valuable

It is important to define the age appropriate to start learning a foreign language. According to the author of a textbook «How to teach children to speak in English» I.L.Sholpo, best to start learning a foreign language is at the age of five. Teaching four-year-old children, in her opinion, of course possible, but unproductive. The four-year-old children learn the material much more slowly than five years. Their reactions are spontaneous, emotions overflowing, they switch their attention from one object to another. It is difficult for children who don't attend kindergarten to be without the presence of parents; in addition, they haven't the sense of humor formed as it is important in the organization of foreign language teaching. In addition, the four-year-old children have not mastered their native language: they have not developed the ability to communicate, the regulating function of speech and inner speech has not formed yet. In this case the role-playing game that has the greatest value in the foreign language teaching pre-school children will not be effective.

Experimental confirmation of whether to start teaching a foreign language at the age of four, according to the author of the book Z.Ya. Futerman compares progress in training the two groups of children, one of them began learning at the age of four, and another one at the age of five. Four-year-old children not only

lagged behind the five-year-old children in the first year, but in the second year progressed more slowly than in the first five-year plan, which allowed the teacher to conclude that «there is some negative impact of early learning foreign language foreign language on the further course of study» [1].

As for the children of three, mastering a foreign language in a more or less conscious training in the team, becomes extremely difficult. At this age a child is just beginning to master the grammatical form speech in their native language; infants have just begun to acquire skills of dialogue speech. The vocabulary of the child up to three years enriched almost exclusively by the accumulation of certain words, and only after three years begins to grow rapidly due to the mastering of the laws of «word and word formation.»

Methods of pedagogical work is determined by the objectives and tasks set by the teacher. According to I.L.Sholpo, the main objectives in teaching preschool children a foreign language are: the formation of children's primary communication skills in a foreign language; the ability to use a foreign language in order to achieve its objectives, the expression of thoughts and feelings arising in real communication situations; creating a positive setting for the further study of foreign languages; revival of interest in the life and culture of other countries; training active and creative, emotional and aesthetic relationship to the word; the development of linguistic abilities of children considering the age features and psychological characteristics of senior preschool children their structure at the senior preschool children; decentering of the individual, i.e the ability to see the world from different perspectives.

Another important issue for teachers is a question of group content. Z.Ya. Futerman, speaking of foreign language classes in a kindergarten, insists on working with the whole group (25–30 people), citing the fact that children are accustomed to each other, as well as more efficient mass games in the learning process.

The experiment was made by teacher, but it didn't show any increase of efficiency at lessons on condition of dividing into two subgroups. However, I.L.Sholpo doubts according to these conclusions and writes that, it's possible, on condition of kindergarten children's habits to each other are so strong, that is decisive factor, nevertheless, if the speech is going about other structures, where unfamiliar children are united into groups, then lessons with groups of 25 (twenty five) learners are less efficient, and even 15 (fifteen) learners in a group is serious challenge for a teacher. I.L.Sholpo recommends to form groups not less than five or not more than ten learners, explaining that common conversation, (as it was stated by psychologists), organized corporate activity are possible in a group of not more than 8 (eight) learners. But taking into consideration the fact children are often sick in winter time and miss classes, one may gather till 10 (ten) learners in a group.

Next issue is duration and frequency of lessons. Z.Ya. Futerman states that lessons for five year old children mustn't last more than twenty minutes and for six year old children twenty five minutes. This statement is also based on results of experiment; however, I.L.Sholpo considers that his results are connected with previous condition: at fullness of group of 25–30 learners, neither a teacher nor children can't study longer [2]. The experience of work E.I.Negnevitskaya in groups of 5(five) till 15(fifteen) learners and the experience of I.L.Sholpo in a group of 7(seven)-10(ten) learners, show that in such quantity of children duration of lessons is from 35(thirty five) till 45(forty five) minutes (depending on age) doesn't tire children, and unwillingness to go away and end up a lesson are kept in them that is necessary for effective learning as Z.Ya. Futerman states fairly. It's important to change type of activity in every five minutes, transferring from mobile game to conversation around table; then to dance, and training; after that to singing a song and etc.

Usual frequency of lessons, as I.L.Sholpo states, twice or three times a week. Lessons that is once a week are extremely unproductive, children have time to forget training material, that hasn't been consolidated during several days.

L.C.Vygotskii and D.B.Elkonin call the game as leading type of activity of preschool child, but scientists don't consider a game as the most dominating on child's practice among other types of activities, they simply state that game helps preschool child to develop exactly during this period [3]. Even though it was written very much about children's game, issues of its theory are so complicated, that there is no exact classification of games. I.L.Sholpo suggests his own variant to classification of training games, which are used on foreign language lessons with preschool children.

The author divides training games into following types: the situational, the competitive, the rhythm-musical and the art.

Situational ones include role games, which simulate situations of communication by this or that reason. They, in its turn, are divided into games of reproductive character, when children produce typical, standard dialogue, using it in this or that situation or improvisational games, demanding the usage and modification of

different models. Naturally, an intermediate moment can occur, when element of improvisation is included in reproductive game.

The competitive ones include the most of games, promoting master lexis and grammar. In those games wins that one who masters best training material. There are crosswords, «auctions», desktop and printing games with linguistic tasks, execution of commands and etc.

The ritmo-musical games include traditional games in the type of round improving phonetic and communicative skills, but also rhythm-melodological sides of speech and immersion in spirit of language.

The art or creative games, it's a type of activity standing on the border of game and art creativity, to which way is laid with the help of game. In its turn, they are divided into dramatic ones (small scenes in English language); graphic games, such as graphic dictation, application and etc.; and word-creative (selection of a rhyme, collective composition of signs to commix, collective compositions of small tales).

On the border of situational improvisational games and creative dramatic ones there is a type of activity as improvisation to theme of famous tale that has been already played. For instance, game «turnip», «teremok», in which there appear new characters and remarks, depending on the quantity of players and assimilation of new lexis.

The ability to communicate in a foreign language involves the development of the trainees have a certain set of characteristics and personal qualities conducive to the mastery of a foreign language and its practical application as a means of familiarization with different national culture and means of communication with other cultures. Thus, the learner masters not only another way to communicate, but attach to a different cultural heritage that shapes his personality, belonging to a particular linguistic and cultural community, and is also developing its universal consciousness. Developing of ability to communicate in foreign languages is due, primarily, with the formation of the communicative competence of learners. Since the elementary school is the first step in the general school system, its task — to lay the foundations of the communicative competence that permits foreign-language communication and interaction of children (including the real needs and interests in dialogue and knowledge of primary school age children).

For beginning learners, the oral speaking can be started by giving each learner a number and a topic. The topics could be about family, sports, school activities, colors, traveling, and etc. All the learners are asked to take a number and a topic. Having got them, each learner can think about their topics for a minute or two and then the teacher calls a number. The learner with that number then says two or three sentences about his or her particular topic. The speaker then calls a number and the learner with that number has to ask the speaker a question or two related to the topic just spoken about. When the question is answered, the questioner calls for another number to do the same. After several times the speaker calls a number of a new person who will speak about the topic that she or he was given. Then he or she will do the same steps as the first learner has already done.

Before the learners speak on a topic, they can work in pairs or groups of three or four to prepare it. This gives the learners the chance to learn new items from each other. Here is an example using a same or different information gap activity. Then each learner can describe pictures or topics to each other. Without looking at other learner's picture or topic, the opponent speaker must response to the description whether it is the same or different. All learners can take changes in practicing this way.

The learners are given topics to talk about. They prepare at home, using dictionaries, reference texts, reading sources, etc. Each learner has to choose a short and interesting article from an English language newspaper to present to the class. The learner shouldn't read the article loudly to the class but should describe the main points of the article. The class should then ask the presenter questions

In junior classes the material for children is served in the form of a game, fatigue for a child. Various creative tasks will contribute to the development of imagination and help to better digest covered in class. The kid will have to draw things and coming up with rhyming, paint, connect the dots, to find the hidden little animals, etc.

Poems, rhymes and rhyming proposed for storing, built on words and phrases that have already been explained by the teacher and learned by child.

Learning foreign languages at an early age fully develop a child. It improves his memory, intelligence and develops his observation.

Thus, productive work on the development of speaking skills at an early stage of training and the result of acquired skills of learners will testify next, such skills as:

- To establish contact with the partner in communication in educational, gaming, and real communication situations;

- To name the person, objects, animals and activities with them, to give them quantitative, qualitative and temporal characteristics in training, gaming and real communication situations;
- To express the emotional evaluation (feeling desire (unwillingness) of perceived information;
- To hold and give simple directions in education, gaming and real communication situations.

The next step is preserved all the basic tasks of the first class, at their decision to enrich the communicative core by learners mastering new means of communication. In addition to the four designated tasks put forward a new, associated with skills learners to speak not only about what they saw, but also read the text, or on its basis.

Further, the system is carried out previously acquired knowledge, skills and their further improvement, including the improvement of pupils' skills as solving communication problems in different situations of communication (this is important to the ability to be part of a learning process); there is a complication of oral speech of pupils — a lot of attention paid to the formation of qualities such statements as its consistency and coherence; conducted a purposeful work for the development of trainees' ability to express personal attitudes to information.

Thus, tasks are allocated at an early stage in the design of rod training content on the subject: exactly they, not the theme and language and speech material is the starting point of the selection and organization of educational material.

Young learners should get as many speaking and listening opportunities as possible in the classroom. Their speaking time should increase constantly as the teacher prepares them for various communication situations. Combining different approaches and using various methods and tools should give learners plenty of opportunities to take part in communicative situations and help them internalize certain vocabulary terms or grammatical points.

To sum up, teaching speaking skills to young children is relatively easier taking into account the fact that young learners are natural talkers. They love to talk and look for chances to communicate meaningfully. Teachers should find the right balance between controlled activities and letting children talk naturally in the classroom. Teachers should take care that children talk accurately and correct their linguistic errors. However, no correction should be done when children are talking in free speaking activities. These types of activities help children achieve fluency and develop communicative competence.

Following above mentioned rules young learners can achieve major goals in learning speaking skills that lead to successful speaking foreign language at senior stage. Good training in speaking at early stage of studying, taking into consideration definite steps, enables fruitful work in communicative activities. And in its turn, the main and most important fact in learning foreign language is to be able to communicate. Good communication develops more sufficiently at early stage of learning foreign languages than at senior one. The role of developing speaking skills of young learners in learning foreign languages is essential part of whole study process.

The method of teaching lessons must be formed taking into account age and individual peculiarities of structure of linguistic ability of children and be directed to its development. Lessons of foreign language must be thought over by teacher as the part of general development of child's individual, connected with his/her touch, physical, intellectual education.

Teaching children foreign language must lead communicative character, when child masters language with the help of communication, that is to say, not only masters separate words and speech examples, but learns to make statements with familiar to him/her models in correspondence with his communicative demands. Communication in foreign language must be motivated and aimed. It is necessary to create in child positive psychological attitude to foreign speech. Exactly game is the way of creating such a positive motivation. Games on lessons must be incidental and isolated. It is necessary to have prevailing game method, uniting and integrating other types of activity in the process of teaching language.

References

- 1 Футерман З.Я. Иностранный язык в детском саду. — Киев, 1984. — 268 с.
- 2 Шолло И.Л. Как научить дошкольника говорить по-английски: учеб. пособие по методике преподавания английского языка для педагогических вузов, колледжей и училищ по специальности «Преподаватель иностранного языка в детском саду». — СПб., 1999. — 345 с.
- 3 Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка: Стенограмма лекции, прочитанной в 1933 г. в ЛГПИ им. А.И.Герцена // Вопросы психологии. — 1966. — № 6. — С. 62–76.

В.И.Тимошенко, В.А.Оспанова

Шет тілдік білім берудегі ерте жастан оқыту мәселелері

Мақалада шетел тілінде білім беру мен ерте жастан ағылшын тілін оқыту мәселесі қарастырылған. Авторлар мектепке дейінгі балалардың шетел тілін оқытудың тиімді әдістерін жүзеге асыру мен тіл үйрену студенттердің қызығушылығын арттыру үшін, тұтастай алғанда мектепке дейінгі білім беру үрдісінің білім беру және жаңғырту мазмұнын байытады. Сондай-ақ қазіргі заманғы шетел тілі мұғалімдері алдында маңызды міндеттерінің бірін көрсетеді, оқушыларға психологиялық, тілдік ерекшеліктерін зерттеп және мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік дағдыларын нақты материал талдау мен дамыту үшін жаттығулар берілген.

В.И.Тимошенко, В.А.Оспанова

Проблемы раннего обучения в иноязычном образовании

В статье рассмотрены проблемы раннего обучения английскому языку в иноязычном образовании и способы их разрешения. Авторами выделена одна из важнейших задач, стоящих перед современным учителем иностранного языка, — как осуществить эффективность методик в обучении иностранным языкам детей дошкольного возраста, повысить интерес учащихся к изучаемому языку, обогатить содержание образования и модернизации учебного процесса в дошкольных учреждениях в целом. Раскрыты проблемы, с которыми сталкивается учитель иностранного языка, рассмотрены психолого-лингвистические особенности учащихся, а также приведены упражнения для развития языковых навыков детей дошкольного возраста, проанализирован фактический материал.

References

- 1 Futerman Z.Ya. *Foreign languages in kindergarten*, Kiev, 1984, 268 p.
- 2 Sholpo I.L. *How to teach your preschooler to say in English, textbook on teaching English for pedagogical universities, colleges and schools in the specialty «Foreign language teachers in the kindergarten»*, Saint Petersburg, 1999, 345 p.
- 3 Vygotsky L.S. *Questions of psychology*, 1966, № 6, p. 62–76.

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦІЯ МЕН ДӘСТҮРЛЕР ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ TRADITION AND INNOVATION IN EDUCATION

UDC 378.147:881.1

J. Guerra

*Universidade do Algarve, Campus de Gambelas, Faro, Portugal
(E-mail: jguerra@ualg.pt)*

What about ICT on Portuguese Language National Syllabi for Mother Tongue Education

This paper aims to analyze the references in the Portuguese syllabi for the mother tongue education about the use of information and communication technologies (ICT). We will also characterize the actual students, and their learning nomad methods due to the expansion of Personal Digital Devices (PDD). The author identified gaps between the syllabi and best possible use of ICT in education, namely the creation of a model of the educational process, which would allow to discover and develop the creative potential of students, as noted for the high degree of interactivity and communication technologies to create a unique educational and informative environment that it can be used for a variety of teaching tasks for the study of native and foreign language.

Key words: ICT in education, educational technologies, mother tongue education, L1 syllabi, ICT practices in syllabus, Portuguese language, mobile learning, Technological Plan of Education, online activities, personal learning environment.

Introduction

Over the past two decades, a growing number of educational researchers have studied the benefits of using information and communication technologies (ICT). Simultaneously, Portuguese Government made a big technological investment effort on schools in order to endow them with technological equipment and cable wireless connection to the Internet (Technological Plan of Education). Teachers were exhorted to use computer and web based technologies in classrooms, receiving training courses. Meanwhile, the new millennium also brought new national syllabi for Portuguese Language: first for the secondary level (2001/2002) and more recently (2009) for the basic education (until 16 years old).

This paper aims to understand how the national syllabi for Portuguese Language (L1) reflect these factors and what kind of practices they encourage.

The national syllabi for Portuguese Language: structure and backgrounds

The Portuguese educational system is organized according with three different levels: basic education (3 cycles; 9 years of education from 6 to 15 years old), secondary level (3 years; until 18 years old); and university and polytechnic level (undergraduate, master and doctorate studies).

Portuguese mother tongue is one of the major subjects of the 12 years of education and the national orientations are divided in two volumes. The first one includes the 3 cycles of the basic education: first (primary school, 4 years), second (intermediate levels; 2 years) and third one (3 years). The second volume organizes contents and competencies for the secondary level.

In all of them, they recognize the learning of mother tongue not only to be more proficient in it and be part of a cultural community, but also in order to accomplish learning activities in other school subjects and principally in lifelong learning, in which nowadays the learning practices include nomad styles allowed by web based mobile contents and resources.

Web-based learning: the mobile learning generation

The schools and teachers face a new nomad generation, not because they move from place to place like our ancestors, but due to the fact that they are always connected, sharing, communicating, and searching contents and knowledge in portable digital devices that they can easily transport everywhere, anytime. In fact, the existing literature characterize the ‘millennial students’ as ‘connectedness’ because they are going online and not simply being online like the previous generations [1–3] with a different digital wisdom [4].

Students are used to have content access or content sharing anytime, anywhere, using their portable devices; content chosen by them, discussing it with their colleagues or friends if they are together (not necessarily in presence) in a collaborative environment. *Facebook* or *Twitter* are more accessed today by mobile devices than on laptops or desktops. And what about *Instagram* or *Snapchat* when you just have to use the camera included in our cellphone, phablet or tablet. We could also mention *Scoop.it*, *Pinterest*, *Flipboard* to collect articles, webpages and use them later for learning or sharing information and knowledge. Nowadays, they do not only search in Wikipedia, they additionally use, post and collect presentations and articles or books in *Slideshare* or *Scribd*.

All these mobile possibilities increased their Personal Learning Environment (PLE). In fact, nowadays, they easily communicate, cooperate, and manage information and content in an online environment, using a large diversity of web resources as we can see on Table below.

Table

Web-based tools for PLE and mobile learning [5]

Online activities	Web resource (examples)
Blog	<i>Blogger, Wordpress</i>
Wiki	<i>Wikispaces, PBworks</i>
Editing documents (individually, or collaboratively)	<i>Googledrive, Zoho, Office online</i>
Podcasting	<i>Audacity, Podbean, Podomatic</i>
Sharing files	<i>Dropbox, Boxnet, Googledrive</i>
Sharing documents	<i>Slideshare, Scribd</i>
Sharing pictures	<i>Flickr, Picasa</i>
Sharing videos	<i>Youtube, Vimeo, Dailymotion</i>
Social bookmarks	<i>Delicious, Diigo</i>
Social network	<i>Facebook, Twitter, Google+</i>
Microblog	<i>Twitter, Tumblr</i>
Short URL	<i>Goo.gl</i>
Aggregation	<i>Scoop.it, Pinterest, Flipboard</i>
Feeds reader	<i>Flipboard, Press, Feedly</i>

Students can now do all type of class activities using only their Personal Digital Assistants (PDA) and not the traditional printed text still in use in educative institutions. Effectively, as we told before, they can in online settings:

- communicate and cooperate: sharing and supporting others in their learning activities; reflecting, questioning, clarifying, debating; connecting with others in a collaborative learning environment;
- manage information: searching, aggregating, and analyzing information to develop their knowledge;
- manage content: presenting ideas and knowledge in many ways; manipulating, mixing and adapting knowledge artifacts.

All this application software that they can download to their PDA or use online allow the students to be more proactive when they consume, act or create information and knowledge [6] and with more freedom than in a classroom or in a printed text based situation. Apprenticeship is made in multiple contexts, through social and content interactions [7] in real life based settings who are more motivator for the learners and addresses student requirements for flexibility and ubiquity, as pointed by Cobcroft *et al* [8].

ICT based practices in the Portuguese L1 syllabi

None of the syllabi have a particular section for the use of technological resources in Portuguese classrooms or by the students in a PLE environment. Consequently, we need to consult all the sections and pages to find references about the use of ICTs.

The Basic Syllabus (BS) in its *Introduction* refers three expectations and circumstances from the educational community who were include: the reinforcement of the Portuguese and lusophone literature, the importance of the grammar study and reflection in the classroom and the role of the Internet and web technologies for the language learning:

«O ensino do Português desenrola-se hoje num cenário que apresenta diferenças substanciais, relativamente ao início dos anos 90 do século passado. Exemplo flagrante disso: a projeção, no processo de aprendizagem do idioma, das ferramentas e das linguagens facultadas pelas chamadas tecnologias da informação e comunicação, associadas a procedimentos de escrita e de leitura de textos eletrónicos e à disseminação da Internet e das comunicações em rede¹» [9; 5].

So, the recognition of the importance taken by the Internet in the process of learning and teaching a language is assumed in this premise and as reader and user of the syllabus we expect that we will find competencies and student's performance descriptors according with the use of the ICT possibilities.

In common for the three cycles it's the outcome expectations of the use with autonomy of the written processes using support resources and IT tools [9:26,77,117]. They do not explain in this section what kind of IT tools or uses of web tools. So the teachers need to look at the other sections to see if they find complementary information.

In the first cycle (primary school) we only find another reference of the ICT at the *textual diversity* chapter [9, 63] and in the *management guidelines* section [9; 66]. In the first one, the authors mention that there are new scenarios, languages and texts which require different literacies competences, like the informational literacy, associate to the ICT², what we think they mean digital literacy. Later, at the *management guidelines*, they also advocate the development of multiple literacies, in particular in the reading and writing competences and in the ICT [9; 66]. However, the authors defend that the context of use of the ICT should be done at the school library in order to develop skills in searching information in different supports. At the same time, the students should develop an awareness of ethical rules to avoid plagiarism³. Finally, they make

¹ EN: The teaching of Portuguese takes place today in a scenario that presents substantial differences in relation to the early 90s of last century. Striking example of this: the projection, in the language learning process, of tools and languages provided by the called information and communication technologies, combined with written procedures and reading of electronic texts and the spread of the Internet and network communications.

² “Convém ter em conta que a existência de novos cenários, linguagens e suportes para o acesso à informação exige o domínio de literacias múltiplas, nomeadamente, a literacia informacional (associada às tecnologias de informação e comunicação) [...]” (Reis, 2009: 63).

³ “Neste sentido, um dos recursos a potenciar é a biblioteca escolar, atualmente inserida em centros de recursos equipados com as tecnologias de informação e comunicação (TIC). [...] Outra área onde se espera que a biblioteca – como a escola em geral – desempenhe um papel relevante é a da implementação do uso das TIC, tendo em vista a criação de hábitos de pesquisa e o desenvolvimento de competências que permitam a todos aceder à informação em diferentes suportes e linguagens. No que respeita ao

an allusion of the importance of the disclosure of students' texts in order to enhance them, citing blogs and school or class journal.

Maybe it is common sense, but we all have already seen students from 6 to 10 years old in front of computers. I don't think we exclusively need to teach them to search information in Portuguese classes. We can help them to understand how to refine a research, but we can also use ICT to do much more: creating, editing, and publishing texts, individually, or in a collaborative way (non in presence collaboration), searching exercises to complement class practice, listening or viewing audio or video files according to the texts or subjects developed in class, creation of forums where they can develop ideas about the class subjects or expressing their doubts and receiving help from their colleagues, and so on.

The second cycle (Intermediate) refers the ICT at the performance descriptors, the learning contexts and the resources chapter [9; 108–110]. The authors kept the same idea of the development of multiple literacies, where they include the digital one but they go further when they advocate the use of ICT in the classroom and not only at home or at the library. In fact, they defend the use of oral or multimodal texts so the students can have contact with the oral diversity of the Portuguese language⁴. However, the textual corpus do not include oral or multimodal texts like they suggest or even the performance descriptors. We can find emails, blogs or forums [9; 104] but they are naturally worked in order to develop the reading competence or in residual references to share the production of writing activities. For the multimodal texts (mixing audio, video or image with a written text) there is no reference, or explanation of what they mean. They only reinforce the use of ICT for the textual diversity without examples.

They also advocate the use of the ICT at the language atelier since in one tool the students have access to files, dictionaries, grammars, language enchiridions⁵, etc. Finally, the authors remark that the ICT can help the students work in order to develop specific competencies like: (i) critically searching the internet according with different objectives; (ii) using software for presentations; (iii) utilizing editing software for the writing revision process; (iv) sharing information, respecting Internet behaviors rules; and (v) being critical relatively the use of ICT to access information, in problem-solving settings or in a creative work⁶. Nevertheless, none of them is explained, there is no examples of what tools to use in which context. Furthermore, it seems that text editing software can only be used to revise the written product and not to plan or textualize it. Although, at the performance descriptors, particularly at the «writing in personal or creative settings» [9; 90], which means the student's writing texts in personal sphere and that interacts with the study of literature, and it aims to develop the pleasure of writing, the students should produce texts to express their feelings or imaginary, to interact using ICT resources to share their interests, or writing collaboratively. They also mention tools like the email, forums or chatrooms at examples of web resources. So in a certain way we can deduce a contradiction about what the syllabus express in what the authors expect the students can know and do at the end of the second cycle and (the learning outcomes), the performance descriptors (which allow the construction of assessment criteria, and the methodological approach mentioned at the learning context). It seems, as it recurrent in schools, that the performance descriptors include at «writing in personal or creative settings» will mostly take place outside the classroom, like homework or suggested complementary activities.

At the third cycle, the authors reinforce the use of ICT for sharing documents to divulge the student's productions (p. 128⁷ & p. 150), at the same context of personal and creative writing; they even add an advice

acesso à Internet, os alunos terão de aprender, desde cedo, regras básicas de segurança e de comportamento ético, principalmente no que diz respeito às questões de autoria da informação" (Reis, 2009: 67).

⁴ "São evidentes as vantagens em utilizar os recursos das TIC, para trazer para dentro da aula uma grande variedade de discursos e de textos orais e multimodais [...]" (Reis, 2009: 109).

⁵ "O professor de Português crie momentos específicos de trabalho de oficina de escrita ou de laboratório de língua, com recurso aos meios informáticos e a materiais de apoio diversificados: ficheiros, formulários, dicionários, prontuários, gramáticas..." (Reis, 2009: 109).

⁶ "No que se refere às TIC, devem estas ser utilizadas como ferramentas de apoio ao trabalho nas competências específicas. Assim, importa dar ao aluno oportunidades para: (i) utilizar criticamente a Internet na busca e no tratamento de informação multimodal, em função de diferentes objetivos de estudo; (ii) utilizar programas informáticos tendo em vista uma apresentação cuidada de trabalhos; (iii) utilizar programas de processamento e edição de texto para as tarefas de revisão da escrita; (iv) trocar e partilhar informação por via eletrónica, respeitando as regras de comportamento no uso da Internet; (v) ser crítico, relativamente ao uso das TIC no acesso à informação, na resolução de problemas ou na produção de trabalho criativo (Reis, 2009: 109).

⁷ "Promoção de formas variadas de circulação das produções dos alunos, em suporte de papel ou digital (jornal da escola ou de turma; antologias; exposição de textos; blogue, página de internet da escola, da turma ou pessoal), prevendo circuitos de composições que assegurem a finalidade social dos escritos." (Reis, 2009: 128) [EN] Promotion of various ways to disclose students' productions, either on paper or digital format (school or class newspaper, anthologies, exhibitions, blogs, web page of the school, the class or a personal one), providing the circuits that ensure the social purpose of writings.

for the creation of a dynamic work who leads for the preparation of records prepared by students (memoranda, reading diaries, portfolios, blogs, etc. in paper or digital format) in order to allow the construction of a «memory», to allow the route developed and which could include not only elements relating to the readings taken, but also personal texts [9; 148].

Like in the second cycle, the use of ICT resources like dictionaries, grammars or language encliridions⁸ to support the writing process is also promoted and not to use text processors, and their benefits proven for the language learning, especially for the development of writing competences [10, 11], to produce and edit the text (p. 124 & p. 151), and to develop a grammatical awareness of which part of the sentence or text can be manipulated, moved, etc.

The third cycle part of the Basic Education syllabus includes also a list of genres that the students have to study in oral or written competencies. For the reading and writing competencies, the authors list literary texts and nonliterary texts. In these last ones, they mention texts from blogs or forums and emails. So we can expect that the teachers will use these genres because they will be mainly printed in the textbook in as much as in the classrooms in the Portuguese context of educational institutions do not have all personal computers for the students.

Finally, like for the other cycles, they contain a remark about the use of ICT as a learning tool, a documental resource or as an assistant for the student's work, reinforcing the ethical issues about plagiarism, the critical reflection about the information founded, and the creative use to produce, edit and revise documents and to share them with the community [9; 152,153].

At the secondary level, the syllabus express in the goals that the Portuguese classes have to provide the development of students' capacities to research, organize, process, and manage the information, including through the use of ICT (Coelho, 2001: 6) in accordance with the objective:

Utilizar métodos e técnicas de pesquisa, registo e tratamento de informação, nomeadamente com o recurso às novas tecnologias de informação e comunicação (TIC)⁹ (Coelho, 2001: 7).

The usage of ICT are included in the description of the strategic competences (defined as the processual and contextual knowledge in communication — anchoring the why, how and when) and covers the search and treatment of information, the use of text processors and data bases, email, and production of audio and video records. Despite these considerations, the learning sequences (thirteen of fourteen sequences) structured by the syllabus authors, refers generally the use of the ICT and only two of the thirteen go further, suggesting creation of web pages, the analysis of the media of different countries using their web pages, or the creation of a school or class newspaper. All the others sustain only the use of ICT without information about what to do, with what kind of web tool. The teachers will have to decide by themselves, using their empirical knowledge about what Internet has to provide for each learning sequence. Fortunately, the syllabus has a chapter dedicated to resources and a large number of references, including web pages, where the teachers can access to information about some of the subjects of the Portuguese curriculum for mother tongue education and how and which tools for language education (Coelho, 2001: 64–76).

Conclusion

The syllabi for the Portuguese (as a mother tongue) as almost reach to the end, and they soon will be substitute, as we know, from some of the declarations of the Portuguese Government.

Nevertheless, the millennium generation is learning Portuguese according with the assumptions of the ones published in 2001 for the Secondary level and 2009 for the Basic level and, even if there is eight years (almost a decade) between them, they advocate mostly the same. ICT are primarily used to search and manage information and to share the productions of the students in blogs, personal web pages or school or class newspapers. It specially stands up with the reading and analysis of the syllabi. In 2001, the Internet and web tools were starting to be more efficient with the development of the web 2.0, and eventually the resources where more limited, but in 2009 we already knew a large number of digital resources that could be used in class for language learning and teaching (some of them in Table) and we don't find them, not even suggested.

The Government made a large investment to modernize the schools, including net access (through cable and wireless), they made agreements with leading manufacturers to provide laptops and mobile Internet con-

⁸ “Utilização adequada de dicionários *online* e de corretores ortográficos” (Reis, 2009: 127). [EN] Appropriate use of online dictionaries and spell checkers.

⁹ Use of methods and research techniques, recording and processing of information, in particular using the new information and communication technologies (ICT).

nection to teachers and students¹⁰ from the primary school to the secondary school and in some geographical areas there were courses for in-service teaching training.

We could expect that the syllabi reflect this investment and provide different approaches for the learning and teaching of Portuguese language and culture and not only the traditional activities. In fact, we can also conclude that there is a major gap between ICT possibilities and what students usually do with them and what the syllabi defend to use in classroom to make more proficient users of Portuguese language.

References

- 1 Oblinger D.G. (2003). Boomers gen-xers millennials. *EDUCAUSE review*, 500(4), 37–47 (retrieved on Novembre 11, 2015, from <http://er.educause.edu/articles/2003/1/boomers-genxers-and-millennials-understanding-the-new-students>).
- 2 Oblinger D.G. (2004). The next generation of educational engagement. *Journal of interactive media in education*, 2004(1), Art-10 (retrieved November 09, 2015, from <http://jime.open.ac.uk/articles/10.5334/2004-8-oblinger/>).
- 3 Oblinger D. & Oblinger J.L. (2005). Is it age or IT: first steps toward understanding the net generation. In D.Oblinger & J.L.Oblinger & J.K.Lippincott, (2005). *Educating the net generation* (pp. 2.1- 2.20). EDUCAUSE (retrieved on November 09, 2015, from <http://www.educause.edu/research-and-publications/books/educating-net-generation>).
- 4 Prensky M. (2009). H. sapiens digital: From digital immigrants and digital natives to digital wisdom. *Innovate: journal of online education*, 5(3), 1 (retrieved on November 09, 2015, from http://nsuworks.nova.edu/innovate/vol5/iss3/1/?utm_source=nsuworks.nova.edu%2Finnovate%2Fvol5%2Fiss3%2F1&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages).
- 5 Morgado L., Spilker M.J. & Silva P. (2013). Novos ambientes de aprendizagem: PLE, MOOC e Mobile learning (retrieved on November 09, 2015, from http://www.slideshare.net/lmorgado/ambientes-emergentes-w4naa2013? qid=148ef7b5-962e-463c-9fac-e0502bde4909&v=default&b=&from_search=12).
- 6 Quinn C. (2000). Mlearning: mobile, wireless in-your.pocket learning. *LifeZine: learning in the new economy e-magazine* (retrieved on November 11, 2015, from <http://www.linezine.com/2.1/features/cqmmwiyp.htm>, retrieved on 11/11/2015).
- 7 Crompton H. (2013). A historical overview of mobile learning: toward learner-centered education. In Z.L.Berga & L.Y.Muilenburg (Eds), *Handbook of mobile learning* (pp. 3–14). Nova Iorque: Routledge.
- 8 Cobcroft R., Towers S., Smith J. & Bruns A. (2006). Mobile learning in review: opportunities and challenges for learners, teachers, and institutions. In *Proceedings online learning and teaching (OLT) conference 2006* (pp. 21–30). Brisbane: Queensland University of Technology (retrieved on novembre 16, 2016, from <http://eprints.qut.edu.au/5399/>).
- 9 Reis C. (Coord.) (2009). *Programas de Português do ensino básico*. — Lisboa: Ministério da Educação.
- 10 Plane S. (1996a). Le traitement de texte pour apprendre à réécrire. In Groupe EVA (col.), *De l'évaluation à la réécriture* (pp. 157–183). — Paris: Hachette.
- 11 Plane S. (1996b). Écriture, réécriture et traitement de texte. In J.David & S.Plane (dir.), *L'apprentissage de l'écriture de l'école au collège* (pp. 37–77). — Paris: PUF.

Ж.Гуэрра

Португал тілін дамытудың ұлттық бағдарламасы негізінде ана тілін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану мәселелері

Мақала ана тілінде білім беруге арналған португал оқу бағдарламаларындағы ақпараттық және коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану туралы әдебиет көздерін талдауға бағытталған. Сонымен қатар қазіргі студенттерді сипаттап, олардың жеке сандық құрылғылардың кенею есебінен көшпелі оқыту әдістерін қолдану қарастырылған. Автор мемлекеттік бағдарламалардағы кемшіліктер мен білім беруде АКТ қолданудың өзекті мүмкіндіктерін анықтады, атап айтқанда, оқу үдерісінің моделін жасау, студенттердің шығармашылық әлеуетін ашу мен дамытуға мүмкіндігі зор, яғни, жоғары интерактивті деңгейде ерекшелену мен коммуникациялық технологиялар бірегей оқу-танымдық ортаны құрайды, сонымен қатар ана тілі мен шетел тілін оқытуда әр түрлі дидактикалық мәселелерді шешу үшін қолдануға болады.

¹⁰ At that period they could buy a laptop with mobile Internet connection for 150€ and 15€ per month for 15 months. This program no longer exists but there is one similar for the University level who still is it in effect.

Ж.Гуэрра

К вопросу использования ИКТ в обучении родному языку в рамках национальной программы функционирования португальского языка

В статье проанализированы литературные источники по проблеме использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в обучении родному языку в рамках национальных португальских программ. Также охарактеризованы действующие студенты и их возможности использования личных цифровых устройств в обучении. Автором определены пробелы в государственных программах и выявлены актуальные возможности использования ИКТ в образовании, а именно создание модели учебного процесса, которая позволяла бы раскрывать и развивать творческий потенциал студентов, так как, отличаясь высокой степенью интерактивности, коммуникационные технологии создают уникальную учебно-познавательную среду, которую можно использовать для решения различных дидактических задач по изучению родного и иностранного языка.

Н.Ш.Алметов, А.Б.Айтжанова, А.А.Сулейменова

*М.О.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Шымкент
(E-mail: n_almetov@mail.ru)***Жастардың саяси мәдениетін қалыптастыру:
құндылық бағдарлар мен жаңашыл тәсілдер**

Мақалада қазіргі оқушы жастардың саяси мәдениеті олардың азаматтық белсенділігінің маңызды құрамды бөлігі ретінде қарастырылған. Жастардың саяси мәдениетін оқытудың концептуалдық негіздері анықталды. Үздіксіз білім беру жүйесінде оқушы жастардың саяси мәдениетін қалыптастыру үрдісінің құрылымы зерттелген. Сондықтан жастардың саяси мәдениетін қалыптастырудың қазіргі мәселелерін шешудің жаңашыл тәсілдері мен жастардың саяси әлеуметтенуінің білім беру процесіндегі мәні мен ролі талданған.

Кілт сөздер: саяси мәдениет, оқушылар, жастар, саяси белсенділік, азаматтық тәрбие, саяси мәдениетті тәрбиелеу, жаңашыл әдістер, құндылық бағдар, азаматтық сезімдер, патриоттық сезімдер.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Нұр Отан» партиясының XVI съезінде партияның азаматтық қоғам құрудағы жетекші ролін ерекше атап өткен. Сонымен қатар Ұлт Көшбасшысы жастар мәселесіне де арнайы тоқталды. Елбасы «Мәңгілік ел» идеясы жалпы адамзаттық құндылықтар жүйесі ретінде көрінуі тиістігі, мектептерде бүкілқазақстандық «Мәңгілік ел» идеясының құндылықтарын оқыту бағдарламасына енгізу қажеттілігін айтып өтеді [1].

Осы тұрғыдан Қазақстанда азаматтық қоғамды құратын XXI ғасыр көшбасшылары — жастардың азаматтық тәрбиесіне, азаматтық тәрбиенің негізгі құраушысы — саяси мәдениетті тәрбиелеу бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып табылады.

Әдетте нарықтық заманда, экономиканың саясаттан басымдығы ұстанымдары басшылыққа алынатын қоғамда азаматтардың, әсіресе қоғамның әлеуметтік аз бейімделген бөлігі — оқушы жастардың саяси белсенділігі айтарлықтай өзекті мәселе сыңары.

Тәжірибеде жастарымыздың айтарлықтай бөлігі саясатқа немқұрайлықпен қарайды, саяси белсенділік танытпайды, өйткені саясатқа қызықпайды. Қазіргі жастар арасында материалдық құндылықтарға бағдарланудың жоғары болғандықтан, рухани, әсіресе саяси құндылықтарға жеткілікті дәрежеде бағытталған деуге де болмайды. Көбінесе карьералық (мансаптық өсу) мақсаттарды алға қойған, қоғамдық жұмыстармен белсенді айналысатын жастардың жеткілікті деңгейдегі саяси сауаттылықты танытатындығын байқау мүмкін. Оқу орындары, жастардың қоғамдық бірлестіктері жастардың саяси сауаттылығын арттыру бағытында елеулі жұмыстар атқаруда. Дегенмен, қазірде жұмыс атқаратын ешбір жастар ұйымдары, өткен ғасырдың 50–60 жж. комсомол сыңары жастар арасында көпшілікке таралған емес.

Тәрбиелеудің индивидуалдық сипаты, ұжымдық тәрбие беру тәжірибесінің ыдырауы да жастардың саяси мәдениетін тәрбиелеуге теріс ықпалын тигізуде.

Бір жағынан, жастардың басым көпшілігі саясатқа қызықпайды, ал түбінде оларға саясаттың, әр түрлі саяси көзқарастардың әсері байқалмауы мүмкін емес. Саяси сауаттылығы дамымаған, саяси құндылықтарға бағдарланбаған жас жігіт-қыздың өмірдегі азаматтық позициясы қандай болуы мүмкін? Саяси мәдениет дегеніміз не? Қазіргі оқушы-жастарда саяси мәдениетті тәрбиелеудің өзектілігі қандай? деген сұрақтар туады.

Саяси мәдениет (*тар мағынада. — авторлар*) — азаматтардың саяси білімдерінің, бағалауларының, сезімдерінің және әрекеттерінің деңгейі мен сипаты [2].

Саяси мәдениет (*кең мағынада. — авторлар*) қоғамдағы саяси қатынастарды реттейтін әлеуметтік құндылықтардың, салт-дәстүрлері мен нормалардың мазмұны мен сапасы ретінде де түсіндіріледі [2; 422]. Саяси мәдениет түбегейлі саяси мүдделердің және қажеттіліктердің бірлігі (ортақтығы) халықтың әр түрлі әлеуметтік топтарының саяси біліктік тетіктеріне қатынастарының сәйкес келуіне негізделеді.

Қазақстан қоғамының саяси мәдениеті мемлекет, демократия, Конституция, құқықта көрініс табады. Қарапайым түрде айтатын болсақ, саяси мәдениет азаматтардың саяси білімділігі

(сауаттылығы), саяси оқиғаларды, үдерістерді қай дәрежеде бағалай білетіндігі және саяси белсенділік деңгейімен сипатталады.

Саясатқа қызығушылық танытатын жастар саяси ұйымдарында қызмет жүргізетін, қоғамдық жұмыстарға белсенді қатысатын жастардың саяси мәдениетін тәрбиелеу әлдеқайда оңай. Бірақ саясатқа бейімі жоқ жастарды ше?

Саясатқа бейімделмеген жастардың саяси мәдениетін тәрбиелеу екі есе өзекті мәселе. Неге?

Әрбір Қазақстан азаматы өзін азамат сезінуі, өзінің азаматтық беделін жоғары бағалауы тиіс. Ал азаматтық сезім, алдымен, қоғам мүшелерінің қоғам мойындаған және қорғайтын азаматтық (саяси) құндылықтарды меңгеруімен анықталады.

Елбасының «Нұр Отан» партиясының XVI съезіндегі баяндамасында айтылғандай, «Мәңгілік ел» идеясы арқауындағы жұмылдырушы құндылықтар — азаматтық теңдік; еңбексүйгіштік; адалдық; оқымыстылық пен білімді кәсіптер тұту; зайырлы ел — тағаттылық ел»[1].

Осы тұрғыдан алғанда қазіргі Қазақстан жастарының саяси мәдениетін қалыптастыру азаматтық тәрбиенің тағыда екі негізгі құрамдастары — патриоттық және құқықтық тәрбиемен тығыз байланыста болатындығы байқалады. Саяси тәрбие егемен Қазақстанның әрбір азаматына Ата Заңымыз — Қазақстан Республикасының Конституциясы және Қазақстан Республикасының Заңдары мен заңнамалары беретін барлық кепілдіктерді, бостандықтарды, сонымен қатар азаматтық Отан, қоғам алдындағы борышы мен міндеттерін жете түсінуін, оларды сөзсіз орындауын қамтамасыз ететін құқықтық тәрбие жүйесімен өзара әрекеттеседі.

Дер кезінде, саяси білімділік, саяси белсенділік, саяси іс-әрекет бірден-бір мақсат — Отан игілігіне, Қазақстан Республикасының мүдделерін қорғауға, қазіргі Қазақстан қоғамын әлеуметтік-экономикалық, саяси тұрғыдан нығайтуға бағытталған іс-әрекеттерді жүзеге асыруға даярлықты қалыптастыру — патриоттық бағытта болуы тиіс. Саяси белсенділік бос саясаткерлік емес — Отан игілігі үшін, Отан мүддесі үшін саяси белсенділік.

Оқушылардың саяси мәдениетін қалыптастыруда, оларды жалпы қазақстандық саяси құндылықтарға бағдарлауда оқу орындарындағы қоғамдық пәндердің рөлін арттыру, қоғамдық-саяси іс-шаралар ауқымы мен мазмұнын күшейту қажет деп ойлаймыз. Мәселе, жалпы білім беретін мектептердегі «Қазақстан тарихы», «Адам және қоғам» немесе жоғары оқу орындарындағы «Философия», «Әлеуметтану», «Мәдениеттану» пәндерінде білім алушыларға саяси білімдерді берумен ғана шектелмеуі тиіс. Саяси білімдері кең оқушыны саяси мәдениетті деу дұрыс болмас. Мәселе оқушының, студенттің өзі меңгерген саяси білімдерден дұрыс құндылық бағдар алуында, саяси мәселелерді дұрыс бағалап, оң шешімдерді қабылдай білуінде.

Сондықтан саяси мәдениетті қалыптастыру орта немесе жоғары білім беру ұйымдарында қоғамдық-гуманитарлық пәндер мазмұнын саяси ақпараттармен толықтыру, саясаттандыру деген сөз емес. Қазірде бар оқу мазмұнына қажетті жаңалықтарды әрбір педагог сабаққа дайындалу кезінде, оқу материалына жаңа мәліметтерді кіргізу жолымен байыта алады. Бірақ мәселе оқушылар меңгеретін саяси білімдердің саналылығы, құндылық бағдарланғандығына қол жеткізуде. Саяси идеяларды нақтылы деректер, өмірлік жағдайлармен байланыстыру жастардың саяси білімдерге қызығушылығын, құндылық бағдарларының қалыптасуына жол ашады.

Саяси білімдер, жалпы қазақстандық саяси құндылықтар оқушының, студенттің саяси көзқарастарына, сенімдеріне айналуына қол жеткізу керек. Проблемалық сұрақтар, саяси жағдайлар үлгілерін ұжымдық талдау, кішігірім презентациялар, бұқаралық ақпарат құралдары материалдарын талдау, саяси ақпараттар — сыныптар, аудиториялардағы сабақтарда білім алушыларға саяси тәрбие берудің тиімді тәсілдері болып табылады.

Сыныптан тыс, аудиториядан тыс саяси тәрбие бағытындағы іс-шаралар да жақсы нәтижелер береді. Мысалы, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінде Жастар комитеті, «Қазақстан халқы Ассамблеясы» кафедрасы тарапынан оқушы-жастар саяси тәрбиесі бағытында мынадай формадағы іс-шаралар ұйымдастырылды: XX ғасырдың 20–30 жж. Саяси қуғындар құрбандары күніне арналған тәрбиелік іс-шара, саясат қайраткерлерімен кездесулер, Қазақстан халқы Ассамблеясының 20 жылдығына арналған іс-шаралар кешені (конференциялар, флэш-моб, дөңгелек үстелдер, кештер, білімдер байқаулары, патриоттық акцияларда қатысу т.б.).

Студент-жастар арасындағы саяси сауаттылығы жоғары, қоғамдық жұмыстарға бейім жігіттер пен қыздарды университеттің студенттік өзін-өзі басқару органдары жұмыстарына кеңінен тартуға ерекше назар аударылып отыр. Университет жанындағы студенттердің «Достық» клубы түрлі этностар өкілдерінен тұратын студент-жастар белсенділерін қамтыған. Клуб студент-жастар

арасында қазақстандық патриотизм, этносаралық келісім, толеранттылықты нығайтуға бағдарланған іс-шараларды іске асырады. «Достық» клубы көп этносты Қазақстан халқы мәдени салт-дәстүрлерін білім алушылар арасында кеңінен насихаттау, мәдениетаралық диалогты ұйымдастыруға ерекше мән береді. Мысалы, Қазақстан этностарының ұлттық мейрамдарын жастар арасында атап өту шынайы дәстүрге айналған. Орыс халқының «Масленица» мейрамына арналған концерттер, халық қолөнері көрмелері, ұлттық ойындар, немесе Наурыз мейрамын атап өтуде түрлі этностардың киім дизайны өнерін көрсету, салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын көрермен назарына ұсыну, түрлі тілдердегі өлеңдердің, әндердің үні жастардың «тегі басқа тағдыры бір» болған көп этносты Отанына деген мейірімі, махаббат сезімдерін күшеюіне ықпал етеді.

Студент-жастардың саяси мәдениетін қалыптастыруда олардың ақпараттандыру құралдарына қызығушылықтары өте жоғары екендігін, осы мүмкіндіктерден олардың саяси санасын, дұрыс бағытталған саяси көзқарастарын қалыптастыруда пайдалану ерекше мәнге ие. Атап айтқанда, ұялы байланыс телефондары, ноутбуктар, планшеттерді пайдаланбайтын, күніне бірнеше рет интернетке «кірмейтін» бірде-бір студент жоқ. Интернет желісінен келетін ақпараттар, әсіресе саяси бағыттағы жаңалықтарды студент дұрыс қабылдауы, бағалауы оның саяси білімі, санасы, мәдениеті қай дәрежеде екендігіне тәуелді. Біздің байқауымызша, студенттер интернет желісіне достарымен қарым-қатынас жасау, өзіндік жұмыс тапсырмаларын орындау, курстық немесе дипломдық жұмыстар жазу, іс-тәжірибеге қажетті материалдар алу, демалыс мақсаттарында кіреді. Саяси тақырыптар студенттердің басым көпшілігін айтарлықтай қызықтырмайды. Бұл жайт, бір тараптан, студенттерді теріс саяси ақпараттардың әсерінен қорғайды. Дегенмен, саяси сауатсыздық саяси қауіпсіздік дегені еместігін ескеру керек. Ел саясатын, Отан дамуының стратегиялық бағыттары мен тактикалық жоспарларын, әлемдегі, айналадағы мемлекеттердегі саяси ахуалды, мемлекет ішіндегі үрдістерді білмейтін, өзіндік саяси көзқарасы қалыптаспаған болашақ маман туралы не деуге болады? Саяси мәдениет патриотизммен тығыз байланыста. Саяси мәдениет әлемдегі, елдегі саяси үрдістерді дұрыс пайымдауға, ел мүддесін қорғауға, Отан дамуына қолынан келгенше үлес қосуға даяр азамат болуға септігін тигізеді анық.

Болашақ маманның дүниетанымы, саяси көзқарастары өз елі — жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанның тұрақты дамуына, ел бірлігі мен қоғамдық келісім мақсаттарына, саяси үрдістердің дұрыс бағыт-бағдар алуына өз үлесін қосуға, өзі таңдаған, еңбек ететін салада мемлекеттік саясатты жүргізуіне әсерін тигізеді. Студент-жастар ертеңгі күнде адам қызметінің әр түрлі салаларында жоғары білікті маман ретінде қызмет атқарады. Бүгінгі студенттер арасында ертеңгі күнде басшылық лауазымдарында жұмыс істейтін, Қазақстанның ұлттық идеологиясын басшылыққа алып, еңбек ұжымдарын, қол астындағы қызметкерлерді ұйым мақсаттарына жұмылдыратын, бағыттауын жастар да аз емес. Сондықтан жоғары кәсіби білім жалпы мәдени, кәсіби құндылықтарды меңгерумен, студенттердің саяси мәдениетін қалыптастыруды болжайды. Осы тұрғыдан барлық мамандықтардың оқу жұмыс жоспарларына «Қазақстанның даму стратегиясы», «Саясаттану», «Саяси мәдениет негіздері», «Толеранттылық негіздері» сыңарлы элективті курстарды кірістіру орынды деп білеміз.

Алдымен, жоғары оқу орындарында «Қазақстан тарихы» пәнін оқытудың саяси мәдениетті қалыптастырудағы мүмкіндіктерін толығырақ пайдалануға мән беру қажет деп ойлаймыз. Студенттерге бұл пәнді оқыту жалпы білім беретін мектептерде «Қазақстан тарихы» пәнін оқытудан ғылыми-әдістемелік, дүниетанымдық, саяси бағыттылығы тұрғысынан мүлдем айрықша болуы, болашақ маманның біртұтас саяси көзқарасын қалыптастыру мақсаттарына қызмет етуі зәру деп білеміз.

Саяси тәрбие еңбек тәрбиесімен байланыста жүзеге асырылған жағдайда саяси білімдерді игеру, жастар бойында қалыптастырылатын саяси сана-сезім және саяси белсенділік дағдылары қоғам пайдасына еңбек арқылы жаңа мазмұнға ие болады. Өнімді еңбек саяси санаға өзгеше мән береді. Жастар саясаттың адамдардың бақытты өмір сүруі үшін қызмет етуге тиісті рухани құрал екендігін терең сезінеді. Әсіресе еңбек салаларымен байланысты мемлекет саясатын ұғынуда еңбек тәрбиесінің рөлі өте жоғары. Мысалы, ауыл шаруашылығы саласында қызмет ететін жастардың өкіметтің агросаясаты туралы қажетті деңгейде түсініктері болуы керек. Басшылық лауазымындағы жастарға кәсіби қызметте осы саладағы мемлекет саясатын білу ғана емес, оны нақтылы іс-қимылдармен іс жүзінде жүзеге асыру дағдылары өте маңызды.

Саяси мәдениет — жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеудің құрамдас бөлігі. Саяси санасы дамымаған адамды жан-жақты кемелденген, бәсекеге қабілетті, дамыған адами капитал деу мүмкін

емес. Саяси мәдениеттікке тәрбиелеу — азаматтық тәрбиенің ажрамас бөлігі, құраушысы. Саяси мәдениетті тәрбиелеу азаматтық тәрбиенің қағидасы екі нәрсемен — отансүйгіштік және құқықтық тәрбиемен өте тығыз байланысқан.

Саяси сауаттылығы жеткіліксіз тұлғаның азаматтық позициясы, отансүйгіштік сана-сезімі туралы не деу мүмкін? Саясаттан тыс, адам қызметінің басқа да салаларында оқитыны, жұмыс істейтін жастарда кәсіби қызметте, қоғамдық өмірде азаматтық белсенділік танытулары үшін олар мемлекет саясатын, өз саласындағы мемлекет саясатының басымдықтарын жақсы білуі, оларға сүйенуі керек.

Саяси сауатты жастар қоғамдағы саяси үрдістерге ықпал ете алатын, әсіресе мемлекетті басқаруға, басқару органдары ісіне қоғамдық көмек беруге дайын болады. Немесе өз қызмет саласында (білім, ауыл шаруашылығы, өндіріс т.б.) мемлекеттік саясат ұстанымдарын жүзеге асыруға саналы түрде кіріседі.

Саяси сауаттылық жастардың саяси сезімдерін тәрбиелейді. Қоғамдағы саяси оқиғалар мен процестерді дұрыс қабылдауға, өзі іс-әрекетінде басшылыққа алуға, қоғамға теріс саяси-идеологиялық әсерлерге берілмеуге иммунитетті қалыптастырады. Сонда ғана жастарымыз тәуелсіз Қазақстанның саяси құндылықтарын қорғауға даяр болады.

Бүгінгі таңда оқушы жастардың саяси мәдениетін тәрбиелеуге жаңашыл тәсілдерді енгізу қажет. Әсіресе оқушы-жастардың саяси мәдениетін тәрбиелеуде мына тәсілдерді басшылыққа алған мақсатқа сай деп есептейміз:

1) ақпарат ауқымы кең қазіргі жағдайларда жастардың саяси ақпаратқа, негізінен, Қазақстан мемлекеттік саясаты туралы білімдерге деген қызығушылықтарын, оларды меңгеруден жеке мүдделіліктерін арттыру;

2) оқушы жастардың қоғамдық үрдістерге, қоғамдық басқару, өзін-өзі басқару процестеріне көбірек тарту;

3) жастардың қоғамдағы әлеуметтік үрдістерді саяси ұғынуға деген ұмтылыстарына қолдау көрсету;

4) мемлекет органдары мен жастар ұйымдарының серіктестігін күшейту, жастарды мемлекеттік органдар жұмысына көмек көрсету, қоғамдық қадағалауға, қоғамдық-саяси процестерге қатыстыру;

5) Қазақстан қоғамының саяси құндылықтарын жастар бойына сіңіру, оларды қорғауға баулу, теріс саяси әсерлерге қарсы иммунитетті тәрбиелеу;

6) жастарға өз азаматтық сапаларын толық көрсетуге жол ашу;

7) жастардың қоғам дамуына, ел бірлігіне қызмет ететін, мемлекет пен қоғам алдындағы міндеттерде шешуге бағытталған саяси бастамаларына қолдау көрсету;

8) жастардың саяси көңіл-күйін ұдайы қадағалау, дұрыс бағыттау.

Саяси ақпаратқа қызығушылықты оятудың тәсілдері ретінде:

– студенттердің бұқаралық ақпарат құралдарынан жаңалықтарды көру, қысқаша тезистер құрастыру және кішігірім баяндамаларды әзірлеп, кураторлық сағаттарында группаластарына хабарлау;

– саяси ақпараттарды студенттердің болашақ мамандығымен байланыстыра пайдалану (мысалы, «Мұнай-газ» мамандығы студенттеріне мұнай саласындағы әлемдік саясат туралы нақты деректерді келтіру, оның мұнай өндірудегі мәселелерге әсерін суреттеу);

– мамандық саласындағы саяси тақырыптарда пікірталас;

– мемлекеттік, өңірлік деңгейдегі қайраткерлермен сұхбаттар, кездесулер барысында қалыптасатын саяси мәдениеттілік үлгілеріне еліктеу (қызықты, өміршең саяси ақпарат, шешенділік үлгілері, кең дүниетаным, ой-өрісті таныту);

– университет көлемінде өтетін саяси-тәрбиелік, ағарту іс-шараларында белсенді қатысу (мысалы, Елбасы Жолдауларын жастар арасында насихаттау);

– ақпарат құралдары арқылы қызықты формада ұсынылатын саяси ақпараттарды атап өтуге болады.

Оқушы-жастардың қоғамдық үрдістерге, қоғамдық басқару, өзін-өзі басқару процестеріне көбірек тарту үшін жоғары оқу орындарындағы қоғамдық ұйымдардың студенттер арасындағы беделін арттыру, сондықтан олардың жұмысының студенттер ұжымын, әрбір студенттің дамуы үшін пайдалы нәтижелерін нақтылы нәтижелермен көрсетуге ұмтылу керек. Шынында да, қазіргі таңда университеттердегі жастар ұйымдары баяғы 1950-жж. аты шулы Комсомол ұйымы емес.

Студенттердің басым көпшілігі тіпті университеттегі жастар ұйымдарының атын да білмейді, белсенділерін де танымайды. Жастар ұйымдары студенттердің көпшілігі үшін тартымды деуге болмайды. Жастар ұйымдары жұмысында немқұрайлылық жиі кездеседі.

Жастардың қоғамдағы әлеуметтік үрдістерді саяси ұғынуға деген ұмтылыстарына қолдау көрсету мақсатында жоғары оқу орындарында қоғамдық пәндерді оқытудың сапасын арттыру маңызды. «Қазақстан тарихы» пәнін оқытуда фактологиялық материалдардан аналитикалық материалдар беруге, студенттердің саяси-қоғамдық үрдістерді талдау нәтижесінде өзіндік тарихи, саяси, идеялық көзқарастарын қалыптастыруға жағдай жасау керек. Әрбір оқу пәні маңында студентке мейлінше саяси білімдер беру, ұлттық идеологиямызды оның санасына сіңіру туралы ойлауымыз керек. Мәселе мүлдем жоғары оқу орнында оқытуды саясаттандыру туралы емес. Бірақ саяси тұрғынан сауатсыз маман өз саласын дамытуда патриоттық танытпайды, мемлекет саясатының жүргізушісіне айналмайды, тек тар өндірістік міндеттерді шешуге даярланған болады.

Мемлекет органдары мен жастар ұйымдарының серіктестігін күшейту, жастарды мемлекеттік органдар жұмысына көмек көрсету, қоғамдық қадағалауға, қоғамдық-саяси процестерге қатыстыру студент-жастардың арасынан белсенді, басшылық қызметіне бейім болашақ басшы кадрларды тандауға, мемлекеттік қызметкерлер резервін дайындауға жағдайлар жасайды. Қазіргі таңда Оңтүстік Қазақстан облысы әкімі аппараты мемлекеттік қызметкерлерді дайындау орталығы тарапынан жоғары оқу орындарының белсенді студент-жастары үшін мемлекеттік қызмет туралы бастауыш білімдер беретін курстар ұйымдастыруда. Мемлекеттік органдар мен жоғары оқу орындары қоғамдық ұйымдарының серіктестігі студенттер белсенділері жұмысының мазмұнды, сапалы болуына, білім беру ұйымы студенттік қауым арасындағы оның беделін артуына да ықпалын тигізеді.

Жастардың қоғам дамуына, ел бірлігіне қызмет ететін, мемлекет пен қоғам алдындағы міндеттерді шешуге бағытталған саяси бастамаларына қолдау көрсетуде жергілікті басқару органдары, қоғамдық қорлардың кеңестік, ұйымдастырушылық, қаржылық қолдауы маңызды роль атқарады. Жастардың әлеуметтік-экономикалық бағыттағы бастамалары жобалар түрінде ұсынылып, сарапшылар талқылауынан, арнайы комиссиялар тексеруінен өткеннен соң, ең үздік жобалар жергілікті қоғамдық қорлар тарапынан қаржыландырылады. Сондай-ақ жастардың қоғам дамуына, ел бірлігіне қызмет ететін, мемлекет пен қоғам алдындағы міндеттерде шешуге бағытталған саяси бастамалары да қажетті деңгейде қолдауын табуы тиіс. Мысалы, патриоттық акциялар өткізу, кең жұртшылыққа жаңа заңнамалық құжаттарды, өзгерістерді түсіндіру, мемлекеттік тілді үйрету бойынша студент-жастардың волонтерлік әрекеттері қажетті қолдау табуы мүмкін.

Жастардың саяси көңіл-күйін ұдайы қадағалау, дұрыс бағыттау — саяси мәдениетті тәрбиелеудің маңызды бағыты. Осы тұрғыдан жоғары оқу орындары жастар ұйымдары саяси білім беретін кафедралар профессор-оқытушыларымен бірлестікте мониторинг жүргізуі жақсы нәтижелер береді. Біздің жастарымыз елдегі, әлемдегі саяси үрдістерді дұрыс пайымдауы және бағалауы керек. Мемлекет саясатын дұрыс түсіну, саяси сауаттылық, идеологиялық кемеледілік, сын тұрғысынан ойлау әр түрлі саяси ақпараттарды, көзқарастарды оң бағалай білуге дағдыландырады. Студенттің өз ойы, өз пікірі қалыптасады, ол өз елінің патриоты екендігін ұмытпайды, сыртқы теріс саяси әсерлерге берілмейді, әр қандай саяси ақпараттарға көзқарастарын білдіруде «Мәңгілік Ел» құндылықтарын қашанда жоғары қояды.

Қорыта айтқанда, бүгінгі таңда оқушы-жастардың саяси мәдениеті олардың азаматтық белсенділігінің маңызды құраушысына айналды. Білім беру жүйесінде білім алушылардың саяси мәдениетін қалыптастыру қазіргі Қазақстан қоғамының азаматтық, саяси құндылықтарын игерумен шартталады. Ата Заңымыз — Қазақстан Республикасының Конституциясы, Президент Н.Ә.Назарбаевтың Жолдаулары, сөйлеген сөздерінде алға қойылған міндеттерді, барша қазақстандықтарға ортақ саяси құндылықтарды, азаматтық құқық ережелерін, қоғам, табиғат пен өзара әрекеттесудің құқықтық, рухани-адамгершілік аспектілерін тек білім деңгейінде ғана емес, тәжірибелік сипатта, нақтылы өмірлік мәселелерді шешуге даярлық дәрежесінде игеру өте маңызды. Саяси құндылық бағдарлардың қалыптасуы оқушы жастардың дүниетанмын, патриоттық сапаларын қалыптасуына ерекше әсер етеді. Әрбір жас адамның санасында қазіргі күрделі халықаралық жағдайлардағы өмірлік әрекеттерде дұрыс шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Жастар әлемдегі және ішкі саяси оқиғаларға дұрыс баға бере алатын болады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Баршаға бірдей осы заманғы мемлекет: бес халықтық реформа // Қазақстан Республикасының Президенті, «Нұр Отан» партиясының төрағасы Н.Ә.Назарбаевтың партияның XVI съезінде сөйлеген сөзі // Егемен Қазақстан. — 2015. — 12 наурыз. — 1–3-б.
- 2 Краткий политический словарь. — М.: Политиздат, 1989. — С. 422.

Н.Ш.Алметов, А.Б.Айтжанова, А.А.Сулейменова

**Формирование политической культуры молодежи:
ценностные ориентации и новые подходы**

В статье рассмотрены вопросы формирования политической культуры современной молодежи как важное составляющее их гражданской активности. Определены концептуальные основы изучения политической культуры молодежи. Выделены компоненты процесса формирования политической культуры учащихся в системе непрерывного образования. Проанализированы инновационные подходы и решения проблемы формирования политической культуры молодежи, роль и значение образования в процессе политической социализации.

N.Sh.Almetov, A.B.Aitzhanova, A.A.Suleymenova

**Formation of the youth's political culture:
the value orientations and new approaches**

In article questions of formation of political culture of modern youth as important making their civil activity are considered. Conceptual bases of studying of political culture of youth are defined. Components of process of formation of political culture of pupils — youth in system of continuous education are allocated. Innovative approaches and solutions of the problem of formation of political culture of youth, a role and value of education in the course of political socialization of youth are analysed.

References

- 1 *In the same for all of the modern state: five national reform // President of the Republic of Kazakhstan, «Nur Otan» of Kazakhstan President Nursultan Nazarbayev's speech at the XVI Congress of the party // Egeimen Kazakhstan, 2015, 12 March, p. 1–3.*
- 2 *Quick political vocabulary*, Moscow: Politizdat, 1989, p. 422.

С.В.Власенко, О.В.Корягина

*Северо-Казахстанский государственный университет им. М.Козыбаева, Петропавловск
(E-mail: sveta_vlasenko@mail.ru)*

Профессиональное развитие учителя как актуальная задача системы повышения квалификации в условиях реализации Государственной программы развития образования РК на 2011–2020 годы

В статье рассмотрены вопросы подготовки учителя к педагогической профессии и организация преемственности подготовки педагогов в вузе и системе повышения квалификации. Реализацию данных идей авторы видят в качественной подготовке педагогических кадров. Авторы полагают, что к задачам системы повышения квалификации можно отнести определение и уточнение образовательных потребностей педагогов; оказание помощи каждому учителю в построении индивидуальной образовательной траектории профессионального роста; обеспечение информационно-методического сопровождения; организацию плодотворных педагогических взаимодействий.

Ключевые слова: профессиональное развитие, качество образования, подготовка учителя, система повышения квалификации, учитель новой формации.

В стратегических документах Республики Казахстан все больший акцент делается на возрастающую роль человеческого капитала и принятия нового подхода к образованию как средству его формирования. Образование представляет собой одну из высших ценностей для личности и общества, выступая в качестве главной предпосылки их существования и развития. В частности, в Государственной программе развития образования РК на 2011–2020 гг. отмечается, что «для обеспечения высокого качества образования необходимо иметь квалифицированные кадры. Для этого предусматриваются меры по усилению требований к педагогам» [1].

Новые требования к качеству образования, главной характеристикой которых является готовность выпускника к самореализации и саморазвитию на протяжении всей жизни, изменяют роли, задачи и функции всех участников образовательного процесса. Качество образования, в первую очередь, определяется качественно подготовленными учителями. По свидетельству профессора Э.Никитина, «ни в одной стране мира нет такой разветвленной, стабильной сети учреждений, оказывающих профессиональную помощь учителям и всем педагогическим работникам, обеспечивающей непрерывное педагогическое образование и выжившей в рыночных условиях». Это система повышения квалификации педагогических работников, методические службы разного уровня [2].

В настоящее время одни из ключевых задач — поднятие престижа педагогической профессии и повышение качества преподавания. Умения и навыки учителей напрямую связаны с умениями и навыками учащихся. Навыки, которыми учителя должны владеть лучше всего, включают в себя следующее: надежность, глубокое знание предмета, методов и целей обучения, умение ладить с учащимися и способность поддерживать их интерес к учебе и желание принимать активное участие в этом процессе.

Формирование национальной системы образования, в основе которой находится идея непрерывности и преемственности обучения, требует кардинальных изменений в системе повышения квалификации работников образования.

Таким образом, качество преподавания учителя часто называют наиболее важным организационным фактором, с которым связана успеваемость учащихся. К сожалению, оно с трудом поддается измерению и мониторингу, так как зависит не только от стабильных и регистрируемых показателей, но и от проявления характера взаимоотношений, которые учитель поддерживает со своими учениками. С другой стороны, квалификация учителя может быть определена в административном плане — это определение основывается на относительно объективных оценках навыков, способностей и знаний, которые признаны как самые важные.

Насколько учителя подготовлены к своей профессии — вот важнейший показатель качества образования. Обеспечить подготовленность учителей к решению задач и проблем меняющегося мира означает предоставить в их распоряжение конкретное знание предмета, эффективную преподаватель-

скую практику, понимание технологий и возможность работать с другими учителями, родителями, социумом.

Будущее общества зависит не только от уровня технического прогресса и экономического роста, оно все больше определяется человеком, готовым решать главные социально-экономические проблемы на благо и во имя человека. Модернизация образовательной системы, меняющиеся в связи с этим профессиональные установки, отсутствие установившихся требований к результатам деятельности школы, к профессиональным качествам педагога вынуждают его постоянно выбирать между естественным стремлением личности к стабильности и необходимостью ломки старых представлений, преодолению профессиональных кризисов. Педагог — главный субъект системы образования, поэтому успешное профессиональное становление и развитие личности педагога должно стать приоритетным направлением системы образования государства и образовательных учреждений. Реформирование системы повышения квалификации педагогов вызвало появление целого ряда исследований, направленных на повышение качества образования, личностное и профессиональное развитие специалистов. Одной из основных тенденций стало выдвижение на первый план вопросов содействия профессиональному развитию личности, ее становлению и самореализации в процессе повышения квалификации [3].

В Концепции высшего педагогического образования [4] и Концепции непрерывного педагогического образования [5] вводится понятие **«учитель новой формации»** — это духовно развитая, творческая личность, обладающая способностью к рефлексии, профессиональными навыками, педагогическим даром и стремлением к новому, личность, представленная не как простая сумма свойств и характеристик (как это традиционно излагалось в квалификационных характеристиках по учительским специальностям), а целостное динамическое образование, логическим центром и основанием которого является потребностно-мотивационная сфера, составляющая ее социальную и профессиональную позиции» [4].

К учителю новой формации предъявляются определенные требования: в идеале учитель должен ясно понимать самоценность образования, быть «человеком в культуре», прекрасно знать собственный предмет, методику преподавания предмета, педагогику и психологию, использовать личностно-ориентированные педагогические методы и обладать мотивацией к дальнейшему росту и развитию своей личности [5].

Актуальность вопросов развития взрослых, их профессиональной самореализации, возможности управления данными процессами стала объектом изучения и причиной обособления ряда областей знаний. Несмотря на разницу углов зрения с точки зрения педагогики, психологии и других областей знаний, для динамичного развития личности в течение всего жизненного пути необходимо определение направлений и целей развития, а также активные взаимодействия с людьми, способными детерминировать и корректировать движение к наивысшей точке личностного и профессионального развития.

В Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 гг. развитие человеческого капитала рассматривается как один из системообразующих факторов повышения конкурентоспособности образования [1].

Теоретические подходы к решению проблем развития человеческого капитала обосновываются в рамках концепции Всеобщего Управления Качеством, теории управления качеством [6].

По мнению специалиста в области кадрового менеджмента А.Р.Фонарева, в сфере человеческих ресурсов в современных условиях происходят радикальные сдвиги по ряду направлений:

- от узкой специализации и ограниченной ответственности за порученную работу к широким профессиональным и должностным компетенциям;
- от спланированного карьерного пути к гибкому выбору траектории профессионального развития;
- от ответственности менеджеров за развитие персонала к ответственности самих работников за собственное профессиональное развитие;
- от контроля над проблемами работников к созданию возможностей для всестороннего профессионального роста каждого работника;
- от закрытого рассмотрения факторов успеха, вакантных мест и отбора специалистов к открытому обсуждению уровня компетентности работников, имеющихся вакансий и путей их заполнения [7; 31].

Осознание личной ответственности работника (в данном случае педагога) за собственное профессиональное развитие не исключает возможности и необходимости управления данным процессом. Управление профессиональным развитием рассматривается как один из аспектов педагогического менеджмента наряду с управлением персоналом и управлением качеством образования [8; 17]. Процесс управления является цикличным и непрерывным, заключается в последовательном выполнении его циклов: «цель — действие — результат — новая цель». Научно-теоретические основы профессионального роста учителей рассматриваются в работах А.А.Жайтаповой, которая показывает методическую работу как составную часть управления развитием человеческих ресурсов национальной модели непрерывного образования в контексте концепции Всеобщего Управления Качеством. По мнению А.А.Жайтаповой, управление профессиональным развитием носит прогнозируемый характер при условии соблюдения ряда взаимообусловленных принципов, к которым можно отнести:

- *фундаментальность* — научное обоснование закономерностей профессионального развития;
- *системность* — определение профессионального развития как подсистемы относительно профессиональной деятельности, системы образования, социальной среды;
- *комплексность* — рассмотрение профессионального развития как процесса в совокупности всех его элементов;
- *функциональность* — процесс профессионального развития неразрывно связан с выполнением педагогом социальных функций;
- *субъективность* — мотивационно-ценностная сфера и профессиональный потенциал личности педагога носит индивидуальный характер [8; 25, 26].

Управление профессиональным развитием педагогов строится на теоретически обоснованных подходах к образованию взрослых, которые с 1970 г. разрабатываются М.Ш.Ноулзом и другими исследователями. М.Ш.Ноулз сформулировал основные положения новой области знаний:

- обучающемуся (а не обучаемому) взрослому принадлежит ведущая роль в процессе обучения;
- он является сформировавшейся личностью, ставит перед собой конкретные цели обучения, стремится к самостоятельности, самореализации, самоуправлению;
- обладая профессиональным и жизненным опытом, знаниями, умениями, навыками, стремится использовать их в процессе обучения;
- взрослый ищет скорейшее применение полученным при обучении знаниям и умениям;
- процесс обучения в значительной степени определяется временными, пространственными, бытовыми, профессиональными, социальными факторами, которые либо ограничивают, либо способствуют ему;
- процесс обучения организовывается в виде совместной деятельности обучающегося и обучающего на всех его этапах [9].

Постоянное развитие и саморазвитие — одна из важных составляющих педагогической профессии. Развитие представляет собой всеобщий принцип существования природы, общества, человека, включающий в себя понимание необратимых, направленных и закономерных изменений. О.В.Хухлаева выделяет три аспекта развития: созревание (биологический индивид), формирование (социальный индивид) и саморазвитие (личность) [10; 5–15]. Профессиональное развитие можно рассматривать как составную часть личностного и социального развития человека.

Главным результатом новой системы повышения квалификации будет обеспечение единого концептуального подхода:

- новые уровневые курсы и программы;
- новая сертификация педагогов по результатам их освоения;
- активное привлечение зарубежных стратегических партнеров.

Предусматриваются различные формы курсовой подготовки — Blended-learning (смешанное обучение), сочетающее «face-to-face» (обучение в аудитории) и «On-line» обучение. С участием иностранных специалистов будут разработаны новые уровневые программы курсов и контент On-line курсов. Обсуждение тем On-line курсов будет поддерживаться через доступ к «экспертам-обозревателям» — учителям Интеллектуальных школ на расстоянии и даст доступ к опыту в разных образовательных ситуациях. Эти показатели имеют то преимущество, что их можно регулировать путем определенной политики: устанавливать и регулировать стандарты, касающиеся академической квалификации, содействовать профессиональному развитию и мотивации учителя.

Именно в направлении преемственности между вузом, школой и системой повышения квалификации заложено понимание единства в достижении качества образования. Подготовка учителей начинается с отбора тех, кто поступает в педагогические учебные заведения. Правительства большинства стран установили в этом отношении стандарты, отличающиеся друг от друга в зависимости от того вида школьного образования, для которого готовятся соответствующие учителя.

С 2015 г. будет осуществляться постепенный переход на 12-летнее обучение. Новый стандарт 12-летнего обучения, основанный на компетентностном подходе, сможет реализовать только учитель, способный формировать у учащихся компетенции:

- уметь учиться;
- решать проблемы;
- коммуникативные качества;
- компетенции управления информацией и технологиями и др.

Для того чтобы получение образования в университете по педагогической специальности носило осознанный характер, с 2011–2012 учебного года внесены изменения в стандарты педагогических специальностей. Так, например, на первом курсе студенты всех педагогических специальностей изучают дисциплину «Введение в педагогическую профессию», на последующих курсах идут циклы психолого-педагогических дисциплин и педагогическая практика, что обеспечивает мотивацию дальнейшей педагогической деятельности. Исследования показывают: только что получившим квалификацию учителям необходима значительная поддержка со стороны своих более опытных коллег и со стороны учреждений, занимающихся подготовкой учителей, особенно в ходе первого года их практической работы. Начальный период практической работы для большинства учителей также значителен тем, что определяет, останутся ли они работать учителями или уйдут из этой профессии.

Разумное сочетание времени и средств, затрачиваемых на первоначальную подготовку (обучение в вузе), а также времени и средств, выделяемых на оказание профессиональной поддержки учителям в последующем, — ключевое решение проблемы.

Таким образом, достижение высокого качества образования обеспечивается, в первую очередь, наличием высококвалифицированных кадров. Новому обществу требуется новое образование, в котором упор будет делаться не только на высокий профессионализм будущего специалиста, но и на общий уровень его образованности. Обеспечение высокого качества образования невозможно без повышения социального статуса и профессионализма педагогов, усиления их общественной и государственной поддержки.

Важнейшими направлениями решения данной задачи являются:

- повышение статуса педагогического работника, которому должна быть предоставлена возможность участия в управлении образованием, в выработке основных принципов и направлений образовательной политики;
- педагоги должны реализовать право на свободное получение профессиональной информации;
- повышение профессионализма педагогических кадров в результате реформирования системы их подготовки, реорганизации системы повышения квалификации педагогов.
- интеграция школьного, вузовского образования и системы повышения квалификации педагогических кадров.

К числу продуктивных признаков деятельности системы повышения квалификации по выполнению Государственной программы развития образования можно отнести следующие:

- гибкость и оперативность, быстрое реагирование на динамично меняющуюся социально-экономическую и образовательную ситуацию;
- конкурентоспособность благодаря использованию личностно-ориентированных подходов;
- помощь руководителям школ и учителям в работе над новыми Базисными планами, в разработке рабочих учебных планов школ, концепции развития школы и др.;
- ознакомление педагогических коллективов с новыми программами, учебно-методическим комплексом по предметам, современными педагогическими технологиями обучения и воспитания;
- изучение уровня профессиональной подготовки учителей, их профессиональных потребностей и затруднений;
- участие в аттестационных комиссиях;
- диагностика профессиональных потребностей руководящих кадров;

- инициирование экспериментальной деятельности в области и оказание помощи организациям образования в проведении научно-исследовательской работы;
- изучение и обобщение педагогического опыта;
- организация деятельности творческих групп;
- выездные десанты в районы с целью оказания методической помощи, проведения консультаций;
- проведение различных конференций, форумов, семинаров по направлениям реформирования системы образования Республики Казахстан;
- организация конкурсов, смотров, ярмарок, фестивалей, способствующих повышению статуса педагога, и многое другое.

Становление новой образовательной парадигмы непрерывного профессионального образования требует серьезных изменений в деятельности институтов повышения квалификации, реформирования содержания в соответствии с образовательными и профессиональными потребностями слушателей, развития вариативного, продуктивного характера профессиональной деятельности, обеспечивающего конкурентоспособность педагогических кадров.

В соответствии с задачами модернизации образования роль методической службы в вопросах профессионального развития педагогов и преодоления ими профессиональных кризисов значительно возрастает. Повышение квалификации становится средством управления качеством профессиональной компетентности педагогических кадров, фактором профессионального развития педагогов, направленным на становление профессионала, обретение новых способов профессиональной деятельности, качественное удовлетворение профессиональных потребностей педагогов.

На наш взгляд, к задачам системы повышения квалификации можно отнести определение и уточнение образовательных потребностей педагогов; оказание помощи каждому учителю в построении индивидуальной образовательной траектории профессионального роста; обеспечение информационно-методического сопровождения; организацию плодотворных педагогических взаимодействий.

Современная система повышения квалификации представляет собой совокупность учебных заведений (подразделений), различных организационно-правовых форм, а также органов управления ими, научно-исследовательских учреждений, информационных служб, реализующих дополнительные профессионально-образовательные программы. Эта система осуществляется в следующих организационных формах: самообразование учителей; методические объединения, кафедры, центры в рамках образовательного учреждения; разовые, цикличные формы (курсы, семинары, конференции); повышение квалификации в системе институтов повышения квалификации и переподготовки, центров повышения квалификации преподавателей высшей школы при университетах и т.п. [11].

К.М.Гуревич отмечал, что каждый человек может овладеть любой профессией. Всё дело в том, сколько на это понадобится времени и сил [12; 27]. Ограниченность периода трудовой активности человека обусловила необходимость механизмов предотвращения ошибок в выборе профессии и поиска кратчайшего пути формирования профессионального мастерства, с чем, в свою очередь, связано введение таких понятий, как «профессиональные способности», «профессионально значимые качества», «профессиональное развитие». Важными являются также вопросы о закономерностях профессионального развития, условиях, способствующих и препятствующих ему, возможностях управлять данным процессом.

Условия профессионального развития в системе повышения квалификации, в сравнении с организациями, дающими профессиональное образование, и организацией, в которой осуществляется профессиональная деятельность, имеют обусловленные объективными и субъективными факторами специфические особенности. *Во-первых*, в организациях повышения квалификации осуществляется обучение разных категорий педагогических работников с точки зрения содержания педагогической деятельности, что требует, с одной стороны, универсализации средств обучения, с другой — учёта специфики деятельности каждой категории обучающихся. *Во-вторых*, состав участников каждой учебной группы является разновозрастным и разноуровневым. *В-третьих*, состав участников курсов постоянно меняется. Программы повышения педагогических кадров содержат, как правило, от 24 до 108 учебных часов, при этом в идеальных условиях — при строгом соблюдении нормативных установок и стабильности педагогического состава в организациях образования региона — специалист областного института повышения квалификации встречается с каждым педагогом во время очередных курсов один раз в пять лет. Возможности управления профессиональным развитием в данных

обстоятельствах зависят от объективности представлений специалистов повышения квалификации о контингенте педагогов республики и региона; информированности об общем уровне их профессиональной подготовки; знания образовательных потребностей участников курсов и условий реализации полученных на курсах сведений на рабочем месте в той или иной организации образования.

Таким образом, происходящие изменения в системе образования можно определить как поворот к человеку, обращение к его духовности, мировоззрению, т.е. построение личностно-ориентированной образовательной системы на индивидуальном и институциональном уровнях во всех сферах общественной и личной жизни.

Список литературы

- 1 Государственная программа развития образования РК на 2011–2020 гг. // [ЭР]. Режим доступа: adilet.zan.kz
- 2 Инновационные учебные заведения России / Отв. ред. Э.Никитин. — М.: Новая шк., 2002.
- 3 Чемоданова Г.И., Власенко С.В. Совершенствование практических навыков молодого учителя в условиях общеобразовательной школы // Современные проблемы науки и образования. (РИНЦ 0,093). // Педагогические науки. — 2012. — № 3. — С. 16–18
- 4 Концепция высшего педагогического образования РК. // [ЭР]. Режим доступа: adilet.zan.kz
- 5 Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации Республики Казахстан // [ЭР]. Режим доступа: adilet.zan.kz.
- 6 Окрепилов В.В. Управление качеством: учебник для вузов. — М.: Наука, 2010. — 912 с.
- 7 Фонарев А.Р. Психология личностного становления педагога-профессионала: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. — М., 2007. — 49 с.
- 8 Жайтапова А.А. Профессиональный рост учителей в системе повышения квалификации. — Алматы: РИПК СО, 2010. — 316 с.
- 9 Кукуев А.И. Андрагогика в изложении последователей М.Ш.Ноулза // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения: Сб. материалов IV Всерос. науч.-практ. конф. — Новосибирск, 2009. — С. 210–216.
- 10 Хухлаева О.В. Психология развития. Молодость. Зрелость. Старость. — М.: ВЛАДОС, 2006. — 208 с.
- 11 Альмухамбетов Б.А. Тенденции развития системы повышения квалификации педагогических кадров в Казахстане. — Алматы: Ғылым, 2010. — 290 с.
- 12 Гуревич М. Проблемы дифференциальной психологии. — М.: МОДЭК, 2008. — 384 с.

С.В.Власенко, О.В.Корягина

Оқытушылардың кәсіптік дамуы 2011–2020 жылдарға арналған Қазақстан білімді дамытудың мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру жағдайында біліктілікті арттыру жүйесінің өзекті мәселесі ретінде

Мақалада педагогикалық маманына мұғалімді дайындау мен біліктілікті арттыру жүйесі және жоо-ның педагогын дайындаудың сабақтастығын ұйымдастыру сұрақтары қарастырылған. Айтылған идеяны жүзеге асуын педагогикалық кадрлардың сапалық дайындығында көруге болады. Авторлар оқу тапсырмалар жүйесі оқытушылардың оқу қажеттіліктерін анықтауда және нақтылауда, кәсіби өсу үшін жеке білім беру траекториясының құрылысына әрбір оқытушы көмек көрсетеді; ақпараттық-әдістемелік қолдап, мағыналы педагогикалық өзара қарым-қатынасын ұйымдастырады деп болжайды.

S.V.Vlassenko, O.V.Koruagina

**Professional development of teachers as a topical task training system
in the implementation of state education development program
of Kazakhstan for 2011–2020 years**

The article considers the issues of training teachers to the teaching profession and organization continuity of training teachers in high school and training system. The implementation of these ideas, we can see a quality teacher training. The authors suggest that a system of training tasks include defining and clarifying the educational needs of teachers; helping every teacher in the construction of individual educational path for professional growth; provision of information and methodological support; a meaningful pedagogical interactions.

References

- 1 The State Program for Education Development of Kazakhstan for 2011–2020 yy. // [ER]. Access mode: adilet.zan.kz
- 2 Innovative educational institutions of Russia / E.Nikitin, Moscow: Novaya shkola, 2002.
- 3 Chemodanova G.I., Vlasenko S.V. *Pedagogical sciences*, 2012, № 3.
- 4 The concept of the higher pedagogical education of Kazakhstan // [ER]. Access mode: adilet.zan.kz
- 5 The concept of a continuous pedagogical education Teacher of the new formation of the Republic of Kazakhstan // [ER]. Access mode: adilet.zan.kz
- 6 Okrepilov V.V. *Quality management: the Textbook for high schools*, Moscow: Nauka, 2010, 912 p.
- 7 Fonarev A.R. *Psychology of personal formation of the teacher-professional*: Abstract of dis. ... of doctor of Psychological Science, Moscow, 2007, 49 p.
- 8 Zhaytapova A.A. *Professional development of teachers in the training*, Almaty: RIPK CO, 2010, 316 p.
- 9 Kukuev A.I. *Psychology and Pedagogy: methodology and problems of practical application*: Coll. Proceedings of the IV All-Russian scientific-practical conference, Novosibirsk, 2009, p. 210–216.
- 10 Khukhlaeva O.V. *Developmental Psychology. Youth. Maturity. Old age*, Moscow: Vados, 2006, 208 p.
- 11 Almuhambetov B.A. *Trends in the development of advanced training of teachers in Kazakhstan*, Almaty: Gylym, 2010, 290 p.
- 12 Gurevich M. *Problems of differential psychology*, Moscow: MODEK, 2008, 384 p.

Н.В.Кормилина, Н.Ю.Шугаева

*Чувашский государственный педагогический университет им. И.Я.Яковлева, Чебоксары, Россия
(E-mail: nat-shugaeva@yandex.ru)*

Методология проектного обучения английскому языку на факультете иностранных языков

В статье рассмотрена роль проектной методики при обучении английскому языку студентов факультета иностранных языков педагогического университета, показаны преимущества данного метода в технологии учебного процесса. Авторы отметили особенности применения различных видов проектов на всех этапах обучения студентов с первого по пятый курс, при этом определена последовательность применения проектов в процессе подготовки студентов педагогического вуза. На практическом материале показано, что метод проектов позволяет одновременно развивать интеллект студентов, их личностные и профессиональные качества, а также обучать языку как коммуникативной практике.

Ключевые слова: проектная технология, метод проектов, виды проектов, самостоятельная работа студентов, компетентностный подход.

Обучение в вузе на современном этапе должно быть нацелено на создание условий для воспитания личности, умеющей самостоятельно мыслить, способной добывать и применять полученные знания на практике, тщательно обдумывать принимаемые решения и чётко планировать действия, а также эффективно сотрудничать в разнообразных сообществах. Студенты должны приобрести необходимые коммуникативные и межкультурные компетенции, которые позволят им осуществлять общение с носителями изучаемого языка и культуры в рамках повседневной и профессионально-ориентированной тематики. Для решения задачи подготовки преподавателей иностранного языка метод проектов имеет особое значение, так как позволяет студентам приобрести опыт участия в проектах, который они могут применять в своей будущей профессиональной деятельности, обучая иностранному языку различные категории учащихся.

Проектная технология ориентирована, в первую очередь, на развитие самостоятельности обучающихся, их интеллектуальной, познавательной и творческой активности; во-вторых, она позволяет выстроить учебный процесс в соответствии с принципами компетентностного подхода.

Метод проектов — это способ достижения дидактической цели через детальную разработку проблемы, которая должна завершиться вполне реальным, осязаемым практическим результатом, оформленным тем или иным образом. Метод проектов всегда ориентирован на самостоятельную деятельность учащегося: индивидуальную, парную, групповую, которую они выполняют в течение определенного отрезка времени [1; 40]. Суть метода заключается в организации самостоятельных учебных действий студентов, направленных на решение актуальной и интересной для них проблемы с обязательной презентацией полученных результатов.

Иностранный язык является дисциплиной, в практике преподавания которой метод проектов имеет особое значение. Реализация метода проектов при обучении иностранному языку в вузе способствует созданию условий для активной устной практики каждого студента, формирует умения и навыки в основных видах речевой деятельности; дает возможность приблизить условия формирования коммуникативной компетенции к условиям естественной языковой среды. Метод проектов стимулирует самостоятельную работу студентов по приобретению знаний, формирует креативность, позволяет моделировать предметное и социальное содержание будущей профессиональной деятельности студентов средствами иностранного языка, повышает мотивацию обучения и способствует включению обучаемых в диалог культур.

Указанный метод позволяет не только решать проблемы овладения студентами английским языком, но и формирует такие качества личности будущего выпускника специализированного вуза, как умение: работать с большими объемами информации, анализировать, реферировать; высказывать и аргументировать свою точку зрения; самостоятельно находить и анализировать лингвистическую информацию при чтении и аудировании; критически оценивать полученную из различных источников информацию; работать со справочной литературой; принимать обоснованные решения. Проектная деятельность студентов факультета иностранных языков представляет собой своеобразную фор-

му организации учебного процесса, предполагающую подробное самостоятельное изучение какой-либо задачи с презентацией и последующей защитой проекта, что дает студентам возможность проявлять собственные инициативы и замыслы.

Деятельность студентов должна быть организована таким образом, чтобы они в дальнейшем смогли грамотно использовать этот метод в своей будущей профессии. Будучи профессионально ориентированным, метод проектов предполагает создание максимально благоприятных условий для раскрытия и проявления творческих способностей студентов, развивает их воображение, мышление, фантазию.

Проектная методология требует системного подхода и структуризации. Необходимо разработать систему требований к проектной методике и ее специфику на разных курсах и этапах обучения английскому языку.

Так как любой проект соотносится с определенной темой устной речи, то на этапе тренировки студенты усваивают необходимый грамматический и лексический материал в рамках учебной темы. Они должны свободно владеть активной лексикой, что является важным условием для того, чтобы перейти к обсуждению проблемных вопросов или выполнить самостоятельно творческий проект.

Проектная работа характеризуется высокой коммуникативностью, активностью, проявлением творческого подхода к решению поставленных задач. Положительный потенциал проектной технологии заключается в том, что в ходе работы над проектом студенты реализуют интерес к предмету исследования, расширяют свои знания о нем, используют исследовательский опыт, приобретенный во время учебы в вузе, совершенствуют умения работать в сотрудничестве.

Тем не менее при использовании проектной технологии в вузе преподаватель сталкивается с определенными трудностями, прежде всего, с ограниченностью рамками учебной программы и временными рамками учебных занятий. Строго установленная система оценок не всегда позволяет адекватно оценивать проделанный поиск, самостоятельность и творчество, языковой уровень студентов. Проектная технология не является универсальным способом решить все дидактические задачи обучения иностранному языку в высшей школе. Она должна вписываться в общую систему коммуникативно-направленного и профессионально-направленного обучения иностранному языку.

Выделяют следующие виды проектов: конструктивно-практические, ролево-игровые, информационные, исследовательские, профессионально-ориентированные, проект конкретного социологического обследования, творческие, издательские, сценарные [1; 42].

Конструктивно-практические проекты включают коллаж, дневник наблюдений, «придумывание» игры и ее описание, разработку ситуации общения.

Сущность ролево-игровых проектов заключается в том, что участники принимают на себя определенные роли, обусловленные характером и содержанием проекта, особенностью решаемой проблемы. Это могут быть литературные персонажи или выдуманные герои, имитирующие социальные или деловые отношения, осложняемые ситуациями, придуманными участниками.

Информационные проекты направлены на сбор информации о каком-либо объекте, явлении. Структура такого проекта может быть обозначена следующим образом: цель проекта, предмет информационного поиска, источники информации (средства СМИ, базы данных, среди которых электронные, интервью, анкетирование, в том числе и зарубежных партнеров), способы обработки информации (анализ, обобщение, аргументированные выводы), результат информационного поиска (статья, аннотация, реферат, доклад), презентация (публикация, обсуждение в конференции).

Исследовательские проекты полностью подчинены логике небольшого исследования и имеют структуру, приближенную к подлинно научному исследованию (аргументация актуальности принятой для исследования темы; определение проблемы исследования, его предмета и объекта; обозначение задач исследования, определение методов исследования, источников информации; выдвижение гипотез решения обозначенной проблемы; обсуждение полученных результатов исследования; обозначение новых проблем для дальнейшего процесса исследования). Исследовательские проекты являются одними из самых сложных, а потому требуют от участников проектирования определенных знаний, умений и навыков. При этом необходимы хорошо продуманная структура, обозначение целей, обоснование актуальности предмета исследования, обозначение источников информации, продуманные методы, результаты.

В ходе профессионально-ориентированных проектов развиваются не только познавательные активность и самостоятельность, но также профессионально значимые качества. Подобный вид деятельности является действительным мотивационным фактором, способствующим развитию потреб-

ности в непрерывном саморазвитии и самосовершенствовании, а также обеспечивает готовность к применению полученных знаний на практике в будущем.

Проекты конкретного социологического обследования включают способы или пути сбора первичной информации и последующего ее анализа. Различают три группы таких методов. К первой относятся установление единичных фактов и система сбора первичных данных. Установление фактов производится путем непосредственного наблюдения, анализа документов или путем опроса (свободного интервью, интервью по заданной программе, заочного опроса по анкете и др.). Вторая группа методов включает монографическое обследование, сплошное и выборочное наблюдение или опрос. Третью группу методов составляют способы обработки первичных данных: описание и классификация, обобщения, системный анализ и др.

Творческие проекты подразумевают любые виды деятельности творческого характера и, как правило, не имеют строгой детально проработанной структуры. Она только намечается и далее развивается, подчиняясь жанру конечного результата, обуславливается этим жанром и принятой группой логикой совместной деятельности, интересами участников проекта. Это может быть решение проблем, связанных с содержанием какого-то произведения, статьи, фильма, жизненной ситуации, написание сочинений на свободную тему, перевод произведений на родной или иностранный язык.

Издательские проекты являются разновидностью творческих проектов и заключаются в том, что результат проекта оформляется в виде печатного продукта — заметки, репортажа, статьи в газету, дизайна газеты, альбома, сборников стихотворений и т.д.

Сущность сценарных проектов заключается в составлении сценария и плана какого-то мероприятия, например, праздника, церемонии, программы тематического вечера и т.д.

В практической деятельности применяются все виды проектов. Однако практика использования данного метода в процессе подготовки студентов педагогического вуза позволяет выделить последовательность применения различных видов проектов.

Первый этап — мотивационно-ценностный. Он предполагает определение специфики и возможностей учебных предметов учащихся, например, общепрофессиональной и специальной подготовки студентов, а также формирование ценностных ориентаций и мотивов по овладению знаниями, умениями и навыками. Студенты выполняют простейшие самостоятельные задания, дающие возможность получить первые навыки самостоятельной деятельности, требующие от участников простых репродуктивных действий и развивающие их мотивационную готовность к самостоятельной работе и будущей профессиональной деятельности. На первом этапе целесообразно проводить творческие проекты, которые являются одними из самых эффективных для повышения мотивации. Они являются одними из самых простых и интересных для участников проектирования и предполагают соответствующее оформление результатов, как правило, не имеют детально проработанной структуры совместной деятельности участников, она только намечается и подчиняется жанру конечного результата. При этом при работе над творческими проектами студентам можно предложить групповую форму работы.

Второй этап — содержательный, на нем происходит вооружение знаниями об организации деятельности, т.е. базой для работы. Действия студентов постепенно меняются с репродуктивных на репродуктивно-продуктивные. Целесообразно применять конструктивно-практические и ролево-игровые методы, которые позволяют студентам использовать полученные знания в самостоятельной деятельности. На этом этапе учащиеся также выполняют свои первые информационные проекты, учитывающие их будущую профессиональную деятельность. Информационные проекты направлены на сбор информации о каком-либо объекте или явлении, предполагают ознакомление участников проекта с этой информацией, ее анализ и обобщение фактов, предназначенных для широкой аудитории. Подобные проекты требуют хорошо продуманной структуры, возможности систематической корректировки по ходу работы над ними. Так как структура исследовательской деятельности с целью информационного поиска и анализа очень схожа с предметно-исследовательской деятельностью, то она предполагает предмет информационного поиска, аналитическую работу над собранными фактами, обобщение, выводы, заключение и оформление результатов. На этом этапе студентам можно предложить как групповые, так и парные или индивидуальные формы работы. В данном случае выбор преподавателя должен опираться на уровень подготовки студента, его мотивационную и психологическую готовность к самостоятельной познавательной деятельности.

Третий этап — профессионально-деятельностный, на котором происходит реализация полученных знаний, умений, навыков и приемов учебно-познавательной и практической деятельности. На

этом этапе действия студентов постепенно меняются с репродуктивно-продуктивных на репродуктивные. При этом студенты выполняют сначала личностные исследовательские, а затем и личностные профессионально-ориентированные проекты.

Последний этап — аналитико-корректировочный. Он предполагает анализ и коррекцию реализации полученных знаний, навыков и умений, подведение итогов; показывает, насколько хорошо студенты подготовлены к будущей профессиональной деятельности. Ведь сформированные в период обучения знания, навыки и умения выступают затем в качестве профессионально-личностного развития профессионала. На данном этапе студенты выполняют профессионально-ориентированные проекты, которые подготовят их к будущей педагогической деятельности, а также вооружат их навыками и умениями руководства проективной деятельностью, что позволит им применять данный метод при работе со школьниками.

Использование проектной методики на первом этапе (первый курс). Уровень знания английского языка у студентов первого курса можно оценить как Pre-Intermediate, с постепенным переходом на Intermediate к концу обучения на 1 курсе. Поэтому задания, которые используются на первом курсе, носят скорее поурочный характер, с постепенным внедрением проектной методики в процесс обучения. Как уже было сказано выше, первый этап применения проектной методики — мотивационно-ценностный этап. На этом этапе проводятся в основном творческие проекты, которые являются одними из самых эффективных для повышения мотивации. Рассмотрим, какие конкретно элементы творческих проектов используются на 1 курсе факультета иностранных языков ЧГПУ им. И.Я.Яковлева (г. Чебоксары).

Наиболее активно применяющимся на 1 курсе является метод творческих проектов, который реализуется, прежде всего, в написании разнообразных сочинений на изучаемые и свободные темы. В основном проекты носят краткосрочный индивидуальный характер. Студентам даются задания творческого характера, рассчитанные на самостоятельное использование полученных знаний в области английского языка, такие как составление монолога, диалога, полилога по заданной теме, написание сочинения по изучаемой теме. Выполнение всех этих заданий должно сопровождаться широким использованием активной лексики и грамматики. В рамках первого курса изучаются следующие модули: «Вводно-коррективный курс», «Основной курс. Семья», «Внешность, черты характера», «Дом, квартира», «Современный урок», «Наш университет», «Еда», «Рабочий день», «Времена года, погода».

Использование проектной методики начинается с модуля «Внешность, черты характера», в рамках которого начинают применяться элементы ролево-игрового проекта. Студентам дается задание составить описание известного человека в рамках темы «Подбор актера и актрисы на заданную роль». На занятии студент описывает известного актера/актрису, и участники должны угадать, кто это, затем обсудить, насколько подходит этот актер/актриса на заданную роль.

В рамках модуля «Современный урок» используется ролево-игровой групповой проект «Фрагмент урока английского языка». В данном проекте студентам дается задание подготовить ролевою игру, в которой кто-то будет выполнять роль преподавателя, остальные — роли учеников. Поскольку студенты первого курса еще не владеют методикой проведения урока английского языка и могут опираться лишь на свой эмпирический опыт, при осуществлении этого проекта большая нагрузка ложится на преподавателя — руководителя проекта, который распределяет роли и является соавтором сценария, подсказывает, как действительно должен строиться урок. Представление результата данного проекта происходит в присутствии студентов другой группы, которые выступают в качестве наблюдателей. По окончании представления происходит обсуждение хода исполнения и результатов данного проекта. Данный проект занимает особое место среди всех проектов на 1 курсе, поскольку является профессионально-ориентированным, т.е. моделирует ситуации, связанные с будущей профессией студентов, а также учит студентов методике применения проектного обучения в школе.

На первом курсе наблюдается практика применения следующих ролево-игровых проектов: «Экскурсия по главному корпусу ЧГПУ им. И.Я.Яковлева» в рамках модуля «Наш университет», «Кулинарный поединок» в рамках модуля «Еда», «Мегамолл» в рамках модуля «Рабочий день» и т.д.

На первом курсе начинают применяться информационные проекты. Так, на первом курсе при изучении модуля «Еда» студентам дается задание подготовить информацию о самых популярных и известных национальных блюдах Великобритании, затем на занятии представить найденную информацию, поделиться рецептом их приготовления и по возможности приготовить их самим. В результа-

те организуется чаепитие с презентацией национальных блюд и обсуждением их достоинств и недостатков, а также особенностей приготовления.

Использование проектной методики на втором этапе (второй курс). Уровень знания английского языка у студентов второго курса соответствует уровням Intermediate и Upper-Intermediate. Второй курс соответствует второму этапу применения проектной методики. Это содержательный этап, на нем действия студентов постепенно меняются с репродуктивных на репродуктивно-продуктивные. На данном этапе применяются конструктивно-практические и ролево-игровые методы, которые позволяют студентам использовать полученные знания в самостоятельной деятельности. На этом этапе учащиеся также выполняют свои первые информационные проекты, учитывающие их будущую профессиональную деятельность.

На втором курсе студенты изучают следующие модули: «Выбор профессии», «Медицина», «Город. Лондон», «География. Великобритания», «Спорт», «Путешествие», «Театр», «Самовыражение личности». Реализация подготовки в рамках этих модулей сопровождается широким применением разнообразных методов проектов. Рассмотрим непосредственное использование проектов в рамках изучаемых модулей [2].

На протяжении всего учебного года, вне зависимости от изучаемой темы, студенты по очереди представляют на каждом уроке свой личностный информационный проект. Это первый информационный проект, в рамках которого они готовят новость на английском языке и представляют ее одноклассникам для последующего обсуждения. В начале учебного года преподаватель объясняет сущность данного задания, а именно то, что студенты должны пользоваться англоязычными сайтами всем известных и уважаемых новостных агентств и изданий. Самостоятельная работа студента проявляется в том, чтобы подготовить к определенному занятию свою новость. График выступлений определяется в учебной группе студентами самостоятельно. Подготовка заключается в том, что студент находит новость по изучаемой теме, готовит сообщение на 5–6 минут, вопросы по своему сообщению, которые должны быть фактологическими, а также вызывающими дискуссию. На занятии студент представляет сообщение, а затем задает вопросы своим одноклассникам, тем самым выступая в качестве преподавателя и организатора обсуждения. Таким образом, данный вид проекта позволяет студентам применять полученные знания в самостоятельной деятельности и одновременно учитывает их будущую профессиональную деятельность.

При изучении модуля «Спорт» данный вид проекта подвергается модификации. Студенты готовят личностные информационные проекты — презентации различных игровых видов спорта. Каждый студент получает задание подготовить презентацию спортивной игры по следующей схеме: основные правила, экипировка, спортивное оборудование, спортивная площадка, специализация игроков в команде, судьи, основные турниры и самые известные спортсмены в мире и отечественные достижения в данном виде спорта. Презентация должна включать подбор видеоряда, отражающего представляемый игровой вид спорта, чтобы все получили представление об игре. Данный проект направлен на популяризацию спорта, на расширение кругозора студентов, а также носит воспитательный и просветительский характер.

Следующим информационным проектом является парный проект. Проектная работа происходит в рамках изучаемой темы и на основе изученной лексики. Преподаватель делит студентов на мини-группы, состоящие из 2 человек, и раздает темы информационно-исследовательских проектов. Студенты самостоятельно прорабатывают заданную тему и представляют результаты своего исследования в виде презентаций в Power Point. Вся группа заслушивает выступления друг друга, и затем организуется обсуждение затронутой проблемы, представленной в презентации информации или отдельных заслуживающих внимания фактов. На втором курсе такие парные проекты организуются по следующим темам: «Современный рынок труда» (модуль «Выбор профессии»), «Виртуальная экскурсия по Лондону» (модуль «Город. Лондон»), «Законодательные органы разных стран (Великобритания, США, Россия, в том числе Чувашия, Франция, Германия)» (модуль «Великобритания»).

Второй вид проекта, который широко используется на втором курсе, — это ролево-игровой групповой проект. Данный вид представлен в двух разновидностях — краткосрочный проект и проект средней продолжительности. Преподаватель задает тему проекта, объясняет необходимость распределить роли и примерно обозначает, роли каких персонажей могли бы быть включены в данную ситуацию. Студенты самостоятельно готовят ролевой проект и затем представляют его на суд зрителей. На втором курсе, в соответствии с рабочей программой дисциплины, осуществляются следующие проекты: ролевая игра «Родительское собрание» по теме «Выбор профессии», «Самые опасные

болезни XXI века» по теме «Медицина», «Суд над господином Бертоном» по теме «Спорт» (по тексту «A friend in need»), «Телевизионная программа о летнем отпуске» по теме «Путешествие», «Пресс-конференция театрального режиссера и актеров» по теме «Театр».

Проекты средней продолжительности предусматривают подготовку инсценировок на английском языке на одну из изучаемых на втором курсе тем. Данная проектная деятельность завершается показом инсценировок на сцене актового зала университета в рамках конкурса постановок между группами 2 курса. Преподаватели 2 курса определяют тему представлений и за месяц до даты проведения конкурса дают группам задание подготовить свои представления. В течение месяца студенты должны написать сценарий представления, используя активную лексику данной темы. Студенты также продумывают декорации, костюмы, музыкальное сопровождение, песни и танцы. Преподаватель проводит промежуточный контроль всех этапов подготовки и вносит необходимые корректировки. Далее в назначенный день организуется конкурс, в рамках которого каждая группа представляет свои инсценировки. Выступления оцениваются жюри, в которое входят преподаватели факультета. По итогам конкурса определяются лучшие представления. В течение второго курса такие инсценировки проводятся по 2 темам: «Выбор профессии» и «Путешествие».

На втором курсе проводятся творческие индивидуальные проекты средней продолжительности. Для студентов организуется конкурс сочинений, в рамках которого дается задание написать творческую работу на свободную тему, не связанную непосредственно с изучаемыми модулями, а также продумать дизайн работы, так или иначе отражающий ее суть. По итогам конкурса определяются лучшие работы в разных номинациях. Темы для творческих проектов, предлагавшиеся в прошлые годы: «Dreams and Reality», «It's important to follow fashion», «Where is Future?», «Nothing but the Truth», «Whatsoever Man sows, that shall he also reap».

На третьем этапе (третий–четвертый курсы) использования проектной методики происходит реализация полученных студентами знаний, умений, навыков и приемов учебно-познавательной и практической деятельности, действия студентов меняются с репродуктивно-продуктивных на репродуктивные. Каждый из применяемых на третьем этапе обучения видов проекта будет, по сути, профессионально-ориентированным. Именно поэтому данный этап можно назвать профессионально-деятельностным.

На третьем курсе уровень языковой компетентности студентов определяется как «Advanced» (продвинутый), что позволяет разнообразить и усложнять учебные ситуации, в которых применяется метод проектов. В основе своей студенты свободно владеют английским языком, практически не делают грамматических и фонетических ошибок. Тематика дисциплины «Практикум по культуре речевого общения» строится по модульной схеме и позволяет успешно применять проектное обучение. В качестве основных учебников на третьем курсе используется учебник для вузов «Практический курс английского языка» В.Д.Аракина и Upstream Advanced [4–6]. Оба учебника предполагают использование проектной методики обучения и дают преподавателю возможность использовать практически все типы проектов.

На этом этапе в рамках проектной методики применяются ролево-игровые, информационные, исследовательские, сценарные проекты, но доминирующими на этом этапе будут профессионально-ориентированные проекты, что отвечает требованиям учебной программы по данной дисциплине. По сути, все используемые проекты будут профессионально-ориентированными, поскольку, с одной стороны, они моделируют ситуации, связанные с будущей профессией студентов, а с другой стороны, учат студентов методике применения проектного обучения в школе. Результаты проектной работы на третьем этапе могут быть представлены в виде концерта, спектакля, видеосюжета (фильма), слайд-шоу, web-сайта, ролевой игры в форме проведения родительского собрания в школе и прочего. Вид и форма продукта определяются при постановке цели и задач проекта. Результат необходимо публично продемонстрировать, презентовать. Это могут быть краткосрочные проекты и проекты, рассчитанные на две недели и более.

Обучение построено таким образом, что студенты выполняют краткосрочные проекты в ходе изучения каждого модуля и большой проект средней продолжительности по итогам прохождения каждого модуля (темы). Структура проектов согласуется всеми его участниками, затем обсуждаются и ставятся конкретные задачи, вырабатываются план действий и последовательность его выполнения, распределяются роли участникам, а также определенные шаги по его осуществлению и мониторингу. Наиболее успешно проектная работа организована в рамках прохождения следующих модулей: «Changing Patterns of Leisure», «Escape Artists» (Travel, entertainment, leisure, relaxing), «Key to Suc-

cess» (Ambition, success, achievement, happiness), «Men and Movies», «English Schooling», «Bringing up Children», «People Power» (Family, people, appearance), «Our changing world» (Technology, computers, space travel, technology in everyday life).

В рамках первого модуля студенты выполняют несколько видов проектов. Наиболее часто здесь используются краткосрочные ролево-игровые проекты, рассчитанные на одно–два занятия для выполнения группой из двух студентов, — это драматизированные диалоги, при представлении которых студенты играют роли других людей, например, героев романа Д.К.Джерома «Three Men in a boat». Одним из наиболее забавных проектов является подготовка описания ситуаций романа от имени собаки Монтморенси, с учетом того, как собака могла бы эту ситуацию увидеть. Проект представляется в виде ролевого сообщения перед группой. Оценивает проект группа.

В качестве примера ролево-игрового проекта для группы студентов из пяти человек используется драматизация текста «Picnic». Группа студентов из 10–12 человек делится на две подгруппы, каждой из которых дается задание представить драматизацию текста «Picnic». В рамках работы над этим проектом студенты начинают задумываться о решении проблем межличностных отношений и необходимости нахождения компромиссных решений при планировании отдыха. Проект представляется в виде драматизации рассказа. Каждая из групп по очереди оценивает работу своих сокурсников.

Итогом изучения каждого модуля является проект средней продолжительности, представляемый всей группой. Проект носит ролево-игровой характер и проходит в форме ролевой игры. Время, отводимое на подготовку проекта студентами, — две недели, количество участников — 10–12 человек. Студентам предлагается представить проект в форме телешоу, в котором ими выбирается ведущий и распределяются роли между участниками проекта. Студенты сами выбирают ведущего шоу, который распределяет роли и руководит всей работой по подготовке проекта. Могут присутствовать и зрители, по желанию, их задача — комментировать и оценивать происходящее.

По первому модулю ролевая игра проходит в виде телевизионного шоу, на котором рассматриваются различные взгляды на организацию отдыха. Студенты обсуждают различные мнения, касающиеся организации отдыха и проведения свободного времени. Во время телепередачи идет дискуссия, в ходе которой высказываются мнения о различных видах отдыха, обсуждаются их преимущества и недостатки. Проект считается успешным, если достигнута его цель, программа получилась интересной, по ее итогам сделаны выводы, студенты сумели перевоплотиться в своих воображаемых героев, их речь была свободной, в ней отсутствовали грамматические ошибки, использовалась активная лексика урока.

Примером профессионально-ориентированного проекта можно считать итоговый проект по модулю «Bringing up Children». Проект носит ролево-игровой и в то же время профессионально-ориентированный характер и представляется в форме родительского собрания в школе, на котором обсуждается поведение учащегося, постоянно нарушающего дисциплину, с плохой успеваемостью. Ставится вопрос об отчислении ученика из школы. Студенты играют роли администрации школы, учителей, родителей, одноклассников. В итоге им предстоит решить — отчислять ли ученика из школы или наметить систему мер по исправлению сложившейся ситуации. Процесс работы над проектом стимулирует у студентов интерес к изучению английского языка, развивает воображение, творческое мышление. Проекты предполагают активизацию деятельности студентов: они собирают печатный и иллюстративный материал, учатся работать с текстом на английском языке, анализировать информацию, делать выводы. Студенты приобретают опыт выступления перед аудиторией. При выполнении проекта студенты приучаются творчески мыслить, самостоятельно планировать свои действия, применяют на практике приобретённые знания и сформированные речевые умения и навыки. Проектная методика формирует деятельностный подход в освоении учебного материала, даёт возможность глубже изучить тему, обеспечивает интеллектуальное, творческое и нравственное развитие студентов, помогает будущим учителям приблизиться к решению реальной профессионально-педагогической задачи.

По модулю «Men and Movies» итоговый проект представляется в форме конференции, на которой участникам предстоит назвать лучший фильм года. Студенты играют роли ведущих кинокритиков, известных актеров. Здесь проект несет в себе оттенки исследовательского проекта, так как такой презентации предшествуют кропотливая работа по сбору материала о фильмах, чтение критики, изучение биографий известных актеров.

Традиционно раз в семестр студентам предлагается выполнение более длительного в плане подготовки сценарного проекта. Данный проект предполагает работу над модулем из учебника «Urstream Advanced» в рамках изучаемой на курсе тематики [6]. Уже в самом начале работы над модулем студентам дается задание подготовить сценку на 10–15 минут по теме модуля. Подготовка проекта обычно занимает 2 месяца. Студентам предлагается список слов, которые желательно употребить при презентации, их знакомят с требованиями к проекту по его музыкальному оформлению, костюмам, сценарию, произношению и лексическому наполнению презентации. Студенты самостоятельно пишут сценарий на английском языке, подбирают музыку, декорации, костюмы, иногда самостоятельно пишут тексты песен на английском языке. Такое задание дается каждой группе третьего курса, которая защищает проект в актовом зале вуза в присутствии большой аудитории. Проект оценивает жюри, в состав которого входят преподаватели факультета. Группы, показавшие три лучшие презентации, награждаются призами. Такие сценические презентации проходят по темам «Key to Success» и «Our changing world». Студенты проявляют большую креативность при подготовке проектов. Такая работа не только стимулирует их работу над уроком учебника, но и способствует повышению мотивации к изучению языка, а также помогает в сплочении группы. Данный проект также носит профессионально-ориентированный характер, так как студенты рассуждают о тех качествах человека, которые помогают ему добиться успеха, ищут пути воспитания таких качеств, рассуждают о причинах успеха известных людей. В ходе работы над проектом преподаватель курирует работу студентов, но в целом вся работа по подготовке презентации организуется студентами самостоятельно.

Использование проектной методики даёт возможность студентам больше работать самостоятельно и на уроке, и во внеурочное время, развивать творческие способности, проявлять себя в лидерстве. Как показывает практика, учебно-воспитательный процесс, организованный как работа над проектом, создаёт оптимальные условия для активного и свободного развития личности.

Использование проектной методики на четвертом курсе предполагает анализ и коррекцию реализации полученных знаний, навыков и умений. На этом этапе проектная методика используется для дальнейшей подготовки студентов к профессиональной деятельности, при этом методика проектного обучения на этом этапе предполагает большую инициативу и самостоятельность студентов в построении проектной работы. Доминирующими видами проектов на этом этапе являются: творческий, исследовательский, профессионально-ориентированный и издательский. Все они готовят студентов к профессиональной деятельности, чему способствует тематика изучаемых студентами модулей: «Система высшего образования США» (Higher education in the USA of America), «Судебная система США» (Court and Trial in the USA), «Социальные проблемы, гражданские права, безработица» (Social problems, civil benefits, unemployment, poverty), «Проблемы охраны окружающей среды» (Environmental problems), «Профессия и рабочее место» (Work, the workplace, business, professions, money), «Роль чтения книг в жизни человека» (Books and Reading), «Воспитание детей. Трудные дети» (Difficult Children), «Здоровый образ жизни» (Health, fitness, medicine, sport and exercise), «Семейные отношения. Любовь, уважение и взаимопонимание в семье» (Family life).

По-прежнему важное место в проектной методике занимают ролево-игровые проекты. Однако на четвертом курсе работа построена таким образом, что студентам дается больше свободы и самостоятельности при организации ролевой игры. Если на третьем курсе студентам дается некая схема презентации, подсказываются возможные участники игры и их возможные взгляды на существующую проблему, то на 4 курсе студентам предлагается лишь общая ситуация и возможные ее участники. При этом ролево-игровой проект на четвертом курсе очень тесно смыкается с исследовательским, так как студенты должны самостоятельно собрать необходимый материал по проблеме ролевой игры. Например, в рамках модуля «Система высшего образования США» студентам дается задание подготовить телевизионную дискуссию по проблемам образования. Вопросы для дискуссии должны предложить предполагаемые зрители программы. Студентами выбирается ведущий программы, четыре студента играют роли приглашенных на программу представителей органов образования, государственных структур и т.д. Остальные студенты играют роль гостей в студии. Если на третьем курсе в рамках такого проекта студентам предлагается помощь в планировании реплик участников шоу, то на четвертом курсе студентам дается полная самостоятельность в выборе обсуждаемых вопросов, в плане построения программы и тех выводов, которые в результате программы будут сделаны.

В рамках модуля «Судебная система США» студентам предлагается выполнение сценарного проекта. Проект носит среднесрочный характер. Перед студентами ставится задача написать сценарий по нескольким главам романа Харпер Ли «Убить пересмешника».

Итоговым проектом по данному модулю является групповой исследовательский проект, в рамках которого студенты собирают информацию о судебной системе США и представляют эту информацию в рамках групповой дискуссии. Преподаватель предлагает студентам возможные проблемы для обсуждения. Студенты выбирают интересующие их проблемы, ведут поиск материалов по данным направлениям и представляют свои материалы в рамках групповой дискуссии.

Модуль «Трудные дети» по учебнику В.Д.Аракина «Практический курс английского языка» [5] дает неограниченные возможности для профессионально-ориентированного проектного обучения. В рамках прохождения темы применяются краткосрочные и среднесрочные проекты. Причем здесь, разыгрывание фрагментов телевизионного шоу может быть выведено в разряд краткосрочных проектов, поскольку уровень лингвистической подготовки студентов позволяет им провести такую программу в формате неподготовленной речи. Итоговым проектом по данному модулю является групповая дискуссия по теме «New prospects of Education». Студентам предлагаются высказывания футурологов и фантастов о школе будущего и о том, как проблема трудных детей может решаться в будущем. Студенты должны самостоятельно подготовить и спланировать дискуссию.

Итоговым проектом по модулю «Семейные отношения. Любовь, уважение и взаимопонимание в семье» является творческий проект по написанию стихотворения собственного сочинения на английском языке «Love is ...». Проект носит индивидуальный среднесрочный характер. Студентам дается месяц на то, чтобы они написали стихотворение на предложенную тему. В ходе подготовки проекта преподаватель консультирует студентов по вопросам особенностей построения стихотворного произведения. Проект защищается перед группой. Студенты читают стихотворение, и группа решает, какое из стихотворений понравилось больше и почему. Далее проект переходит в издательский. Студентам предлагается сформировать из написанных стихотворений сборник стихотворений «Love is ...» и подготовить сборник к изданию. Группе студентов дается задание создать обложку для сборника, подготовить рисунки, иллюстрирующие стихотворения, сделать компьютерную верстку сборника.

На четвертом этапе (на пятом курсе) одним из видов применяемых проектов является информационно-исследовательский проект средней продолжительности «A Year in History». Данный проект проводится в рамках изучения студентами темы «СМИ». Срок выполнения проекта — два месяца. Проект направлен на сбор и анализ информации о наиболее важных и ярких событиях уходящего года. Структура проекта обозначена следующим образом: цель проекта, предмет информационного поиска, источники информации (средства СМИ, базы данных, в том числе электронные, интервью, анкетирование), способы обработки информации (анализ, обобщение, аргументированные выводы). Результат проекта представляется в виде доклада с презентацией на занятии. Обычно проект выполняется группой студентов из двух человек. При использовании данных проектов при обучении необходимо учитывать готовность учащихся к такому высокому уровню проектирования. В ходе выполнения проекта и его защиты студенты учатся аргументировать свою позицию; оппонировать мнению собеседника; ставить проблему, задачи; анализировать, прогнозировать, самостоятельно работать с литературой; быть ответственным партнером.

Другим примером исследовательского проекта на пятом курсе является индивидуальный исследовательский проект по интерпретации художественного текста на английском языке.

Рассмотрев опыт применения метода проектов при подготовке лингвистов–учителей английского языка на факультете иностранных языков Чувашского государственного педагогического университета им. И.Я.Яковлева, хотелось бы наметить направления развития проектной деятельности. Так, можно заметить, что проектная деятельность в основном носит монопредметный характер, т.е. осуществляется в рамках одного предмета — изучаемого иностранного языка. Поэтому перспективы видятся во внедрении в проектную деятельность межпредметных и надпредметных проектов.

Также можно порекомендовать вводить в процесс подготовки студентов на факультете иностранных языков региональные или международные проекты, которые позволят студентам выйти за пределы своего образовательного учреждения и тем самым расширить образовательные, воспитательные и иные функции проектной методики.

Применение метода проектов в подготовке учителей английского языка позволит получить следующие результаты:

- повысится интерес к изучаемому иностранному языку;
- студенты поймут связь между учением и будущей профессиональной деятельностью студентов;

- занятия не ограничатся приобретением определенных знаний, умений, навыков, а будут иметь выход на практические действия студентов, затрагивать их эмоциональную сферу, что позволит усилить их мотивацию;
- у студентов будут развиваться самостоятельность в получении необходимой информации не только из учебников, но и из других источников, а также способность работать автономно;
- студенты научатся мыслить самостоятельно, находить и решать проблемы, привлекая для этой цели знания их разных областей, прогнозировать результаты и возможные последствия разных вариантов решения, смогут устанавливать причинно-следственные связи;
- в проекте возможно реализовать различные формы организации учебной деятельности, где роль педагога меняется от контроллера до равноправного партнера и консультанта;
- появится возможность демонстрировать свои интересы, жизненный опыт и индивидуальные способности;
- будет совершенствоваться умение студентов участвовать в коллективных формах общения, усилится индивидуальная и коллективная ответственность за конкретную работу в рамках проекта;
- студенты научатся доводить дело до конца и документировать результаты своего труда;
- участие в проекте позволит студентам использовать приобретенный исследовательский опыт.

Таким образом, использование метода проектов при обучении студентов педагогического вуза формирует культуру студента, организует активное взаимодействие студентов как друг с другом, так и с преподавателями, формирует необходимые для будущей профессии качества личности.

Представленные этапы будут работать успешнее, являясь органичным элементом учебного процесса, который будет проводиться планомерно и систематически и носить целенаправленный характер. Следуя им, студенты сначала должны научиться работать самостоятельно, а после приобретения необходимых знаний, умений и навыков они начинают работу над проектными заданиями. При этом они не только выполняют проекты разных типов (в зависимости от этапа работы), но и получают всю необходимую информацию для организации подобной работы в своей будущей профессиональной деятельности.

Метод проектов является одним из наиболее эффективных, гибких и универсальных методов обучения иностранным языкам в вузе. Эффективность проектной методики в большей степени обеспечивается интеллектуально-эмоциональной содержательностью тем и формой организации коммуникативно-познавательной деятельности студентов.

Список литературы

- 1 Полат Е.С. Метод проектов // Метод проектов. Серия «Современные технологии университетского образования»; Вып. 2 / Белорусский гос. ун-т. Центр проблем развития образования. Республиканский ин-т высш. шк. БГУ. — Минск: РИВШ БГУ, 2003. — С. 39–48.
- 2 Практический курс английского языка: учебник для вузов: 1 курс / [В.Д.Аракин и др.]; под ред. В.Д.Аракина. — М.: Владос, 2012. — 536 с.
- 3 Практический курс английского языка: учебник для вузов: 2 курс / Под ред В.Д.Аракина. — М.: Владос, 2008. — 516 с.
- 4 Практический курс английского языка: учебник для вузов: 3 курс / [В.Д.Аракин и др.]; под ред. В.Д.Аракина. — М.: Владос, 2008. — 431 с.
- 5 Практический курс английского языка: учебник для вузов: 4 курс / [В.Д.Аракин и др.]; под ред. В.Д.Аракина. — М.: Владос, 2006. — 351 с.
- 6 Evans Virginia, Edwards Lynda. Upstream Advanced C1. Student's Book. — Express Publishing, 2006. — 256 p.

Н.В.Кормилина, Н.Ю.Шугаева

Шетел тілдер факультетінде ағылшын тілін оқытуда жобалау әдісін қолданудың әдіснамасы

Мақалада педагогикалық университет шетел тілдер факультетінің студенттерін ағылшын тіліне оқыту кезінде жобалау әдісін қолданудың ролі қарастырылған. Оқу үрдісінің технологиясында осы әдісті пайдаланудың артықшылықтары зерттелген. Авторлар студенттер бірінші курстан бесінші курсқа дейін оқу процесінің барлық кезеңдерінде аталған әдісті қолданудың ерекшеліктерін талдап, педагогикалық мамандар даярлайтын университет студенттерінің жобалау әдістерін қолдану жүйелілігін анықтаған. Жобалау әдісі студенттердің ой-өрісін, жеке және кәсіби біліктіліктерін шыңдауға, тілді коммуникативті тұрғыдан үйретуге септігін тигізетіні тәжірибе жүзінде көрсетілген.

N.V.Kormilina, N.Yu.Shugaeva

Methodology of Project-based Teaching of the English Language at the Faculty of Foreign Languages

This article considers the role of project-based methods while teaching English to students at the Faculty of Foreign Languages of the Pedagogical University. In addition, it singles out some certain advantages of this method in the technology of academic process. The authors point out the peculiarities of applying various types of projects at all stages of students' learning, from the first course up to the fifth one. Then, the sequence of applying projects is determined when teaching the students at the Pedagogical University. It was shown that the project-based method allows us to develop students' intellect, their personal and professional qualities, and to teach a foreign language as a communicative practice.

References

- 1 Polat Ye.S. *Method of projects*. Section «Modern technology of university education; Issue 2, Belorussia State University. Centre of Education Development Issues. Republican Institute of Higher School BSU, Minsk: RIVSh BSU, 2003, p. 39–48.
- 2 *Practical Course of English*, textbook for universities: 1 course, V.D.Arakhin at al.; edited by V.D.Arakhin, Moscow: Vldos, 2012, 536 p.
- 3 *Practical Course of English*, textbook for universities: 2 course, edited by V.D.Arakhin, Moscow: Vldos, 2008, 516 p.
- 4 *Practical Course of English*, textbook for universities: 3 course, edited by V.D.Arakhin, Moscow: Vldos, 2008, 431 p.
- 5 *Practical Course of English*, textbook for universities: 4 course, V.D.Arakhin at al.; edited by V.D.Arakhin, Moscow: Vldos, 2006, 351 p.
- 6 Evans Virginia, Edwards Lynda. *Upstream Advanced C1*. Student's Book, Express Publishing, 2006, 256 p.

Г.Б.Бейсенбекова, С.О.Казанғапова

*Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
(E-mail: gulmira.beysenbekova@mail.ru)***Заманауи педагогтардың кәсіби құндылығы
ретіндегі коммуникативті құзыреттілік**

Мақалада коммуникативті құзыреттілік түсінік тәжірибесі заманауи педагогикалық ғылым мен практиканың ұғымы ретінде ұсынылды. Педагогтың коммуникативті құзыреттілігі анықтамасы психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде берілді. Заманауи педагогтардың кәсіби коммуникативті құзыреттілігі, оның құрылымы және түрлері қарастырылды. Авторлар «қарым-қатынас», «коммуникативті құзыреттілік» ұғымын әр қилы авторлардың көзқарастарымен салыстыра жан-жақты талдаулар жасаған. Коммуникативті компетенттіліктің мәнін түсіну тұрғысынан талдай отырып, коммуникативті компетенттілік құрылымының компоненттерімен өзара байланысын ашып көрсеткен. Коммуникативті қарым-қатынас қызметтері мен қарым-қатынастың коммуникативті байланысын айқындап сипаттаған.

Кілт сөздер: қарым-қатынас, кәсіби құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік, коммуникативті әлеует, коммуникативті мәдениет, кәсіби-коммуникативтік қызмет, интерактивті қатынас, перспективті қатынас, коммуникация.

Қазақстан білім беру саласының әлемдік білім кеңістігіне енуге деген талпынысы, білім беру парадигмасының өзгеруі, жаңа ұлттық модельдің қалыптасуы болашақтың жаңаша ойлайтын, дүниеге көзқарас мәдениеті мен санасы дамыған ұрпағын оқытып, тәрбиелейтін педагогикалық кадрларды дайындау сапасын арттырудың қажеттігі заңды құбылыс. Соған орай, білім берудің негізгі мақсаты — еліміздің әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне белсенді қатысуға дайын, құзыретті тұлғаның қалыптастыру. Сонымен қатар «Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы» білім беру жүйесіне жаңалық әкеле отырып, педагогтарға үлкен жауапкершілікті жүктеді, яғни, үздіксіз білім берудің бастапқы деңгейі «мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» баланың жас және өзіне тән ерекшеліктерін ескере отырып, оның толыққанды қалыптасуы үшін даму ортасын құру, педагогтың кәсіби іс-әрекетін іс жүзіне асыруда оның мазмұнын қабілетін, ырғағын түрлі психофизиологиялық және әлеуметтік ерекшеліктерді сезінуіне сәйкес келуін қарастыру қажет етеді [1].

Заманауи жағдайда педагогикалық қызмет құрылымындағы компоненттің бірі ретінде коммуникативтілік алға қойылды. Педагогтардың балалармен, басқа қызметкерлермен қарым-қатынасты жеңіл орнатуы, әрине, педагогикалық міндеттерді шешу тұрғысынан келгенде бұл қарым-қатынастың тиімділігі коммуникативтік қабілет пен құзыреттіліктің даму деңгейіне тәуелді екені белгілі. Қарым-қатынас білім берумен ғана шектелмейді, эмоционалдық еліктіру, қызығушылықты ояту, өзара әрекеттесу сияқты т.б. қызметтерді де атқарады.

Осы мәселеге байланысты бірқатар ғалымдар В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов педагогикалық мамандық қайтадан қалыпқа келтіруші және басқарушылық қызмет болып саналады деп көрсетеді. Сондықтан да бала тұлғасының дамуын басқару үшін ол өзі құзыретті болуы тиіс. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі, яғни, педагогикалық іс-әрекеттің жүзеге асыратындай оның теориялық және практикалық даярлығының бірлігі ретінде ақындалып, оның кәсіптілігін көрсетеді. Осы анықтаманы профессор Н.Д.Хмель қолдаса, ғалымдар Г.М.Коджаспиров, А.Ю.Коджаспировтар педагогтың кәсіби құзыреттілігі: ол оның педагогикалық қарым-қатынасын және педагог тұлғасы ретінде арнайы құндылықтардың, педагогикалық сананың, педагогикалық іс-әрекеттің қалыптасқанын анықтайтын қажет білімді, іскерлік пен дағдыны меңгеруі болып табылады.

Алайда осы күнгі басты мәселеге айналған педагогтардың коммуникативті құзыреттілігі жөнінде философиялық, педагогикалық, психологиялық зерттеулер бар десек те, ол әлі де болса зерттелініп келеді. Бұл мәселені философиялық тұрғыдан Г.С.Батишев, Л.П.Будева, М.С.Каган, К.Ясперс және тағы басқалар болса, психологиялық, педагогикалық тұрғысынан қарым-қатынас мәселесін қарастырған Г.А.Андреева, А.Г.Ковалев, А.В.Петровский, Н.Л.Сластенин, В.П.Симонов және тағы басқалар болды.

«Қарым-қатынас» ұғымының көп анықтамаларының ішінде біз оны «коммуникативті іс-әрекет» түсінігімен синоним деп қарастыратын (А.Н.Леонтьев, М.И.Лисина, Х.Т.Шерьязданова, Т.И.Суркова, Д.А.Исмайылова, Ж.А.Әбішева және т.б.) позицияларына жүгініп, М.И.Лисинаның анықтамасын арқау етеміз. Қарым-қатынас дегеніміз — екі (немесе одан да көп) адамның қатынастарын жасап, реттеуі мен ортақ нәтиже алуды мақсат етіп, келісім мен бірлестікке бағытталған өзара әрекеттесуі [2].

Қарым-қатынас — бұл олардың барысында танымдық және эмоциялық-бағалаушы сипатты ақпаратпен алмасу болатын, өзара әрекетті, өзара түсінікті, өзара әсерді қамтамасыз ететін мақсатқа бағытталған және ақпараттық-энергетикалық процестердің өзгеше жүйесі. Жағдайларға байланысты қатынас әр түрлі аспектілерде: қызметтің ерекше түрі ретінде, қызмет шарты ретінде, қызметтің бір бөлігі ретінде, құрал ретінде, өзара әрекеттесу ретінде, қарым-қатынас ретінде, белсенділіктің дербес түрі ретінде, зияткерлік және адамгершілік даму негізі ретінде алға шығуы мүмкін.

Сонымен қатар қарым-қатынаста адамдардың әлеуметтік қатынасы жүзеге асады. Қарым-қатынастың бір-бірімен байланысты үш жағын ашып көрсетсек: біріншіден, коммуникативті жағы, мұнда қарым-қатынас адамдар арасындағы ақпарат алудан тұрса, екіншіден, интерактивті жағы — адамдар арасындағы өзара әсер етуді ұйымдастыру, үшіншіден, перспективті жағы — қарым-қатынасқа түскен адамдардың бір-бірін қабылдау негізінде өзара түсінушіліктің пайда болуы.

Қарым-қатынас құралы — бұл қарым-қатынас процесінде біреуден екіншісіне берілетін ақпаратты көшіру, жеткізу, қайта өңдеу және түсіндіру тәсілі. Адамдар арасындағы ақпарат сезім, сөйлеу мүшелері және басқа да белгілік жүйелер, жазбаша, техникалық құралдарға жазу және сақтау арқылы беріле алады.

Коммуникация ортақ түсінушілікке әкелетін екі жақты ақпарат алмасу болып табылады. «Коммуникация» терминін латын тілінен аударғанда, «жалпы, барлығымен бөлісу» дегенді білдіреді. Егер өзара түсінушілік болмаса, коммуникация да болмайды. Коммуникация жетістігін білу үшін, кері байланысты білу керек, яғни адамдар сізді қалай түсінді, қалай қабылдады, тағы сол сияқты сұрақтарға жауап берілуі тиіс.

Коммуникациялық құзыреттілік — адамдармен тиімді қатынасты орната білу және өзін ұстай алу қабілеттілігі. Коммуникативті қабілеттілік адамның жасына, біліміне, мәдениетіне, психологиялық даму деңгейіне, өмірлік және кәсіби тәжірибесіне байланысты ерекшелінеді [3].

Жалпы құзыреттілік бұл тұлғаның белгілі бір мәселені шешудегі өзара байланысты білім, білік, дағдылар жиынтығы болса, ал коммуникативті құзыреттілік ол адамдармен өзара әрекет пен қарым-қатынас тәсілдерін білуі, әр түрлі топтарда жұмыс істеу дағдыларын, қоғамдағы әр қилы әлеуметтік рөлдерді орындауда және өмірдегі нақты жағдайларда шешім қабылдау іскерлігінің болуы деп саналады.

«Коммуникативтік құзыреттілік» (лат. *competere* — «қол жеткізу», «сәйкес келу» сөзінен шыққан) — балалар және қоғам үшін күнделікті оқуда, қатысымдық міндеттердің тіл арқылы шеше білу қабілеттілігі; қатысымдық мақсатты іске асыруда баланың тіл және сөз құралдарын пайдалана алуы. Егер бала сол тілде сөйлеушілермен тікелей немесе аралық қарым-қатынас барысында сол тілдің нормалары мен мәдени дәстүріне сәйкес өзара түсінісе алса, коммуникативтік құзыреттілікті меңгергені болып саналады.

Қарым-қатынастың коммуникативті компетенттілігін жүйелі-ажырамас кезеңдегі мақсатты үлгіде қарау, төмендігідей түрде көрсетілген:

- коммуникативті-анықтамалық (алдағы коммуникативті қызмет жағдайында әлеуметтік-психологиялық жағдайды анықтау, әлеуметтік мүмкіндіктерді анықтау, әлеуметтік-психологиялық және онда жеке тұлғаның қарым-қатынасы басқа да қарама-қайшылықтарға тап болуы мүмкін);
- коммуникативті-бағдарланатын (қарым-қатынас бағдарламасын дайындайды, қарым-қатынас үшін мәтін жасайды, қарым-қатынастың қашықтығы мен ұстанымын, түрін таңдайды);
- коммуникативті-ұйымдастырылатын (қарым-қатынас туралы серіктестің назар аударуын ұйымдастыру, оның коммуникативті белсенділігін және т.б. ынталандыру);
- коммуникативті-орындаушылық (коммуникативті жағдайды анықтау, онда жеке тұлғаның таңқалысы, бұл жағдайдағы болжамды дамыту, маңызды жеке бағдарламадағы қарым-қатынасты ертерек жүзеге асыру).

Коммуникативті құзыреттілік — қарым-қатынастың нормалары мен ережесін білу оның технологиясын меңгеру сияқты «тұлғаның коммуникативті әлеуеті» атты кең түсініктің құрамдас бөлігі.

Ғалым Д.Хаймз «коммуникативті құзыреттілік» ұғымын келесідей құзыреттіліктермен біріктіреді:

- лингвистикалық (дұрыс тілдік қатынастың болуы);
- әлеуметтік-лингвистикалық (диалектикалық сөздер ережесі);
- дискурсивті (айтылатын ойды дұрыс құра білу ережесі);
- стратегиялық (серіктесімен қарым-қатынасты сақтау ережесі).

Коммуникативті әлеует — бұл адам мүмкіншілігінің сипаттамасы, ол оның қарым-қатынасының сапасын анықтайды. Ол өзіне қарым-қатынаста құзыреттілікпен қатар, тағы да екі құрамдасты біріктіреді, олар: қатынас жасаудағы қажеттіліктің дамуын сипаттайтын тұлғаның коммуникативті қасиеттері, белсенділік танытуға қабілеттілігі, әріптестерінің жағдайына эмоционалды үндесу, қарым-қатынастың жеке меншікті бағдарламасын қалыптастыру және іске асыру, қарым-қатынаста өзін ынталандыруға және өзара ынталандыруға қабілеттілігі.

Көптеген психологтардың пікірі бойынша, тұлғаның коммуникативті мәдениеті туралы айтуды оның сапа жүйесі ретінде:

- 1) шығармашылық ойды;
- 2) сөздік іс-әрекет мәдениетін;
- 3) қарым-қатынаста өзін бейімдеу мәдениеті және өзінің жағдайын психоэмоционалды реттеуді;
- 4) ым мен қимыл пластикасының мәдениетін;
- 5) қарым-қатынас бойынша әріптестің коммуникативті іс-әрекетін қабылдау мәдениеті;
- 6) сезім мәдениетін біріктіреді.

Коммуникативті компетенттілік сияқты коммуникативті мәдениетте жайдан жай пайда болмайды, ол қалыптасады. Оның қалыптасу негізі адамдық қарым-қатынастың тәжірибесінен тұрады.

Коммуникативті компетенттіліктің негізгі көздері мыналар: халықтық мәдениеттің әлеуметтік нормативтік тәжірибесі; халықтық мәдениетте қолданылатын тілдік қатынасты білуі; мерекелік емес ортада жеке тұлғалар арасындағы қарым-қатынас тәжірибесі, өнерді қабылдау тәжірибесі.

Н.Е.Щуркованың жіктеуі негізінде біз келесі кәсіби-педагогикалық қарым-қатынастың, сонымен қатар коммуникативті қызметтің функцияларын атап көрсетеміз [4].

Бастапқы функция — әріптесті қарым-қатынасқа шақыру: ықылас білдіру, тілдесуге шығу, психологиялық қысымды түсіру, бейтаныстың алдындағы қорқынышты жою; қарым-қатынас сипатының түрін еркін таңдауға әріптестің көзін жеткізу, өзін бағалауды және өзіне сенімділікті арттыру, сонымен қатар басқа адаммен оның оңды қарым-қатынас жасауға сендіру.

Қарым-қатынастың екінші функциясы тілдесуге шыққанда әріптесті қолдауға бағытталған, оның қиындықтарының бір бөлігін өзіне қабылдау, серіктеске аяушылық білдіру: оған көмек беру, оның ішкі дүниесіне қызығушылық білдіру, оның тұлғалық ерекшеліктерінің өзіне тән белсенді көріністерін қолдау және шабыттандыру. Серіктесу функциясы ортақ рөл атқарады: әріптеспен серіктес болу арқылы, біріншіден, басқаның ішкі дүниесіне енуге, рухани оқиғаларына кіруге қол жеткізілсе, екіншіден, өзінің «Мен» бөлігі басқалар алдында ашылады. Бұл функция коммуникативті қызмет үшін маңызды қасиет — эмпатияның дамуымен байланысты.

Кәсіби коммуникативтік қызмет — педагогтардың балалармен, ата-аналармен, әріптестерімен қарым-қатынасы, процесс кезінде міндетті түрде қарым-қатынастың үшінші функциясы — тұлғаның жоғары функциясы іске асады. Жоғары функция тәрбиеленушіге ара-қатынас кезінде байланыстың осы заманғы мәдениет деңгейін сақтауға, рухани және физикалық күштің әсерінен рухани жаңа күш пайда болуға ықпал етеді.

Алайда В.А.Кан-Калик өзінің зерттеулерінде білім беру процесін басқаруда педагог пен білім алушылардың коммуникациялық байланыстарын анықтаудағы және дамытудағы педагогикалық қатынастың рөлін қарастырады [5].

Педагогикалық қатынасты кәсіптік қатынастың алуан түрі ретінде зерттеп, ғалым педагогтың коммуникациялық қызметінің көп қырлылығын айрықша баса айтады. Оның пікірінше, педагогикалық қатынас — бұл «педагог пен тәрбиеленушілердің негізгі әлеуметтік-психологиялық өзара әрекеттесу жүйесі (тәсілдері мен дағдылары), оның мазмұны ақпаратпен алмасу, тәрбиелік әсер ету, коммуникациялық құралдардың көмегімен өзара қатынастарды ұйымдастыру болып табылады, педагог осы процесті ұйымдастырады және басқарды». Автор жаңадан бастаушы педагогтардың кездесуіне тура келетін негізгі қиындықтарды: байланысты жөнге келтіре білмеу; қатынасты басқарудағы күрделіліктер; өзара қатынастар жасай білмеу және оларды педагогикалық міндеттерге

байланысты қайта құрай білмеу; сөйлесіп қатынасудағы қиындықтар және материалға меншікті эмоциялық қатынасын беру; қатынастағы меншікті психологиялық күйді басқарудағы күрделіліктерді топтастырады.

Дәлірек айтқанда, коммуникативтік құзыреттіліктер келесідей компоненттерден тұрады:

- коммуникативтік тәртіп аймағындағы білімі (қажетті тілдерді білуі, педагогика және психология, конфликтология, логика, риторика, мәдениет және сөйлеу аймағындағы білімі);
- коммуникативтілік және ұйымдастырушылық қабілеті (іскерлік қатынастарды нақты және жедел орнату, белсенділік таныту, тұлғаны дұрыс қабылдау және түсіну негізінде психологиялық әсер ету, қоршаған ортамен және оқшауланған адамдармен біріккен іс-әрекет кезінде белсенді әрекет жасау);
- эмпатияға қабілетті болу (түсіне білу іскерлігі, өзгені сезіне білу т.б.);
- өзіндік бақылауға қабілеттілігі (көршісінің және өзінің мінез-құлқын реттеу алу іскерлігі, әңгімелесушіні модельдей алу, жағымды психологиялық климатты тудыру, субъектаралық қарым-қатынасты болжай алу);
- вербалды және вербалды емес қарым-қатынас мәдениеті (сөйлеу техникасы, риторикалық амалдар, дәлелдеу техникасын және келісім-шарттарды жүргізу, кәсіби педагогикалық әдеп ережелерін сақтау, ұғымдық категориялық ақпаратты мақсатты түрде қолдану, сөйлеу мәдениетін меңгеру, вербалды емес құралдарды қолдану).

Қазіргі заманғы зерттеулерде берілген ұғымдарды талдау мен пайымдау жалғасуда, ол жаңа мазмұнмен толықтырылуда. Осыдан аз уақыт бұрын коммуникативтік құзыреттілік «тиімді қарым-қатынас жасауға қажетті дағдылар мен икемділіктердің жиынтығы» деп түсінілсе, ал қазіргі таңда неғұрлым кең мағынаны қамтып, тұлғалық аспектіні кірістіріп отыр.

Сонымен, коммуникативтік құзыреттілік өзара әрекеттесуді ұйымдастыру үшін қажет білімдер, икемділіктер мен дағдылардың жиынтығы және де тиімді коммуникативтік тұлғааралық қарым-қатынасты құруға негізделген тұлғаның ішкі жоспары ретінде қарастыруға болады.

Коммуникативтік құзыреттілік қарым-қатынаста туындайтын коммуникативтік міндеттерді шығармашылық тұрғыдан шеше білу қабілеті. Соған орай коммуникативтік құзыреттілік қарым-қатынастың тиімділігін анықтайтын білім, икемділік пен құндылықтық бағыт-бағдардың қосындысы деп түсінеміз.

Педагогтың кәсіби қарым-қатынасы — педагогикалық міндеттерді шешуде әр түрлі коммуникативті құралдарды тиімді пайдалану арқылы шешім қабылдауға бағытталған күрделі коммуникативті өзара әрекеттесу жүйесі. Педагог баланың сөйлеу ерекшелігін болжай алуға, тілдік қатынасты талдай білуі тиіс, айтылатын ойды жеткізуде, тілдік әдепті сақтау арқылы диалогтық қарым-қатынасты орнатуы шарт.

Сонымен қатар педагогикалық шеберлікте коммуникативті қызметті ұйымдастыру техникасы негізгі орын алады. Педагог үшін қарым-қатынас — бұл кәсіби қызметтің бір түрі десек, онда оның тәсілдері: сөз, дауыс, интонация, көзқарас, ымдау, жымыю, сезу және қобалжу. Балалармен қатынас жасаған жағдайда педагог қарым-қатынас жағдайын ұйымдастыру үшін кейбір талаптарды орындауы қажет (В.А.Кан-Калик әзірлеген): сенімділік, диалогтылық, өзара түсіністік, нақты психологиялық байланыс, әсер етуден бас тартуға қабілеттілік және өзара іс-әрекетке көшу [4].

Егер педагог үшін қарым-қатынас, яғни, кәсіби қызметтің түрі болса, ал бала үшін — ол өмірлік іс-әрекет. Осы жерде қарым-қатынас кезінде педагог пен баланың ұстанымы арасында айтарлықтай айырмашылық болады. Бала өзіне жасалған жағдайға сай өмір сүреді, педагогтар, ата-аналар және құрбыларымен қарым-қатынас орнату — оның өмірінің бір бөлігі. Педагог балалармен сөйлесе отырып, жұмыс істейді және ол әрқашан тәрбиеленушілер мен өзінің арасында не болып жатқанына өзіне есеп беруі керек.

Сөйлеу шеберлігін қалыптастыру үшін сөйлеу тілінің қатынас құралы ретіндегі маңызын, сөйлеу дыбысын қабылдау ерекшелігін білуі тиіс, сондай-ақ адамның сөйлеу мүшелері құрылымы мен оны дамыту әдісін білуі қажет. Сезу және қарым-қатынасты мазмұнды көрсете білу адамның нақты жағдайда эстетикалық қабылдау заңдылығын білмейінше оны қалыптастыру мүмкін емес.

Психикалық жағдайды өзіндік реттеу әрекетін жасау адамның психологиялық жағдайының маңыздылығы және бұл жағдайды басқару білу машығы болуын талап етеді. Бұл білімдердің барлығы педагогикалық қызметпен шұғылдануға шешім қабылдаған барлық жандарға аса қажет. Осы бағытта оларға көмек беру — басты міндеттердің бірі. Алайда әркімнің алдында әлі де біршама жұмыстар атқару міндеті тұр, оның нәтижесі болатын өзі туралы мыналарды: өзінің психологиялық

жағдайы және өз сөзінің ерекшеліктері туралы, өзінің басқа адамдармен өзара іс-әрекеті, сөз мәнері, әдеті, мінез-құлқы туралы білуі болып табылады.

Демек, тек қана бір білім қанша терең болса да, икемділікті қалыптастыру үшін жеткіліксіз. Тағы да бірқатар арнайы дағдыларды меңгерген болуы керек, яғни кейбір іс-әрекеттерді тәжірибеде орындау барысында ешқандай қиындық тудырмайтын автоматтандыру әдісін ескеруі тиіс. Сөйлеу дағдысы аймағында мұндай автоматтандырылған әрекеттерге фонетикалық (сөйлеу) тыныс алу машығы, дұрыс артикуляция (дикция) және сөздерді дұрыс айту дағдысы, әр түрлі жылдамдықта және әр түрлі дауыс қаттылығында «сөйлеу» дағдысы жатады. Сөзім мен қатынасты айқын көрсету жетілдірілген мимикалық, микромимикалық және пантомимикалық тәсілдерді талап етеді. Өзіңнің психикалық жағдайды басқару үшін өзінді бақылау, өзіндік қадағалау және өзіне бұйыра білу дағдыларын игерген болуы керек. Икемділіктің әрбір тобын қалыптастыру үшін жалпы білім (мысалға, психологиялық жекешелікті немесе сөйлесу психологиясын білу) болумен қатар, арнайы (мысалы, тіл мен сөйлеудің маңыздылығын білу және т.б.) білімі болуы керек. Дағдыларға келетін болсақ, олардың барлығы әрбір икемділікте осылай немесе басқаша «жұмыс істейді». Мысалға, дәл жасалған ымдау және айқын көзқарас сіздің сөзіңізді анағұрлым түсінікті және дәлелді етеді, ал өзіндік бақылау дағдысын дұрыс реттеуге мүмкіндік жасайды, мысалға, дауыс ырғағы мен сөйлеу жылдамдығын тәртіпке келтіреді.

Педагогтың кәсіби сөйлеудегі дауысын келесі негізгі сапаларға бөліп көрсетуге болады: дауыс жеткілікті түрде қатты айтылуы керек — ол кез келген аудиторияда естілуі тиіс, тіпті күшейткіш техникалық құралдар болмаса да (дауыстың динамикалық диапазоны-ауқымы); дауыстың жіберілуі, яғни оның қажетті нүктеге жетуі, әрбір тыңдаушыға дейін баруы, дауыстың құбылмалығы, оралымдығы, ауызша сөйлегенде интонациялық-әуезділігінің өзгеруі педагогтың ойын жеткізуде оны толықтай және сан қырлы етуге мүмкіндік беретін жоғарғы дыбысты диапазон болуы: дауыс тембрі. Тембрлік бояуда өз дауысының қанша айқын әсерлі шығуы тыңдаушының тез қабылдауына тәуелді болады; дауыстың биіктеп шығуы — оның басқа дыбыстар мен шудан бөлектенуіне, басқалармен араласпай, олардың арасында жоғалып кетпеуіне қабілеттілік; шыдамдылық, яғни дауыстың шаршаңқылығы, — бұл ұзақ қарқынды сөйлеуде, анағұрлым дауыстық салмаққа шыдам беруде дыбысталудың негізгі қасиетін жоғалтпауға мүмкіндік береді.

Қорыта келгенде, «адамның ортадағы қалыпты өмір сүруін қамтамасыз ететін өзін қарым-қатынас субъектісі ретінде адамның қоғамдағы, ортадағы басқа адамдармен өзара байланысын сипаттайтын құзырлықтың мәні, ол оның ынтымақтастық орната білуі, басқаны сол күйінде қабылдауы», деп ғалым И.А.Зимняя тұжырымдайды [6].

Құзырлылық қарым-қатынасты дамыту — оны үйлестірудің маңызды бағыттарының бірі. Коммуникативті құзырлылықты дамыту үшін, қарым-қатынастың қандай да бір түріндегі заңдылықтары маңызды, оған қызметтік-іскерлік, рөлдік, жыныстық және жеке тұлғалық жатады. Коммуникативтілік педагогтың балалармен, олардың ата-аналарымен, әріптестерімен, балабақша жетекшілерімен педагогикалық мақсатқа сәйкес қарым-қатынастар орната алу білігінен байқалады.

Педагогтың еңбегінің тиімділігі қарым-қатынас жасау өнерімен тығыз байланысты. Педагогикалық қарым-қатынастың негізінде мынандай машықтар жатыр, олар — жағдайды бағалай білу, топпен байланыс орнату, баланы дұрыс түсіну және т.б. Мұның барлығы кәсіби шеберліктің құрамдас бөлшегі және коммуникативті компоненттің жемісті болуын қамтамасыз етеді.

Заманауи педагогты даярлау бүгінгі күнде адамның коммуникативті іс-әрекет қабілеттерін, әлеуметтік және кәсіби рөлдерін құзыреттілікпен және жауапкершілікпен орындау мүмкіндіктерін ашу процесі болып қарастырылады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының 2015 жылғы дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. — Астана, 2003. — 26 желт. // [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: www.eni.kz/downloads/tyzhyrymdamasy.pdf
- 2 [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Pedagogica/2_123473.doc.
- 3 Зимняя И.А. Педагогикалық психология: жоғары оқу орындарына арналған оқулық. — 2-ші толықт., түзет. және қайта өңд. бас./ Орыс тілінен аударған М.А.Құсайынова. — Алматы: TST-company, 2005. — 368 б.
- 4 Мирза Н.В. Профессиональная компетентность педагога. — М.: Московский Парнас, 2008. — 256 с.
- 5 Кан-Калик В.А. Техника педагогического общения. Учителю о педагогическом общении: книга для учителя. — М.: Просвещение, 1987. — 190 с.
- 6 Құдайбергенова К.С. Құзырлылықтың педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық-әдіснамалық негіздері: монография. — Алматы, 2012. — 144 б.

Г.Б.Бейсенбекова, С.О.Казангапова

Коммуникативная компетентность как профессиональная ценность современного педагога

В статье представлен опыт осмысления коммуникативной компетентности как категории современной педагогической науки и практики. На основе анализа психолого-педагогической литературы дано определение коммуникативной компетенции педагога. Рассмотрены профессиональная коммуникативная компетентность современного педагога, ее структура и виды. Авторами проанализированы понятия «общение», «коммуникативная компетентность» с точки зрения различных авторов. Анализ подходов к пониманию сущности коммуникативной компетенции позволил подойти к вопросу о выделении взаимосвязанных структурных компонентов коммуникативной компетентности. Раскрыты и обобщены коммуникативные связи общения и функции коммуникативного общения.

G.B.Beisenbekova, S.O.Kazangapova

Communicative competence as a professional value of modern teachers

The article deals with an experience of judgment of communicative competence as categories of modern pedagogical science and practice. Definition of communicative competence of the teacher is given on the basis of the analysis of psychology and pedagogical literature. Professional communicative competence of the modern teacher, its structure and types are considered in the article. Authors analyzed the concepts «communication», «communicative competence» from the points of view of various authors. The analysis of approaches to understanding the essence of communicative competence allowed approaching a question about allocation of the interconnected structural components of communicative competence. Communicative connection of communication and function of communicative communication are opened and generalized in the article.

References

- 1 The conception of Kazakhstan education development 2015, Astana, December, 26, 2003 // [ER]. Acces mode: www.enu.kz/downloads/tyzhyrymdamasy.pdf
- 2 [ER].Acces mode: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Pedagogica/2_123473.doc.
- 3 Zhimnya I.A. *Pedagogical psychology: textbook for higher educational institution. The translation into Russian* M.A.Kusainova, Almaty: TST-company, 2005, 368 p.
- 4 Mirza N.B. *Professional competence of teacher*, Moscow: Moscow Parnas, 2008, 256 p.
- 5 Kan-Kalik B.A. *Technics of pedagogical communication, About pedagogical communication to teacher: the book for a teacher*, Moscow: Prosvechshenie, 1987, 190 p.
- 6 Kудайбергенова К.С. *Theoretical-methodical basics of competence as pedagogical category: monograph*, Almaty, 2012, 144 p.

Yu.O.Semenchuk

*Ternopil National Economic University, Ukraine
(E-mail: yulian24semenchuk@gmail.com)*

Interactive techniques in the process of teaching students economic terminology

The article analyzes the theoretical premises of teaching students majoring in International Economics special terminology in a foreign language. The research aims at finding effective and adequate methods of presenting, understanding meaning, memorizing and proper using economic terms in oral and written communication of English learners. On the basis of theoretical analysis of the above-mentioned problem the paper provides implications for applying interactive forms of work to enhance the quality of teaching students economic terminology in English.

Key words: lexical competence, economic terminology, non-linguistic learners of English, methodology of teaching vocabulary, interactive techniques.

Introduction

Teaching students professional terminology in the course of English for Specific Purposes (ESP) has always been a subject of interest for researchers. This interest has been enhanced with the necessity to arm future specialists, namely in the field of International Economics, Business, and Management, with the knowledge of terms and ability to use these specific language means in communication in order to sign contracts, hold negotiations and develop cooperation with their foreign business partners. To perform these and numerous other functions specialists will obviously need the knowledge of special vocabulary and will require skills how to use terms in practice. Gaining such knowledge and acquiring proper skills can be feasible if researchers develop effective ways of teaching terminology to be applied by ESP teachers in practice. Hence, the demand of society to foster qualified specialists in the conditions of integrating into the world economy and the requirements of governmental documents evoke the need to find new approaches to teaching students terminology in the framework of ESP course. In this context the methodology of teaching terminology by means of using interactive forms of work remains open for new ideas, and therefore a further research is needed to develop a sustainable theoretical foundation to realize this task. This inference allows us to suggest the following *thesis statement*: One of the ways of increasing the effectiveness of teaching terms can be a deliberate and purposeful usage of interactive techniques both in classroom and out-of-class activities. Consequently, the *aim* of this paper is to analyze relevant sources devoted to teaching students economic terminology in order to substantiate theoretical premises of the considered problem and on this basis prove that using interactive techniques can enrich students' business vocabulary load and promote its adequate to situation usage both in oral and written communication.

Materials and methods

The necessity to substantiate the methodology of using interactive techniques while teaching non-linguistic students special vocabulary in the framework of ESP can be defined as a research problem of this paper. The topicality of the highlighted theme is due to the development of international cooperation and radical changes of political, economic, social conditions of life, the strive of the society to modernize the current system of education so that the university graduates' can be competitive, professional, and competent on the contemporary labor market.

To perform the study we undertook a thorough analysis of the relevant publications and critically evaluated our own experience, and also used the materials from our worked-out manuals with samples of interactive tasks for teaching future economists, managers, and tourists. To do the current research we applied such theoretical and empirical methods as analysis of the students' needs and requirements of the actual teaching programs, observation of pedagogical and psychological conditions for a successful implementation of interactive techniques into the studying process, reasoning and comparison of different types of interactive forms of work, generalization of the most effective approaches to interactive teaching/learning which helped us make scientific conclusions on the basis of our findings. Discussed in the paper interactive techniques have been successfully used with students majoring in International Economics, Business Administration, and In-

ternational Tourism, starting from the 1st year of preparation and finishing with the 4th year of study in Ternopil National Economic University, Ukraine.

Review of relevant literature

Learning terminology from different fields of science and technology, acquiring knowledge of special vocabulary, and mastering the ability to use it in communication has long been proved to be the necessary prerequisite of mastering ESP by non-linguistic students. Without learning/acquiring professional terminology students of economic and technical higher educational establishments will not be able to form their lexical competence as an integral part of communicative competence. Plenty of scholars (I.Berman, V.Bukhbinder, V.Korostylov, O.Tarnopolsky) have paid a considerable attention to the methodology of teaching students different facets of foreign language terminology. In particular, they have suggested a wide range of techniques for disclosing the meaning of terms, offered ways of translation and contextual explanation of new words, worked out numerous exercises for learning new vocabulary and fixing it in the students' memory. Scientists and methodologists have focused their works on making the process of teaching/learning vocabulary purposeful, communicative and effective. Learning vocabulary «functionally», students form their «verbal networks» [1;21], which function as a basis for keeping words in the memory and as a condition of their reproduction in speech. Having acquired reproductive skills, which are mainly based on the work of memory to solve standard, conventional tasks with the learning material, students move on to forming and producing their own patterns of speech with that material, offering creative, original solutions, thus involving not only memory, but their thinking [2;17–19]. Scientists (O.Tarnopolsky, V.Borshchovetska, D.Bubnova, I.Lipska, Z.Korneva, L.Morska, O.Petrashchuk and others) have also formed the methodological basis for further research in the field of teaching terminology in the framework of ESP. In particular, as it has been revealed in numerous studies by the researchers, they described the principles of selecting terminology and suggested lists of terms to be acquired by students of different specialties, offered methodology of learning terms in different types of speaking activity, paid attention to the ways of translating and disclosing meanings of such lexical units, analyzed different strategies for memorizing and applying terms in oral and written communication, studied the effectiveness of using computers and special training programs in teaching/learning vocabulary, elaborated complexes and systems of exercises for learning and brushing up terminological vocabulary while reading and/or listening to different authentic professionally oriented texts [3;23]. These inferences help teachers of ESP organize the process of teaching special vocabulary, play a significant role in the classroom activity and especially in the independent or self-study work of students, because, according to H.G.Widdowson [4;121], «learning is now seen as a self-generating process by learners themselves.» Thus applying the abovementioned results in the field of the methodology of teaching terms, teachers support students' motivation to learn such lexical units, help them acquire practical skills of proper using terms in different types of discourse. Consequently, having acquired a linguistic competence (in our case, a lexical one), students get the ability and power to apply their knowledge of special vocabulary into practice and form their communicative competence as the utmost goal of ESP course.

Foreign researchers of the problem under discussion (N.Schmitt, R.Carter, M.McCarthy, R.Ellis, R.Gairns, D.Gardner, M.Lewis, I.Nation, L.Taylor and others) have also made a great contribution to the methodology of teaching professional vocabulary, and the results of their thorough study have been widely used by Ukrainian theoreticians and practitioners of ESP. In this respect it is worth mentioning N.Schmitt [5;133–136], who determined and described vocabulary learning strategies and also proved the necessity of using them concurrently by good learners to structure their vocabulary learning, review and practice target words, define semantic relationships between new and previously learned words so that students can be conscious of their learning and can take steps to regulate it. Consequently, the researcher assumes that «vocabulary acquisition is an incremental process, and the teachers must concentrate not only on introducing new words, but also on enhancing learners' knowledge of previously presented words.» J.Nattinger [6;62] stresses that comprehension of vocabulary relies on strategies that permit learners to understand words and store them, to commit them to memory, while production concerns strategies that activate one's storage by retrieving these words from memory, and using them in appropriate situations. I.Nation [7;182] underlines two important factors affecting productive vocabulary use: knowledge and motivation. Productive knowledge of vocabulary requires more learning efforts than receptive knowledge, the researcher claims. The necessity of applying stimulating, social, mnemonic, cognitive, metacognitive, and compensatory strategies in the process of teaching/learning target words has also been substantiated [8], because due to using these strategies learners are able to enrich significantly their vocabulary load in the process of mastering foreign languages. In

that case we agree with N.Schmitt [5; 158], who resumes that patterns of strategy use can change over time as a learner either matures or becomes more proficient in the target language. At the same time we cannot expect that the student will be able to use his/her knowledge of linguistic rules (new words) for effective communication even if he/she has learned these rules (new words). Therefore, it is recommended that teachers teach vocabulary and grammar through contexts so that students can learn how to apply their knowledge into practice [9;58]. Also it is evident that scholars and teachers must find the most effective ways to make students realize their potential in a close-to-real communication, which is or might be typical to future professional activity of ESP learners. To provide such conditions we came to understanding that interactive activity, which presupposes using group and pair work to conduct discussions, debates, case-studies, etc., can enhance the process of acquiring professional terminology (forming lexical competence) and ensure effective mastering it in communication.

Discussion of the research results

The importance of using interactive activity which can take different forms in the classroom has been long proved by various researchers (H.G.Widdowson, N.Brieger, M.Ellis, Ch. Johnson, J.M.Dobson, J.Comfort, D.Nunan, W.Rivers and others). According to R.Arends [10;229], the interactive aspects of teaching combine the following items: presentation, direct instruction, concept teaching, cooperative learning, problem-based instruction, and classroom discussion. Scholars emphasize the effectiveness of such forms of interactive cooperation in the teaching/ learning process which implies full participation of the teacher and students and their interaction with the purpose of planning (classroom and independent work, different projects), making effective choices (of words relevant to future profession), helping each other (to organize vocabulary, to draw lexical charts). Interactive, or cooperative learning, also implies «small-group activity, large group instruction, interacting in pairs» [11;78], sharing information with others, etc., while the teacher becomes an advisor, guide, helper, supporter, and partner in such a cooperative venture. Such an approach to teacher-student relations can ensure mutual respect and responsibility for the results of studying, provide information for discussions, which all together promote interaction as a powerful means of forming all constituent parts of communicative competence and successful language learning. We cannot but agree with A.Vornachev [12;60], who states that using interactive techniques in the professional education helps to create an authentic virtual language environment, involve students into real situations of cross-cultural communication, acquire individual experience of dealing with people from another culture, which in the long run influences the effectiveness of forming foreign language communicative culture of future specialists. Also it goes without saying that interaction in the classroom can be established and stimulated if the teacher creates «friendly relationships and supportive atmosphere, in which students feel free to communicate using the target language» [13;72]. Under such conditions students can acquire new vocabulary, use adequate to situation lexical units in the process of meaningful and appropriate to the context communication, which altogether corresponds with the requirements of communicative and student-oriented approach to foreign language teaching.

It is evident that vocabulary development may take place and be conducted in all types of speaking activity aimed at language acquisition, namely, reading, writing, speaking, and listening. In our paper we highlight and stress the importance of using interactive activity as a powerful means of stimulating learning vocabulary through communication. Different kinds of interactive activity ensure «learning by doing» principle and are crucial in triggering the speaking mechanism of the learners, when they start producing their own pieces of speech, crammed with the active vocabulary. A willingness to use the language in a given situation, as many researchers (D.Norman, U.Levihn, J.A.Hedenquist) write, can often be of greater importance for understanding and communication than grammatical correctness. Thus we can assume that despite possible language mistakes in utterances (such as incorrect grammar forms, mispronunciation, etc., which do not hinder, or distort effective communication), learners in their interactive forms of work can experiment with building word-combinations and «word families,» prepare lists of collocations and transform words using derivatives. Also they can expand their vocabulary storage when expressing their own judgments as to the problem described in the before-read authentic professionally oriented text or participate in the whole class post-reading discussion, based on the ideas from that text. It is worth saying that learners in such and the like activities do not learn single words, do not memorize texts as speech patterns, but create their own texts, mobilizing their efforts aimed at retrieving necessary words from their long-term memory, processing and transforming lexical units, organizing their speech patterns into meaningful communication. Different activities promote a desire of students for interaction with each other, with the teacher, with the textbook or computer,

and also involve learners into productive work on building their vocabulary stock and effectively using lexical units adequately to the communicative situation or prescribed task. Learning in activities provides implicit memorizing vocabulary through doing creative tasks, allows practice target words subconsciously within the framework of integrated speech system, reduces tension and uncertainty among learners which is in contrast to explicit teaching vocabulary and/or acquisition of separate words in the process of language training. On the basis of studied scientific literature and our long-term experience we believe that only adherence of teachers to task-based teaching, when students in the classroom «act in the belief that they can learn the language indirectly through communicating in it rather than directly through studying it» [14;252], opportunities for learners to demonstrate productive and effective utilization of their linguistic resources can be created.

Researchers suggest different types of activities to be used in class, analyze their strong points, emphasize the positive effects they bring for students in the process of vocabulary learning. We agree with the statement that «instructors can benefit by designing activities to increase student engagement with each other and build students' community, otherwise students feel isolated, bored, and even over-loaded» [15;251]. Also we support the idea that «peer collaboration and group work can be extremely stimulating for students, especially when they have a chance to freely express themselves» [16;10]. In ESP course such activities like role playing, simulations, small-group discussions, etc. can and should be widely used. What is the difference between the simulation and the role play? The overall aim of simulations and role plays is very similar: to train students to deal with the unpredictable nature of language, writes G.P.Ladousse [17;6]. The researcher claims that «Role-play is an activity in the same way as talking or playing are, whereas a simulation is an event which involves the students in a particular type of role play» [17;20]. M.Ellis and Ch. Johnson [18;196,197] resume that role play differs from simulation in that the participants are asked to adopt a new character, who may have different attitudes and opinions from their own. Simulations, on the other hand, allow the learners to be themselves. According to P.Ur [19;132], «in simulations the individual participants speak and react as themselves, but the group role, situation and task they are given is an imaginary one; participants in role plays are given a situation plus problem or task, as in simulations, but they are also allotted individual roles.» As we can see, there is only an invisible 'border' between a simulation and a role play, that is why we would like to agree with W.Rivers [11;28], who suggests the term «a simulation game,» in which «a particular situation is outlined with distinctively defined participants who have conflicting interests in the project under discussion, and the parties involved work out a solution acceptable to all.» As an example of such a simulation game, students of the group can be offered the task to role-play the functions of a line manager in the tourist company when solving a problem described by an irritated client. The situation may be the following: *Student 1: You are the line manager in a middle-sized tourist company. You meet a customer who has just returned from the holiday trip and who expresses his/her dissatisfaction with the services which were in contrast to those advertized by your company before the trip. Student 2: You have just returned back from a holiday trip, but you are disappointed with the services you were offered. As a recent client of this tourist company express your state of mind to the manager and demand a compensation for the spoiled holiday.*

We can also single out plenty of other activities, such as discussions in pairs or small groups of three or four students, presentations and disputes, simulations of negotiations, case studies, etc. For example, to organize a post-reading discussion, students can do the following exercise: *What can motivate people in their career? What can make jobs more challenging? Do you know how to motivate others? Read the text and explain which factors cause job satisfaction and which lead to dissatisfaction at work.* As a topic for a debate we can suggest the following: *Do employees like performance appraisals? One group supports the necessity of carrying out appraisals; another group thinks that evaluating a person's performance at work is useless.* Also for a discussion either in small groups or in the whole class we can propose such a problem: *Are women well represented in higher management? What or who prevents women from getting right to the top? What are the invisible barriers and prejudices that women have to overcome to be promoted? Discuss these and other urgent problems women face at work. Express your attitude to each problem.* No doubt, all these activities proved to be useful and must be practiced in classroom as they promote communication which in its turn enhances learning vocabulary as the major building material of any language. Such an approach to interactive teaching/learning vocabulary concentrates less on the words and sentence models, but pays a considerable attention to communication, to doing things with language elements, to carrying out communicative functions, such as asking and rejecting, agreeing and denying, and the like. Participating in a meaningful communication, students choose activities they best satisfy their needs as communicators in different social and professional (or rather quasi-professional) roles. Pointing out interactive forms of activity as the most

efficient in acquiring foreign language vocabulary and professional terminology, we can provide students with a powerful means to form their lexical competence as an inseparable element of the communicative competence.

Conclusions

The purpose of this paper was to analyze different approaches to teaching/learning students professional terminology and on this basis elaborate effective means for extending their vocabulary through interactive performance in class. Nobody objects that vocabulary is of major importance for ESP learners, because knowledge of it and the ability to process certain vocabulary storage allow them to retrieve and properly comprehend information from professional texts after reading and/or listening, to express their thoughts both in oral and written forms when interacting and communicating with specialists (native and non-native speakers). That is why we suggest various interactive techniques for enhancing vocabulary development and enrichment, applying effective strategies for acquiring skills in proper using words according to the context and communicative situation. Consequently, this paper also contributes to numerous studies in the methodology of teaching/learning vocabulary, in particular, a special terminology for future economists. It may be reasonably inferred that ESP vocabulary teaching/learning must be conducted in the process of interaction which provides a meaningful professionally oriented communication in class. Participating in different activities, such as role-plays, simulations, discussions, etc., being involved in a close-to-real communication, which is based on the materials from authentic texts for reading and listening, having strong motivation for multiple repetition of new words in different contexts, students can acquire professional terminology and form their vocabulary competence, thus enhancing the effectiveness of their foreign language learning.

References

- 1 Коростылев В.С. Основы функционального обучения иноязычной лексике. — Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1990. — 158 с.
- 2 Зимняя И.А. Репродуктивность и продуктивность в обучении иностранным языкам // Иностранные языки в школе. — 1992. — № 1. — С. 16–20.
- 3 Semenchuk Yu. Pedagogical implications on interactive techniques of teaching non-linguistic students economic terminology // Rwandan Journal of Education. — 2015. — Vol. 2. — No. 1. — P. 18–36.
- 4 Widdowson H.G. Aspects of Language Teaching. — Oxford: OUP, 1990. — 213 p.
- 5 Schmitt N. Vocabulary in Language Teaching. — Cambridge: CUP, 2000. — 224 p.
- 6 Nattinger J. Some Current Trends in Vocabulary Teaching // Vocabulary and Language Teaching. — London: Longman, 1988. — P. 62–82.
- 7 Nation I.S.P. Learning Vocabulary in Another Language. — Cambridge: CUP, 2002. — 477 p.
- 8 Семенчук Ю.А. Анализ коммуникативных стратегий для обучения студентов английской экономической лексике // Вестн. МГЛУ. Сер.: Педагогика, психология, методика преподавания иностранных языков. — 2008. — № 1(13). — С. 172–180.
- 9 Yigzaw A. High school students' writing skills and their English language proficiency as predictors of their English language writing performance // Ethiopian Journal of Education and Sciences. — 2013. — Vol 9. — No. 1. — P. 51–60. Retrieved April 28, 2015 from <http://www.ajol.info/index.php/ejesc/article/view/104971/95033>
- 10 Arends R.I. Learning to Teach. — 5th Ed. — Boston: McGraw-Hill, 2000. — 506 p.
- 11 Rivers W.M. Communicating Naturally in a Second Language. — Cambridge: CUP, 1996. — 243 p.
- 12 Ворначев А.А. Роль интерактивных методов в формировании иноязычной культуры специалистов экономического профиля // Профессиональная иноязычная подготовка специалистов в вузе: опыт, проблемы, перспективы: сб. науч. ст. / Под общ. ред. В.И.Рахубы. — Брест: Изд-во БрГТУ, 2015. — С. 57–62.
- 13 Seifu A., Gebru, A. Relationship between Teacher Verbal and Non-verbal Immediacy and Student Motivation in EFL Classes // The Ethiopian Journal of Education. — 2012. — Vol. XXXII. — No. 2. — P. 71–104.
- 14 Rod E. Task-based Language Learning and Teaching. — Oxford: OUP, 2003. — 387 p.
- 15 Darginaviciene I., Januliene A. Blended learning/teaching of English in tertiary education // Verbum. — 2015. — No. 6. — P. 248–259.
- 16 Жетписбаева Б.А., Бейсенбаева Б.А. Аудиторные работы для развития навыков письменной речи у студентов // Вестн. Караганд. ун-та. Сер. Педагогика. — 2014. — № 4(76). — С. 9–14.
- 17 Ladousse G.P. Role play. — Oxford: OUP, 1991. — 181 p.
- 18 Ellis M., Johnson Ch. Teaching Business English. — Oxford: OUP, 1994. — 237 p.
- 19 Ur P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. — Cambridge: CUP, 2002. — 375 p.

Ю.А.Семенчук

Студенттерге экономикалық терминологияны оқыту процесіндегі интерактивті әдіс-тәсілдер

Мақалада ағылшын тілінде экономика студенттердің терминологияны үйренудің теориялық алғышарттары талданған. Зерттеуде ағылшын тілінде ауызша және жазбаша қарым-қатынастың халықаралық экономиканың талаптары қосалқы тілді дұрыс қолдану құндылықтарын таныстыру, тиімді және тиісті әдістерді табуға бағытталған. Интерактивті оқыту ерекшеліктерінің мақсаты қойылған. Автор осы проблеманы сыни зерттеу негізінде интерактивті нысандарын ағылшын терминология лексикасы студенттерінің оқыту сапасын арттыру бойынша ұсыныстар берген.

Ю.А.Семенчук

Интерактивные приемы в процессе обучения студентов экономической терминологии

В статье проанализированы теоретические предпосылки обучения студентов-экономистов терминологии на английском языке. В исследовании ставится цель — найти эффективные и адекватные методы презентации, раскрытия значений, запоминания и правильного употребления терминов подязыка международной экономики в устной и письменной коммуникации на английском языке. На основании критического изучения данной проблемы в статье рассмотрены особенности интерактивного обучения и даны рекомендации для повышения качества обучения студентов англоязычной терминологической лексике с помощью интерактивных форм работы.

References

- 1 Korostylyov V.S. *Basics of Functional Teaching Foreign Language Vocabulary*, Voronezh: Voronezh University Publishing House, 1990, 158 p.
- 2 Zimnyaya I.A. *Foreign Languages at School*, 1992, No. 1, p. 17–19.
- 3 Semenchuk Yu. *Rwandan Journal of Education*, 2015, vol. 2, No. 1, p. 18–36.
- 4 Widdowson H.G. *Aspects of Language Teaching*, Oxford: OUP, 1990, 213 p.
- 5 Schmitt N. *Vocabulary in Language Teaching*, Cambridge: CUP, 2000, 224 p.
- 6 Nattinger J. *Vocabulary and Language Teaching*, London: Longman, 1988, p. 62–82.
- 7 Nation I.S.P. *Learning Vocabulary in Another Language*, Cambridge: CUP, 2002, 477 p.
- 8 Semenchuk Yu.A. *The Herald of Minsk State Linguistic University. Series: Pedagogics, Psychology, Methodics of Teaching Foreign Languages*, 2008, No. 1(13), p. 172–180.
- 9 Yigzaw A. *Ethiopian Journal of Education and Sciences*, 2013, vol 9, No. 1, p. 51–60. Retrieved April 28, 2015 from <http://www.ajol.info/index.php/ejesc/article/view/104971/95033>
- 10 Arends R.I. *Learning to Teach*, 5th Ed., Boston: McGraw-Hill, 2000, 506 p.
- 11 Rivers W.M. *Communicating Naturally in a Second Language*, Cambridge: CUP, 1996, 243 p.
- 12 Vornachev A.A. *Professional foreign language teaching of specialists in higher educational establishments: experience, problems, perspectives*, collection of scientific articles, Ed. by V.Rakhuba, Brest: Brest State Technical University Publishing House, 2015, p. 57–62.
- 13 Seifu A. and Gebru A. *The Ethiopian Journal of Education*, 2012, vol. XXXII, No. 2, p. 71–104.
- 14 Rod E. *Task-based Language Learning and Teaching*, Oxford: OUP, 2003, 387 p.
- 15 Darginaviciene I. and Janulienė A. *Verbum*, 2015, No. 6, p. 248–259.
- 16 Zhetpisbayeva B.A. and Beiysenbayeva B.A. *Karaganda University Herald. Pedagogic Series*, 2014, No. 4(76), p. 9–14.
- 17 Ladousse G.P. *Role play*, Oxford: OUP, 1991, 181 p.
- 18 Ellis M. and Johnson Ch. *Teaching Business English*, Oxford: OUP, 1994, 237 p.
- 19 Ur P. *A Course in Language Teaching: Practice and Theory*, Cambridge: CUP, 2002, 375 p.

К.Н.Балабеков¹, З.К.Жалгасбекова²

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Астана;

²Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова
(E-mail: ziba_19_09@mail.ru)

Использование интерактивного метода обучения при организации учебного процесса по физике

В статье рассмотрены вопросы применения интерактивных методов обучения на примере использования электронного учебного издания по программированию с использованием указателей. На основе математических моделей алгоритмов программирования, разработанных в электронном учебном издании, выявлены преимущества использования компьютера в учебном процессе. На современном этапе развития общества студентам необходимо качественное образование. В связи с этим в статье рассмотрено использование электронных учебных изданий по физике в процессе обучения студентов технических специальностей.

Ключевые слова: интерактивный метод, математические модели, алгоритм, программирование, электронное учебное издание, компьютерные технологии, математические модели физических процессов, учебный процесс.

В современной высшей школе применение электронных учебных изданий и использование интерактивного метода обучения при изучении предметов технического цикла, в том числе физики, приобретает все большее значение. В условиях активного развития новой информационной среды учащиеся привыкают получать информацию в интерактивной и аудиовизуальной форме. Соответствующая адаптация методики преподавания предполагает активное задействование электронных учебных изданий в процессе обучения. Разнообразные формы построения занятий, использование различных электронных учебных изданий (мультимедийных презентаций, видео, электронных учебных пособий и др.) и интерактивных форм проведения занятий (форумные конференции, вебинары, индивидуальные консультации и т.д.), предоставляют преподавателю широкие возможности для построения учебного процесса и выбора наиболее удачного способа подачи материала.

Актуальность выбранной темы состоит в следующем: использование в учебном образовательном процессе электронных учебных изданий, которые позволят повысить интерес к обучению студентов и решить проблему лучшего усвоения данной дисциплины.

Перед преподавателями средних специальных и высших учебных заведений сегодня стоит важнейшая задача — поиск наиболее эффективных методов и средств обучения, которые позволили бы повысить качество подготовки специалистов, организовать учебный процесс, стимулирующий самостоятельную мыслительную деятельность студентов и обеспечивающий формирование у них потребности к получению нового знания.

Проблема в том, что электронные учебные издания в процессе обучения именно по техническим специальностям обычно не используются. Следует отметить, что серьезным недостатком лекционного процесса, широко применяемого в учебных заведениях, является пассивное восприятие студентами учебного материала. Недостаточная активность студентов на лекции объясняется тем, что преподаватель, пользуясь исключительно вербальными дефинициями, забывает о том, что студент психологически не подготовлен к восприятию материала в таком виде, недостаточно вооружен необходимыми теоретическими знаниями. Изложение теории путем пространной или, напротив, сжатой, порой монотонной лекции значительно снижает интерес слушателей к изучаемому предмету. Для студентов, особенно младших курсов, самым доступным и интересным является то, что им понятно и соответствует их уровню знаний и общему кругозору.

Низкий уровень восприятия студентами лекционного материала связан с тем, что в процессе лекции в основном работает лишь слуховой анализатор и слабо функционирует зрительный. Во время вербальной лекции внимание студента направлено в основном на процесс записи. Слушая лекцию и записывая ее, будущий специалист мало участвует в самом процессе получения новых знаний. Это не может не сказаться на снижении «производительности труда» преподавателя. А ведь большую часть информации об окружающем мире (до 90 %) человек получает через зрительный канал и только 10 % — через слуховой.

Стремительный процесс компьютеризации образования на основе современных компьютерных систем, поступающих в учебные заведения страны, открывает в образовании путь электронным учебным изданиям. Этот термин в настоящее время наиболее устойчив и к этому типу разработок относятся все в большей или меньшей степени целостные компьютерные курсы учебного назначения.

Электронное издание — издание, записанное на носитель информации, рассчитанное на использование с помощью электронных технических устройств, представляющее собой электронный документ (группа электронных документов), прошедший редакционно-издательскую обработку, предназначенный для распространения в неизменном виде, имеющий выходные сведения [1].

Существуют разные виды электронных изданий (рис. 1,2):

Текстовые (символьные) — электронное издание, содержащее преимущественно текстовую информацию, представленную в форме, допускающей посимвольную обработку.

Изобразительное — электронное издание, содержащее преимущественно электронные образы объектов, рассматриваемых как целостные графические сущности, представленных в форме, допускающей просмотр и печатное воспроизведение, но не допускающей посимвольной обработки.

Рисунок 1. Виды электронных изданий по характеру информации

Звуковые — электронное издание, содержащее цифровое представление звуковой информации в форме, допускающей ее прослушивание, но не предназначенной для печатного воспроизведения. Программный продукт: самостоятельное, отчуждаемое произведение, представляющее собой публикацию текста программы или программ на языке программирования или в виде исполняемого кода.

Мультимедийное — электронное издание, в котором информация различной природы присутствует равноправно и взаимосвязанно для решения определенных разработчиком задач, причем эта взаимосвязь обеспечена соответствующими программными средствами [2].

Рисунок 2. Виды электронных изданий по целевому назначению

Научное — электронное издание, содержащее сведения о теоретических и экспериментальных исследованиях, а также научно подготовленные к публикации памятники культуры и исторические

документы. Для данного вида оформление должно максимально облегчить восприятие содержания, обеспечить нахождение необходимых справок и данных.

Производственно-практическое — электронное издание, содержащее сведения по технологии, технике и организации производства, а также других областей общественной практики, рассчитанное на специалистов различной квалификации.

Учебное — электронное издание (ЭИ), содержащее систематизированные сведения научного или прикладного характера, изложенные в форме, удобной для изучения и преподавания, и рассчитанное на учащихся разного возраста и различной степени обучения. Содержание электронного учебного издания может соответствовать полному учебному курсу или отдельным его частям по различным видам учебных работ и учебных дисциплин (лекция, семинар, лабораторные и практические занятия, самостоятельная, домашняя работа, контрольная, тест и др.).

Электронное учебное пособие — это электронное издание, частично или полностью заменяющее или дополняющее электронный учебник и официально утвержденное в качестве данного вида издания.

Справочное — электронное издание, содержащее краткие сведения научного характера, расположенные в порядке, удобном для их быстрого отыскания, не предназначенное для сплошного чтения. К этой группе относятся энциклопедии, словари, справочники и некоторые другие издания [3].

Мы рассмотрим метод интерактивного обучения на примере программирования алгоритмов с использованием указателей с помощью компьютера.

Слово «**интерактив**» — **английское** («Inter» — «взаимный», «act» — действовать). **Интерактивный** — способность взаимодействовать или находиться в режиме беседы, диалога с кем-либо (человеком) или чем-либо (например, компьютером). Интерактивное обучение — это диалоговое обучение, в ходе которого осуществляется взаимодействие преподавателя и обучающегося или компьютера.

В современных образовательных учреждениях большое внимание уделяется компьютерному сопровождению профессиональной деятельности. В учебном процессе используются обучающие и тестирующие программы по различным дисциплинам образовательного процесса.

Применение электронных учебных изданий позволило повысить не только интерес к будущей специальности, но и успеваемость по дисциплине. Большинство учащихся воспринимают лучше информацию зрительно, тем более, если она качественно оформлена. Эти программы дают возможность каждому студенту независимо от уровня подготовки активно участвовать в процессе образования, индивидуализировать свой процесс обучения, осуществлять самоконтроль, быть не пассивным наблюдателем, а активно получать знания и оценивать свои возможности. Студенты начинают получать удовольствие от самого процесса учения, независимо от внешних мотивационных факторов. Этому способствует и то, что при информационных технологиях обучения компьютеру на время переданы отдельные функции преподавателя.

Вычислительный эксперимент включает в себя следующие этапы [4]:

- 1) разработка математической модели;
- 2) алгоритм или метод решения уравнений;
- 3) разработка программ;
- 4) проведение расчетов, анализ результатов и оптимизация;
- 5) физическое описание процесса, т.е. уяснение закономерности реализуемых явлений.

Тем самым основу вычислительного эксперимента составляет *триада*: модель — алгоритм — программа. Опыт решения крупных задач показывает, что метод математического моделирования и вычислительный эксперимент соединяют в себе преимущества традиционных теоретических и экспериментальных методов исследования.

Стоит заметить, что на практике результаты первых расчетов, как правило, весьма далеки от реальных. Поэтому происходит постоянное усовершенствование алгоритма, уточнение математической модели до совпадения с какими-то тестовыми или контрольными данными. Этот этап, называемый идентификацией математической модели, всегда присутствует в вычислительном эксперименте. Поэтому нельзя говорить об одной модели любого явления. Всегда существует иерархия математических моделей, начиная от простых и кончая более сложными. Следует выбирать некоторый уровень сложности модели, соответствующий данной конкретной задаче [5].

Продемонстрировать все этапы вычислительного эксперимента для студентов можно на примере «Построение последовательности прямоугольных импульсов».

Программа C# позволяет найти оптимальное решение для целого ряда задач. Оптимизация заключается в нахождении максимального, минимального или строго определенного значения некоторой функции, называемой *целевой*, путем изменения некоторых из ее параметров.

Нами разработано электронное учебное издание (ЭУИ) по программированию в среде Microsoft Visual Studio 2010 на языке C#, содержащее несколько разделов (рис. 3).

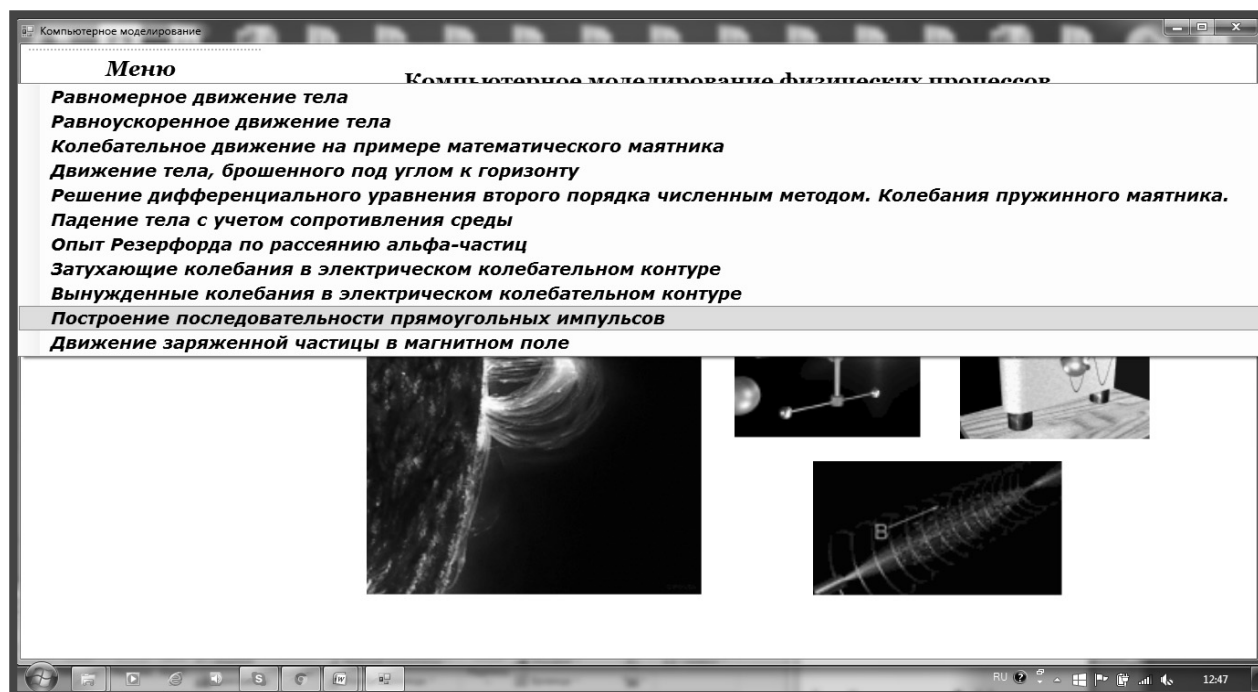

Рисунок 3. Главная страница электронного учебного издания

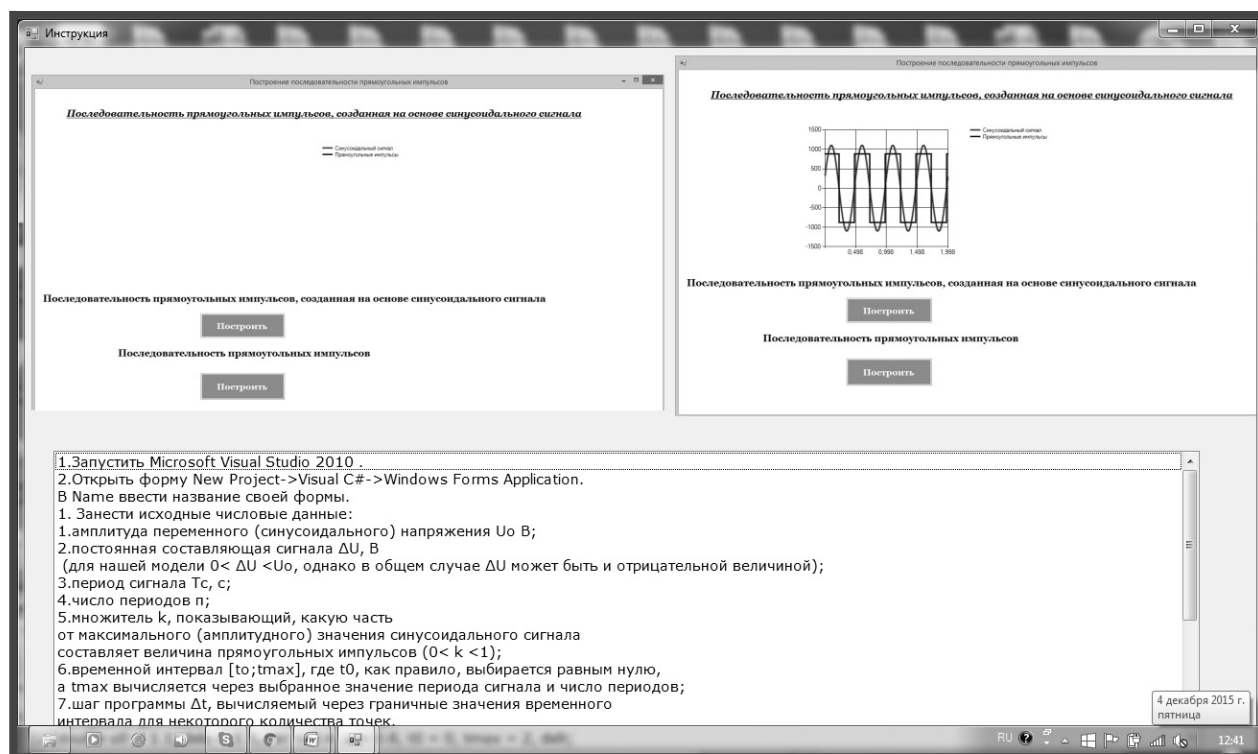

Рисунок 4. Практическая работа на тему «Построение последовательности прямоугольных импульсов» с инструкцией

Перечень отражен в меню электронного учебного издания. Каждый раздел содержит краткий теоретический материал по данной теме, который студенты изучают прежде, чем перейти к выполнению практических работ. Этот материал они должны законспектировать в тетради и после выполнения практической части при защите своих результатов работы сдать преподавателю и теорию. Второй раздел электронного учебного издания — практические работы. Каждая работа электронного учебного издания снабжена методическими указаниями по ее выполнению, а также имеется перечень вопросов, на которые студент должен ответить в ходе и после выполнения работы при подготовке к защите своих результатов расчета. В издании также предложены тесты по теории изучаемых материалов. Тесты можно использовать для самоконтроля знаний самими студентами, при защите работы, при проведении допуска к выполнению работы. При разработке электронного учебного издания физических процессов мы ставили более широкую задачу: представить также и сведения о программе в среде Microsoft Visual Studio 2010, кратко описать язык программирования C#. Цель такого дополнения заключалась в том, чтобы побудить отдельных творческих студентов изучить язык. Такие студенты могут в дальнейшем сами программировать на данном языке, который является наиболее современным языком на данный момент.

Для выполнения практической работы студент открывает вкладку меню «Практические работы». Из предложенных разделов он выбирает тему «Построение последовательности прямоугольных импульсов» (рис. 4).

После запуска программы в полученной форме студент заполняет данные, которые нужно внести в таблицу и нажимает на кнопку «Построить». После этого всплывает вкладка со всеми произведенными расчетными данными и заполненными таблицами (рис. 5).

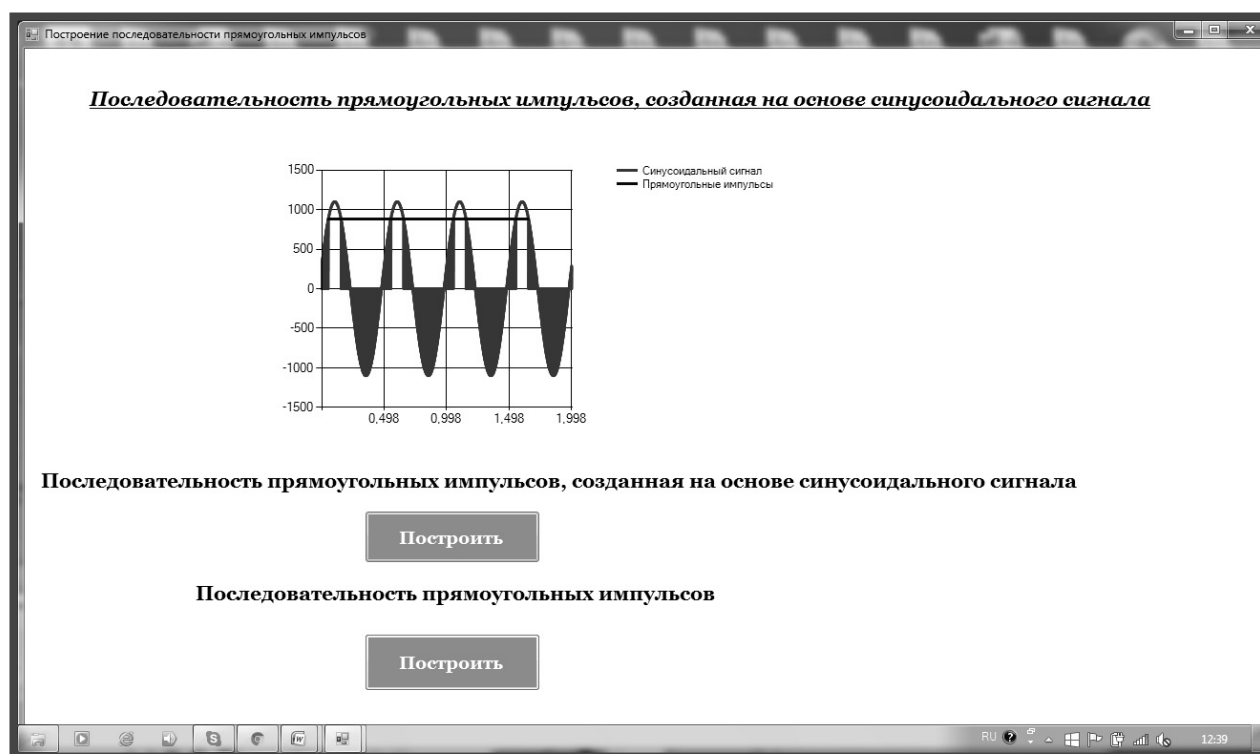

Рисунок 5. Результат выполнения работы на тему «Последовательность прямоугольных импульсов на основе синусоидального сигнала»

Метод программирования с использованием физических процессов в среде Microsoft Visual Studio 2010 имеет следующие преимущества при использовании его в учебном процессе в вузе:

- 1) привлечение компьютера в качестве демонстрационного устройства в значительной степени повышает интерес и мотивацию студентов к изучению предмета;
- 2) расширяет возможности наглядного представления и компьютерного программирования изучаемых явлений;

3) дополняет теоретический материал, подготавливает студентов к работе с реальными компонентами среды Microsoft Visual Studio 2010;

4) студенты осваивают компьютер, приобретают навыки использования его при решении прикладных задач, учатся выполнять численные расчеты и обработку экспериментальных данных с помощью готовых пакетов компьютерных программ.

В целом использование компьютерных технологий в образовании дает устойчивую тенденцию к повышению уровня усвоения материала, мотивации к обучению, привлекательности самого предмета. Предложенная методика, по сравнению с традиционной, позволяет развивать у студентов алгоритмическое и логическое мышление, воображение, желание самоутвердиться, получить конечный результат.

Список литературы

- 1 Гутгарц Р.Д. Компьютерная технология обучения. — 2000. — № 5. — С. 44–45.
- 2 Баранова Ю.Ю. Методика использования электронных учебников в образовательном процессе. — 2000. — № 8. — С. 43–47.
- 3 Коротков Э.М. Управление качеством образования. — М.: Мир, 2006.
- 4 Nurkasymova S.N., Zhalgasbekova Zh.K and Balabekov K.N. Application of Modeling Technologies in Educational Process in High School, Middle-East Journal of scientific Research 17(3): 275–279, 2013, [http://www.idosi.org/mejsr/mejsr17\(3\)13/2.pdf](http://www.idosi.org/mejsr/mejsr17(3)13/2.pdf)
- 5 Serik M., Balgozhina G.B. Instant messaging application for Smartphone // Life Science Journal. 2014; 11(1s): 258–262. (ISSN:1097–8135). <http://www.Lifesciencesite.com>. 47.

Қ.Н.Балабеков, З.Қ.Жалғасбекова

Физика пәні бойынша оқу үрдісін ұйымдастыру барысында интерактивті оқыту әдісін қолдану

Мақалада көрсеткіштерді қолдану мен бағдарламалау бойынша электронды оқу басылымын пайдалану мысалында оқытудың интерактивті әдістерін пайдалану сұрақтары қарастырылды. Электронды оқу басылымында әзірленген бағдарламалаудың математикалық үлгілер алгоритмі негізінде оқу үрдісінде компьютерді қолдану ерекшеліктері анықталды. Қазіргі таңда қоғамның даму барысында білім алушыларға сапалы білім беру өте қажет. Осыған орай техникалық мамандықтардың білім алушылары үшін «Физика» пәні бойынша оқу үрдісінде электронды оқу басылымдарды енгізу мәселелері зерттелді.

K.N.Balabekov, Z.K.Zhalgasbekova

Use of an interactive method of training at the organization of educational process for physics

In article questions of use of interactive methods of training on the example of use of the electronic educational edition on programming with use of indexes are considered. On the basis of mathematical models of the algorithms of programming developed in the electronic educational edition advantages of use of the computer in educational process come to light. At the present stage of development of society students need quality education. In this regard in article editions on physics in the course of training for students of technical specialties are considered use electronic educational.

References

- 1 Gutgartz R.D. *Kompiuternaija tehnologija obuchenija*, 2000, № 5, p. 44–45.
- 2 Baranova Ju.Ju. *Metodyka ispolzovanie elektronnyh uchebnikov v obrazovatel'noj protsesse*, 2000, № 8, p. 43–47.
- 3 Korotkov Je.M. *Upravlenie kachestvom obrazovanija*, Moscow: Mir, 2006.
- 4 Nurkasymova S.N., Zhalgasbekova Zh.K and Balabekov K.N. *Application of Modeling Technologies in Educational Process in High School*, Middle-East Journal of scientific Research 17(3): 275–279, 2013,
- 5 [ER]. Access mode: [http://www.idosi.org/mejsr/mejsr17\(3\)13/2.pdf](http://www.idosi.org/mejsr/mejsr17(3)13/2.pdf)
- 6 Serik M., Balgozhina G.B. Instant messaging application for Smartphone. Life Science Journal. 2014; 11(1s): 258–262. (ISSN:1097–8135). <http://www.Lifesciencesite.com>. 47.

А.М.Аюлов, С.С.Кенжебулатова

*Гуманитарно-техническая академия, Кокшетау
(E-mail: i(nfo@gta.kz)*

E-learning как новая парадигма в системе высшего образования

В статье E-learning рассмотрена как новая парадигма в системе высшего образования Казахстана. В ней изучен вопрос применения информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе высших учебных заведений, даны определения электронному обучению и в частности E-learning. Определение «электронное обучение» является многообразным, в котором фигурирует та или иная технология или особенность образовательного процесса. Каждое из них отражает определенную цель при использовании электронного обучения и нацелено на реализацию выбранного формата обучения.

Ключевые слова: электронное обучение, E-learning, ИКТ, веб 2.0, дистанционное обучение, дистанционные технологии, Интернет, веб-технологии, система управления обучением, массовые открытые онлайн-курсы.

Актуальность необходимости изменения традиционных подходов к преподаванию и обучению вызвана процессами глобализации, проникновением современных информационно-коммуникационных технологий (далее — ИКТ) во все сферы общественной жизни (так называемой цифровой революции), переходом к информационному обществу. Европейское образование видит свою задачу в развитии индивидуальных способностей учащегося, глобальном сотрудничестве, устранении барьеров между формальным и неформальным обучением, которое возможно при помощи компетентных преподавателей, способных разрабатывать и реализовывать амбициозные образовательные программы.

Слова «электронное обучение» и «E-learning» вошли в наш обиход сравнительно недавно, и мы все еще склонны воспринимать их как неологизмы. Тем не менее это не означает, что у них нет своей истории и соответствующей научно-теоретической базы. Использование технологий в ЭО начинается еще в первых десятилетиях XX в. Именно тогда в школах США учителя начинают использовать проекции иллюстраций и немых фильмов с помощью эпизодов.

В период Второй мировой войны американские солдаты достигают большого прогресса в изучении иностранных языков, используя записанные на аудиоплётку фразы и повторяя их. Уже в 1953 г., с появлением телевидения, Хьюстонский университет предлагает своим слушателям первые видеокурсы. Идея записи учебных материалов на кассетах, а затем и CD/DVD дисках становится реальностью в последующие десятилетия. Появившиеся на педагогическом горизонте более полувека назад аудио- и видеоресурсы до сих пор занимают прочную позицию в электронном обучении.

Обучение с помощью компьютера также имеет довольно давнюю историю. Одним из пионеров компьютерного обучения стал Патрик Супис из Стэнфордского университета, проводивший в 1966 г. эксперименты по обучению учеников младшей школы чтению и счету с помощью первых компьютеров. В это же время Дон Битцер из Иллинойского университета создает компьютерную систему (PLATO), которая была нацелена на обучение грамотности студентов американских высших учебных заведений. Она имела значимые для своего времени функции, такие как графический терминал с высоким разрешением, возможность доступа к электронным учебным ресурсам, учебные игры и даже позволяла преподавателям и студентам передавать друг другу сообщения с помощью чата или форума. По мнению многих теоретиков электронного обучения, PLATO стал предвестником платформ дистанционного обучения, известных также как LMS [1].

Интересно отметить, что уже в 1969 г. в Великобритании открывается первый Открытый университет, т.е. вуз, полностью направленный на заочное образование. С самого создания в его учебные программы внедрялись элементы современных технологий. В 90-е годы подобные учебные заведения появляются и в других европейских странах (Universitat Oberta de Catalunya в Испании, UNINETTUNO в Италии). Эти университеты существуют и поныне, предлагают исключительно дистанционные курсы и успешно применяют ИКТ.

На сегодняшний день, говоря об ЭО, мы чаще всего имеем в виду обучение с использованием веб-технологий. С распространением Интернета в 90-х годах XX в. широко используется веб-

ориентированное обучение. Появилась возможность загрузить сайты учебными материалами, чаще всего в форме текста или картинки. Вначале пользователи на данных сайтах не могли комментировать материалы или создать контент.

Позже этот принцип организации воплотился в LMS (система управления обучением), которая позволяет преподавателю организовать содержание курса по стандартной схеме, включающей разделение на уроки, модули. В них могут присутствовать текстовые, видео- и аудиоресурсы, а также упражнения, тесты и форумы. В такой системе учебные ресурсы чаще всего создаются преподавателем, он же создает структуру и предлагает порядок изучения материалов. Задача обучающихся — следовать по определенному маршруту, отвечая на заданные вопросы или выполняя задания.

Возникновение второго поколения веб-технологий приносит новые веяния в электронное обучение. Теперь в сети Интернет появляется возможность обмениваться информацией, создавать интерактивные сайты, включающие мультимедиа и даже общаться с помощью видеосвязи. Целое поколение, выросшее в Европе в 1990–2000 гг., принято называть *digital natives*, т.е. «родившиеся с цифровыми технологиями». Они быстро абсорбируют информацию как из видеоресурсов и картинок, так и из текста, и из различных источников одновременно. Работают на высокой скорости (*twitch speed*) [2] и ожидают мгновенного ответа. Предпочитают свободный, «по требованию», доступ к медиаресурсам, хотят быть на постоянной связи с друзьями (которые могут быть на другом конце света или в соседнем доме), и они могут как создать свои собственные медиаресурсы (или загрузить чьи-либо еще), так и купить книгу или CD диск [3].

На данном этапе каждый пользователь сети Интернет становится создателем и распространителем информации. Организуются блоги, форумы, сайты для размещения видео и фото. Все это отражается и на образовательной среде, выражаясь в педагогическом подходе, в центре которого оказывается обучающийся. Теперь ученик не обязан следовать схеме, предложенной преподавателем, он может сам найти необходимую информацию, проанализировать ее и создать новый ресурс с помощью различных мультимедийных средств.

В интернете также появляются аудио- и видеоподкасты — формат, позволяющий загружать на свой компьютер учебные медиаресурсы и следить за появлением новых ресурсов из той же серии. Теперь учебные курсы можно смотреть как любимые многосерийные фильмы.

Эти доступные средства приводят к созданию персональной учебной среды, в которой могут находиться как отобранные мультимедиа-материалы, так и созданные каждым тексты или видео.

Аспект неформального обучения, уже упомянутый нами в связи с блогами, еще сильнее проявляется в деловых играх онлайн (*serious games*). Деловые игры используют мультимедиа-ресурсы и виртуальную реальность для создания проблемных ситуаций. Обучающийся как бы погружается в эту ситуацию, чтобы найти способы разрешения проблемы в одиночку или в группе. Этот способ подачи материала близок к онлайн-играм, так хорошо знакомым новому поколению. Вместе с этим игровой элемент проникает и в традиционные электронные курсы, как пример можно привести выдачу призовых значков при выполнении заданий на обучающей платформе или технику сторителлинга (рассказывание истории) в создании мультимедиа-ресурсов.

Наконец, не только отдельные ресурсы или игры, но и целые курсы становятся общедоступными. О массовых открытых онлайн-курсах (MOOCs) впервые начинают говорить в 2008 г., когда Университет Манитобы в Канаде предлагает свой дающий право на диплом курс по педагогике. Затем педагогические эксперименты подобного рода продолжаются в Стэнфорде, в 2012 г. один из открытых курсов этого университета набирает 160 000 студентов. И хотя экономическая модель этого вида образования пока остается неясной для европейских университетов, массовые курсы продолжают свое развитие на многочисленных специально созданных платформах.

Таким образом, изменение традиционных подходов к преподаванию и обучению, с одной стороны, и подготовившие их бурное развитие ИКТ, перешедшие в цифровую революцию, — с другой, обусловили феномен электронного обучения. Представленная эволюция ИКТ и мультимедиа свидетельствуют о богатом разнообразии технологий и инструментов, стремительном расширении их возможностей и функций и, как следствие, о многообразии возможностей применения в образовательном процессе, также претерпевающим радикальные изменения в сторону открытости и устранения границ — географических, культурных либо возрастных.

Обратимся для наглядности к некоторым из них. Определения, собранные из обзора литературных источников, сосредоточены на различных элементах электронного обучения. К примеру, Albert

Sangrà, Dimitrios Vlachopoulos, и Nati Cabrera из университета Oberta de Catalunya (Испания) в своих трудах выявили четыре основные категории определений E-learning [4]:

- ориентированные на технологии;
- ориентированные на систему доставки;
- коммуникационно-ориентированные;
- учебно-ориентированные парадигмы.

Определения, ориентированные на технологии

Эта категория в основном включает в себя определения от частных компаний и некоторых ученых, которые подчеркивают технологические аспекты электронного обучения, представляя остальные ее характеристики как второстепенные. Характерные образцы данной категории включают следующее:

- «E-Learning — это использование электронных носителей для разнообразных целей обучения, которые варьируются от дополнительных функций в обычных классах до полной замены очных встреч на онлайн-встречи» (Guri-Rosenblit, 2005);
- «E-learning — это пройти курс обучения онлайн с помощью модема, беспроводного или кабельного соединения для доступа учебного материала курса с помощью компьютера, телефона или портативного устройства» (Governors State University, 2008);
- «E-learning — это дистанционное образование через дистанционные ресурсы» (Marquès, 2006);
- «E-learning — это использование технологии для предоставления образовательных и тренинговых программ» (E-learning portal, 2009).

Определения, ориентированные на систему доставки

Данная категория представляет ЭО как средство доступа к знаниям (путем преподавания или обучения). Иными словами, в центре внимания этих определений является доступность ресурсов, а не результаты каких-либо достижений. Характерными образцами данной категории будут:

- «E-learning — это предоставление образования (все виды деятельности, относящиеся к инструктажу и обучению) с помощью различных электронных средств массовой информации» (Koohang & Harman, 2005);
- «E-learning — это онлайн-образование, характеризующееся как самостоятельное или доставка обучения и образования в реальном времени и через интернет к конечному пользователю устройства» (Lee & Lee, 2006);
- «E-learning является доставкой обучения, профессиональной подготовки или программы обучения с помощью электронных средств» (Li, Lau & Dharmendran, 2009);
- «E-learning определяется как доставленное образование, или обучение проводится по веб-технологиям» (Liao & Lu, 2008).

Коммуникационно-ориентированные определения

Эта категория считает ЭО инструментом общения, взаимодействия и совместной работы и определяет второстепенные роли для других ее аспектов и характеристик. Характерные примеры подобных определений, которые исходят в основном из академических и коммуникативных сфер, включают следующее:

- «E-learning — это образование, использующее компьютеризированные системы коммуникации как среду для общения, обмена информацией и взаимодействия между студентами и преподавателями» (Bermejo, 2005);
- «E-learning — это обучение на основе информационных и коммуникационных технологий для педагогического взаимодействия между студентами и содержанием, студентами и преподавателями или среди студентов посредством сети Интернет» (González-Videgaray, 2007);
- «E-learning определяется как обучение, способствующее использованию цифровых инструментов и контента (содержания), которые включают ту или иную форму интерактивности (взаимодействия) или могут включать в себя онлайн-взаимодействия между студентом и учителем или сверстниками» (Ministry of Communication and Technology of New Zealand, 2008).

Учебно-ориентированные парадигмы

Эта категория определяет ЭО как новый способ обучения или как усовершенствование существующей образовательной парадигмы. Большинство авторов относятся к этой категории работы в сфере образования. Некоторые наиболее типичные примеры подобных определений включают следующее:

- «E-learning — это использование новых мультимедийных технологий и интернета для повышения качества обучения путем облегчения доступа к ресурсам и сервисам, а также удаленного обмена и сотрудничества» (Alonso et al., 2005);
- «E-learning — это широкая комбинация процессов, содержание и инфраструктура для использования компьютеров и сетей для масштабирования и/или улучшения одного или более существенных частей цепочки начисления стоимости обучения, в том числе управления и доставки» (Aldrich, 2005);
- «E-learning определяется как информационно-коммуникационные технологии, используемые для поддержки студентов, чтобы улучшить их обучения» (Ellis, Ginns & Piggott, 2009);
- «E-learning относится к образовательным процессам, которые используют информационно-коммуникационные технологии, чтобы быть связующим звеном между синхронной, а также асинхронной учебно-педагогической деятельностью» (Jereb & Šmitek, 2006).

Таким образом, становится понятным, что определения электронного обучения являются многообразными, в которых фигурируют та или иная технология или особенность образовательного процесса. Все они верны, поскольку каждое из них отражает ту или иную цель, преследуемую при использовании электронного обучения, использует определенные технологии либо же нацелено на реализацию выбранного формата обучения.

Говоря об изменившейся парадигме обучения, также следует сделать акцент на понятиях, значение которых расширилось в результате появления новых технологий и которые вызывают неоднозначные толкования: заочное обучение, дистанционное обучение, дистанционные технологии.

Из представленных выше современных подходов к процессу получения образования следует, что европейская практика не делает существенных различий между понятиями «заочное обучение» и «дистанционное обучение». По сути, они равнозначны и употребляются как синонимы, подразумевая способ обучения, при котором основная часть занятий происходит вне стен вуза в синхронном или асинхронном режиме. Более того, постепенно стираются границы между традиционным заочным и очным обучением, что обусловлено использованием потенциалов ИКТ.

Таким образом, следует отметить, что, говоря о дистанционном или заочном обучении в европейском понятии, имеем в виду одно и то же — это способ получения образования, предполагающий изучение материала большей частью вне стен вуза, при помощи современных ИКТ.

В современных условиях изменяются и технологии, обеспечивающие доступ к удаленным информационным ресурсам. Наиболее распространенной дистанционной технологией, применяемой в образовательных целях несколько десятилетий тому назад, считалась почтовая связь, которая действительно могла обеспечить лишь преодоление территориальных границ. С развитием ИКТ применяемые в обучении дистанционные технологии базируются на цифровой основе и могут предложить гораздо больше, нежели устранение географических барьеров. Это обеспечение процессов коммуникации и обмена информацией, взаимодействия преподавателя и обучающихся и их между собой, сотрудничество, персонализация, виртуальная мобильность. Тем самым понятие «дистанционные технологии» уже не отражает весь расширившийся спектр возможностей современных ИКТ, вследствие чего это понятие также вышло из обихода в европейском образовательном пространстве. В настоящее время более распространено понятие «информационно-коммуникационные технологии» (Information and Communication technologies ICT), которое объединяет в себе весь потенциал нынешних цифровых технологий.

Электронное обучение представляется, таким образом, в свете изменившихся подходов к образованию и стремительного развития ИКТ, наиболее емкой концепцией для понимания многообразия технологий и их оптимального применения в образовательном процессе.

Преимущества применения E-learning

E-learning позволяет в корне изменить процесс передачи знаний, сделать его более гибким, насыщенным, удобным для всех участников учебного процесса, а также имеет определённые преимущества для различных целевых групп, таких как студенты и магистранты, преподаватели и администрация вуза.

а) Преимущества применения E-learning для обучающихся заключаются в следующем:

- изучение материалов учебного курса в любое время и в любом месте;
- активная коллективная работа обучающихся над обсуждением изученных курсов и тем в социальных сетях;
- обучение по индивидуальной траектории;
- контроль успеваемости и корректировка своих действий;
- преподаватель доступен практически постоянно, и, соответственно, есть возможность написать ему по электронной почте и получить ответ в короткий промежуток времени;
- постоянное повышение уровня компьютерной грамотности и ИКТ-компетентности;
- курсы создаются при участии целой команды специалистов, что делает обучение более привлекательным;
- сокращение транспортных расходов при выборе дистанционных моделей получения образования.

б) Преимущества применения E-learning для преподавателей заключаются в следующем:

- облегченный доступ и гибкое управление преподавательскими материалами (за счет использования систем управления обучением);
- повышение педагогического мастерства в результате использования инновационных дидактических технологий, и, как следствие, повышение преподавательского рейтинга;
- возможность разработки индивидуальных педагогических сценариев;
- обучающая система может освободить преподавателя от некоторых функций передатчика информации и консультанта;
- возможность наблюдения за прогрессом, временем выполнения заданий и ритмом работы отдельных обучающихся;
- широкое использование средств коммуникаций, которые позволяют преподавателю интенсивно взаимодействовать с обучающимися;
- повышение уровня ИКТ-компетентности.

в) Преимущества применения E-learning для администрации вуза заключаются в следующем:

- укрепление инновационного потенциала вуза за счёт повышения качества проведения курсов и программ;
- совершенствование организации учебного процесса путём повышения ИКТ компетенции преподавателей;
- возможность увеличения библиотеки электронных ресурсов;
- охват большего количества студентов;
- перспективы для международной интеграции и участия в совместных образовательных проектах как в рамках Болонского процесса, так и в других мировых интеграционных процессах.

Недостатки E-learning

К недостаткам E-learning можно отнести:

- большие затраты времени на разработку курса;
- в некоторых случаях невозможность модификации разработанного курса (записанные на CD-диски и пр.);
- отсутствие мотивации обучающегося;
- кадровые проблемы, связанные с подготовкой преподавателей, способных и желающих разрабатывать и постоянно обновлять свои курсы, так как разработка электронного учебного контента требует специфических знаний от всех участников этого процесса;
- недостаточная компьютерная грамотность обучающихся и обучаемых;
- при дистанционном обучении в основном не предусматривается личное общение с преподавателем. Однако развитие каналов коммуникации позволяет частично нивелировать данный недостаток за счет применения средств видеоконференцсвязи и электронной почты.

Итак, становление и развитие ЭО тесно связано как с развитием инновационных технологий, так и общества в целом. На сегодняшний день электронное обучение и мобильные устройства позволяют учиться везде: в дороге, на работе, дома. Этот процесс обучения характеризуется не только высокой степенью автономности обучающихся, но и творческой, и игровой составляющей, а также коллективной работой над проблемами и задачами. Меняется также и роль преподавателя, который оказывается практически на равных с учащимся в современном мире доступной информации. Развитие ЭО,

отражая изменения в обществе, предлагает задуматься о новых учебном контексте и компетенциях, которыми должны обладать современные студенты и магистранты.

Co-funded by the
Tempus Programme
of the European Union

Проект финансируется при поддержке Европейской Комиссии. Содержание данной публикации/материала является предметом ответственности автора и не отражает точку зрения Европейской Комиссии.

Список литературы

- 1 Fernández-Manjón B., Sánchez-Pérez J. M., Gómez-Pulido J. A., Vega-Rodríguez, M. A., & Bravo-Rodríguez, J. (Éds.) Computers and education: e-learning, from theory to practice. // Dordrecht: Springer, 2007.
- 2 Prensky M. Twitch Speed [Электронный ресурс], 1998 // URL: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Twitch%20Speed.html> (дата обращения: 09.09.2015)
- 3 Downes S. E-learning 2.0. [Электронный ресурс] // eLearn magazine, 2005. URL: <http://elearnmag.acm.org/featured.cfm?aid=1104968> (дата обращения: 03.10.2015)
- 4 Sangrà A., Vlachopoulos D., Cabrera N. Building an Inclusive Definition of E-Learning: An Approach to the Conceptual Framework // The International Review of Research in Open and Distributed Learning. — 2012. — № 2. — P. 148–149.

А.М.Аюлов, С.С.Кенжебулатова

Жоғары білім беру жүйесінде E-learning жаңа парадигма ретінде

Мақалада Қазақстанның жоғары білім жүйесінде E-learning жаңа парадигма ретінде қарастырылды. Онда жоғары оқу орнының оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдану мәселелері үйретілді, электрондық білім беруге және жекелеп алғанда «E-learning»-ке анықтама берілді. «Электрондық білім беру» анықтамасы әр түрлі болып келеді, онда сол немесе өзге технология, білім беру үдерісінің ерекшеліктері жиі көрінеді. Олардың әрқайсысы электрондық білім беру кезінде көздейтін сол немесе басқа да мақсаттарды көрсетеді және білім берудің таңдап алынған пішімін жүзеге асыруға жұмылдырылған.

A.M.Ayulov, S.S.Kenzhebulatova

E-learning as a new paradigm in higher education

In the scientific paper E-learning is seen as a new paradigm in higher education system of Kazakhstan. It deals with the question of application of information and communication technologies in the educational process of higher educational institutions and gives the definitions of electronic learning and «e-learning» in particular. The definitions of «electronic learning» are diverse in which appears one or another technology or feature of the educational process. Each of them reflects a particular role of E-learning use and focuses on the implementation of selected learning format.

Содержание системы поэтапного формирования социально-профессиональной установки студентов сельскохозяйственного вуза

С целью повышения качества подготовки будущих специалистов к предстоящей профессиональной деятельности в сельском социуме необходимо формировать и развивать у будущих специалистов агропромышленного комплекса целостную социально-профессиональную компетентность. В статье раскрыто содержание системы поэтапного формирования социально-профессиональной установки студентов сельскохозяйственного вуза в соответствии с новыми социально-экономическими условиями.

Ключевые слова: содержание, проектирование, установка, деятельность, компетентность, компонент, бакалавр, модель, этап, социум.

Необходимость и значимость настоящей работы обусловлены новым этапом социально-экономического развития России до 2020 г. [1] и требованиями Национальной доктрины образования Российской Федерации до 2025 г., определяющими образовательную политику государства, направленную на повышение качества подготовки будущих специалистов [2].

Особую актуальность в развитии страны приобретает проблема повышения качества подготовки специалистов-агров, эффективность их общественной и профессиональной деятельности, закрепляемость в сельском социуме и сельскохозяйственном производстве.

В современном сельском хозяйстве востребован специалист со сложившимся творческим потенциалом, стремящийся непрерывно саморазвиваться в профессиональной и социальной областях, отражающих специфику деятельности в агропромышленном комплексе (АПК).

Исследования ряда ученых (В.И.Байденко [3], В.А.Болотов [4], В.П.Бездухов [5], Г.Э.Белицкая [6], И.А.Зимняя [7], Ю.А.Кустов [8,9], Л.А.Петровская [10], А.В.Хуторской [11], С.Е.Шишов [12] и др.) показали высокую эффективность в повышении качества подготовки специалистов компетентно-ориентированного подхода к образованию студентов вуза.

Многие теоретические и практические аспекты формирования компетенций и компетентностей представлены в исследованиях зарубежных авторов (В.Ландшвер [13], Д.Макклеланд [14], Дж. Равен [15] и др.).

Усилия многих исследователей направлены на разработку процесса формирования отдельных компетенций будущих специалистов. Однако, как показывают исследования, для эффективной профессиональной деятельности будущих специалистов любой отрасли в современных условиях требуется сформированность у них комплекса компетенций.

Так, согласно идее И.А.Зимней, у будущего специалиста должно быть сформировано некоторое целостное социально-профессиональное качество — социально-профессиональная компетентность, позволяющая ему успешно выполнять как производственные задачи, так и эффективно взаимодействовать с другими людьми в социуме.

На основе определенных научных предпосылок, сформулированных концептуальных положений (системный подход; системообразующий фактор; взаимодействие принципа профессиональной целесообразности с другими специфическими для профессионального образования принципами; «подстройка» компонентов существующей педагогической системы под требования системообразующего элемента и системообразующего фактора; понятие установки, определяющей и направляющей поведение и деятельность личности в различных сферах ее жизнедеятельности; ориентация на обеспечение непрерывного, целостного становления студентов как активных субъектов творческого саморазвития, социально-профессиональной установки, совершенствования сельского социума к предстоящей профессиональной деятельности в области сельскохозяйственного производства) была спроектирована пространственно-временная модель системы формирования социально-профессиональной установки будущих специалистов сельского хозяйства (рис.) [16].

Проектирование системы поэтапного формирования социально-профессиональной установки будущих специалистов агропромышленного комплекса рассмотрим на примере подготовки студентов по направлению 110800.62 — «Агроинженерия», квалификация «бакалавр-инженер».

Согласно Федеральному государственному образовательному стандарту высшего профессионального образования третьего поколения область профессиональной деятельности бакалавра-инженера включает: эффективное использование и сервисное обслуживание сельскохозяйственной техники, машин и оборудования, средств электрификации и автоматизации технологических процессов при производстве, хранении и переработке продукции растениеводства и животноводства; разработку технических средств для технологической модернизации сельскохозяйственного производства.

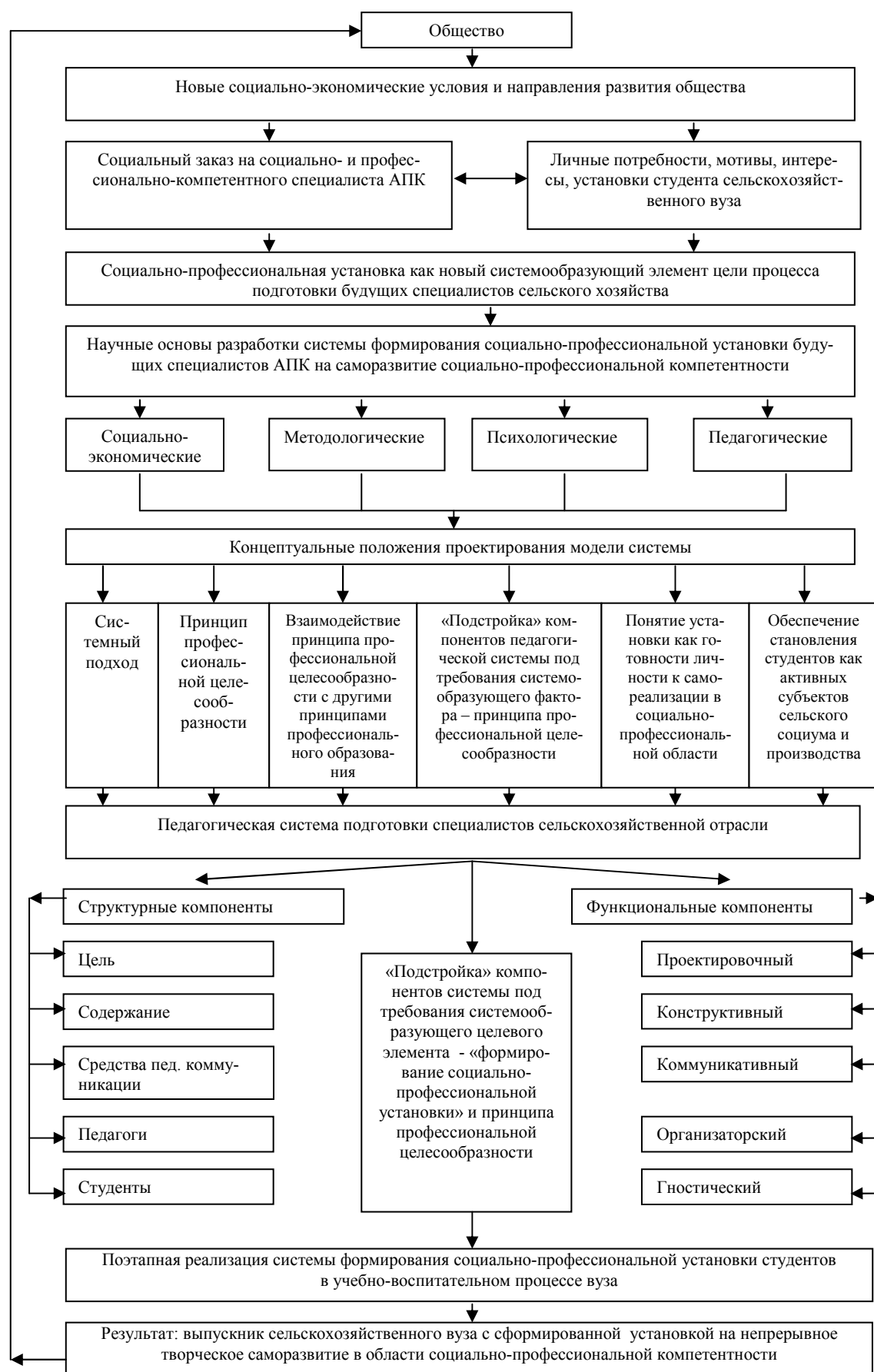

Рисунок. Пространственно-временная модель системы формирования социально-профессиональной установки будущих специалистов сельского хозяйства

Объектами профессиональной деятельности бакалавра инженера являются:

- машинные технологии и системы машин для производства, хранения и транспортировки продукции растениеводства и животноводства; технологии и средства мелкосерийного производства сельскохозяйственной техники; технологии технического обслуживания, диагностирования и ремонта машин и оборудования; методы и средства испытания машин; машины, установки, аппараты, приборы и оборудование для хранения и первичной переработки продукции растениеводства и животноводства, а также технологии и технические средства перерабатывающих цехов и предприятий;

- электрифицированные и автоматизированные сельскохозяйственные технологические процессы, электрооборудование, энергетические установки и средства автоматизации сельскохозяйственного и бытового назначения; энергосберегающие технологии системы электро-, тепло-, водо- и газоснабжения сельскохозяйственных потребителей, экологически чистые системы канализации и утилизации отходов животноводства и растениеводства.

Бакалавр по направлению подготовки «Агроинженерия» готовится к производственно-технологической, организационно-управленческой, научно-исследовательской, проектной, профессиональной деятельности.

В учебные планы подготовки бакалавра-инженера включены следующие циклы учебных дисциплин и разделов: гуманитарный, социальный и экономический; математический и естественнонаучный; профессиональный; учебная и производственная практика и/или научно-исследовательская работа.

Каждый учебный цикл имеет базовую (обязательную) часть и вариативную (профильную), устанавливаемую вузом. Вариативная (профильная) часть дает возможность расширения и (или) углубления знаний, умений и навыков, определяемых содержанием базовых (обязательных) дисциплин, позволяет студенту получить углубленные знания и умения для успешной профессиональной деятельности.

Значительные потенциальные возможности формирования социально-профессиональной установки содержит базовая часть гуманитарного, социального и экономического цикла учебных дисциплин, включающая курсы: «История», «Философия», «Иностранный язык», «Экономическая теория». Изучение этих дисциплин дает более широкую ориентировку творческой деятельности будущего бакалавра-инженера.

У студентов происходит последовательное формирование установки на развитие таких качеств личности, как чувство новизны, реализма, смелости в постановке и решении различных вопросов, т.е. идет процесс развития культуры мышления, важнейшего содержания культуры в целом. Нельзя не отметить определяющего влияния философии на процесс творческого саморазвития личности будущих специалистов сельского хозяйства через формирование у них потребности размышлять над основополагающими моральными ценностями человеческого бытия.

Методологическую основу формирования культуры и социально-профессиональной установки будущих специалистов сельскохозяйственной отрасли составляет изучение таких вариативных курсов гуманитарного, социального и экономического цикла, как «Русский язык и культура речи», «Культурология», «Психология и педагогика», «Логика», «Социология и политология», «Конфликтология», «Корпоративная культура», «Организация производства», «Экономика сельского хозяйства», «Правоведение». Формируемая у студентов в процессе изучения данных дисциплин установка на изучение и усвоение социально-нравственного опыта предшествующих поколений позволяет будущему специалисту не только определить свое место в социуме, но и поддерживать чувство самоотождествленности с отечественной культурой. Как известно, культура в широком смысле находится в тесной связи с профессиональной деятельностью и выступает в качестве важнейшей детерминанты поведения человека.

Формируемые в ходе преподавания дисциплин гуманитарного, социального и экономического циклов основы социально-профессиональной установки призваны развивать преподаватели дисциплин математического, естественнонаучного и профессионального циклов: «Введение в специальность», «Математика», «Физика», «Химия», «Информатика», «Информационные технологии», «Безопасность жизнедеятельности», «Биология с основами экологии», «Начертательная геометрия и инженерная графика» и т.д.

К достоинствам анализируемых учебных планов подготовки бакалавров по направлению «Агроинженерия» следует также отнести выполнение требований комбинированной структуры расположения во времени дисциплин перечисленных выше циклов. Так, уже на первом и втором курсах, наряду с изучением гуманитарных, математических и естественнонаучных дисциплин, предусмотрено преподавание общепрофессиональных и специальных практико-ориентированных курсов: «Введение в специальность» (1 курс), «Теоретическая механика» (1 курс), «Начертательная геометрия и инженерная графика» (1 курс), «История развития сельскохозяйственной техники» (1 курс), «Компьютерная графика» (2 курс), «Материаловедение и ТКМ» (2 курс), «Электротехника и электроника» (2 курс), «Технология растениеводства» (2 курс), «Сопrotивление материалов» (2 курс), «Гидравлика» (2 курс), «Тракторы и автомобили» (2 курс), «Практика по управлению сельскохозяйственной техникой» (2 курс). С другой стороны, анализ учебных планов показывает, что изучение ряда дисциплин

плин гуманитарного, социального и экономического цикла ведется на старших курсах: «Социология и политология» (3 курс), «Экономика сельского хозяйства» (3 курс), «Организация производства» (3 курс), «Психология и педагогика» (4 курс), «Правоведение» (4 курс).

При такой комбинированной, а не линейной последовательности изучения дисциплин различных циклов реализуется возможность их взаимного дополнения и усиления. При этом гуманитарные и социально-экономические дисциплины изучаются сквозь призму получаемых знаний по специальным дисциплинам, а последние, в свою очередь, находят опору в уже изученных студентами дисциплинах гуманитарного и социально-экономического цикла.

Изучение состояния процесса формирования социально-профессиональной установки студентов сельскохозяйственных вузов, несмотря на имеющиеся для этого благоприятные предпосылки в структуре и содержании учебного плана их подготовки, показывает на бессистемность и хаотичность, на недостаточную координацию педагогических действий в данном процессе. Большинство преподавателей сосредоточивают основное внимание на формировании у студентов знаний и умений в области своей дисциплины и упускают возможность формирования и развития социально-профессиональной установки и компетентности ее средствами.

Исследования показывают, что для придания процессу формирования социально-профессиональной установки будущих специалистов АПК системного, поэтапного, сквозного, т.е. непрерывного, характера необходимо, прежде всего, исходить из положения о том, что обозначенные компоненты социально-профессиональной установки студентов (когнитивный, аффективный, поведенческий, личностный) должны формироваться в течение всего периода их обучения с целевой направленностью на творческое саморазвитие социально-профессиональной компетентности [18].

При этом, как показали исследования, педагогически целесообразным оказывается отдавать предпочтение формированию на том или ином курсе обучения студентов какого-либо одного компонента социально-профессиональной установки, в зависимости от программного обеспечения и готовности будущих аграриев активно участвовать в процессе ее творческого саморазвития.

Идея поэтапности и непрерывности заключается в том, что развитие компонента социально-профессиональной установки студентов, сформированного на предшествующих этапах, продолжается и на последующих курсах, однако приоритет уже отдается формированию последующего компонента социально-профессиональной установки. В итоге все компоненты социально-профессиональной установки будущих специалистов АПК будут поэтапно, от курса к курсу сформированы в процессе обучения в вузе и продолжат комплексно развиваться при самостоятельной социально-профессиональной деятельности молодого специалиста.

В соответствии с изложенным выше в таблице 1 представлены этапы формирования социально-профессиональной установки студентов сельскохозяйственных вузов.

Т а б л и ц а 1

Этапы формирования социально-профессиональной установки будущих специалистов сельского хозяйства в процессе обучения в вузе

Этап формирования	Курс обучения	Приоритетный формируемый компонент социально-профессиональной установки
1	Первый	Когнитивный
2	Второй	Аффективный
3	Третий	Поведенческий
4	Четвертый	Личностный

Роль «катализатора» процесса формирования социально-профессиональной установки студентов, сосредоточения их внимания и мотивации на необходимости саморазвития в этой области должен выполнить авторский спецкурс «Основы социально-профессиональной установки личности», который, как показали исследования, целесообразно включить в учебный план второго курса. Этой дисциплине предшествует изучение факультатива «Введение в специальность». Идеи, заложенные во «Введении в специальность» и спецкурсе, развиваются усилиями преподавателей дисциплин учебного плана подготовки инженеров-бакалавров.

Наряду с этим оказалось целесообразным на предшествующем и каждом последующем курсе выделить ведущую дисциплину, которая обеспечивала бы теоретическую основу формирования соответствующего компонента социально-профессиональной установки студентов и вела бы за собой все остальные дисциплины, изучаемые студентами на этом этапе.

Проект содержания системы поэтапного сквозного формирования компонентов социально-профессиональной установки студентов сельскохозяйственных вузов в соответствии со сформулированными подходами представлен в таблице 2.

Т а б л и ц а 2

Содержание системы формирования социально-профессиональной установки студентов — будущих аграриев

Этап формирования/курс обучения	Компонент установки	Краткое содержание компонента	Теоретическое обеспечение формирования компонента	Дисциплины учебного плана по формированию компонента социально-профессиональной установки
1	2	3	4	5
Первый (1 курс)	Когнитивный	Профессиональные знания, умения; самооценка знаний, умений; познавательная самостоятельность; интеллектуальная активность	Факультатив «Введение в специальность»	<i>Гуманитарный, социальный и экономический цикл:</i> «Русский язык и культура речи», «История», «Культурология», «Логика», «Иностранный язык», «История развития сельскохозяйственной техники». <i>Естественнонаучный цикл:</i> «Математика», «Физика», «Химия», «Информатика», «Информационные технологии», «Теоретическая механика». <i>Профессиональный цикл:</i> «Начертательная геометрия и инженерная графика». <i>Практика:</i> учебная «Учебные мастерские»
Второй (2 курс)	Аффективный	Адекватная самооценка и саморегуляция поведения; стремление к профессиональной самоактуализации	Спецкурс «Основы социально-профессиональной установки личности»	<i>Гуманитарный, социальный и экономический цикл:</i> «Философия», «Экономическая теория», «Психология и педагогика», «Иностранный язык». <i>Естественнонаучный цикл:</i> «Математика», «Биология и основы экологии», «Компьютерная графика и конструирование», «Сопротивление материалов». <i>Профессиональный цикл:</i> «Материаловедение и ТКМ», «Технология растениеводства», «Теория механизмов и машин», «Электротехника и электроника», «Гидравлика», «Тракторы и автомобили». <i>Факультатив:</i> «Безопасная эксплуатация транспортных средств». <i>Практика:</i> учебная «Управление сельскохозяйственной техникой»; технологическая; заводская
Третий (3 курс)	Поведенческий	Профессиональная самостоятельность; стремление к профессиональному мастерству	Курс «Социальная психология»	<i>Гуманитарный, социальный и экономический цикл:</i> «Социология и политология», «Экономика сельского хозяйства». <i>Естественнонаучный цикл:</i> «Математическое моделирование», «Патентование». <i>Профессиональный цикл:</i> «Детали машин и основы конструирования», «Автоматика», «Теплотехника», «Метрология», «Гриботехника», «Технология и механизация животноводства», «Эксплуатация машинно-тракторного парка», «Сельскохозяйственные машины», «Основы расчета сельскохозяйственных машин», «Новые модели отечественных и зарубежных тракторов и

1	2	3	4	5
				автомобилей», «Топливо и смазочные материалы», «Перспективные энергетические системы автомобилей». <i>Практика:</i> технологическая в сельскохозяйственном производстве
Четвертый (4 курс)	Личностный	Профессионально важные качества: патриотизм к профес- сии, ответственность, трудолюбие, инициа- тивность, творческая активность	Курс «Психология труда»	<i>Гуманитарный, социальный и экономический цикл:</i> «Конфликтология», «Корпоративная культура», «Правоведение», «Безопасность жизнедеятельности». <i>Профессиональный цикл:</i> «Электропривод и электрооборудование», «Автоматизированные системы управления техникой», «Надежность и ремонт машин», «Технологии механизированных работ и проектирование машинно-тракторного парка», «Основы надежности и организация ремонта технических средств АПК», «Зарубежная сельскохозяйственная техника», «Современные технологии производства продукции в сельском хозяйстве». <i>Практика:</i> эксплуатационная

Проблема подготовки специалиста для АПК, обладающего социально-профессиональной установкой на саморазвитие социально-профессиональной компетентности, требует для своего решения разработки специальной программы, вводящей студентов в ее решение. При этом следует иметь в виду, что речь идет как о программе конкретного учебного курса, так и о комплексе средств и методов обучения, способных обеспечить достижение поставленной в нем цели.

Анализ рабочих учебных планов инженерного факультета Самарской государственной сельскохозяйственной академии по направлению «Агроинженерия», составленных в соответствии с федеральным государственным образовательным стандартом высшего профессионального образования третьего поколения и квалификационной характеристикой бакалавра-инженера, показывает значительные потенциальные возможности формирования социально-профессиональной установки студентов средствами учебных дисциплин.

Однако, к сожалению, как показывают исследования, объективно существующие потенциальные возможности формирования социально-профессиональной установки студентов сельскохозяйственного вуза, обеспечиваемые существующей структурой учебных планов, содержанием программ большинства дисциплин не всегда в должной мере используются для формирования профессионально важных качеств, творческого саморазвития, лежащих в основе формирования социально-профессиональной установки будущих специалистов агропромышленного комплекса.

Возникает необходимость придать этому процессу целенаправленный и системный характер. Указанным требованиям соответствует предлагаемая программа спецкурса «Основы социально-профессиональной установки личности», которая представлена в таблице 3.

Таблица 3

Учебный план программы спецкурса «Основы социально-профессиональной установки личности»

№ п/п	Тема	Количество часов	
		Теоретические занятия	Практические занятия
Раздел 1. Личность как субъект жизненного пути		6	6
1	Цели и задачи спецкурса «Основы социально-профессиональной установки личности». Личность в системе наук о человеке	2	2
2	Личность как субъект собственной жизни	2	2
3	Субъективная картина жизненного пути личности	2	2
Раздел 2. Личность как субъект поведения		6	6
4	Смысл и ценности жизни личности	2	2
5	Установки и стереотипы социального поведения личности	2	2
6	Социально-профессиональная установка как профессионально значимое качество личности	2	2
Раздел 3. Личность как субъект социально-профессионального становления		6	8
7	Индивидуально-психологические особенности в связи с вопросами изучения профессиональной жизни личности	2	2
8	Направления профессионального становления и развития личности	2	2
9	Технология моделирования собственной профессиональной деятельности	2	2
10	Итоговое занятие (круглый стол)		2
	Всего часов:	18	20

Программа спецкурса «Основы социально-профессиональной установки личности» прежде всего направлена на формирование аффективного компонента социально-профессиональной установки будущих специалистов АПК и представляет собой авторскую попытку объединить философский, педагогический, психологический и социологический подходы к изучению личности в условиях социально-профессиональной реальности. Следует отметить, что данный курс важен не только с точки зрения формирования социально-профессиональной установки студентов сельскохозяйственных вузов на творческое саморазвитие социально-профессиональной компетентности. Он также призван

выполнять и воспитательную функцию, так как в его содержании обстоятельно освещены проблемы самовоспитания, саморазвития и самосовершенствования личности.

В процессе изучения спецкурса «Основы социально-профессиональной личности» у студентов формируется осознание собственной роли как субъектов творчества своей жизни, овладение навыками анализа и оценки сложных проблем становления собственного «Я», преодоления возможных жизненных трудностей и кризисов. Тем самым у будущих специалистов сельскохозяйственной отрасли формируются активная жизненная позиция и осознание своей роли в новой социально-профессиональной реальности.

Логика построения данного курса обусловлена системой последовательной работы преподавателя, направленной на создание каждому студенту условий для формирования у него установки на творческое саморазвитие личности.

Организация учебного процесса по спецкурсу начинается с лекций. Именно на лекциях даются общая структура и логика спецкурса в целом, обозначается круг направлений и наиболее актуальных проблем, выделяется понятийный аппарат, делается акцент на наиболее сложные и спорные вопросы.

Особое внимание уделяется анализу феномена социально-профессиональной установки как профессионально значимого качества личности и ее значению в развитии социально-профессиональной компетентности.

Завершается изучение спецкурса «Основы социально-профессиональной установки личности» проведением итогового занятия в форме круглого стола. На данном занятии студенты представляют собственные творческие работы (рефераты) по содержанию изученного материала.

Собственный опыт работы показывает, что содержание программы спецкурса «Основы социально-профессиональной установки личности» и методика его преподавания способствуют формированию аффективного, закреплению когнитивного и создают предпосылки для развития поведенческого компонентов социально-профессиональной установки студентов сельскохозяйственных вузов.

Необходимость придания процессу формирования социально-профессиональной установки будущих специалистов сельского хозяйства системного характера требует установления интегративных связей спецкурса «Основы социально-профессиональной установки личности» с содержанием предшествующих и последующих дисциплин учебного плана, ориентированных на изучение различных проблем в соответствующих направлениях социально-профессиональной деятельности будущих специалистов АПК.

Для взаимосвязи спецкурса «Основы социально-профессиональной установки личности» с дисциплинами учебного плана по той или иной специальности необходимо выделение сходных тем, единых для разных дисциплин понятий, междисциплинарной координации, направленной на преемственность формирования социально-профессиональной установки в период обучения студентов в вузе.

Таким образом, исследования показали, что формирование отдельных, частных компетенций студентов вузов не решает проблему повышения качества подготовки будущих специалистов. Ее решение лежит в формировании комплекса, как минимум, социальной и профессиональной компетенций — целостной социально-профессиональной компетентности.

В основу содержания формирования социально-профессиональной установки будущих аграриев положена идея сквозного поэтапного развития ее компонентов (когнитивного, эффективного, поведенческого, личностного) во время обучения студентов средствами дисциплин учебного плана вуза.

Список литературы

- 1 Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года. Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 17 ноября 2008 г., № 1662-р. // rkom.ru/content/4854/1662p.doc
- 2 Национальная доктрина образования Российской Федерации до 2025 г. Одобрена постановлением Правительства Российской Федерации от 4 октября 2000 г. № 751. Бюллетень Министерства образования Российской Федерации, 2000 г., № 11. // base.garant.ru/6194474
- 3 Байдено В.И. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода): метод. пособие / В.И.Байдено. — М.: Исследоват. центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. — 114 с.
- 4 Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А.Болотов, В.В.Сериков // Педагогика. — 2003. — № 10. — С. 8 — 14.

- 5 Бездухов В.П. Теоретические проблемы становления педагогической компетентности учителя / В.П.Бездухов, С.Е.Мишина, О.В.Правдина. — Самара, 2001. — 185 с.
- 6 Белицкая Г.Э. Социальная компетенция личности / Г.Э.Белицкая // Сознание личности в кризисном обществе. — М.: Ин-т психологии РАН, 1995. — С. 42–57.
- 7 Зимняя И.А. Общая культура и социальная компетентность человека [Электронный ресурс] / И.А.Зимняя. — Режим доступа: <http://www.eidos.ru/jonal/2006/0504.htm>
- 8 Кустов Ю.А. Социальная компетентность журналиста / Ю.А.Кустов, О.Е.Козлова, С.В.Стацук. — Тольятти, 2010. — С. 54.
- 9 Кустов Ю.А. Социальная компетенция педагога: монография / Ю.А.Кустов, О.Ю.Щербакова и др. — Самара: Изд-во ФГОУ СПО «Самарский государственный колледж». — 2010. — 235 с.
- 10 Петровская Л.А. Компетентность в общении /Л.А.Петровская. — М., 1989. — 216 с.
- 11 Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты: Доклад на отделении философии образования и теории педагогики РАО 23 апреля 2002 г. Центр «Эйдос» [Электронный ресурс] / А.В.Хуторской. — Режим доступа: www.eidos.ru/news/compet.html
- 12 Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества образования /С.Е.Шишов //Стандарты и мониторинг в образовании. — 1999. — № 2. — С. 30–34.
- 13 Landseer V. The Concept of «minimum competency» / V.Landseer // Prospects. Education matters. — 1988. — No. 1. P. 361–365.
- 14 McClelland D. Testing for competence rather than for intelligence // American Psychologist, 1973. — 28. — P. 1–14.
- 15 Equal J. Competence in modern society / J.Equal — М.: COGITO Center, 2002. — 243 p.
- 16 Пудовкина Н.В. Социально-профессиональная установка агрария: монография /Н.В.Пудовкина, Ю.А.Кустов. — Самара: РИЦ СГСХА, 2013. — 199 с.
- 17 Проект содержания системы поэтапного сквозного формирования социально-профессиональной установки будущих аграриев // Социально-гуманитарный вестник Юга России. — 2011. — № 12(20). — С. 102–111.

Н.В.Пудовкина

Ауыл шаруашылығы жоо-ның студенттерін әлеуметтік-кәсіптік орнату кезеңдерін қалыптастыру жүйесінің мазмұны

Мақалада ауылдық қоғамдағы алдағы кәсіби қызметке болашақ мамандарды даярлау сапасын арттыру мақсатында агроөнеркәсіптік кешенді әлеуметтік және кәсіби құзыреттілігін болашақ мамандардың қалыптасуы мен даму қажеттілігіне байланысты жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайларға сәйкес ауыл шаруашылығы жоғары оқу орнының студенттерінің әлеуметтік және кәсіби орнату біртіндеп қалыптастыру жүйесінің мазмұны қарастырылған.

N.V.Pudovkina

The content of the phase of development of social and professional attitudes of agricultural students of the university

The article reveals the content of the phased development of social and professional attitudes of agricultural students of the University in accordance with the new socio-economic conditions associated with a need for the formation and development of future specialists the agro-industrial complex of the integral socio-professional competence with the aim of improving the quality of training of future specialists for the forthcoming professional activity in rural society.

References

- 1 The concept of long term socio-economic development of the Russian Federation for the period until 2020. Approved by order of the Government of the Russian Federation from November 17, 2008 № 1662-R. // rkomi.ru/content/4854/1662p.doc
- 2 *Bulletin of the Ministry of education of the Russian Federation*, 2000, No. 11. // base.garant.ru/6194474
- 3 Baidenko V.I. *Competence in vocational education: (to the development of competence-based approach: a method. the manual* Moscow Research center of problems of quality of preparation of experts, 2005. — 114 p.
- 4 Bolotov V.A. *Pedagogy*, 2003, No. 10, p. 8–14.
- 5 Bezduhov V.P. *Theoretical problems of formation of pedagogical competence of the teacher*, Samara, 2001, 185 p.
- 6 Belitskaya G.E. *The consciousness of the person in crisis society*, Moscow, 1995, p. 42–57.
- 7 Zimnyaya I.A. *General culture and social competence*. [ER]. Access mode: <http://www.eidos.ru/jonal/2006/0504.htm>

- 8 Kustov Yu.A. *Social competence journalist*, Togliatti, 2010, p. 54.
- 9 Kustov Yu.A. *Social competence of the teacher: monograph*, Samara: Publ. house of FGOU SPO «Samara state College, 2010, 235 p.
- 10 Petrovskaya L.A. *Competence in communication*, Moscow, 1989, 216 p
- 11 Hutorskoy A.V. *Core competencies and educational standards: a Report to the Department of philosophy of education theory and pedagogy* 23 April 2002. Center «Eidos», [ER]. Access mode: www.eldos.ru/news/compet.html
- 12 Shishov S.E. *Standards and monitoring in education*, 1999, No. 2, p. 30–34.
- 13 Landseer V. *Prospects. Education matters*, 1988, No.1, p. 361–365.
- 14 McClelland D. (1973), *Testing for competence rather than for intelligence*, *American Psychologist*, 28, 1–14
- 15 Equal J. *Competence in modern society*, Moscow: COGITO Center, 2002, p. 243.
- 16 Pudovkina N.V. *Socio-professional installation of landowner: monograph*, Samara: the RITZ Samara agricultural Academy, 2013, 199 p.
- 17 The draft outline of the system through gradual formation of social and professional installation of future farmers, *Socially-humanitarian herald the South of Russia*, 2011, 12 (20), p. 102–111.

A.M.Baymukhanova, M.T.Baymukanova, S.S.Nurlanova

*Ye.A.Buketov Karaganda State University
(E-mail: aliay.30.05@mail.rumarber_96@mail.ru)***Problems of adaptation of University graduates to professional work**

This article considers the urgency of the problem in professional adaptation of young specialists-graduates, an analysis of subjective and objective reasons, preventing successful adaptation of young specialists. It reveals the reasons, which have to some extent the impact of the stressful for young professionals-graduates in entering the labor market, and the statistical data, results of research experts and employers who say lack of professional experience at the university graduates.

Key words: adaptation, specialist, university, labor market, young specialists-graduates, professional adaptation, professionals training, professional activity, disadaptation, professional competence.

Nowadays, an actual problem of training young specialists-graduates: is the peculiarity of their professional adaptation and socialization, the formation of their professional competence and readiness for professional activity in present times. In the process of young professionals training there must be received not only comprehensive knowledge, but also skills and habits that would enable graduates to be involved into professional activities and its successful implementation.

The process of human adaptation to the professional environment, causes such questions as: if a person should take for granted the working environment and be adapted for it or demand changes and for the environment itself; what are the ways and means of influence on a man and its environment and what are the criteria taking into account the requirement of an employee, etc. Therefore it is necessary to distinguish between active adaptation, when the individual tries to influence the environment in order to change it and passive one, when he doesn't seek for such influence and change.

There are progressive and regressive types of adaptation on an employee. The latter occurs in the case of passive adaptation to the environment with negative content (f.e. low labor discipline).

The significant place in the adaptation process belongs to the efforts of the specialist, his willingness to self-improvement. Problems and contradictions of graduates adaptation to the professional activity are reflected in the type of adaptation that they demonstrate in the workplace.

The results of the study show that only half of the students demonstrated a progressive or normal adaptation, which is characterized by fast or normal course of the adaptation process and its positive outcome, the absence of sharp differences between requirements to expected professional work and possibilities of young professionals. The rest either have great difficulty in adapting (difficulty adapting) or couldn't adapt to the conditions of professional work (disadaptation). This situation suggests that the process of training at the university was not focused enough to the professional adaptation of future professionals to the current demands of the labor market and production and also the professional competence of a specialist were not taken into account.

In general, the problems of young specialists-graduates adaptation in order of importance are shown in Table 1.

Table 1

The distribution of adjustment problems of college graduates in entering the labor market

Problems of young specialists-graduates adaptation	
Employers' point of view	Experts' point of view
1	2
High salary expectations	Lack of knowledge and skills of young professionals from the real practice
Lack or absence of professional experience	Lack or absence of professional experience
High self-esteem	Uncertainty of labor and professional interests
Expectations on career promotions	High salary expectations
Inability to work in a team	High self-esteem

1	2
The lack of the knowledge and skills of young professionals from the real practice	Inability to work in a team
High demands for working conditions	High demands for working conditions
The uncertainty of labor and professional interests	Expectations on career promotions

Analyzing the adaptation problems of graduates in entering the labor market, according to employers estimations, shown in Table. 1, following characteristics are taken into consideration: high expectations of wages and the lack or absence of professional experience, this was indicated by 64 and 62 % of surveyed employers. The problem of inflated self-esteem of young professionals is in the third place (36 %).

Another group of problems are high expectations on the career promotion, inability to work in a team and lack of knowledge and skills of young professionals from the real practice (28 % of respondents reported these problems).

University graduates adaptation problems were also identified by experts. In their view, the most important challenges in the adaptation of young specialists is the isolation of knowledge and skills of young professionals from the real practice, the lack or absence of professional experience and the uncertainty of labor and professional interests [1].

The way out of this situation, in our opinion, is the movement in two directions. On the one hand, the organizational work of the university graduates to enter the labor market. On the other hand — employer's awareness of necessity to differentiate treatment to young professionals and experienced specialists.

It means developing program of adaptation and learning to adjust the eligibility requirements for employment, in consideration of the specific personal qualities and expectations of the work.

Recently, an urgent problem considered in the pages of scientific journals and periodicals in practice is the problem of inconsistency of university training of young professionals in market requirements. By the manifestation of this problem in entering the labor market, above all, include reducing the competitiveness of this category of specialists, as well as high susceptibility to occupational stress.

Let us dwell on the consideration of the reasons that have more or less stressful impact on young professionals-graduates in entering the labor market.

The discrepancy of the quality of young professionals training to the labor market in Universities can be judged, in particular by the requirements imposed on them by employers. According to the study «Priorities for the modern employer» [2], the main reasons for refusal of employment for young professionals are ranked and shown in Table 2.

Table 2

Distribution of reasons for the refusal by employers to employ young specialists-graduates

Rank	Graduates' opinion	Employers' opinion
1	Employers' non-willingness to accept the employer without experience	Bad self-representation
2	Dissatisfaction in labor conditions	Lack of experience
3	Lack in self-presentation	Absence of a plan for professional growth
4	Problems with self-presentation	Low theoretical training
5	Bribery	Lack of desire to work, non compliance to corporate culture

Therefore, contradictory mutual expectations of graduates and employers, the contradictory requirements for the level of preparation in high school, a different view on the causes of problems in employment both among graduates and employers, not only leads to adjustment disorder, but also the formation of significant stress of young professionals in entering the labor market [1; 49].

Thus, a graduate of the university is the bearer of properties that may be useful from the standpoint of the employer (including personal qualities — his energy, enthusiasm, sociability, sense of duty, easy to assimilate new information to professional — the desire to try out different ways of training, lack of stereotypes in the professional approach, craving for «interesting» work and commitment to professional growth) and negative factors (lack of practical experience, often misunderstanding of the purposes of professional

development, high expectations of work). Young professional expect from the employers an opportunity to try themselves in the professional field, get the necessary knowledge and skills, and improve their financial situation. Employers, in turn, want to see the candidates understanding of their goals, teamwork and knowledge of the necessary knowledge and skills. The collision of this opposite in fact demands and expectations is a stressful factor for young professionals-graduates in entering the labor market. Inconsistency of evaluation criteria of competitiveness of young professionals-graduates subsequently leads to the employment problems of university obtained degree [3].

G.Selye distinguished between external and internal stimuli stressor effects on the body [4]. The external stimuli stressor effects on the young professionals-graduates that can be attributed to contradictory requirements and criteria for assessing the competitiveness of graduates of the above, the internal — a sense of their own inadequacy, vulnerability, inability to cope with life's problems, increase feelings of uncertainty, insecurity, weakening of self-esteem, frustration in a trainee position in view of the fact that it does not meet the material and moral needs and, consequently, is not competitive in the labor market (this is often the reason). To these stimuli body reacts disequilibrium, which is to restore the established laws of G.Selye adaptation syndrome develops, and the body adapts to new conditions (adaptation).

In view of the stages of development of acute stress disorder produce a reaction to stress, posttraumatic stress disorder, and adjustment disorder. Acute stress reaction when entering the labor market occurs in young professionals as an answer (response) primarily on the mental trauma exposure. Because of this effect it is an emotional shock, which resulted in a broken design graduates from conventional thinking about the qualities demanded by employers, the first job, the employment relations when working in the team, etc.

The experts found that the essential feature of stress is the lack of information about the situation, responding with a destructive impact on the psycho. The young professionals, new entrants to the labor market and practically unprepared for the stresses acute stress reactions develop in 50–90 % of cases. It is therefore important when training at the university to provide graduate students an accurate and detailed information about the situation on the labor market, forecast possible changes in the criteria for assessing the competitiveness of young professionals from the position of employers about the challenges that college graduates may face in entering the labor market; to teach strategies of behavior in the labor market to form self-skills, teamwork, etc. In this case the frequency of symptoms of acute stress is substantially reduced.

Let us consider the role of universities in preparing graduates for the competitive labor market, designed to ensure that the job starting with the lowest cost with minimal stressful effects.

In this regard, we see such activities of the university, which can be defined in the following activities: improvement of technology training, marketing activities of the university, psycho-social and professional adaptation of graduates.

1. *Improved technology in training* — the basic unit of teaching and educational process, which forms a mandatory level of volume and quality of knowledge and skills that a graduate should possess in order to obtain the relevant qualifications, and developing a flexible system of continuing professional education. In this area, particularly stress the importance of improving the practical training of graduates.

2. *Marketing activities of the university aim to develop* partnerships with stakeholders of the university labor market: businesses, organizations, public authorities, public organizations, in order to develop social partnership and ensure the promotion of professional adaptation and practical training of students to the real conditions of production, from undergraduate students, understanding and knowledge of the needs of the labor market and employers; the transition from short to long-term relationship building in a «university-production» based on partnership and mutual trust with employers.

3. *Activities on the socio-psychological and professional adaptation of graduates* seek to promote the graduate to identify the most appropriate to his interests and abilities of the scope of the light received by the university degree. An important element in improving the quality of graduates training of the university is improving in the following areas:

- Assistance in organizing training and employment practices;
- The study of supply and demand of the labor market;
- Interaction with the structures of employment services, government, civil society organizations;
- Organization of seminars and workshops, aimed at self-presentation skills, resume writing, professional portfolio, etc.

Currently, the universities create new departments: promoting employment of students and graduates, alumni associations and councils, departments of public relations. Preparing students for employment include the organization of contests «Best in Profession», job fairs for students and alumni, «Career Days»,

round table discussions with alumni, the scientific and practical conferences with participation of employers, representatives of public agencies, public authorities.

As practice shows, the graduate, who did not find job in his field, will not be able to apply to an educational institution, as he had already graduated from it. He will have to register at the Employment Service Center as an unemployed, carry out «selfmarketing», resolve legal issues, etc. A reaction to this situation is a construction of new additional higher education structures, involved in the selection of the staff for the organization from the number of graduate students, their target training for meeting the requirements of employers and particular organization, because every organization is interested to get a specialist with a minimum period of adaptation to industrial conditions.

In this statement own position in a problem situation, may be accompanied by intrapersonal character conflicts. Factors contributing to these conflicts are:

- mismatches between the direction of the person (motives, self-esteem, values);
- mismatch of the nature of professional activity and the level of professional competence;
- contradictions between the orientation of the person for success, wealth, career and level of development of professionally important qualities;
- mismatch of representations about own professionally important qualities and real professional opportunities
- contradictions between professional opportunities and potential social constraints due to gender, age, ethnicity, appearance [5].

Lack of real progress in the initial stage of professional work and career prospects uncertainty actualize reflection of his career, which in turn may activate the new definition of vital important goals:

- increase and improvement of professional qualifications;
- changing jobs or initiate promotions;
- selection of related specialty or a new profession.

The problem of professional self-determination at the stage of adaptation of professional work again becomes relevant for young professionals.

Although there are numerous definitions of «adaptation», objectively, there are several forms of manifestation of this phenomenon, which suggest that the adaptation, on the one hand — the dynamic education, direct the process of adaptation to environmental conditions, and on the other, — the self-regulating property of any living system, mediating its resistance to environmental conditions.

This property is inherent in man as a bio-social system and the social element of the macrosystem. Therefore, when considering the problems of human adaptation is divided into three functional levels: physiological, psychological and social.

Adaptation as a dynamic education is closely linked to the functional state of the organism, which is characteristic of the level of functioning of the body systems in a certain period of time, reflecting the characteristics of the process of adaptation and homeostasis. In the intensity and dynamics of the same states there are substantial individual differences, due to the peculiarities of activity regulation mechanisms, and primarily, individual psychological characteristics of personality.

Based on the above, we can formulate the following assumptions:

1. Adaptation — is not only the process, but also the property of any living self-regulating system, which is the ability to adapt to changing environmental conditions. The level of development of this property determines the interval of changes in the conditions and nature of the activities in which the adaptation is possible for a particular individual.

2. Adaptive capacity of the individual is largely dependent upon a person's psychological features, determining the possibility of adequate regulation of the functional state of the body in a variety of conditions of life and work. The greater adaptive capacity, the higher the probability of the normal functioning of the body and effective activity with increasing intensity of exposure psychogenic environmental factors.

3. Rating the adaptive capabilities of a person is possible through the level of development of psychological characteristics that are most important for the regulation of mental activity and the process of adaptation: the higher it is, the greater the possibility of successful adaptation, the greater the range of environmental factors to which the individual can adapt [6].

Overall status of the issue of system adaptation mechanisms can be reduced to the following provisions.

1. Adaptation is an ongoing process of active negotiation by a human of his/her individual characteristics (individual, personal) with environmental conditions (requirements of jobs, especially partners, social

groups, organizational culture, etc.), ensuring the success of his professional activities and complete personal self-realization in all areas of life.

2. Human adaptation to work is the collection of psychological mechanisms, manifested in the success of his professional activities and satisfaction with their work. They must be consistent with standard activities, group norms, organizational culture requirements, interactions with partners, appears as the optimum professional career. Overall career should reflect the quality of coordination «external» and «internal» conditions of life of the subject, the success of its full self-realization in different areas of life.

3. Adaptation is a phase process of periodic changes of its form due to population dynamics of biological, personal, professional features of a person as a subject of activity. These phases are shown in the periodization career (office move, crises, etc.), in the periods of his/her greater and lesser efficiency as the subject of his/her work, in greater or lesser periods of social well-being in general dynamics of life crises and opportunities for maximum self-realization [5; 387].

Content adaptation is implemented complex self-regulatory processes that are based on the relevant congenital and acquired psychophysiological and psychological mechanisms, due to various factors: the objective or external (environmental conditions and activities) and subjective or internal (individual psychological characteristics of personality).

Subjective well-being, as socio-psychological characteristics of personality expresses emotional and evaluative attitude of man to himself/herself, to the social reality and in this way determines the intensity and direction of behavior. Sense of own well-being plays an important role in the course of professional adaptation of the individual to work. L.M.Kulikov mentions subjective well-being as an integrative, relatively stable experience, that merged many features of the relation of man to himself and the world around him [7]. In addition, subjective well-being is a unity of cognitive, emotional and behavioral components. Its cognitive content are values, which are defined as socially conditioned overall thrust, as the ratio of the individual to life goals, the means to meet these goals, i.e. to the circumstances, determined by the general social conditions. However, it is the system of the professional relationship determines the nature of experiences that integrate feelings and emotions. Experience of subjective well-being (or ill-being) in the professional area is largely determined by the reactions of the individual and subjective interpretation of certain situations in which it is included. In addition, cognitive and emotional-evaluative interpretation of the situation determines the direction of activity of the person [8].

Feeling of self-affirmation is possible only when the adaptation of the individual to the social and natural environment is followed with continuously flowing adaptation processes. For overall holistic picture of overcoming life's difficulties and solving the getting up problems, the activity of the person and the ratio of activity and adaptability are of fundamental importance.

If the facing difficulties of a person does not exceed his capacity of psychological stability, then their overcome increases flexibility of adaptation processes, expanding the range of ways out of difficult real life situations enriches the experience of demonstrating his/her activity and dealing with such situations. All this leads to the strengthening of psychological stability and a sense of their own well-being. In addition, many difficult situations allow surviving a variety of feelings, to find a new self-understanding, other people, and a lot of the phenomena of real life. The ultimate result of such events may progress in their personal and professional development [9].

Subjective well-being, as an integrative, especially significant experience, has a permanent effect on various parameters of mental state of a person and as a consequence of the success of the behavior, productivity professional activities, the effectiveness of interpersonal interaction with colleagues and many other aspects of internal and external activity of the person. Prosperity depends on having clear goals, successful implementation of plans of action and behavior, availability of resources and the conditions for achieving the objectives.

Welfare is created by satisfying interpersonal relationships and professional interaction, the effective implementation of his/her potential, the ability to communicate and benefit positive emotions from this. The welfare is violated by intrapersonal conflicts, social isolation (deprivation), the tension in meaningful interpersonal relationships. The strongest emotional discomfort is caused by internal causes, while environmental effect is less important. However, interpersonal interactions serve as basic units for mediating social and professional adaptation of personality, realizing the possibility of social support in difficult situations [10].

Thus, professional activities, labor features, social status and success of the process of self-realization in various areas of life have a significant impact on the welfare of the individual.

Therefore, in the near future the work of the university is to promote the socio-psychological and professional adaptation of graduates and employment assistance should be focused, targeted to help the graduate to select the most appropriate scope of interests and abilities of professional activities, taking into account the university degree and get into gear with the lowest starting costs.

Thus, for elimination of the existing discrepancy in criteria of an assessment of competitiveness of university graduates, minimization of stress impact on them at entry into the market of work two equal parties — employers (business community) and academic community should participate, it should be fixed in legislative way with the subsequent development of appropriate forms and institutes of education with labor market collaboration.

References

- 1 *Вражнова М.* Проблемы адаптации молодых специалистов в условиях «вуз-производство» // Высшее образование. — 2007. — № 5. — С. 47–52.
- 2 *Аврамова Е., Кулагина Е., Верпаховская Ю.* Поведение молодых специалистов на рынке труда: новые тенденции // Человек и труд. — 2007. — № 9. — С. 41–47.
- 3 *Жигадло А., Пузиков В.* Качество подготовки и трудоустройство молодых специалистов: социологический аспект // Высшее образование в России. — 2007. — № 10. — С. 108–112.
- 4 *Селье Г.* Стресс без дистресса: пер. с англ. — М.: Наука, 1982. — 124 с.
- 5 *Толочек В.* Современная психология труда: учеб. пособие / В.Толочек. — СПб.: Питер, 2005. — 479 с.
- 6 *Маклаков А.Г.* Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях // Психологический журнал. — 2001. — Т. 22. — № 1. — С. 16–24.
- 7 *Куликов Л.В.* Психология настроения / Л.В.Куликов. — СПб.: Изд-во С.Петербург. ун-та, 1997. — 228 с.
- 8 *Бочарова Е.Е.* К вопросу о внутренних детерминантах субъективного благополучия личности // Известия ПГПУ. — 2008. — № 6 (10). — С. 226–231.
- 9 *Куликов Л.В.* Здоровье и субъективное благополучие личности // Психология здоровья / Ред. Г.С.Никифоров. — СПб.: Изд-во СПбГУ, 2000. — С. 405–442.
- 10 *Куликов Л.В.* Детерминанты удовлетворенности жизнью // Общество и политика / Ред. В.Ю.Большаков. — СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2000. — С. 476–510.

А.М.Баймуханова, М.Т.Баймуканова, С.С.Нұрланова

Жас түлек-мамандарды кәсіби қызметке бейімдеу мәселелері

Мақалада жас маман-түлектердің кәсіби бейімделу мәселесінің өзектілігі, жас мамандардың сәтті бейімделуіне кедергі келтіретін объективті және субъективті себептер қарастырылды. Жас мамандар, жоғары оқу орындарының түлектері, еңбек нарығына шығу кезінде белгілі бір дәрежеде стрестік әсерді бастан кешіретіні қарастырылған, сонымен қатар ол мәселе талданып, сарапшылар мен жұмыс берушілердің зерттеу нәтижелері бойынша, олардың кәсіби тәжірибелерінің жеткіліксіздігі туралы статистикалық мәліметтер келтірілген.

А.М.Баймуханова, М.Т.Баймуканова, С.С.Нурланова

Проблемы адаптации молодых специалистов-выпускников к профессиональной деятельности

В статье показана актуальность проблемы профессиональной адаптации молодых специалистов-выпускников, приведен анализ субъективных и объективных причин, препятствующих успешной адаптации молодых специалистов. Раскрыты причины, оказывающие в той или иной степени стрессогенное воздействие на молодых специалистов-выпускников вузов при выходе на рынок труда, а также рассмотрены статистические данные, результаты исследования экспертов и работодателей, которые отмечают недостаточность профессионального опыта у выпускников вузов.

References

- 1 Vrazhnova M. *Higher Education*, 2007, 5, p. 47–52.
- 2 Avramova E., Kulagina E., Verpahovskaya Yu. *Man and labor*, 2007, 9, p. 41–47.
- 3 Zhigadlo A., Puzikov V. *Higher education in Russia*, 2007, 10, p. 108–112.
- 4 Selye G. *Stress without distress / Trans. from English*, Moscow: Nauka, 1982, p. 124.
- 5 Tolochek V. *Modern psychology of labor: textbook*, Saint Petersburg: Peter, 2005, 479 p.
- 6 Maklakov A.G. *Psychological Journal*, 2001, 22, 1, p. 16–24.
- 7 Kulikov L.V. *Psychology mood*, Saint Petersburg: St. Petersburg University Press, 1997, 228 p.
- 8 Bocharova E.E. *News of PSPU*, 2008, 6(10), p. 226–231.
- 9 Kulikov L.V. *Health Psychology*, Saint Petersburg: St. Petersburg University Press, 2000, p. 405–442.
- 10 Kulikov L.V. *Society and Politics*, Saint Petersburg: St. Petersburg University Press, 2000, p. 476–510.

Б.А.Абылбаева¹, Г.А.Ахметжанова²¹Назарбаев Зияткерлік мектебі, Қарағанды;²Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
(E-mail: guld84@mail.ru)

Қазақ тілін мамандыққа сәйкестендіріп қатысымдық тұрғыдан оқыту мәселелері

Мақалада қазақ тілін мамандыққа қатысты оқытудың түрлері «Экономика», «Заң», «Әлеуметтік педагогика», «Математика» мамандықтары бойынша талданды. Қазақ тілін мамандыққа байланысты оқытудың қалыптасуына әсер ететін еңбектер, оқу құралдары, сөйлеу тілін қалыптастыруға бағытталған лексикалық материалдар кәсіптік білім берумен қатар, танымдық, тәрбиелік сипатымен ерекшеленеді. Сондай-ақ авторлар жаңа ақпараттық технологияның өзектілігіне, ақпараттық-телекоммуникациялық технологиялардың оқу-тәрбие үдерісіндегі тиімділігіне де тоқталып өткен.

Кілт сөздер: мемлекеттік тіл, мамандық, қазақ тілі, кәсіптік, оқыту, білім, тіл үйренушілер, қатысымдық, кәсіби тіл, мәтін.

Мемлекеттік тілдің әлеуметтік-қатысымдық қызметін кеңейту мен дамытуда оның ғылымда, өндірісте, елдің халықаралық байланыстарында қолдану аясының кеңі түсуі тіл үйренушілердің болашақ мамандығымен де байланысты. Кәсіптік-техникалық лицейлер мен жоғары оқу орнын бітірген жас буын — әрі болашақ маман, әрі өндірісті ілгері дамытатын кәсіпкердің алдыңғы қатарлы маман болуы өз елінің тілін жоғары деңгейде білуімен де терең сабақтасады. Әдіскер-ғалымдар қазақ тілін қарым-қатынас құралы ретінде меңгертумен қатар, студенттердің кәсіптік мамандығын ескере отырып игертудің тиімді жақтарын қарастырып келеді. Осыған байланысты тілді мамандыққа сай үйретуге арналған әдістемелік оқулықтар мен оқу құралдары көптеп жарық көруде. Бұл оқулықтар студенттердің ғылыми тілді, мамандыққа қатысты кәсіби тілді, ресми-іскерлік тілін жеткілікті түрде меңгеруіне ықпал етуде [1].

Қазақ тілін мамандыққа байланысты оқытудың қалыптасуына әсер ететін еңбектер, оқу құралдары, сөйлеу тілін қалыптастыруға бағытталған лексикалық материалдар кәсіптік білім берумен қатар, танымдық, тәрбиелік сипатымен ерекшеленеді.

Ғалымдар теориялық және әдістемелік тұрғыдан тілдік қатынас әрекетінің түрлерін — оқылым, жазылым, тыңдалым, тілдесім деп бөліп қарастырады. Ғалым Қ.Қадашева «Жаңаша жаңғыртып оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: өзгетілді дәрісханалардағы қазақ тілі» (2001) деген докторлық диссертациясында мамандық тіліне бейімдеп оқытуда жаңаша жаңғыртып оқыту әдістемесінің әдіс-тәсілдерін ұтымды пайдалануға болатындығын, тіл үйренушілердің өз саласында тілді қолдану қызметінде лексикалық минимумды анықтау қатысымдық қажеттілікті қамтамасыз ететін ерекшелік екендігін көрсетті [2].

Студенттердің мемлекеттік тілді тиімді игеруінің басты факторы — оқу бағдарламалары мен оқулық, оқу құралдары, оқу-әдістемелік материалдарды модульдік оқу жүйесімен берудің ұтымдылығы, модульдік жүйеге негізделген электрондық оқулықтардың да студенттердің өз бетімен жұмыс істеуіне тиімділігі дәлелденіп отыр.

Жоғары оқу орындарының экономика факультетінің қазақ тілін жалғастырып, тереңдетіп оқитын топтарына арналған ғалымдар З.Күзекова мен Г.Қарақұсованың «Қазақ тілі» оқулығын ерекше атап өтуге болады [3]. Бұл еңбектің басты мақсаты — сөйлеу тілі қалыптасқан үйренушілердің қазақша сөйлеуін, жазуын, баяндауын мамандыққа қатысты жетілдіру, сөздік қорын байыту. Жалпы оқулық 20 сабақтың материалын қамтиды. Мәтінмен жұмыс істеуде сөз мағынасын түсіндіру, нақтылау, оны студенттердің тіліне енгізу белгілі бір тақырып төңірегінде берілген. Мәселен: «Ақша деген не?» атты оныншы сабаққа берілген мәтін бар. «Ақшаның қызметі: құн өлшеуші, бақылау құралы, баға көлемін көрсету құралы, айналым құралы, қор жинау құралы, қазына құралы, төлем құралы. Көп уақытқа дейін ақшаның рөлін әр түрлі тауарлар атқарды. Алайда біртіндеп өндірістің дамуы процесінде ол алтынға берік орнықты. Елімізде заңды тәртіппен бекітілген ақша белгілері бар. Құн өлшемі қызметінде ақша — баға белгілеу құралы. Өнімді бөлуге,

айырбас жасауға және тұтынуға қызмет ету үрдісінде ақша қозғалыс жасап, ақша айналымын құрайды.

Ақша айналымы дегеніміз — еңбекке ақы төлеу, тауар өткізу, көрсетілген қызмет үшін есеп айырысу және басқа да төлемдерді жүзеге асыру барысында ақшаның үздіксіз қозғалысқа келуі. Ақшаның ең басты ерекшелігі де, құнды қасиеті де оның адамдарға қажеттілігінде».

Мәтін төмендегідей грамматикалық, лексикалық, коммуникативтік тапсырмалар жүйесінен құралған:

– «ақша» терминіне анықтама беріңіз;

– Экономикалық сөздікті пайдаланып, сөздердің мағынасын ашыңыз: денежная единица, денежная масса, денежно-кредитное регулирование, денежно-кредитный кризис, денежное обращение, денежные знаки, денежный агрегат, денежный расчет.

Төмендегі сұрақтарға жауап беріңіз:

а) Ақша қозғалысы қандай экономикалық терминді қалыптастырады?

ә) Ақшаның ерекшелігі неде? Бұл туралы мәтіннің қай абзацында берілген?

б) 1-абзацтағы «құрал» сөзімен тіркескен сөздерге назар аудаңыздар, орысша баламасын айтыңыздар.

Берілген сұхбатты оқып, өз көзқарасыңызды қосыңыз.

Қазақстанның ұлттық валютасын шетелдікке таныстырыңыз.

Мына шағын мәтіндегі бизнесмендердің пікірлеріне тағы не қосуға болады? «Бизнесмендерге миллион табу қиын емес, дейді. Олар үшін ақша табу қызықты ойын сияқты. Олардың пікірінше, ақша ақшаға келеді және пайда әкеледі. Өйткені жылдам ақша айналымы экономиканы тұрақтандырады».

Сұрақтарға жауап беріңіздер:

– Даму үшін ақша мақсат па әлде құрал ма?

– Өздеріңіз көріп жүрген «Алтын киік» мультфильміндегі ақшақұмар патшаның жай-күйі немен аяқталады?

– «Ақша табу қызықты ойын сияқты» деген тұжырымға қалай қарайсыз? – «Ақшаны ақша жасайды» деген ұғымды қалай түсінесіз?

– «Денсаулық ақшадан қымбат» деген тұжырыммен келісесіз бе?

– Өте жылдам ақша айналымы экономиканы тұрақтандыра ма?

Күлейік, демалайық: «Қожанасыр мен Алдар».

Берілген мақал-мәтелдерді талдаңыздар:

1. Теңге тиыннан, Жылқы құлыннан өсер.

2. Ақша кетуге тырысады, Есеп ұстауға тырысады.

3. Ақшаның ашпайтын құлығы жоқ.

4. Ақшада көз жоқ.

Даналар сөзін тыңдайық: «Жамандықтың үлкені — пайдакүнемдік, Пайда қуған адам шыншыл да, принципшіл де, ержүрек те, өз парызына адал да бола алмайды» (В.А.Сухомлинский).

– «Адамның асқан сұлулығы — оның сезгіштігі, қарапайымдылығы, тілектестігі, ниеттестігі» (В.А.Сухомлинский).

– «Әр адамның құдайы — өзінің ары» (Менандр).

– «Ұят деген — адамның өз бойындағы адамшылығы» (Абай).

Студенттердің білімін қорытындылау сабақ соңында сөзжұмбақ, пікірталас сұрақтары және оларды толғандыратын мәселелер төңірегінде құрастырылған. Сондай-ақ ертегілер елінен, көркем шығармалар, шешендік өнер, қанатты сөздер және сергіту мақсатында Қожанасыр қызықтарын алуы тіл үйренушілердің қызығушылығын арттырып, тіл үйренуге ынтасын күшейтетіндігін өз тәжірибемізден көріп жүрміз. Тіл үйренушінің сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға оқу құралындағы сөздік-минимумның көмегі тиетіні сөзсіз.

Мамандыққа бейімдеп жазылған, өзінің танымдық-тәлімдік мәнімен ерекшеленетін оқулықтардың бірі — жоғары оқу орындары заң факультетінің студенттеріне арналған ф.ғ.д. профессор А.С.Әділованың авторлығымен жазылған «Қазақ тілі: заң факультеті студенттеріне арналған оқу құралы» [4]. Оқу материалдары сұхбат, мәтін, түрлі жаттығулар кешендері арқылы студенттерге қазақ тілін кәсіптік бейімдей үйретуге арналған. Мұндағы мазмұны терең мәтіндер, лексика-грамматикалық жаттығулар жүйесі, шығармашылық тапсырмалар студенттерді қазақ тілінде еркін сөйлесуге, әңгімелесе білуге, баяндама жасауға, сұхбат алуға, пресс-конференциялар мен

пікірталасқа қатысуға үйретеді. Әрбір сабақта мәтін, мәтінге қатысты сөздер, грамматикалық түсініктеме, ойтүрткі сұрақтар, лексикалық түсініктеме, мәтінге дейінгі, мәтіннен кейінгі тапсырмалар, диалог, мәтінге қатысты түсініктерді тексеруге арналған сұрақтар, мәтіндегі грамматикалық тұлғаларды табу жұмыстары, лексика-грамматикалық тест, тапсырмалар, сөзжұмбақтар, афоризм, нақыл сөздер, салыстыру тапсырмалары, өз бетінше жұмыс істеуге арналған тапсырмалар жүйелі түрде «қарапайымнан күрделіге» ұстанымы негізінде құрастырылған.

Еңбекте ұсынылған заңгерлер өмірінің барлық салаларын қамтыған қызықты мәтіндер мен ұлттанымдық деректер, қатысымдық тапсырмалар, сұхбат түрлері тіл үйренушілердің ана тілінде еркін сөйлеп, өз ойларын жазбаша да толық жеткізе алуларына мүмкіндік береді. Ондай мәтіндер төмендегідей топталған:

1. Атақты адамдар өмірінен: Әл-Фараби, Жақып Ақбаев, Бақытжан Қаратаев, Барлыбек Сыртанов.

2. Ер есімі — ел есінде: Тұңғыш ғарышкер; Ана тілің — арың бұл; Қазақ тілі (М.Жұмабаев), Үш бақытым (М.Мақатаев); Қазақстан Республикасының Конституциясы; Мемлекет;

3. Қоғам және заң: қазақ заңдары, заң, қылмыс, құқық қорғау мекемелері, жастар қылмысы, жаза және оның түрлері, Қазақстан Республикасының Еңбек туралы Заңы;

4. Сот жүйесі: қорғаушы қызметі, сот мәжілісінде, заң терминдері, Нюрнберг процесі. Студенттердің жалпы білім өрісін кеңейту мақсатында қосымша материалдар ұсынылады.

Көркем шығармалар мен ғылыми еңбектер бойынша іріктеліп алынған мәтіндер және оларға қатысты құрастырылған әр түрлі тапсырмалар жүйесі модульдік технологияға сәйкестендірілген. Сонымен қатар студенттердің өзіндік жұмысы түсіндірме, фразеологиялық, аударма сөздіктер арқылы іске асады. Шағын хабарлама жасау, жоспар құру, белгілі бір тақырыпқа шығарма, баяндама, тезис, реферат, конспект жазу тапсырмалары болашақ мамандардың жазбаша тілін дамытуда, өз ойын, пікірін жеткізуде басты орын алады. Сөз маржандары — мақал-мәтел, нақыл сөздердің мәні түсіндіріліп, есте сақтау керектігі ескеріледі. Студенттерді қызықтыратындай, халықтың асыл қазынасы — шешендік өнер тарихына, шешендік сөз үлгілеріне баса көңіл бөлінген. Студенттердің өз бетімен ізденіп, кәсіби шеберлігін жетілдіруі, сөз байлықтарының молайып, сөйлеу дағдысын қалыптастыру кітап соңындағы көркем әдебиеттен алынған шағын үзінділер арқылы жүзеге асады: «Қызметіне келсе, қабылдауына реңді, денелі келген орыс жігіті жазылып, жолын күтіп отыр екен.

— Кіріңіз, — деді сырт киімін шешіп, киім ілгішке іліп жатып.

Әлгі жігіт баппен нығыз басып орындыққа отырды, алдына былғары папкісін қойды, өзін-өзі таныстыруды ұмытпады.

— Халықаралық адам құқы жөніндегі лиганың кеңесшісімін, заңгер-сарапшы, парламент мүшесі Богдан боламын, — деді, — академик Сахаровтың өлімі жайлы сарапшылық, зерттеушілік кітап жазып бітірдім, желтоқсан оқиғасына қатысып, шейіт болған бірер басты кісінің, сол кезеңде өзіне-өзі қол салды деген билік азаматтың қазасын зерттеп қорытынды жазу шаруасымен бұрылдым».

Қазақ тілінің практикалық курсы кафедрасының аға оқытушысы, әдіскер Г.Х.Абдрахманованың мамандыққа байланысты модульді оқыту жүйесімен жазылған әлеуметтік факультетке арналған оқулығы бар [5]. Оқулықта мамандық бойынша модульді оқыту сабақтарының жоспары, лексикалық тақырыптардың оқыту үлгілері, сұхбаттар, құжат үлгілері, тестік сұрақтар, қосымша материалдар мен глоссарий берілген. «Әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша оқитын студенттердің қазақ тілінде сөйлеу деңгейін дамытуға және әлеуметтік қызметкерлерге арналған оқу құралы жеті бөлімнен тұрады.

Бірінші бөлімде осы мамандыққа байланысты модульді оқыту сабақтарының жоспары ұсынылған. Жоспар Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі дайындаған типтік оқу бағдарламасын (Алматы, 2002) және Жалпы білім беру пәндері бойынша типтік оқу бағдарламасын (Алматы, 2005) басшылыққа ала отырып, мамандыққа байланысты жасалған. Онда сөздік минимумдар, тақырып және тақырыпшалар, жағдаяттық тапсырмалар, грамматика берілген. Жоспар сөйлеу әрекетінің төрт түрін — тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым талаптарын мамандыққа тән үйрету мен ұштастыру негізінде алынған. Жоспар V модульден құрылған. Әр модульдің негізгі тақырыбына қосымша лексикалық тақырыптар, тілдік материал, сөздік минимум және жағдаяттық тапсырмалар берілген. Алынған лексикалық тақырыптар әлеуметтік жұмыс мазмұнын қамтитын, яғни саясат, әлеуметтік тұрмыс-жағдай, мәдениет, өзін-өзі тану, денсаулық, экологиялық мәселе, еңбек, елтану, адамгершілік құқық т.б. тақырыптардан құрылған. Студенттердің ұлттық санасын

калыптастыру мақсатында арнайы «Ұлылардың айтқаны», «Жақсы өлеңді жаттайық», «Халық даналығы» және мақал-мәтелдер, тақырыптық рефераттар және т.б. дербес тапсырмалар ұсынылған.

Оқытудың мазмұны:

1. Әлеуметтік тіршілік.

- күнделікті өмірдегі қарым-қатынас, қажетті жағдайдағы сұрап-білісу, отбасында, әлеуметтік ортада жөн сұрасу;
- өзі туралы, досы туралы, басқа адам туралы пікір айту;
- ұсынылған тақырыптар көлемінде сөйлесім.

1. Елтану:

- лексикалық, тілдік материалды одан әрі дамыту;
- туған жері, өмір сүріп отырған ортасы, оның түрлі жағдайы;
- қазақ елі туралы;
- еліміздің әлеуметтік жағдайы, қоғам туралы, жастар, өнегелі адамдар туралы айта білу дәрежесін қалыптастыру.

2. Мамандық әлемі:

- әлеуметтік жұмыс туралы ұғымдарын кеңейту, қызығушылығын арттыру;
- сұрақ қоя білу, жауап беру, хабарлама жазу;
- мамандыққа байланысты терминдерді түсініп, жұмыс жасай білу, газет, журналдармен жұмыс;
- жұмыс барысындағы түсінісу.

3. Іскерлік:

- ресми іскерлік, әдеп ережелерін қолдана білу, теле-, радиотыңдау, естігенін айту;
- түсінгенін жазу;
- кездесу, жиналыс, отырыстарда сөйлесу, жүргізе білу, пікір айту. Құжаттарды толтыру, жазу.

4. Өнер алды — қызыл тіл:

- білікті маман ретінде қазақ әдеби тілінің лексикасын меңгеру;
- әдеби тіл, лексикалық норма, орфоэпия, орфография туралы мәліметтерді меңгеру;
- грамматикалық құрылыстың стильдік қызметімен танысу;
- мәнерлеп сөйлеуге үйрену, мәнерлеп оқу;
- қазақ халқының шешендік өнерімен, классикалық үлгілерімен танысу.

Екінші бөлім — бағдарламада берілген кейбір лексикалық тақырыптарды оқытудың үлгісі.

Оқыту барысында сөйлеу әрекетінің төрт түрі де қолданылады. Жаттығулар тақырыпқа байланысты құрастырылған. Тақырыптар, мәтіндер, жаттығулар тәрбиелік маңызы бар, өмірмен байланысты. Мәселен: Мынадай лексикалық тақырып алынған «СПИД /ЖИТС/ және оны алдын алу». Тақырып ұлы Абайдың даналық сөзімен басталып: «Әрбір жаманшылықтың арасында тұрып адамның адамдығын бұзатын жаманшылықтан бойын жимақтық, бұл — адамға нұр болады» және соңында Сұлтанмахмұт Торайғыровтың өлең шумағын жаттап алуға тапсырма берілген:

Жақсылық көрсем өзімнен,

Жамандық көрсем өзімнен,

Тағдыр қылды деулерді

Шығарамын сөзімнен.

Үшінші және төртінші бөлім — сұхбаттар мен өз бетімен оқып, аудару үшін берілген мәтіндер, құжаттарды оқып үйрену үлгісі, сауатты жаза білу.

Бесінші бөлім — қосымша оқып аудару үшін мәтіндер.

Алтыншы бөлімде — тест сұрақтары.

Жетінші бөлімде — грамматикалық мәселелер қамтылған глоссарий ұсынылады.

Қазақ тілін басқа ұлт өкілдеріне мамандыққа байланысты оқытуды көздейтін еңбектердің бірі — ф.ғ.к., доцент Б.М.Айтбаеваның авторлығымен жазылған «Математика факультетіне арналған қазақ тілі» [6]. Автор студенттердің мамандығына, кәсібіне деген сүйіспеншілігін қалыптастыруды, сөздік қорларын байытуды, кәсіби сөздерді меңгеріп, өз ойларын дұрыс мазмұндап жеткізуге, аға ұрпақтың өнегелі өмірін өздеріне үлгі ете білуге үйретуді мақсат етеді. Сөйлеудің түрлері, олардың ерекшеліктері туралы мағлұмат беретін жаттығуларды, сауалнама сұрақтарын орындау барысында студенттердің сөйлеу дағдыларын қалыптастыру мүмкіндігі туады. Сонымен қатар оқулық негізінде тіл үйренушілер жазылым әрекеті арқылы іске асатын шығармашылық жұмыстарды жазып үйренуге машықтанады. Еңбектегі жаттығулар мен мәтіндер тақырыбы студенттердің мамандығына, оқу

орнының тарихына, ғалым-математиктер, ұлы тұлғалар Әл-Фарабиден бастап, Архимед, Аристотель, Пифагор, Эйнштейн, С.В.Ковалевская және т.б. ұлы тұлғалармен бірге өз жерлестеріміз, ғалым-математиктеріміздің, яғни Әлімхан Ермеков, Ибадулла Ақбергенов, Базарбай Оразбаев, Төлеубай Аманов, Орымбек Жәутіковтің өнегелі өмір жолдарына байланысты құрылған. Оқу құралындағы берілген барлық жұмыс түрлері тіл үйренушілердің кәсіби тілдік қатынасқа түсуін сөйлесім әрекетінің (тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым) бір-бірімен байланысуы негізінде қарастырылған. Оқулықтың он бірінші сабағында жерлесіміз, қарағандылық Орымбек Жәутіков туралы мәтін, сол мәтінге байланыстырып алынған 16 жұмыс түрі бар. Сөзіміз дәлелді болу үшін тоқтала кетсек: 1. *Жаңа сөздермен жұмыс (10 сөз аудармасымен берілген).* 2. *Мәтін: «Орымбек Ахметбекұлы Жәутіков 1911 жылы 1 мамырда Қарағанды облысы Қоңырат ауданына қарасты № 2 ауылда дүниеге келген. Шығыс халықтары арасында оқу-ағарту жұмысын дұрыс жолға қою жөніндегі Үкімет Қаулысы бойынша ауыл-елден оқуға балалар науқаны басталғанда, Ақтоғайдан Қарқаралыға барған қазақ балаларының ішінде Орымбек Ахметұлы да болды.*

Орымбек Ахметбекұлы 1930 жылы Қарқаралыдағы мектепті бітірісімен, Абай атындағы Қазақ мемлекеттік педагогика институтының физика-математика факультетіне түсті. 1934 жылы осы институтты қызыл дипломмен аяқтап, сонда ұстаздық қызметке қалдырылды. Ассистент, аға оқытушы, доцент, декан, проректор, жоғары математика кафедрасының меңгерушісі қызметін атқарды. Қазақ КСР Ғылым академиясында аға ғылыми қызметкер, математика және механика бөлімінің меңгерушісі, институт директорының орынбасары, осы институттың математика бөлімінің академик-хатшысы, Қазақ КСР ҒА-ның президиум мүшесі болып қызмет жасады. О.А.Жәутіков 1944 жылы кандидаттық диссертациясын қорғады. Оның екі жүзге жуық ғылыми, әдістемелік жұмыстары, оқулықтар мен оқу құралдары жарық көрді».

3. Сұрақтарға жауап беріңіз:

– О.Ахметбекұлы қай жерде дүниеге келген?

– Ол қай жерде оқыған?

– Оның қандай еңбектері бар?

4. Мәтіннен тәуелдік жалғаулы сөздерді теріп жазыңыз, аударыңыз.

5. Мәтіннен сан есімдерді теріп жазыңыз, сөйлем құраңыз.

6. Берілген сөйлемдерді аяқтаңыз.

7. Мәтіннен математикалық терминдерді теріп жазыңыз.

8. Кесте бойынша сөйлем құрастырыңыз.

9. Сөздердің синонимдік қатарын анықтаңыз.

10. Көп нүктенің орнына төмендегі қажетті сөздер мен сөз тіркестерін қойыңыз.

11. Әріптерден мәтінде кездесетін сөздер құрастырыңыз, ойланып көріңіз.

12. Кесте бойынша сөз таптарын жазып шығыңыз.

13. Берілген сөздерді қатыстырып сұхбат құрыңыз.

14. Берілген сұхбатты аяқтаңыз.

15. Мәтін бойынша бірнеше сұрақ құрастырыңыз.

16. Сабақты қорытындылауға арналған тестке жауап беріңіз.

Әрбір лексикалық тақырыпқа грамматикалық түсініктеме және жаңа сөздер берілген. Студенттердің өз бетімен жұмыс істеуіне арналған математикаға қатысты алынған мәтіндер халық ауыз әдебиетінен, тұрмыс-салт жырларынан, ұлы адамдар өмірінен, ел экономикасы, Қазақстанның өндіріс орындарынан көп мағлұмат береді.

Сонымен қатар осындай сабақты қазіргі жаңа технология түрлерімен жабдықтап, түрлендіріп өткізуге, яғни студенттердің шығармашылығымен, ұластыруға әбден болады. Оқулық соңында киелі сандар туралы «Үш жұрт», «Үш тағылым», «Үш арыс», «Үш би» және т.б. «Жеті күн», «Жеті жұт», «Жеті жетім» т.б. мақал-мәтелдер, даналар сөздері, халық өлшемдері, қызықты есептер, санжұмбақтар, жұмбақ-жаңылтпаштар, сонымен қатар студенттердің өздік жұмысына арналған мәтіндер (Карл Гаусс, А.Н.Колмогоров, Өткен шақты және уақыттағы проценттер, Параллель түзулер туралы, Готфрид Лейбниц және оның дифференциалды есептеу әдістері, Р.Ф.Бернхард, Леонардо Пизанский, Си алгоритмдік тілінің кейбір ерекшеліктері, Максимум және минимумға есептер, Графтарды пайдаланып логикалық есептерді шешу), математикалық сөздік-минимум берілген.

Тіл дамытудағы ең тиімді әдістердің бірі — мәтін бойынша жұмыс істеу десек, мәтіндер күнделікті тұрмыста қолданылатын, мамандық бойынша, төменгі және орта топ студенттеріне арналған мәтіндер болып барлық оқулықтарда топтастырылады. Мәтінмен жұмыс жүргізу

нәтижесінде тіл үйренушілердің кәсіби сөздік қоры байып, сөйлеу мүмкіндіктері дами түседі. Яғни, тілдік жағдай жүйесін үнемі мамандықпен байланыстырып отыруы қарастырылған қазақ тілін мамандыққа қатысты үйретудегі мәтіннің маңызды рөл атқаратынын өз тәжірибемізден білеміз. Мамандыққа қатысты мәтіндерді іріктеу ұстанымдары дұрыс сөйлеуді жетілдіруге қызмет ету үшін:

- 1) тақырып пен мазмұнның тартымдылығы;
- 2) тіл үйренушілерді өз бетімен жұмыс істеуге ынталандыру;
- 3) қатысымдық (коммуникативтік) қасиеттің басым болуы;
- 4) мамандыққа байланысты ғылыми мәтіндер студенттерде қажеттілік сезімін туғызуы керек.

Ол үшін:

– мәтіннің мазмұнын түсінуге арналған тапсырмалар (сөздікпен жұмыс, омоним, синоним, антоним сөздер, фразеологизмдер, сөз тіркесі, сөйлем, сұрақ-жауап);

– мәтіннен алынған ақпаратқа шығармашылық ізденістер мен толықтыруға арналған тапсырмалар (шығарма, эссе, презентациялар, бейнетүсірілім, фильмнен үзінді және т.б.);

– мәтіндегі хабарларды күнделікті, қажетті қарым-қатынасқа, сөйлесуге қолдана білуге арналған тапсырмалар болуы қажет (сұхбат, жағдаят, көрініс, ойын түрлері және т.б.).

Сонымен қатар грамматикалық ережелерді түсіндіруге түрлі кестелер, студенттердің өздік жұмысына байланысты тапсырмалар, қазақша-орысша сөздіктер, мамандығына байланысты сөздік-минимумдар, глоссарийлер беріледі. Осы айтылғандарды іс жүзіне асыру барысында оқытушының инновациялық іс-әрекеті — өз қызметіне жаңа технологияларды енгізу.

Білім беру жүйесінде қазір технологиялардың сан алуан түрлері бар. Осыған байланысты деңгейлік тапсырмалар беруде оқытушы ең алдымен тапсырмалардың мазмұндық жүйелілігіне баса назар аударады. Жаңа инновациялық технологияны жүзеге асыруда оқытушы белсенділігі, шығармашылық ізденісі артып, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, студенттерін жеке тұлға ретінде бағалауы орын алады.

Ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялардың оқу-тәрбие үдерісінде қолданылуы студенттердің білім алу мүмкіндіктерін кеңейтеді. Ақпараттық компьютерлік технологияны пайдалануда студенттер мектепте алған білімдерін ұштап, мамандыққа сай берілетін білімдерін молайтып, сабаққа белсене қатысады. Өйткені компьютер арқылы оқу материалын беруге, оны әзірлеуге, бақылауға, қорытындылауға, көмек беруге мүмкіндік зор.

Түсті графиканы, бейнетехниканың мүмкіндіктерін пайдалану оларға ерекше әсер етеді. Студенттің кез келген тапсырманы аяғына дейін орындап, өзінің ой-өрісін пайдаланып, кез келген сұрақты қойып, оның шешімін тауып, білімін дамытуға мүмкіндік туғызады. Міне, осыларды бір-бірімен ұштастырып, тығыз байланыстыра білгенде ғана, келер ұрпаққа қоғам талабына сай болашақ мамандыққа икемдеп, тәрбие мен білім беруге әбден болады деп айта аламыз.

Сонымен, қазақ тілін мамандыққа байланысты оқыту әдістемесінің жасалуы төмендегідей ұстанымдарға негізделетіндігі дәлелденді:

- қазақ тілін мамандыққа байланысты оқытудың ғылыми-әдістемелік жүйесінің негізі қаланған;

- тілді қатысымдық бағытта үйретудің лингвистикалық негізі сөйлесім әрекеті және оның түрлері қарастырылған;

- тілдік тұлғаның қатысымдық құзыреттілігін дамыту басты міндет ретінде алынған;

- қатысымдық бағдарлы оқытуды жүзеге асыру мақсат етіледі;

- кәсіби тілдік қатынасты жетілдіруде тіл үйренушінің қазақша сөйлеу тілін кәсіби қарым-қатынас тілі ретінде дамыту көзделеді;

- лексикалық минимумды танымдық-бағдарлы оқыту, грамматикалық минимумды мамандыққа сай мәтіндер мен жаттығулар арқылы оқыту ұсынылады;

- қазақ тілін мамандыққа байланысты оқыту технологиясына байланысты әдістемелік кешен ұсынылып, оның тиімділігі тәжірибе арқылы дәлелденуде.

Осыдан келіп, ғалымдардың пайымдаулары бойынша, тілді мамандыққа қатысты оқытудың ұтымды жақтары шығады:

- тіл үйренушілер қазақ тілін кәсіби қатынас құралы ретінде қолдана алады;

- кәсібіне байланысты жинаған сөздік қорды жұмыс орнында пайдаланып, өз мамандығына қатысты ой-пікірлерін нақты, анық жеткізу дағдысы қалыптасады;

- қазақ тілінің танымдық қызметінің маңызы арта түседі;

- қазақ халқының рухани және тарихи-мәдени байлығын тіл арқылы таныту негізінде тіл үйренушілер Қазақстан тарихымен, мәдениетімен, әдебиетімен, халықтың салт-дәстүрімен танысып, білімдерін молайтады;
- күнделікті қызмет бабында ресми-іскери сөйлесуге тән тұлғаларды меңгеріп, мамандыққа қатысты ісқағаздарды жазуды үйренеді;
- болашақ маманның тұлға ретінде қалыптасуына, өсуіне және дамуына, өз мамандығын саналы сезінуіне мүмкіндік туады.

Қорыта келе, жоғарыда қарастырылған әдіскер-ғалымдардың оқулықтары мен оқу құралдарында қазақ тілін мамандыққа сәйкестендіріп қатысымдық тұрғыдан оқытудың мәселелері мен айтылған ойлардың өзіндік ерекшеліктері, заңдылықтары, оны меңгертудің әдіс-тәсілдерінің кәсіби қатынаста атқаратын маңызы зор. Сондықтан тілді мамандыққа сәйкес оқытуға байланысты айтылған құнды ой-пікірлер мен қарастырылған әдіс-тәсілдерді оқыту үрдісінде пайдалану аса қажет.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақ тілін оқыту: жетістіктер мен жаңа даму бағыттары: Респ. ғыл.-әдіст. конф. материалдары. — Алматы, 2011. — 89-б.
- 2 Қадашева Қ. Жаңаша жаңғыртып оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: өзгетілді дәрісханалардағы қазақ тілі: Пед. ғыл. д-ры ... дис. — Алматы, Білім, 2001. — 25-б.
- 3 Күзекова З., Қарақұсова Г. Қазақ тілі: жоғары оқу орындарының экономика факультеттеріне арналған оқулық. — Алматы, Білім, 1997. — 19-б.
- 4 Әділова А.С. Қазақ тілі: заң факультеті студенттеріне арналған оқу құралы. — Қарағанды: Болашақ-Баспа, 2006. — 24-б.
- 5 Абдрахманова Г.Х. Әлеуметтік-педагогикалық факультет. — Қарағанды: Болашақ-Баспа, 2006.
- 6 Айтбаева Б.М. Математика факультетіне арналған қазақ тілі: оқу құралы. — Қарағанды: Болашақ-Баспа, 2006. — 45-б.

Б.А.Абылбаева, Г.А.Ахметжанова

Проблемы профессионально-ориентированного обучения при изучении казахского языка

В статье рассмотрены вопросы преподавания казахского языка как профессионального на примере специальностей «Экономика», «Юриспруденция», «Математика», «Социальная педагогика». Учебники, электронные учебники, лексические задания имеют также воспитательное и познавательное значение для всего процесса обучения. Авторами затронуты проблемы инновационных технологий в обучении казахскому языку, обращено особое внимание на использование при обучении информационно-телекоммуникационных технологий.

B.A.Abylbayeva, G.A.Akhmetzhanova

The problems of teaching kazakh language according to speciality

The questions of Kazakh languages teaching as a professional language are regarded in the article by specialties examples as «Economics», «Jurisprudence», «Mathematics», «Social education». Textbooks, electronic books and lexical exercises are not only aimed at speciality but also promote cognitive temper of studying. The problems of innovation and telecommunication technologies in Kazakh language's teaching were also touched upon. Besides we paid particular attention to informative and telecommunication technologies usage.

References

- 1 To teach Kazakh language: achievements and new directions of development: the materials of Republic scientific and methodical conference, Almaty, 2011, p. 89.
- 2 Kadasheva K. *The scientific and methodical basis of modern teaching: Kazakh language in other classes: Dis. ... doc.ped.science*, Almaty: Bilim, 2001, p. 25.
- 3 Kuzekova Z., Karakusova G. *Kazakh language: The textbook for economical faculties of high school*, Almaty: Bilim, 1997, p. 19.
- 4 Adilova A.S. *The textbook for law faculties of high school*, Karaganda: Bolashak-Baspa, 2006, p. 24.
- 5 Abdrakhmanova G.Kh. *Social and pedagogical faculty*, Karaganda: Bolashak-Baspa, 2006.
- 6 Aitbayeva B.M. *Kazakh language of mathematical faculty: tutorial*, Karaganda: Bolashak-Baspa, 2006, p. 45.

R.I.Dopira, K.M.Bazikova, N.V.Popova

*Ye.A.Buketov Karaganda State University
(E-mail: kmbazikova@mail.ru)*

Development and use of laboratory practical «Based on language Visual basic 2010» in the educational process

The article describes the creation and use in practice of the electronic textbook. It is explored possible means of modern information technologies, the terms of which are required for their successful use is reviewed and analyzed by application soft-ware required to create and further use of electronic textbooks. In addition, we describe all the steps of creating such electronic resources on a specific example of the electronic textbook.

Key words: the educational process, training, bachelor, information technology, elective course, programming, electronic textbooks, laboratory practical, stages of development, the structure of the electronic textbook.

In today's world, the problems of education received much attention due to the fact that the increasing demand for highly skilled and competitive specialists. State Program for Development of Education of the Republic of Kazakhstan for 2011–2020 provides for the access of each of the participants in the educational process to modern educational resources and technologies [1]. The program pays much attention to the creation of conditions for the implementation of the automation of the educational process and the implementation of e-learning at all levels of education. The introduction of e-learning aims to enhance the quality of education, efficiency of education management and information integration with the external environment. For methodological support actively have been developing of disciplines studied at all levels of education, electronic educational resources.

Requirements for electronic educational materials, created for educational institutions of the Republic of Kazakhstan, are defined in State Standard «Information Technology. The electronic publication» [2]. This standard describes the requirements for the design, content, features, background information and feedback developed for training of electronic educational editions.

In this standard, electronic textbook is defined as «an electronic textbook, contains a systematic presentation of the course or section and has the official status of this type of publication that is assigned to a public authority» [2]. Electronic textbook, in it is turn, is designed to automate the process of learning and knowledge control of relevant courses or part of it, to ensure the selection of the trajectory of learning and performing various types of work.

Electronic textbook is usually a set of software, information and methodological tools, which is defined for self-study of an academic subject and typically includes assignments and tests for self-control and testing and can also provide feedback. Electronic textbooks you to browse the contents of the subject under study, to learn the basic concepts to carry out monitoring and evaluation of the knowledge and skills to manage their own learning paths. Electronic books can be used in secondary, technical, vocational, higher and postgraduate levels of education.

Depending on the purpose and functions, requirements and features the use of electronic textbooks, the means of their creation can be divided into groups. In accordance to the criteria proposed the following classification [3]: algorithmic programming languages; general-purpose tools that provide the ability to create an electronic textbook people who are not programmers; multimedia; hypertext tools.

To replenish the information content and improve methodical maintenance of disciplines taught in the Ye.A.Buketov Karaganda State University, there is a need to develop and implement in the educational process a variety of electronic publications.

The main aim of developing the textbook «Laboratory workshop» Basics of Visual Basic 2010» is to support the course with additional teaching materials, ensuring the possibility of self-education, self-monitoring and individual teaching of» Programming «, the intensification of the traditional educational process through the use of training programs. The objective of this electronic textbook — to help students to acquire practical knowledge in Visual Basic, know the basic concepts of the language and be able to work in Visual Studio 2010 to be able to implement the algorithm of solving problems. Figure 1 shows the main page of the electronic textbook.

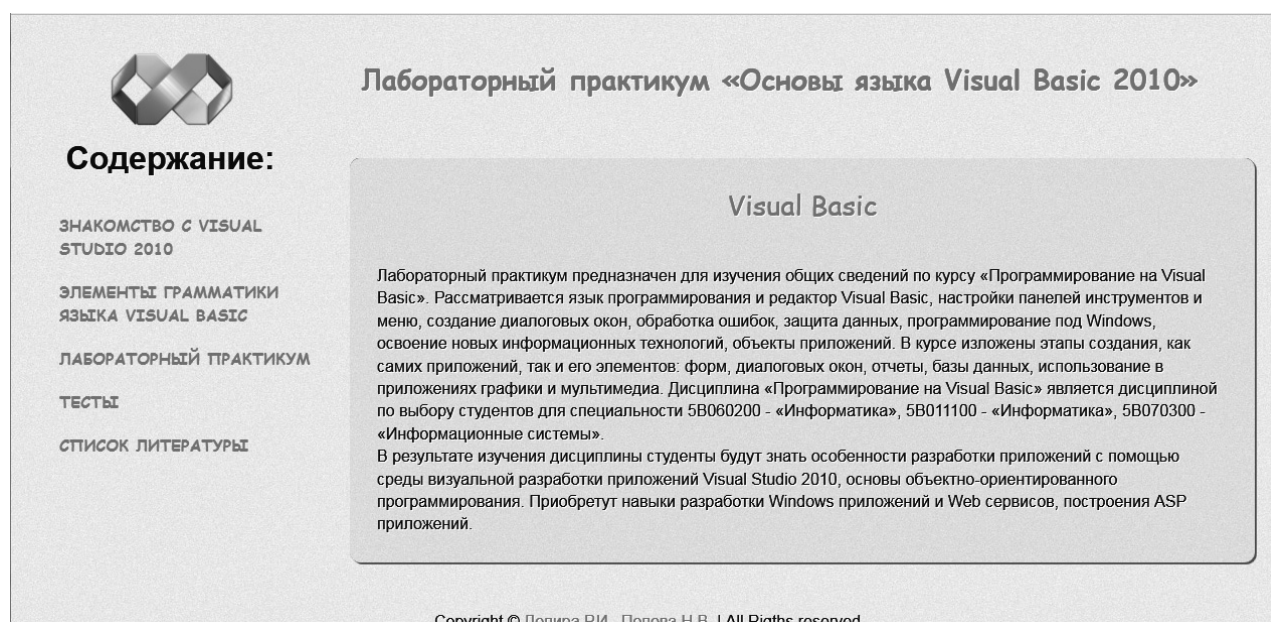

Figure 1. Home page of the electronic textbook «Laboratory workshop «Fundamentals of Visual Basic 2010»»

In the development of this tutorial have been passed all the stages included in the design methodology of electronic textbooks [3]. Goals and objectives of the development of the electronic textbook were identified, structure was thought and the script component is configured and structured training material was prepared, according to the standard program of undergraduate specialties. After the creation of the electronic textbook «Laboratory workshop» Basics of Visual Basic 2010 «was carried out its testing in order to identify and correct some minor errors, comments on the operation, etc.

The structure of the electronic textbook was developed in the visual HTML-editor, Adobe DreamWeaver CS3. The educational material was presented to software as a set of web-documents incorporated software interface. The boot file is start.html. Home is divided into three frames. The top frame is the name of a textbook and a link to the page with the data of the authors. The bottom frame contains the names of the authors have developed this tutorial. On average, the main frame page is located, consisting in turn of two parts. The left side of the page is a table of contents, and in the right part of the content of selected chapters of the textbook.

Menu contents implemented in the form of hyperlinks. Reference table of contents menu structure allows you to navigate the content of the textbook. Select an item from the list of contents leads to the display in the main part of the relevant section of the page contents. Since the contents are constantly located on the left side of the page, the user may at any time move it to the desired section of the textbook

The content of the electronic textbook includes items: an introduction, two theoretical sections, section of guidelines for laboratory workshops, test items, a list of references. The theoretical material for the study is presented in two sections, which include the basics of working in Visual Studio 2010 and a description of the programming language Visual Basic.

Section: «Introduction to Visual Studio 2010», includes lecture material paragraphs and exercises for fixing. In this section we consider the topic «Starting the System Visual Studio 2010 and create a project», «UI Design», «The development of the code», «Working with Forms.» This section is intended for the development of an application development environment.

The section «Elements of grammar of the language Visual Basic» consists of three sections. Each section contains the lecture material and exercises to demonstrate the possibility of the programming language. In the lectures the basic operators, instructions, subroutines are analyzer. Material in an accessible and concise manner will allow the student to learn the features of the programming language Visual Basic.Net.

Section «Laboratory workshop», presented in Figure 2, contains 10 laboratory work, the implementation of which will allow to learn the theoretical material and acquire practical skills of programming in Visual Basic in Visual Studio 2010.

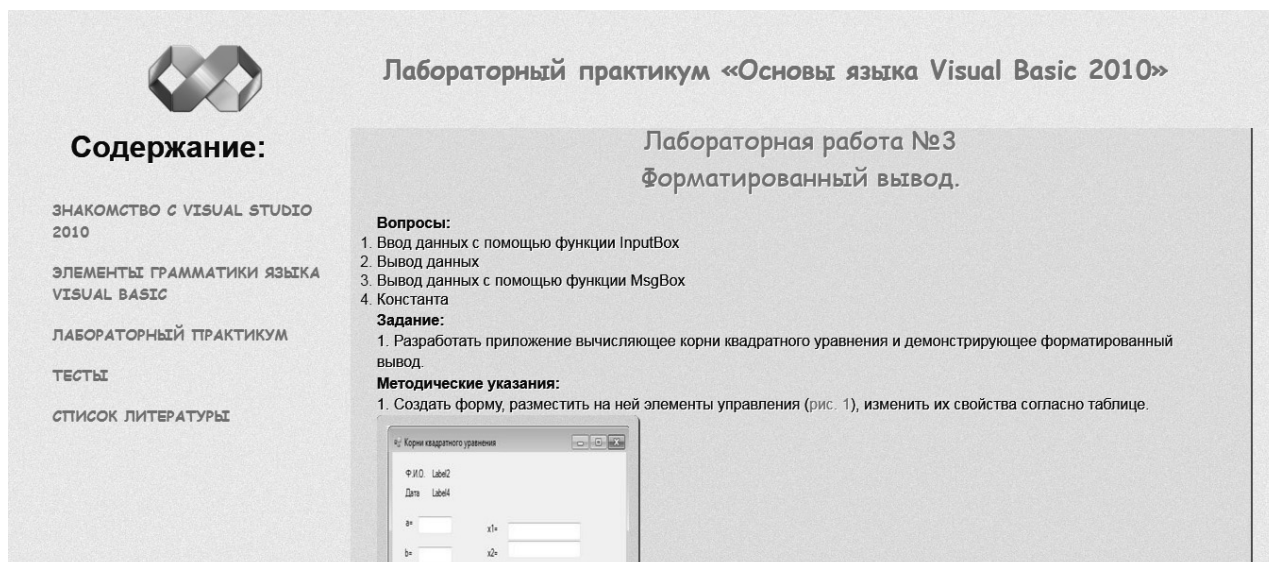

Figure 2. Section «Laboratory workshop»

The section «Tests», presented in Figure 3, includes tests on the subjects studied. After answering the questions suggested by the test to count the correct answers. See «References» includes literature for self-study.

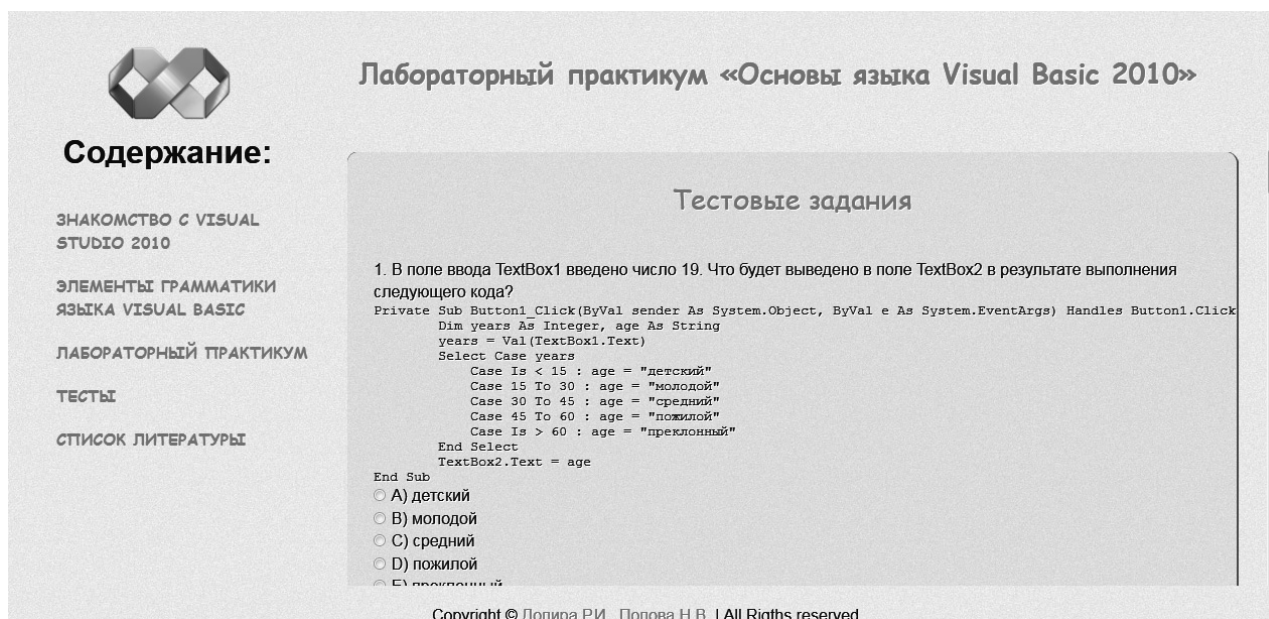

Figure 3. The section «Tests»

For the purpose of testing an electronic textbook to teachers were encouraged to use the Department of Applied Mathematics and Computer Science of Ye.A.Buketov Karaganda State University leading discipline, which include the study of programming techniques, as well as full-time students and students of the correspondence department discipline module «Programming». Students enrolled in an undergraduate program, including remote, regularly studied theoretical material, pre-representations in the textbook. Mode self-testing and helps verify the knowledge gained in the study of the theoretical and practical course material.

To determine the students' opinions about the electronic textbook developed a questionnaire including 20 questions. The survey was attended by 50 students. Analysis of the results led to the following conclusions:

Electronic textbook is easy to use. This was the opinion of 95 % of the students surveyed, 75 % had never used the help mode;

- an electronic textbook is popular among students. For about 75 % of the students use the textbook more than four times, and 57 % — more than five times;
- an electronic textbook is useful for students: 70 % of students plan to use this tutorial in the future;
- 51 % of students believe that it is desirable to increase the number of dismantled examples and add the ability to test the responses of exercise and tests.

Electronic textbook «Laboratory workshop» Basics of Visual Basic 2010» is used in the educational process at studying of disciplines of the module» Programming «students of Information Sciences Faculty of Mathematics and Information Technology. The textbook can be used by students as in the classroom and in their free time for individual learning and self-control. Guidelines for laboratory work contain tasks, instructions to performance, exemplary results of the programs and control questions on the topic. Figure 4 shows the results of the programs that the students have to get in the quest of a laboratory practical.

The use of ICT in modern education provides a strong relationship of teaching and information technology training. E-learning materials are actively involved in to modern didactic education system.

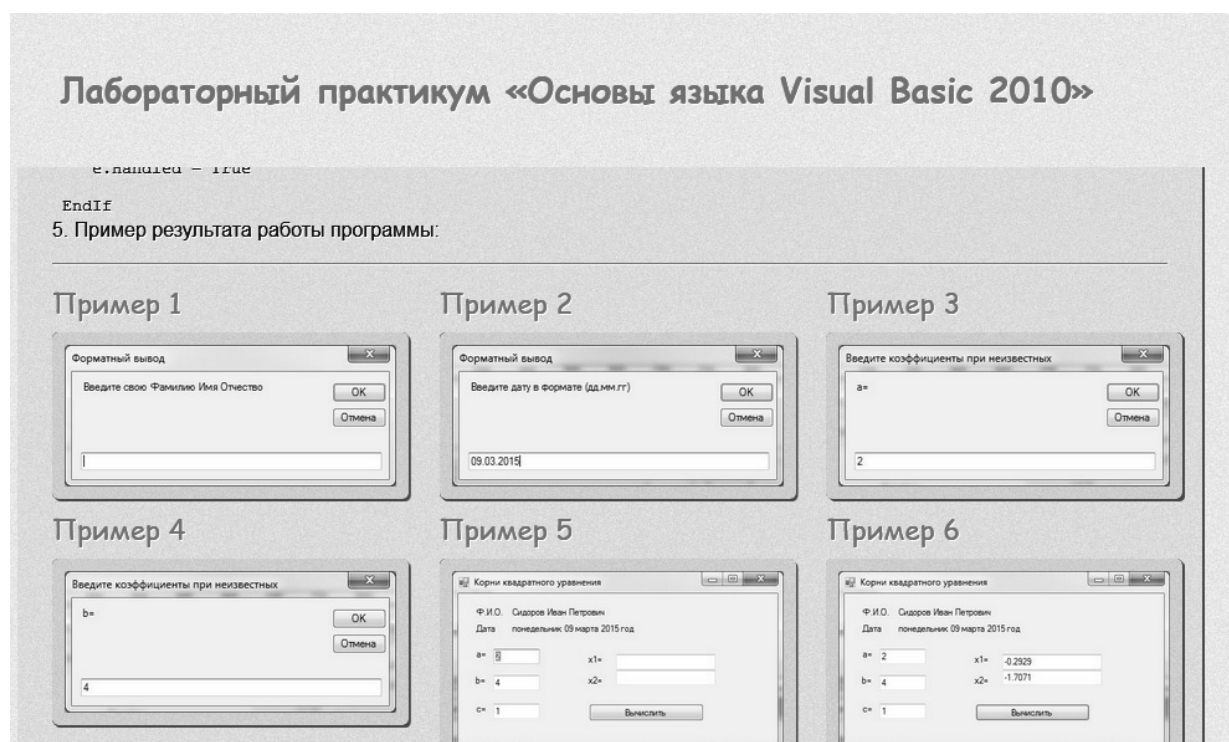

Figure 4. Example of laboratory work «Formatted input and output»

Informatization of education in Kazakhstan, one of the main directions of modernization of the educational process and involves the development of a modern methodological training system. The use of electronic educational resources in vocational education provides a strong relationship of teaching and information technology training. Active use of electronic textbooks contributes to the quality of training of specialists and the integration of the national system of education in the world educational space.

References

- 1 Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы // http://www.edu.gov.kz/ru/zakonodatelstvo/gosudarstvennaja_programma_razvitija_obrazovaniya/gosudarstvennaja_programma_razvitija_obrazovaniya_respubl_iki_kazakhstan_na_2011_2020_gody/
- 2 Государственный стандарт РК «Информационные технологии. Электронное издание» № 1 от 26 января 2005 // <http://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder486/goso2005.pdf>
- 3 Яковенко Т.В., Пустовалов И.В. Обзор требований к созданию электронного учебника // <http://uchebilka.ru/informatika/4704/index.html>

Р.И.Допира, К.М.Базикова, Н.В.Попова

«Visual Basic 2010 тілінің негіздері» зертханалық практикумын оқу процесінде пайдалану және құру

Мақалада практикалық электронды зертхананы құру және пайдалану мәселелері қарастырылған. Авторлар қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды ықтимал құралдарын, олардың сәтті пайдалану үшін қажетті жағдайлары келтіре отырып, қолданбалы бағдарламалық орталардың көмегімен электрондық оқулықтар құру және пайдалану мүмкіндіктерін зерттеген. Электрондық ресурсты құру кезеңдері және мазмұны сипатталған.

Р.И.Допира, К.М.Базикова, Н.В.Попова

Разработка и использование лабораторного практикума «Основы языка Visual Basic 2010» в образовательном процессе

В статье рассмотрены создание и использование электронного лабораторного практикума. Авторами изложены возможности средств современных информационных технологий; условия, необходимые для их успешного внедрения. Рассмотрено прикладное программное обеспечение, необходимое для создания и дальнейшего применения электронных учебников. Описаны этапы создания и содержание данного электронного ресурса.

References

- 1 State Education Development Programme of the Republic of Kazakhstan for 2011–2020 // http://www.edu.gov.kz/ru/zakonodatelstvo/gosudarstvennaja_programma_razvitija_obrazovanija/gosudarstvennaja_programma_razvitija_obrazovanija_respubliki_kazakhstan_na_2011_2020_gody/
- 2 State Standard of the Republic of Kazakhstan «Information Technology. Electronic edition» № 1 of 26 January 2005 <http://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder486/goso2005.pdf>
- 3 Yakovenko T.V., Pustovalov I.V. *Overview of the requirements to build an electronic textbook* // <http://uchebilka.ru/informatika/4704/index.html>

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҚАЗІРГІ МЕНЕДЖМЕНТ СОВРЕМЕННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ОБРАЗОВАНИИ MODERN MANAGEMENT IN EDUCATION

УДК 338.242:001.8 (574)

Р.С.Каренов

*Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова
(E-mail: rkarenov@inbox.ru)*

Приоритеты ориентации результатов научных исследований на решение актуальных задач рыночной экономики в Казахстане

В свете реализации Стратегии «Казахстан–2050» неизбежными и неотложными становятся задачи системного реформирования отечественной науки, смена целевых ориентиров и модернизация механизмов ее развития. Рассмотрены позитивные системные преобразования последних лет в научной сфере республики. Автором представлен анализ состояния научно-технической системы Казахстана с 2000 г. по настоящее время. Описаны главные факторы, которые тормозят развитие отечественной науки на современном этапе экономического развития. Уделено особое внимание ключевым проблемам дальнейшего развития казахстанской науки.

Ключевые слова: наука, системные преобразования, интеграция, наукоемкая экономика, финансирование, потенциал, управление, база, проблемы.

В своем Послании народу Казахстана «Казахстанский путь–2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» Президент страны особо отметил: «Создание наукоемкой экономики — это прежде всего повышение потенциала казахстанской экономики. По данному направлению следует совершенствовать законодательство по венчурному финансированию, защите интеллектуальной собственности, поддержке исследований и инноваций, а также коммерциализации научных разработок... Необходим конкретный план поэтапного увеличения финансирования науки за конкретные разработки и открытия, работающие на страну, и доведения его до показателей развитых стран. Привлечение зарубежных инвестиций надо всецело использовать для трансферта в нашу страну знаний и новых технологий» [1; 4, 5].

Безусловно, этими положениями закладываются базовые основы грядущего экономического и технологического могущества нашего государства, фундамент развития конкурентоспособного производства. Полномасштабная реализация сформулированных стратегических установок обеспечит то, о чем мечтали многие поколения наших ученых и специалистов — огромные возможности для творческого и, главное, плодотворного труда, востребованного новой технологической и наукоемкой экономикой страны. Но для этого отечественная наука должна четко определить свою роль в социальных и экономических процессах, выработать действенные механизмы участия в обеспечении национальных интересов Казахстана [2; 10].

Эта проблема формулируется Главой государства очень жестко и конкретно: «**Страна, не умеющая развивать знания, в XXI веке обречена на провал**». В свете такой постановки вопроса неизбежными и неотложными становятся задачи системного реформирования отечественной науки, смена целевых ориентиров и модернизация механизмов ее развития.

Позитивные системные преобразования последних лет в научной сфере Казахстана

В последние годы в Казахстане большое внимание государством уделяется вопросам совершенствования управления наукой и научно-технической сферой. Создан уникальный в мировой практике Назарбаев Университет, исходно объединивший образование, науку и инновационный процесс; принят новый Закон Республики Казахстан «О науке». В соответствии с данным законом внедрена новая система управления наукой, ключевыми институтами которой выступают Высшая научно-техническая комиссия (ВНТК), национальные научные советы (ННС), Национальный центр научно-технической экспертизы (НЦ НТЭ), научные организации и вузы. Сформированы новые составы ВНТК и ННС. Теперь в ННС не менее 50 % представителей крупных компаний, Национальной палаты предпринимателей и других бизнес-сообществ, субъектов частного предпринимательства и научных общественных объединений.

Введение новых форм финансирования науки (базовое, грантовое и программно-целевое) приблизило нас к мировым стандартам, активизировало научный процесс. Начаты системные изменения в части расширения цитируемости работ казахстанских ученых в ведущих мировых системах мониторинга публикаций. Для усиления работы в этом направлении Казахстан присоединился к мировым системам публикаций Thomson Reuters, Springer и Elsevier (Нидерланды).

Расширяется область интеграции науки и образования. В этой связи разработана программа подготовки кадров на базе НИИ в сотрудничестве с ведущими вузами, создаются исследовательские университеты. В дальнейшем для укрепления кадрового потенциала науки предлагается создание исследовательских университетов в области фундаментального, технического и аграрного направлений по примеру Назарбаев Университета. Подготовку кадров по системе PhD рекомендуется вести в рамках конкретных научных исследований.

Важным направлением в развитии научной сферы стала интеграция в мировое научное пространство. Решился вопрос о переносе центрального офиса Международного научно-технического центра (МНТЦ) из Москвы в Астану. Министерство образования и науки будет расширять сотрудничество с международными базами данных Elsevier, Springer и совместно с Национальной академией наук вести работу по выводу казахстанских научных изданий на международный уровень.

Значительным стимулом для повышения качества научных работ и статуса ученого стали меры поощрения ученых со стороны государства. По поручению Президента РК размер Государственной премии в области науки и техники, в том числе за прорывные научные исследования и внедрение инноваций, будет составлять 100 тыс. долларов. Теперь эти премии будут носить имя аль-Фараби.

В настоящее время Казахстан уже обладает существенным заделом в таких наукоемких сферах деятельности, как космическое материаловедение и зондирование, генетика, полимерная промышленность, биотехнология, криотехнология, программирование, радиационная технология, создание алмазных и высокотвердых покрытий и пленок, производство аморфного кремния и ряде других направлений.

Традиционно у нас развиты такие отрасли науки, как геология, горное дело, металлургия, химическая промышленность. Кроме того, есть определенные достижения в области геологии, медицины, сельского хозяйства и, конечно, в фундаментальных науках — физике, математике, химии и биологии. Большой путь прошли общественно-гуманитарные науки, которые развивались с учетом казахстанских реалий. Определенные успехи в последнее время достигнуты в области «зеленой» энергетики.

Нельзя не отметить успехи в области металлургии, особенно в переработке металлов, ведь до сих пор мы активно занимались добычей руд, их обогащением и получением металлов, а сейчас переходим к тому, чтобы их самостоятельно дорабатывать до товарной продукции, а не реализовывать на мировом рынке в качестве сырья.

В сельском хозяйстве отечественные ученые добились успехов в области животноводства, особенно в коневодстве и овцеводстве. Можно еще долго перечислять все наши достижения за годы независимости.

Анализ состояния научно-технической системы Республики Казахстан

Состояние научно-технической системы страны зависит от особенностей и уровня развития экономики страны, от эффективности проводимой научно-технической политики.

Основными показателями, с помощью которых проводится анализ состояния научно-технической системы Казахстана, служат стандартные параметры, применяемые в аналогичных ис-

следованиях в международном сообществе: объемы затрат на исследование и разработки, количество научно-технических организаций страны, их материально-техническое обеспечение, численность и квалификация научных кадров страны, результативность научных исследований и разработок [3; 434].

Как видно из таблицы, в 2013 г. общее число организаций, занятых научными исследованиями и разработками, составило 341 организацию. По сравнению с 2000 г. количество исследовательских организаций выросло на 32,7 %. Однако за 2010–2013 гг. число организаций, занятых научными исследованиями и разработками, сократилось на 83 единицы. Сокращение научно-исследовательских организаций связано с проводимой политикой Министерства образования и науки РК по реорганизации и оптимизации вузов и научно-исследовательских институтов.

Анализ динамики численности работников научной сферы показывает, что в среде научных кадров происходят позитивные изменения. Так, если в начале 90-х годов научная сфера характеризовалась сокращением численности научных кадров, то за 2000–2013 гг. наблюдается тенденция их увеличения. В 2013 г. общая численность работников, занятых в сфере НИОКР, составила 23712 человек и по отношению к 2000 г. выросла на 60,7 %, а по отношению к 2010 г. — на 39,3 %.

В республике численность работников, занятых в сфере НИОКР, на 10 тыс. человек составляет всего 22 человека. Данный факт свидетельствует о низкой степени вовлеченности трудовых ресурсов в научные исследования и разработки с точки зрения сопоставления данного показателя с мировыми тенденциями развития научно-технической сферы. Для сравнения: в Финляндии — 229 человек, в Японии — 135, во Франции — 136, в России — 138 человек [4; 23]. Причина относительно низкой вовлеченности человеческих ресурсов в сферу научных исследований и разработок в Казахстане — низкий уровень оплаты труда в научной сфере, невостребованность отечественной науки.

Одним из важнейших показателей, характеризующих научно-технический потенциал любой страны, является объем затрат на НИОКР.

Анализ данных объема затрат на научно-технические исследования и разработки, представленные в таблице, позволяет сделать выводы, имеющие важное значение для характеристики научно-технического потенциала страны.

Т а б л и ц а

Динамика основных показателей состояния и развития науки в Республике Казахстан

Показатели	2000 г.	2010 г.	2013 г.
Внутренние затраты на научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы в действующих ценах, млн тенге	4 706,8	33 466,8	61672,7
Количество организаций (предприятий), осуществлявших НИОКР	257	424	341
В том числе:			
государственный сектор	151	95	78
сектор высшего образования	59	121	112
предпринимательский сектор	40	108	110
частный некоммерческий сектор	7	100	41
Численность персонала, занятого исследованиями и разработками, чел.	14 756	17 021	23712

Примечание. Использованы данные Интернет-источника [5].

Как следует из таблицы, внутренние затраты на НИОКР за 2000–2013 гг. в абсолютном выражении выросли в 13,1 раза, а за 2010–2013 гг. — в 1,8 раза. При этом расходы на НИР сегодня превышают 0,17 % ВВП. Для сравнения: аналогичные показатели в Японии составляют 3 %, в США — 2,5 %, Франции — 2,3 %, Германии — 2,3 % [6; 5].

В настоящее время в промышленности республики острой проблемой является недостаток инженеров-технологов и проектировщиков по целому ряду современных наукоемких направлений развития производства. Не хватает специалистов по организации инновационной деятельности, научной и технико-экономической экспертизе, оценке и использованию интеллектуальной собственности, коммерциализации научных разработок и по многим другим специальностям. В настоящее время, как видно из таблицы, численность научных кадров по-прежнему невысокая. Она составляет 60 % к уровню 1990 г. [6; 5].

Значит, в будущем, несмотря на отдельные позитивные процессы в сфере науки, для осуществления широкомасштабных инновационных проектов требуется широкий корпус высококвалифицированных кадров, специалистов, ученых-новаторов, создающих и генерирующих инновации. Усиливающийся дефицит специалистов требует эффективной и целенаправленной поддержки государства в области подготовки научных кадров для национальной экономики.

Главные факторы, тормозящие развитие казахстанской науки на современном этапе

На сегодняшний день практический выход казахстанской науки в экономику и инновации пока еще крайне низок. Доля казахстанской наукоемкой продукции на мировом рынке практически равна нулю.

Данная проблема вызвана прежде всего отсутствием мотивации со стороны высших учебных заведений на развитие собственных научных компетенций, так как основной доход они, в отличие от западных университетов, получают от оказания образовательных услуг. Кроме того, наиболее динамично развивающиеся сектора промышленности часто вынуждены приобретать новые технологии за рубежом.

Для оценки прикладных результатов науки критерий должен быть один — наличие спроса на эту продукцию. Только в этом случае наука превращается в локомотив экономического роста и общественного развития. К сожалению, сегодня государство стимулирует предложение, а не спрос на инновации со стороны промышленности и бизнеса.

До настоящего времени действующая модель управления и финансирования казахстанской прикладной науки в значительной мере ориентирована на удовлетворение научного интереса, а не на решение конкретных задач технологического характера, стоящих перед бизнесом. Отсутствует также эффективная система коммерциализации технологий, которая связана с практическим применением результатов научной и научно-технической деятельности.

Недостаточное финансирование науки со стороны государства и национальных компаний приводит к тому, что перспективные, актуальные и даже прорывные технологии и оригинальные разработки казахстанских ученых остаются на уровне лабораторных исследований. Они не имеют возможности для проведения пилотных и полупромышленных испытаний, не говоря уже о внедрении в производство. Например, реализуемая в настоящее время в рамках программно-целевого финансирования в Институте органического катализа и электрохимии им. Д.В.Сокольского научно-техническая программа «Разработка и внедрение в производство технологий получения флотореагентов из технической серы, новых катализаторов и химических реагентов, используемых в нефтегазовой отрасли» была профинансирована Комитетом науки МОН РК на сумму, в 2 раза меньшую расчетной и заявленной. Это приводит к невыполнению запланированного объема работ и ставит под угрозу проведение укрупненных и опытно-промышленных испытаний и последующее внедрение технологий в производство. Стоит отметить, что программа направлена на решение такой актуальной для республики проблемы, как получение флотореагентов из технической серы для металлургической отрасли, предприятия которой в настоящее время вынуждены покупать флотореагенты из России или Китая [7; 295].

По данным НЦ НТИ РК [8; 108], доля научно-исследовательского оборудования (приборы, устройства) и электронно-вычислительных машин в среднем ежегодно составляет 10 % от общей стоимости основных фондов, т.е. в три раза меньше стоимости машин и оборудования. Безусловно, малая доля исследовательского оборудования в структуре материально-технического обеспечения научных организаций оказывает отрицательное влияние на уровень научно-технических разработок.

Характеризуя материально-техническую базу научных организаций Казахстана, следует отметить явно ощущающуюся отсталость материально-технической базы научно-исследовательских организаций в области аналитического, лабораторного и компьютерного обеспечения и т.д. Экспериментальная база, учебно-исследовательское оборудование, аппараты и приборы в научных организациях физически и морально устарели на 20–30 лет, а в лучших, самых передовых университетах и научно-исследовательских организациях — на 8–11 лет. Если учесть, что в развитых странах технологии в наукоемких производствах сменяют друг друга через каждые 6 месяцев — 2 года, такое отставание может стать необратимым [9; 20].

Необходимо также отметить, что в отличие от зарубежной науки, где существенная доля исследовательских работ выполняется в лабораториях и научных центрах, имеющих юридический статус,

обеспечивающий им автономию в принятии решений, отечественные научные организации в своем большинстве являются государственными предприятиями.

В Казахстане до сих пор полностью не сформирована и не развита НИС, которая позволяла бы производить продукцию с высокой добавленной стоимостью и, в конечном итоге, определяла бы конкурентоспособность страны в мировой экономике. Незрелость отечественной НИС выражается в наличии низких количественных показателей научно-технического потенциала страны, слабой вовлеченности отечественных промышленных предприятий в инновационную сферу, незрелости элементов инновационной инфраструктуры. Существование подобных проблем в НИС требует дальнейшего совершенствования механизмов ее поддержки со стороны государства.

Ключевые проблемы дальнейшего развития науки в республике

Из представленного выше анализа следует, что в целом фундамент национальной научной системы создан. В перспективе он позволяет перейти к решению еще более сложных задач.

Так, президент Союза ученых Казахстана профессор О.Сабден предлагает следующие меры по дальнейшему реформированию отечественной науки [10; 6]:

1) учитывая особую роль науки и высоких технологий в XXI в., целесообразно создать надведомственный государственный орган «Агентство по науке и инновационному развитию при Президенте РК» (или Государственный комитет);

2) образовать Национальный научный фонд РК;

3) объединить все существующие академии наук в одну общественно-государственную Национальную академию наук РК;

4) по приоритетным направлениям создать 5–6 крупных кластерных научных центров, в том числе научный центр по гуманизации общества, в котором объединить все общественные НИИ в один крупный центр фундаментальных исследований с задачей идеологического обеспечения государства;

5) для укрепления кадрового потенциала, особенно привлечения молодежи в науку, кардинально изменить политику оплаты труда научных работников;

6) ввести в Налоговый кодекс РК серьезные изменения, поддерживающие вложения в науку и НИОКР.

На наш взгляд, в дополнение к этим мерам на сегодняшний день возникает еще ряд задач, требующих безотлагательного решения в будущем.

Во-первых, надо иметь в виду то, что до сих пор в структуре научных работ в распределении их по видам доля фундаментальных исследований составляет 30 %, прикладных — 55 %, опытно-конструкторских разработок — 15 %, тогда как в экономически развитых странах доля ОКР намного выше. У нас же наблюдается недостаточное финансирование этапа опытно-конструкторских разработок, поэтому мы не получаем должного практического и экономического эффекта от инвестиций в науку.

С целью реализации Стратегии «Казахстан–2050» нужно резко увеличить финансирование науки. Как отмечалось в Послании Главы государства Н.А.Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь–2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее», «создание новых высокотехнологических отраслей экономики потребует роста финансирования науки до уровня не ниже 3 процентов от ВВП» [1; 3]. При этом целесообразно приведение его структуры в соответствие с мировой практикой: 20 % — на фундаментальные исследования, 30 % — на прикладные исследования, 50 % — на ОКР и внедрение. Предлагается поддержка научно-исследовательских работ, разработок и внедрения на всем жизненном цикле продукта, начиная от исследования и до коммерциализации, доведение идеи до стартапа [11; 2].

Во-вторых, как показывает зарубежная практика, ни одна страна, включая США, Японию и Южную Корею, расходуя на науку значительные объемы финансовых ресурсов, не ведет полномасштабных исследований по всем научным направлениям.

Это обусловлено тем, что получение новых знаний предусматривает существенные расходы на оборудование и подготовку специалистов. В этих условиях данные страны эффективно используют систему определения приоритетов научно-технического и инновационного развития на основе технологического прогнозирования.

Технологическое прогнозирование представляет собой систему методов экспертной оценки стратегических направлений социально-экономического и инновационного развития, выявления тех-

нологических прорывов, способных оказать воздействие на экономику и общество в средне- и долгосрочной перспективе. На основе технологического прогнозирования каждые пять лет разрабатываются долгосрочные, на 15–20 лет, стратегии развития экономики, науки, технологий, нацеленные на повышение конкурентоспособности страны.

Выявление тенденций в развитии отраслей казахстанской экономики в координатах мировых технологических мегатрендов показывает, что в стране наблюдаются проникновение новых технологий во многие отрасли и формирование на их основе новых отраслей. Однако этот процесс еще не приобрел значительных масштабов. В целом наблюдается восприимчивость экономики к новым технологиям, распространяющимся в мире. Но процесс этот требует поддержки и корректирования со стороны государства.

Результаты проведенного анализа свидетельствуют о том, что для перехода к «устойчивому инновационному развитию» в будущем Казахстану необходимо комбинировать разработку прорывных технологий с концентрацией усилий на «индустриально-инновационном развитии». Именно прорывные технологии будут основным фактором вхождения Казахстана в группу технологических лидеров.

По результатам проведенных исследований определено, что в Казахстане в число приоритетных вошли такие отрасли, как агропромышленный комплекс, горно-металлургический комплекс, энергетический сектор, сектор нефти и газа, машиностроение, информационно-коммуникационные технологии, химия и нефтехимия. С целью концентрации имеющихся ресурсов на стратегических приоритетах республики в рамках выявленных отраслей было определено более 60 критических технологий, которые дадут толчок дальнейшему развитию Казахстана и позволят вывести страну на новый технологический уровень. Эти и другие критические технологии лягут в основу будущих казахстанских абсолютных инноваций.

Основным инструментом развития критических технологий станут целевые технологические программы, которые будут реализовываться посредством объединения усилий государства, науки и бизнеса. Порядок разработки и мониторинга целевых технологических программ определяется Правительством Республики Казахстан. С периодичностью 1 раз в 3 года будут проводиться исследования по технологическому прогнозированию, в рамках которых будет актуализироваться перечень критических для Казахстана технологий [12; 7].

В-третьих, следует обратить особое внимание на обеспечение отдачи средств, вложенных в получение конечного научного продукта, путем их внедрения в производство. Для этого требуется дальнейшее совершенствование законодательства в области научной и инновационной деятельности в части коммерциализации научных результатов. В частности, необходимо законодательное урегулирование отношений, связанных с установлением условий первичного закрепления и передачи прав на использование результатов научно-технической деятельности, осуществленных за счет бюджетных средств, с целью стимулирования их вовлечения в хозяйственный оборот. Также следует на законодательном уровне предусмотреть возможность государственного финансового обеспечения первого, по сути, рискованного, этапа внедрения научных результатов для создания опытно-промышленных установок или мелких серий совместно с частным бизнесом, в том числе на возвратной основе [13; 4].

В-четвертых, нужно исходить из того, что национальная научная система — это отправная точка для генерации новых знаний, направленных на индустриально-инновационное развитие Казахстана. Для этого необходимо выработать более действенные критерии оценки результативности научной деятельности. Надо внедрить рейтинг успешности научных организаций, включая вузы. Ключевыми индикаторами должны стать публикационная активность руководителей НИИ, вуза, научных проектов и программ, молодых ученых, а также количество совместных научных проектов и программ (НИИ — вуз — бизнес-партнер), заявленных проектов и программ на конкурс, число одобренных ННС, с объемом заявленного и фактически полученного финансирования, наконец, объем выделяемого НИИ/вузом бюджета на пополнение библиотечного фонда [14; 9].

В-пятых, желательно ускорить реализацию нашей главной цели — стать частью глобальной технологической революции. В связи с этим к 2030 г. Казахстан должен расширить свою нишу на мировом рынке космических услуг и довести до логического завершения ряд начатых проектов. Речь идет о сборочно-испытательном комплексе космических аппаратов в Астане, космической системе дистанционного зондирования, системе высокоточной спутниковой навигации, национальной системе космического мониторинга и наземной инфраструктуры. Необходимо также продолжить развитие двух ведущих инновационных кластеров — Назарбаев Университета и Парка инновационных технологий — и ускоренно переходить к низкоуглеродной экономике [15; 5].

В-шестых, в перспективе главное внимание надо обратить на создание новых технологий и производств по выпуску конкурентоспособной продукции в единой системе — от исследования до производства продукции. И в этом вопросе необходимо использовать мировой опыт [16; 70]:

1. В большинстве развитых стран государство обеспечивает не более 45 % научных бюджетов.
2. В США 66 % инвестиций направляются в науку и 72 % исследований выполняются частными фирмами.
3. Во Франции на долю бизнеса приходится 54 % инвестиций в исследования.
4. Китай с начала 90-х годов достиг в этом направлении больших успехов: доля бизнеса в финансировании НИОКР выросла там с менее чем двух пятых до двух третей. Соответственно, большая часть китайских специалистов занята не фундаментальными исследованиями, а опытно-конструкторскими разработками.
5. В Финляндии главным источником финансирования науки выступает частный сектор — 69,8 %.
6. В Японии основным финансовым источником для научных исследований выступает промышленность: ее доля в совокупных затратах на научные исследования и разработки составляет 70 %.

В-седьмых, современного ученого следует обучать общим методологическим приемам научной работы. Необходимость в этом вызвана большим инструментальным насыщением научных исследований. Вокруг ученого сейчас стоят сотни сложных приборов и стендов, и чтобы работать на них, нужны специальные знания. Кроме того, также необходимо уметь работать с большим массивом информации, в котором без определенных навыков можно просто утонуть.

Важно иметь в виду то, что в связи с ускорением информационного обмена скорость научных исследований также ускоряется. Наука становится частью производственного процесса. Производство живет в условиях жесточайшей конкуренции, объемы производства с каждым годом растут. Современный мир насыщен производственными мощностями и продуктами их производства. Ученые также вовлекаются в эту гонку борьбы с конкурентами, причем если раньше конкурировали предприятия, то теперь идет конкуренция между странами и союзами стран.

Современный ученый, чтобы успешно работать в этих условиях, должен значительно ускорить темп своих исследований. В этой связи возрастает роль его профессиональной подготовки и, в частности, его методологическая подготовка, частью которой является информационная культура. Она, по мнению автора работы [17; 270], должна складываться из следующих компонентов:

- 1) владение общей методологией научной работы на трех уровнях — философском, общенаучном и конкретно научном;
- 2) знание социально-психологических аспектов проведения научной работы;
- 3) владение компьютерной техникой во всех ее трех назначениях: расчетной, информативной и оформительской;
- 4) знание и применение на практике основных научных методов работы — это, в частности, системный подход, исследование операций, моделирование, оптимизация задач и линейное программирование, теория игр, графические сети, планирование эксперимента, оценка неметризуемых параметров и т.д.;
- 5) знание основных методов решения изобретательских задач — морфологического, мозгового штурма, метода Г.С.Альтшуллера и др.;
- 6) знание основ защиты интеллектуальной собственности и применение их на практике, т.е. умение грамотно составлять документы на получение охранных документов-патентов на объекты промышленной собственности: изобретения, полезные модели, промышленные образцы, защита своих публикаций на основе Закона «Об авторских и смежных правах»;
- 7) знание и использование на практике статистических методов оценки результатов экспериментальной работы;
- 8) умение экономически оценить результаты научной работы, составлять бизнес-планы, доказывающие экономическую эффективность проводимых научных исследований.

В заключение, обобщая итоги изложенного выше, хотелось бы отметить, что, только объединив усилия участников образовательного, научно-технического и инновационного процессов, можно будет обеспечить в республике дальнейшее поступательное развитие отечественной науки и внедрение ее результатов в отрасли реального сектора национальной экономики.

Список литературы

- 1 Послание Главы государства Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь–2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» // Мысль. — 2014. — № 2. — С. 2–9.
- 2 Жумагулов Б.Т. Научная база индустриальной стратегии // Вестн. Национальной инженерной академии Республики Казахстан. — 2005. — № 3(17). — С. 10–19.
- 3 Кембаев Б.А. Система научно-технической информации в Республике Казахстан: состояние и перспективы развития. — Алматы: КазГосИНТИ, 2003. — 434 с.
- 4 Дерягин А.В. Наука и инновационная экономика в России // Инновации. — 2005. — № 5. — С. 15–26.
- 5 Официальный сайт Агентства РК по статистике. Интернет-ресурс: <http://www.comptek.kz/default>.
- 6 Аубакирова Ж.Я., Айтбембетова А.Б., Садуллаева А.П. Формирование экономики, основанной на знаниях // Вестн. КазНУ: Серия экономическая. — 2014. — № 6 (106). — С. 3–7.
- 7 Выступление Президента НАН РК, академика М.Ж. Журинова на торжественном собрании научных работников, посвященном Дню работников науки (Алматы, Ғылым Ордасы, Большой зал, 11 апреля 2015 г.) // Вестн. Национальной академии Республики Казахстан. — 2015. — № 2. — С. 293–295.
- 8 Изеев С.Н. Оценка развития научно-технической и инновационной деятельности в Казахстане // Транзитная экономика. — 2014. — № 2. — С. 105–114.
- 9 О состоянии и перспективах развития науки и технологий в Республике Казахстан / Отчет НЦ НТИ РК и Национальной академии наук США о проведенной государственной научно-технической экспертизе отечественного научно-технического потенциала и приоритетных направлений развития науки. — Алматы, 2011. — 22 с.
- 10 Сабден О. Как науке выйти из стагнации? // Казахстанская правда. — 2013. — 8 нояб. — С. 6.
- 11 Саринжитов А. Наука: движение к экономике // Казахстанская правда. — 2014. — 5 авг. — С. 2.
- 12 Бейшенов К. Требуется ускорение // Казахстанская правда. — 2013. — 10 июля. — С. 7.
- 13 Бектурганов Н. Создавать технологии для развития // Казахстанская правда. — 2013. — 24 окт. — С. 4.
- 14 Жолдасбаев С. Экономический вектор науки // Казахстанская правда. — 2015. — 6 марта. — С. 9.
- 15 Жолдыбай К. Инновации — путь к процветанию // Казахстанская правда. — 2013. — 14 марта. — С. 5.
- 16 Касымбеков Б.А. Модернизация научно-исследовательской базы Казахстана // Экономика. Финансы. Исследования. — 2011. — № 4 (24). — С. 68–71.
- 17 Аскаров Е.С. Инновационный менеджмент. — Алматы: Экономика, 2014. — 270 с.

Р.С.Каренов

Қазақстандағы нарықты экономиканың өзекті міндеттерін шешуге бағдарланған ғылыми зерттеулер нәтижелерінің басымдылықтары

«Қазақстан–2050» Стратегиясын жүзеге асыруда отандық ғылымды жүйелі түрде қайта құру, оның дамуының мақсатты бағдарламаларының алмасу және іске асу механизмінің жаңартылу міндеттері бұлжымас және кезек күттірмес болып табылатындағы айтылған. Республикамыздың ғылыми саласындағы соңғы жылдарда жүргізілген оң түрлендірулер қарастырылған. Қазақстанның 2000 жылдан бастап қазіргі кезге дейінгі ғылыми-техникалық жүйесінің жай-күйі талданған. Экономикалық дамудың қазіргі кезеңіндегі отандық ғылымның дамуын тежеуші басты факторлар келтірілген. Қазақстан ғылымының одан әрі дамуының өзекті мәселелеріне айрықша назар аударылған.

R.S.Karenov

Priorities of orientation of results of scientific researches on the solution of actual problems of market economy in Kazakhstan

It is noted that in the light of Strategy realization «Kazakhstan–2050» inevitable and urgent are problems of system reforming of domestic science, change of target reference points and modernization of mechanisms of its development. Positive system transformations of the last years in the scientific sphere of the republic are considered. The analysis of a condition of scientific and technical system of Kazakhstan since 2000 to the present is submitted. The main factors which slow down development of domestic science at the present stage of economic development are described. The special attention to key problems of further development of the Kazakhstan science is paid.

References

- 1 Mysl, 2014, 2, p. 2–9.
- 2 Zhumagulov B.T. *Bulletin of National Engineering Academy of the Republic of Kazakhstan*, 2005, 3 (17), p. 10–19.
- 3 Kembayev B.A. *Sistem of scientific and technical information in the Republic of Kazakhstan: state and prospects of development*, Almaty: КазГосИНТИ, 2003, 434 p.
- 4 Deryagin A.V. *Innovations*, 2005, 5, p. 15–26.
- 5 Official site of RK Agency statistically. Internet resource: <http://www.comptek.kz//default>.
- 6 Aubakirova Zh.Ya., Aytbembetova A.B., Sadullayev A.P. *The Messenger TREASURY: Series economic*, 2014, 6 (106), p. 3–7.
- 7 *The Bulletin of National Academy of the Republic of Kazakhstan*, 2015, 2, p. 293–295.
- 8 Izeev of S.N. *Transit economy*, 2014, 2, p. 105–114.
- 9 About a state and prospects of development of science and technologies in the Republic of Kazakhstan / Report of NTs NTI RK and National Academy of Sciences of the USA on the carried-out state scientific and technical examination of domestic scientific and technical potential and the priority directions of development of science, Almaty, 2011, 22 p.
- 10 Sabden O. *Kazakhstanskaya pravda*, on November, 8, 2013, p. 6.
- 11 Sarinzhapov A. *Kazakhstanskaya pravda*, on August, 5, 2014, p. 2.
- 12 Beyshenov K. *Kazakhstanskaya pravda*, on July, 10, 2013, p. 7.
- 13 Bekturganov N. *Kazakhstanskaya pravda*, on October, 24, 2013, p. 4.
- 14 Zholdasbayev S. *Kazakhstanskaya pravda*, on March, 6, 2015, p. 9.
- 15 Жолдыбай K. *Kazakhstanskaya pravda*, on March, 14, 2013, p. 5.
- 16 Kasymbekov B.A. *Economy. Finance. Researches*, 2011, 4 (24), p. 68–71.
- 17 Oscars E.S. *Innovative management*, Almaty: Economica, 2014, 270 p.

R.B.Mazhenova, A.N.Sankhayeva, S.M.Abylaikhan

*Ye.A.Buketov Karaganda State University
(E-mail: argosha2005@mail.ru)*

Realization of management functions in distance learning

This article examines distance learning, which is now a promising direction of development of the national education system. The authors analyze the functioning of the system of distance learning in close connection with the implementation of the management functions, as distance learning, as well as other types of training, has the organization a training and methodological support, his selection, structuring, organization of educational process, monitoring of students' knowledge. The authors consider the following management functions: planning, organization, motivation and control.

Key words: distance learning, management, functions of management, functional approach, planning, organization, motivation, control, indirect control, direct control.

Nowadays Distance learning is regarded as a promising direction of development of the national education system. Functioning of the distance learning system is inextricably connected with the management functions implementation, because distance learning, as well as other types of training, has courseware organization, its selection, structure, organization of educational process, monitoring the students' knowledge.

Social and economic systems reforms, the transition to a market economy are reflected in the strategies of education development. In this situation educational aims change fundamentally. Theoretical in nature and encyclopedic scope of knowledge, which has long been the main aim of education, now has become individual learning opportunities of students.

More interest and attention both in teaching and practice is played to overall pedagogical process from a management science perspective and it is important to give it clear science-based character. The assertion of many researchers takes up the position, that the management is necessary not only in the field of engineering and manufacturing processes, but also in complex social systems, including teaching [1].

The increase in demand for education, the growing number of students, improving students' knowledge base and skills necessary for learning — all this characterizes the present stage of Kazakhstan's society development. Therefore, the national education system needs to function so that the rapidly increasing number of students mastered the growing content knowledge and skills also quickly. In this situation, the system of distance learning can provide access of the wider population to qualified higher education, regardless of the place they live and work conditions, will effectively exploit the potential of higher education institutions, financial savings and timely response to requests of the labor market.

The success of distant learning functioning depends on the qualified management control of the system. This is embodied in the laws and policies of the Republic of Kazakhstan.

The first chapter of the education act of the Republic of Kazakhstan reveals the concept of distance education technologies as training, carried out with the use of information and communication means in the mediated (at a distance), or not fully mediated interaction between the student and the teacher.

One of the goals of the State Programme of Education Development for 2011–2012 in the Republic of Kazakhstan is forming public-private education management system. This Programme has the goal of improving management in education. Distance learning in the Programme is viewed as one of the conditions for teaching during the whole life, education for everybody [2].

The Message of the President of the Republic of Kazakhstan N.A.Nazarbayev «Socio-Economic Modernization as Main Vector of Development of Kazakhstan» in the direction of the Message — «The qualitative growth of human capital in Kazakhstan» one of the goals was the introduction of modern methods and technologies in educational process [3].

At present, distance learning is viewed as the promising direction of development of the national education system. V.V.Egorov and S.B.Nurmagambetov say that distance learning is the teaching mode where the teacher and the student have spatial and time separation. Distance learning is the special technology which provides pedagogical interaction by means of exchange of the information using printed material, audio and video communications and computer network [4].

Moore M.G. and Kearsley define distance education as a global system of delivering knowledge, organized in accordance with the curriculum, which considers that the teacher and the students are separate in the spatial dimension and that this distance is filled by using technological resources and requires a special methodology for curriculum, special methods of teaching, ways of communication by electronic and other technology, special organizational and administrative structure [5].

Today, distance learning implies focused, organized and active process mediated (using special pedagogical and technical means) communication of teachers and students, during which students learn at a distance and acquire knowledge, skills and abilities required to perform professional activities [6].

One of the objectives of distance learning is the management of learning and cognitive activity of students, which is determined by the purpose of their training and development of their intellectual abilities and brain power [6].

For a long time in Kazakhstan the concept of «management» has been interpreted as administrative activity, limited regulations, directives and orders. The management education sphere has the same approach. The management staff of educational institutions considered teachers only as management decisions performers. Today the modern teacher is the manager of the educational process. He always acts as the subject or object of management process.

Management is an activity aimed at developing solutions, organization, control, controlling the management object according to an intended purpose, analysis and making conclusions on the basis of reliable information [7].

Management process consists of a set of functions. Administrative functions are operations, management subject actions, the set of appropriate stages of the management cycle.

B.A. Zhetpysbaeva, L.S. Syrymbetova consider the management functions to be a certain type of management activity, objectively necessary to provide deliberate action towards the management object. Management functions answer the questions, what is necessary to do in the part of the management system to make the process more effective. Thus, the function — this is not the activity itself, but rather the potential for activity, the definition of the required content of the activities. The functions implementing process is functioning [8].

Distance learning system functioning is inextricably connected with the management functions implementation, as distance learning, as well as other types, has the organization of methodological support, its selection, structure, organization of the learning process, students' knowledge monitoring.

Management functions are distinguished by the management stages, divisional management staff and individual performers, forming functions of the body, departments and functions of individual managers.

The value of management functions is that they determine the content of the managerial apparatus activities and provides the foundation for the management structure and organization of the administrative apparatus. It is important to identify a complete list of functions, set the interdependence between them and rank in order of importance. The lack of a complete list of functions can lead to the fact that the structure and activity of management subsystem would also be incomplete, and this will have negative effect on the efficiency of management [8].

Henri Fayol was the author of the expanded classification of management functions from the standpoint of management. Time factor was the criterion for his classification, and functions in his classification are seen as successive stages of management implementation: foresight, organization, instructing, coordination, monitoring [9].

K. Naribaev, S. Dzhumabaev consider that so-called functional approach to management is usually presented as a logical series of stages that can be chosen by the head in charge, to carry out the managing process, and consider the concept of management as a process of following interrelated functions of management — planning, organization, motivation and monitoring [10].

Theoretical studies of American Scientists emphasized that planning is the main function of management, and according to their interpretation, the planning system determines what to do, when, how and who should do, what resources would be required to carry out a plan on time. It is well known that the main idea in the management process is in planning, organizing actions to carry out the plans and monitoring of outcomes. The better worked out and interrelated above-mentioned stages, is more effective management. Planning helps managers to determine the nature, form and sequence of future actions during an extended period.

In general, planning includes: finding perspectives for the environment development, the formulation of objectives and possible strategies, the establishment of top priority tasks and determining complex of action to achieve them. Production result of planning system is the long-term plans, medium-term and strategic.

The planning process covers all levels of management and creates the necessary factors to ensure accurate compliance with the undertakings requirements of common goals.

The idea of planning comes down to the definition of solutions that are required today to ensure the effective operation of the organization, its growth in the future [10].

When planning distance learning management the basic requirement is the preparation and improvement of university information-technology base, the establishment of regulatory framework for the distance education system. To implement the distance learning process and prepare teaching materials in all forms it is necessary to create groups of authors to work out teaching materials.

The next management function after planning is organization. Organization is viewed as process when authority and work structure are created.

Organization which does not have accurately defined work descriptions, diverse departments, extensive monitoring and decentralized authority, differs significantly from the organization in which has well-defined work, homogeneous departments, narrowed monitoring system and centralized authority [6].

Delivery of distance learning process distinguishes mediated management of learning and cognitive activity and direct pedagogical impact. In mediated management of educational-cognitive activity of students, pledged in the logical structure of learning material, in the classroom learning supported by the verbal form, by means of which they acquire of knowledge, formation and development of necessary skills. Teacher can provide direct educational impact in distance learning both in real-time and asynchronously. Real-time mode is realized in the form of group or individual sessions and consultations with appropriate «on-line» technology — teleconferencing or videoconferencing. Direct control of the educational and cognitive activity of students in distance learning is carried out by «off-line» — teleconferencing or by e-mail, providing a conversation with the group or with each student individually.

Function of motivation can be seen in the literature as a function of activation or stimulation and it is defined as an impact to improve labor and creative activity aimed at ensuring the implementation of the plans and other decisions, the growth of labor productivity, compliance with labor discipline [8].

In order to increase motivation in distance learning and stimulating students' interest except traditional teaching methods there are methods to enhance students' cognitive activity — the methods of problem presentation of educational and research material that develop students' creative activity better, contribute to the formation of conscious knowledge and mastery of the methods of scientific cognition.

Monitoring as a function of management is the process of establishing the degree of conformity of means and activities of the object, decision-making and norms. Monitoring is closely related with record-keeping, which data is used to control the process. The observed deviations and their reasons are found out during the monitoring process, in order to find ways to close a gap [10].

The monitoring function is divided into function of prior, current, suspended and final control.

Monitoring is one of the main components of pedagogical management, the process of obtaining and processing information about the progress and results of the educational process to take certain management decisions. Monitoring includes: observation, study, analysis, diagnosis and assessment of effectiveness of the performers actions. Analysis of the educational process is one of the main monitoring methods in the pedagogical management structure; way to acquire knowledge about the characteristics of a particular performance of joint efforts of the teacher and students [8].

Almost all possible forms of control, specially designed computer software are used in distance learning to reduce the teacher's work and enhance the efficiency and timeliness.

The main feature of pedagogical monitoring in distance learning is the empowerment of self-control role, the use of computer testing programs for implementing various test forms.

Monitoring of students' knowledge in distance learning can be carried out according to the score-rating system, which is the continuous monitoring of students' knowledge throughout the whole academic year [6].

Thus, management activities in distance learning serve as a set of interrelated processes, representing a number of administrative functions, and its effectiveness depends on a well-established and proper implementation. Failure in one of the processes can lead to a violation of all the activities as a whole, impossibility to achieve the desired goals or reduce the competitiveness of graduates in the labor market. Currently, none of the enterprises, as well as an educational institutions can function without a well-organized management policy, and that its security is the main function of the head in charge. The effectiveness of management activities is the key to success in the present and the future.

References

- 1 Закон Республики Казахстан «Об образовании» с постратейными комментариями и основные документы по его реализации. — Алматы, 2007.
- 2 Государственная программа развития образования РК на 2011–2020 гг. // Казахстанская правда. — 2010. — 14 дек.
- 3 Послание Президента Республики Казахстан — Лидера нации Н.А.Назарбаева народу Казахстана // Индустриальная Караганда. — 2012. — № 11. — 28 янв.
- 4 Егоров В.В., Нурмагамбетов С.Б. Технология дистанционного обучения: монография. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2002. — 194 с.
- 5 Moore M.G., Kearsley G. Listant Education: A System View. — Wadsworth Pubishing, 1996, 290 p.
- 6 Сакаева А.Н. Дистанционное обучение: теория и практика реализации в высшем учебном заведении: монография. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2011. — 176 с.
- 7 Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: учеб. пособие для высш.пед.учеб.заведений. — М.: Академия, 2003. — 576 с.
- 8 Сырымбетова Л.С., Жетписбаева Б.А. Педагогический менеджмент: учеб. пособие. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2005. — 124 с.
- 9 Кравченко А.И. История менеджмента: учеб. пособие для студентов вузов. — М.: Академ. Проект, 2000. — 352 с.
- 10 Нарibaев К., Джумамбаев С. Менеджмент: учеб. пособие. — Алматы: Казак ун-ті, 1999. — 139 с.

Р.Б.Маженова, А.Н.Санхаева, С.М.Абылайхан

Қашықтықтан оқытуда басқару функцияларын жүзеге асыру

Мақалада қашықтықтан оқытудың қазіргі кезде білім беру жүйесі дамуының бағыты болып табылатындығы қарастырылған. Авторлар қашықтықтан оқыту жүйесін басқару функциялары арқылы жүзеге асыруды талдайды, себебі қашықтықтан оқыту, басқа да оқыту түрлері сияқты, оқу-әдістемелік қамтамасыз етіледі, оның құрылымы болады, оқыту процесі ұйымдастырылып, білім алушылардың білімі бақыланады. Сол сияқты авторлар басқарудың басқада функцияларын қарастырды, ол: жоспарлау, ұйымдастыру, мотивация және бақылау.

Р.Б.Маженова, А.Н.Санхаева, С.М.Абылайхан

Реализация функций управления в дистанционном обучении

В статье рассмотрены вопросы дистанционного обучения, которое в настоящее время является перспективным направлением развития национальной системы образования. Авторами проанализировано функционирование системы дистанционного обучения в неразрывной связи с реализацией функций управления, так как у дистанционного обучения, как и у других видов обучения, имеется учебно-методическое обеспечение, производится его отбор, осуществляются структуризация, организация учебного процесса, контроль знаний обучающихся. Авторами рассмотрены такие функции управления, как планирование, организация, мотивация и контроль.

References

- 1 Education act of the Republic of Kazakhstan with paragraph-to-paragraph commentary and main documents on its implementation, Almaty, 2007.
- 2 *Kazakhstanskaya Pravda*, 2010, December, E14.
- 3 *Industrialnaya Karaganda*, 2012, № 11, January 28.
- 4 Egorov V.V., Nurmagamбетov S.B. *Distance learning technology*: monography, Karaganda: KSU publ., 2002, 194 p.
- 5 Moore M.G., Kearsley G. *Listant Education: A System View*, Wadsworth Pubishing, 1996, 290 p.
- 6 Sakaeva A.N. *Distance learning: theory and practice of implication in higher educational establishments*: monography, Karaganda: KSU publ., 2011, 176 p.
- 7 Slatenin V.A., Isaev I.F., Shiyonov E.N. *Pedagogics, textbook for higher educational establishments*, Moscow: Academy, 2003, 576 p.
- 8 Syrymbetova L.S., Zhetpysbaeva B.A. *Pedagogical management*: textbook, Karaganda: KSU publ., 2005, 124 p.
- 9 Kravchenko A.I. *Management history*: textbook for students of higher educational establishments, Moscow: Academy Project, 200, 352 p.
- 10 Naribaev K., Dzhumambaev S. *Management*: textbook, Almaty: Kazhkh Universitety, 1999, 139 p.

Zh.B.Khajayeva, S.K.Abisheva

*Ye.A.Buketov Karaganda State University
(E-mail: jamilyakhajayeva@gmail.ru)*

The importance of leadership and management in education system

This article examines the importance of leadership and management and discusses their role in education system. The importance of leadership and management provides a basics for building and involving in in education. After examining issues in teaching and research, future needs and directions of leadership and management for education are indicated in the article. A more systematic approach to developing the requisite skills for assuming leadership and management roles may be useful. Whether or not a teacher takes on a formal leadership position, the acquisition of these skills may serve to enhance performance in the classroom. Also, a systematic approach to the development of the necessary skills for assuming leadership and management roles can be useful to guide the class, group of personnel. Improving performance in the classroom will grow in condition of acquisition of teacher leadership skills and management.

Key words: management in teaching, leadership teaching, the learning process, leadership development, differences between leadership and management.

Everything what we have: knowledge, family, payments, material and spiritual culture wealth, all of them have some information that we need. Information has a great influence on everything what people do. It is a main form of people discussion, talks, communication, actions and profits. All of these are needed to be good managed and leaded. As international experience shows an important part of this change is comprehension of science and art of management.

There are number of commonly recognized problems in studying management some of them are significant to the way which we understand management as leadership or leadership as management. One should be noted here today Kazakhstan has not made significant progress in theoretical and practical development of management and leadership yet.

Advent of globalization the education system in most countries is in a state of continuous modernization and reform. Nowadays managing and leadership have become relatively recent field of study among academics, researchers. The first thing that needs to be said is before now managing and leadership were a theme of politics, traders, economics. It is a well-known fact that management and leadership have been studying only a few years in Kazakhstan's education system. First of all, let us try to understand differences between management and leadership in education system.

According to the State Programme of Education Development for the period of 2011–2020 is in charge of implementing the state policy in the field of education, providing support and continuity in the ongoing process of modernisation of the Kazakh system of education, shaping the national model of competitive multi-level higher and postgraduate education, and its integration with the world education area [1]. We should notice that different kind of changes contribute to transformation of management in education system of former Soviet Union country. Today academic institutions are increasingly undergoing a process of innovation and institutional reform.

First and foremost the urgent question is what management and where is it originated? What are the differences between management and leadership? Let's define what is the management? What is included in this concept?

Management is a universal concept. It is difficult term to define. It has variety of applications and interpretations, all correct within a given set of parameters. Sometimes it is used to describe the activities of executives and administrators of organization. Management involves the creation of an environment in which people can most effectively use other resources to reach stated goals. It involves the implementation of four basic functions: planning, organizing, leading and controlling. These functions play a role in the operation of organization [2,4,5].

- Planning is a heading step and can be highly specialized based on organizational goals, division goals, department goals or team goals.
- Organizing is defined how manager distribute resources and organize work force according to the plan.

- Leading is connecting with employees on interpersonal level. It can be simply communicating task, motivating, inspiring and encouraging them towards a higher level productivity. Here we should make notice that not every manager is a leader.
- Controlling is final function of management. Once a plan has been carried out the manager evaluates the results against the goals.

Furthermore, one should not forget that our article about management in education system. The second question that needed to be answered is what educational management is? It is a field of study and practice concerned with the operation of educational organizations. There is no single generally accepted definition of the subject because its development has drawn heavily on several more firmly established disciplines, including sociology, political science, economics and general management. Educational management is both a field of academic study and a collective group of professionals that includes principals, teachers and other education professionals [3; 5, 6].

Today, we know more about teaching than we have ever before. Research has shown us that teachers' actions in their classrooms have both the impact on student achievement as do school policies regarding curriculum, assessment, staff collegiality, and community involvement. We also know that one of the classroom teacher's most important jobs is managing the classroom effectively.

Of all the variables, classroom management has the largest effect on student achievement. This makes intuitive sense—students cannot learn in a chaotic, poorly managed classroom. It is very important that there is a balance between teacher actions that provide clear consequences for unacceptable behavior and teacher actions that recognize and reward acceptable behavior.

Research has shown that the quality of teacher-student relationships is the keystone for all other aspects of classroom management. Further, research has shown that teachers who had high-quality relationships with their students had fewer discipline problems and rule violations than those who did not have high-quality relationships.

The most effective teacher-student relationships are characterized by three specific teacher behaviors:

- Exhibiting appropriate levels of dominance
- Exhibiting appropriate levels of cooperation
- Being aware of high-needs students

1. Appropriate Levels of Dominance

Teachers can exhibit appropriate dominance by establishing these three principles:

- Clear behavior expectations (Teachers can establish clear expectations for behavior in two ways: by establishing clear rules and procedures, and by providing consequences for student behavior).
- Clear learning goals (Teachers can also exhibit appropriate levels of dominance by providing clarity about the content and expectations of an upcoming instructional unit).
- Exhibiting assertive behavior (Teachers can also communicate appropriate levels of dominance by exhibiting assertive behavior).

2. Appropriate Levels of Cooperation

- Several strategies can foster appropriate levels of cooperation:

- Provide flexible learning goals (Giving students the opportunity to set their own objectives at the beginning of a unit or asking students what they would like to learn conveys a sense of cooperation).
- Take a personal interest in students (All students appreciate personal attention from the teacher).
- Use Equitable and Positive Classroom Behaviors (making eye contact, standing close to each student during the class period, providing appropriate wait time for all students to respond to questions).

3. Awareness of High-Needs Students

Classroom teachers meet daily with a broad cross-section of students. In general, 12–22 % of all students in school suffer from mental, emotional, or behavioral disorders, and relatively few receive mental health services. The Association of School Counselors notes that 18 percent of students have special needs and require extraordinary interventions and treatments that go beyond the typical resources available to the classroom.

Passive students fall into two subcategories: those who fear relationships and those who fear failure. Teachers can build strong relationships with these students by refraining from criticism, rewarding small successes, and creating a classroom climate in which students feel safe from aggressive people.

Studies have found that the most effective classroom managers did not treat all students the same; they tended to employ different strategies with different types of student [4.]

Teachers as the leaders of class must bring up next generation to creating a vision and strategy keeping eye on horizon, creating shared culture and values etc. Many countries saw the role of leadership development for teachers and many of them have state teacher leadership program (TLP) in the USA, EU countries and etc. For a long time society had acute practical needs in the study of leadership. But due to the continued economic development of society and, as a consequence, a change in the rhythm of life, the problem of studying leadership qualities and their development is becoming increasingly important. In this regard, a deep and thorough study, critical reflection of international experience would show prospects and possible barriers to the development of educational systems in the light of new approaches to the training and education of the student as a competitive leader. The present level of economic and social development of our country requires experts in any field of activity of high professional level. And special attention is paid to the development of leadership skills of teachers, as they are the foundation of any society [5;272].

What does the word «leader» mean? We have to know more about history and origin of this word. According to Etymology Dictionary leader in Old English «lædere» one who leads, from «lædan» (see lead (v.)). As a title for the head of an authoritarian state, from 1918 (meaning «writing or statement meant to begin a discussion or debate» is late 13c. In modern use often short for leadingarticle (1807) «opinion piece in a British newspaper» (leader in this sense from 1837) [6].

Leaders are those people whom everyone wants to follow. As James C. Humes said an American author and former presidential speechwriter said: «One secret of leadership is that the mind of a leader never turns off. Leaders even when they are sightseers and spectators, are active; not passive observers.» According to this quote we understand that leaders can't stand off, they have own point of view and as a strategic thinker they can find the point of problem to solve it carefully. Leaders are that people who always act and involved in all events. They always show their ability to help and develop personal qualities lifelong. As we are teachers we thought that we are born to be leaders, because we lead our students to learn and investigate new world of education. But in real situation it is far from it.

So how do we understand the meaning of 'leadership'? According to «Business dictionary» by WebFinance, Inc. internet company with experience in developing and managing educational websites leadership has many definitions as follows:

1. The *individuals* who are the *leaders* in an *organization*, regarded collectively.
2. The *activity* of leading a *group* of people or an organization or the *ability* to do this.

Leadership involves:

1. Establishing a clear *vision*;
- a) Sharing that vision with others so that they will follow willingly;
- b) *Providing the information, knowledge and methods* to realize that vision;
- c) Coordinating and balancing the conflicting *interests* of all *members* and *stake holders*.

A leader steps up in *times of crisis*, and is *able* to think and *act* creatively in difficult situations. Unlike *management*, leadership cannot be taught, although it may be learned and enhanced through *coaching* or *mentoring*. Someone with great leadership *skills* today is *Bill Gates* who, despite early *failures*, with continued passion and *innovation* has driven *Microsoft* and the *software industry* to *success*.

3. The act of inspiring subordinates to perform and be engaged in achieving a goal [7].

Leadership is concerned with overall alignment of vision, goals, values and culture. Leadership skills include to be highly influential, both external and internally. Leaders are people who can define future vision in way that people work. They need to be looking at the future, with one eye on the current position and be able to mentally conduct a constant gap analysis of the future [8;3–6].

Teachers can find a wealth of opportunities to extend their influence beyond their own classrooms to their teaching teams, schools, and districts. In every good school, there are teachers whose vision extends beyond their own classrooms — even beyond their own teams or departments. Such teachers recognize that students' school experiences depend not only on interaction with individual teachers, but also on the complex systems in place throughout the school and district. This awareness prompts these teachers to want to influence change. They experience professional restlessness — what some have called the «leadership itch.» Sometimes on their own initiative and sometimes within a more formal structure, these professionals find a variety of ways to exercise teacher leadership [9; 14–19].

Gunter in his work 'Labels and labelling in the field of educational leadership', Discourse — Studies in the Cultural Politics of Education shows that the labels used to define this field have changed from 'educational administration' to 'educational management', and, more recently, to 'educational leadership' [10;21–41]. A teacher-leader, in addition to daily teaching of students, takes on a leadership role to improve instruc-

tional practices across a whole school whether it is an elementary, middle, or high school. Because collective leadership has been shown by research to have a stronger impact on student achievement than individual leadership, shared leadership between teachers and administrators is a necessity. Specifically, the teacher leadership role across a school involves working to build trusting relationships, taking on the qualities of effective leaders, and planning and facilitating the professional learning—all with the end goal of improving student learning.

The teacher-leader takes on three significant roles in a school: building trust, acting as a leader, and facilitating professional learning. Descriptions of those roles follow.

Build trusting relationships

Without high-level trust and respect between and among all members of a school community, student achievement stalls every time. Teacher-leaders actively work to establish and maintain close ties with the principal, colleagues, and all members of the school community. Some of the ways teacher-leaders build and maintain trust are through publicly and privately celebrating the strengths and efforts of the principal, fellow teachers, students, and their families. With the principal, teacher-leaders also seek to develop a schoolwide culture of concern and caring for «our students», not just «my students.» As a result of the trusting relationships teacher-leaders inspire, they courageously speak up to ask the hard questions, reach out and nudge their principal and colleagues on issues that need resolution, listen without judgment, and respect everyone's voice. Teacher-leaders are also good communicators—orally, in writing, online, and through social media.

Take on the qualities of effective leaders

The same qualities that make any leader effective apply to teacher-leaders. They are highly knowledgeable about their field, whether it is literacy, special education, or a particular content or specialist area. They hold high expectations for their colleagues and students and are kind and encouraging to all. They know and apply the latest and most relevant research and generously share information and resources with others. They are humble experts at what they do and willingly mentor, coach, and co-teach with colleagues. At the same time, they are learners who are open to change and who constantly seek to get better at their craft.

Facilitate professional learning

Ensuring high level, onsite, ongoing professional learning is probably the most significant role for the teacher-leader. With the principal, teacher-leaders plan and carry out the professional learning in a school. (I choose not to use the term professional development, which often means outside experts, one-shot deals, and «training» on a newly adopted program.) Professional learning is about establishing schoolwide beliefs that align with «best» instructional and assessment practices, reading professionally, viewing and discussing what authentic, purposeful practices look like and sound like, conversing with colleagues about applying those practices to the classroom, and—with support from the Leadership Team—getting better at daily teaching and assessing so that students learn more. In the end, it is the quality and depth of the professional learning in a school that determine student and teacher learning outcomes.

There is often a certain leadership quality in those who wish to pursue the field of education as we are rarely individuals who wish to take on a passive role in the world around us. In the words of John Quincy Adams, «If your actions inspire others to dream more, learn more, do more and become more, you are a leader.» In applying this definition of leadership to teachers, we will see that the concept of a «teacher leader» is becoming more and more defined and even assigned.

A more systematic approach to developing the requisite skills for assuming leadership roles may be helpful. Whether or not a teacher takes on a formal leadership position, the acquisition of these skills may serve to enhance performance in the classroom [11].

To draw the conclusion, we can say that leadership and management in education system play main role. Since leadership and management in education is not develop on relevant level. Moreover, according to modern Policy of Education in Kazakhstan it should receive a great attention from academic researchers. It is believed that the best practice — it is an experience that has already been used. Practicing management and leadership qualities in education system gives good results in your work and you can take it in your practice. Leadership and management are directly related to the development, as the bears positive change, to move forward, the internal development of human system. Since we are talking about the development of the education system, it must necessarily be planned, organized, controlled, lead. To grow, we need to use some experience, but changes occur when we make a transformational change — changing something completely.

References

- 1 Высшее образование в Казахстане. — [ER]. Access mode: http://eacea.ec.europa.eu/tempus/participating_countries/
- 2 Louis E. Boone, David L. Kurtz «Management» Inc., McGraw-Hill. — New York, 1992. — P. 4–5.
- 3 Bush T. *Theories of Educational Management*, 2nd edn, London: Paul Chapman Publishing, 1995. — P. 5–6.
- 4 Robert J. Marzano and Jana S. Marzano, *Educational Leadership*; 2003, September. — Vol. 616. — P. 6–13.
- 5 Хаджаева Ж.Б. Эффективность лидерства для обучения // Вестн. Караганд. ун-та — 2015. — № 2 (78). — С. 267–272.
- 6 Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE); Dictionary.com «leader» in Online Etymology Dictionary. Source location: Douglas Harper, Historian. — [ER]. Access mode: <http://dictionary.reference.com/browse/leader>. 12.02.2015.
- 7 [ER]. Access mode: <http://www.businessdictionary.com/definition/leadership.html#ixzz3NvkBZiZZ>. 1.11.2015.
- 8 Rosemary K. C. Ryan, *Leadership development. A guide for HR and training Professionals*, Elsevier Ltd., 2008. — 356 p.
- 9 Charlotte Danielson. *Teachers as Leaders*, 2007. — Vol. 65. — № 1. — P. 14–19.
- 10 Gunter H. 'Labels and labelling in the field of educational leadership', *Discourse — Studies in the Cultural Politics of Education*, 2004. — 25 (1): 21–41.
- 11 Response: 'Schools Cannot Thrive' Without Teacher Leadership' [ER]. Access mode: <http://edweek.org> 12.11.15

Ж.Б.Хаджаева, С.К.Абишева

Білім беру жүйесіндегі көшбасшылық пен менеджмент

Мақалада көшбасшылық пен менеджменттің маңыздылығы талқыланып, білім беру жүйесіндегі рөлі анықталды. Білім беру саласындағы көшбасшылық және менеджменттің маңыздылығы білім беру жүйесін құрып, оның негізін қамтамасыз етеді. Оқыту мәселесін зерделеу мен әдебиеттерді талдағаннан кейін, көшбасшылық пен менеджменттің бағыттары, білім беру саласындағы болашақ қажеттіліктері көрсетілген. Сондай-ақ білім беру жүйесіндегі көшбасшылық және менеджментке қажетті дағдыларды дамытуға жүйелі көзқарас жасалынып, аталған функцияларды орындалған жағдайда оқу орнының білім беру еңбегінің тиімділігі артып, нәтижесі көрінеді.

Ж.Б.Хаджаева, С.К.Абишева

Лидерство и менеджмент в системе образования

В статье рассмотрены необходимость и роль лидерства и менеджмента в системе образования. Важность лидерства и управления в области образования обеспечивает основы для построения и вовлечения учащихся в образовательный процесс. После изучения проблемы и анализа литературы авторами были обозначены будущие потребности направлений руководства и управления в области образования. Также рассмотрен систематический подход к разработке необходимых навыков для развития лидерства и менеджмента. Анализ, проведенный в данной статье, будет полезен при осуществлении руководства класса, группы, персонала.

References

- 1 *Higher education in Kazakhstan*, [ER]. Access mode: http://eacea.ec.europa.eu/tempus/participating_countries/
- 2 Louis E. Boone, David L. Kurtz «Management» McGraw-Hill, Inc., New York, 1992, p. 4–5.
- 3 Bush T. *Theories of Educational Management*, 2nd edn, London: Paul Chapman Publishing, 1995, p. 5–6.
- 4 Robert J. Marzano and Jana S. Marzano, *Educational Leadership*; 2003 September, 61, p. 6–13.
- 5 Khadzhaeva Zh.B. Bull. of KarSU, 2015, 2 (78), p. 267–272.
- 6 Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE); Dictionary.com, «leader,» in Online Etymology Dictionary. Source location: Douglas Harper, Historian. <http://dictionary.reference.com/browse/leader>. 12.02.2015.
- 7 <http://www.businessdictionary.com/definition/leadership.html#ixzz3NvkBZiZZ>. 1.11.2015.
- 8 Rosemary K. C. Ryan, *Leadership development. A guide for HR and training Professionals*, Elsevier Ltd., 2008, 356 p.
- 9 Charlotte Danielson. *Teachers as Leaders*, 2007, 65, № 1, p. 14–19.
- 10 Gunter, H. *Studies in the Cultural Politics of Education*, 2004, 25 (1): 21–41.
- 11 Response: 'Schools Cannot Thrive' Without Teacher Leadership', [ER]. Access mode: <http://edweek.org> 12.11.15

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

INFORMATION ABOUT AUTHORS

- Abdullina, G.T.** — PhD fulfilling the associate professor of chair «Educational technologies», Kh.A.Yasawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan.
- Abisheva, G.I.** — Senior teacher of chair «European and Oriental Languages», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Abylaikhan, S.M.** — Master of pedagogical sciences, Senior teacher of preschool, psychology and pedagogical preparation, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Abylbayeva, B.A.** — Master of pedagogical sciences, Teacher-organizer-supervisor, Nazarbayev Intellectual School, Karaganda.
- Aitzhanova, A.B.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor of «Pedagogy and musical education», M.O.Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent.
- Akhmetzhanova, G.A.** — Master of art, Teacher of chair of transport and vocational education, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Akkerman, E.O.** — Master of pedagogical sciences, Senior teacher of chair «English language and linguistics», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Almetov, N.Sh.** — Doctor, Associate professor, Professor of chair «Pedagogy and musical education», M.O.Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent.
- Anarbaeva, A.U.** — Undergraduate 2 courses of Educational Technologies chair, Kh.A.Yasawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan.
- Ayazbayeva, S.S.** — Master of pedagogical sciences, Senior teacher of chair «Foreign languages», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Ayulov, A.M.** — Doctor of economical sciences, Professor of chair «Economy and Finance», Humanities and technical academy, Kokshetau.
- Baimukhanova, A.M.** — Senior lecturer of chair «Social work and social pedagogy», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Baimukanova, M.T.** — Docent of chair «Social work and social pedagogy», PhD, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Balabekov, K.N.** — Candidate of physical and mathematical sciences, The head of chair «Technical physics», Associate professor, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana.
- Bazikova, K.M.** — Master of technical sciences, Senior lecturer of chair «Applied Mathematics and Computer Science», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Beysenbekova, G.B.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor of preschool, psychology and pedagogical preparation, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Daulet, G.** — Student of 3 course, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Dopira, R.I.** — Master of technical sciences, Senior lecturer, chair of «Applied Mathematics and Computer Science», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Duisekhanov, T.O.** — Undergraduate, M.O.Aueyev South Kazakhstan State University, Shymkent.
- Guerra, J.** — PhD in Language Didactics, an Assistant professor in the school of Humanities and Social Sciences, Universidade do Algarve, Campus de Gambelas, Faro, Portugal.
- Kamalov, M.Yu.** — Master of pedagogics and psychology, Senior teacher of chair of the theory and technique of a vocational education, M.O.Aueyev South Kazakhstan State University, Shymkent.

- Kamalov, Yu.N.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor, Head of chair «Theory and technique of a vocational education», M.O.Aueyev South Kazakhstan State University, Shymkent.
- Karenov, R.S.** — Professor of chair «Management», Doctor of economical sciences, Professor, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Kazangapova, S.O.** — Undergraduate, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Kenzhebulatova, S.S.** — Master of natural sciences, Head of E-learning Centre, Humanities and technical academy, Kokshetau.
- Khajayeva, Zh.B.** — Master of pedagogical sciences, Teacher of chair «Foreign languages», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Kopzhasarova, U.I.** — Associate professor of chair «English Language and Linguodidactics», Candidate of pedagogical sciences, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Kormilina, N.V.** — Candidate of philological sciences, Associate professor, Head of chair «English language», I.Ya.Yakovlev Chuvash State Pedagogical University, Cheboksary, Russia.
- Koryagina, O.V.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor, M.Kozybayev North Kazakhstan State University, Petropavlovsk.
- Maximenkova, T.N.** — Teacher of chair «Foreign philology and translation business», Master of foreign philology, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Mazhenova, R.B.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor of preschool, psychology and pedagogical preparation, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Mikhaylova, N.B.** — Director of the International Training center, Düsseldorf, Germany.
- Mukhamedzhanova, Sh.T.** — Senior teacher of chair «European and Oriental Languages», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Niyazova, Zh.K.** — PhD, Associate professor of chair «Philosophy and the social educational technology», Zh.Balasagyn Kyrgyz National University, Bishkek.
- Nurlanova, S.S.** — Senior lecturer of chair «Social work and social pedagogy», Master's specialty «Social work», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Oleksyuk, Z.Ya.** — Master of pedagogical sciences, Senior teacher, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Ospanova, V.A.** — Teacher of chair «English language and lingua-didactics», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Popova, N.V.** — Master of technical sciences, Senior lecturer of chair «Applied Mathematics and Computer Science», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Pudovkina, N.V.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor of chair «Pedagogics, philosophy and history», Samara State Agricultural Academy, Kinel, Russia.
- Rakhmetullina, M.A.** — Senior teacher of chair «Foreign Languages», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Sakayeva, A.N.** — PhD, Head of chair «Management and quality of education», Branch of AO «NTSPK Orleu» IPK PR, Karaganda.
- Sankhayeva, A.N.** — Master of pedagogical sciences, Senior teacher of preschool, psychology and pedagogical preparation, Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Semenchuk, Yu.O.** — Associate professor of chair Foreign Languages and Professional Communication, Associate professor, PhD, Ternopil National Economic University, Ukraine.
- Shelestova, T.Yu.** — Doctoral candidate, Senior teacher of chair «Foreign philology and translation studies», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Shugaeva, N.Yu.** — Candidate of philological sciences, Associate professor, Head of chair «English Philology and Translation Studies», I.Ya.Yakovlev Chuvash State Pedagogical University, Cheboksary, Russia.
- Sokolova, I.N.** — Master of pedagogical sciences, Senior teacher of chair «English language and linguodidactics», Ye.A.Buketov Karaganda State University.
- Strama, M.** — Teacher of Polish language abroad, ORPEG, Poland.
- Suleimenova, A.A.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor of chair «Pedagogy and musical education», M.O.Aueyev South Kazakhstan State University, Shymkent.

Taborek, J. — Professor, Adam Mickiewicz University, Poland.

Timoshenko, V.I. — Teacher of English of chair «English Language and linguistic didactics», Master of Philology, Ye.A.Buketov Karaganda State University.

Vlasenko, S.V. — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor, M.Kozybayev North Kazakhstan State University, Petropavlovsk.

Zhalgasbekova, Z.K. — Master of technical sciences, Teacher of chair of transport and vocational education, Ye.A.Buketov Karaganda State University.

Zhetpisbayeva, B.A. — Dean, Doctor of pedagogical sciences, Professor, Ye.A.Buketov Karaganda State University.